

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

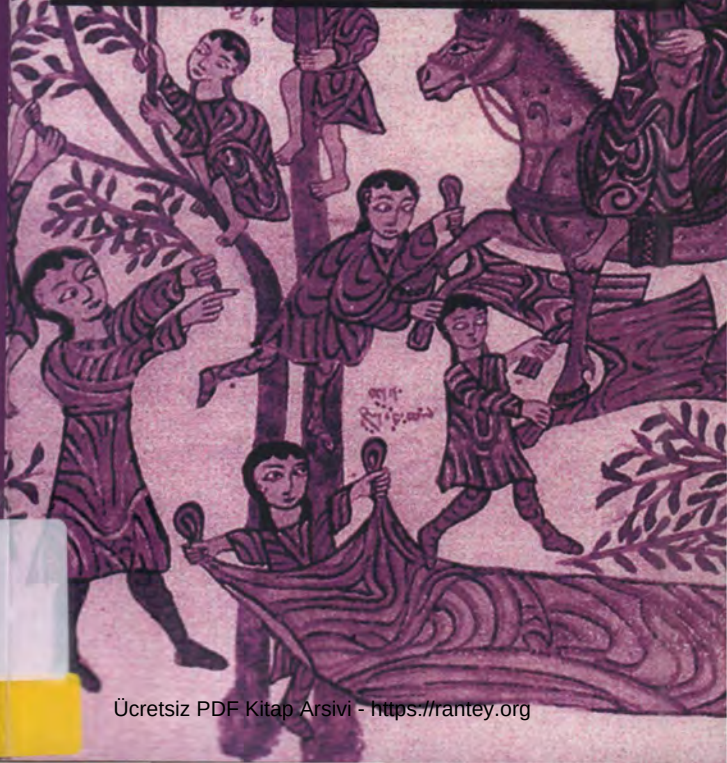
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

NASTURİLER YA DA KAYIP KABİLELER

ASAHEL
GRANT

BİR MİSYONERİN NASTURİLERE DAİR İZLENİM VE DÜŞÜNCELERİ

avesta

avesta İMEZOPOTAMYA KÜLTÜRÜ: 542 İ 19

The Nestoorians or The Lost Tribes

(Londra,1841)

Nasturiler ya da Kayıp Kabileler

Bir Misyonerin Nasturilere Dair İzlenim ve Düşünceleri

Asahel Grant

İngilizceden Çeviren: Hikmet İlhan

Editör: Abdullah Keskin

Kapak Tasarımı: Ahmet Naci Fırat

Kapak: Azad Aktürk

Kapak Foto: Duvar resmi, İdil

Tashih ve Mizanpaj: Avesta

Birinci Baskı: 2015, İstanbul

Baskı: Berdan Matbaası

Sadık Daşdöğen Davutpaşa Cad.

Güven San. Sit. C Blok, No: 239

TOPKAPI / İSTANBUL

Tel: (0212) 613 12 11

© Avesta, 2015

Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında yayınevinin izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz

Sertifika no: 13193

AVESTA BASIN YAYIN

REKLAM TANITIM MÜZİK DAĞITIM LTD. ŞTİ.

Şehit Muhtar Mahallesi Atıf Yılmaz Caddesi Öğüt Sokak No: 7

BEYOĞLU / İSTANBUL

Tel-Fax: (0212) 251 44 80 - (0212) 243 89 75

Ekinciler Caddesi, Nurlan Apt. Giriş Katı No: 2

OFİS / DİYARBAKIR

Tel- Faks: (0412) 223 58 99

www.avestakitap.com

<http://www.facebook.com/wesanenavesta>

<https://twitter.com/avestayayin>

<http://www.youtube.com/avesta1995>

avestayayinlari@yahoo.com

ISBN: 978-605-9082-46-4

NASTURİLER YA DA KAYIP KABİLELER

BİR MİSYONERİN NASTURİLERE DAİR İZLENİM VE DÜŞÜNCELERİ

ASAHEL GRANT

İngilizceden Çeviren: Hikmet İlhan

ASAHEL GRANT- 1807'de Marshall, -New York- Amerika Birleşik Devletleri'nde doğdu. Hekim bir misyoner olarak 1834 yılından itibaren kadim Asur ve Kürdistan'a seyahatler gerçekleştirdi. Nasturi Katliamında ölenlerin cesetlerinden dolayı Musul'u etkisi altına alan tifüs salgınında, 24 Nisan 1844'te Musul'da hayatını kaybetti.

İçindekiler

Önsöz / 9

1.KISIM / 11

- 1.BÖLÜM: Nasturi Misyoner Görevi - Bir Hekim Olmanın Önemi - Gemiye Binme - Smyrna - Konstantinopl - Karadeniz - Trabzon - Tebriz - Urmiye - Nasturilerin Özellikleri - Misyoner Heyetinin Notu - Ülkenin Tasviri - Bağımsız Nasturiler - Kürtler (13 - 20)
- 2.BÖLÜM: Dağ Nasturilerini Ziyaret Edebilme İmkânı - Konstantinopl'e Yolculuk - Dağlardaki Fırtına - Mezopotamya, Diyarbekir ve Mardin'e Yolculuk - Talihli Kaçış (21 - 27)
- 3.BÖLÜM: Mardin'den Ayrılma - Mezopotamya Ovası - Musul - Ninova Kalıntıları - Yezidiler yahut Şeytana Tapanlar (29 - 37)
- 4.BÖLÜM: Iskender'in Savaştığı Topraklar - Akra ve Manzarası - Bir Kürt Reis Tarafından Ağırlandırma - Amediye'ye Yolculuk (39 - 47)
- 5.BÖLÜM: Dûre'ye Varış - Nasturi Patriğiyle Görüşme - Dağlardan Görülen Manzara - Bağımsız Aşiretlere Varış - Dikkate Şayan Bir Olay - Nezaketli Ağırlandırma (49 - 55)
- 6.BÖLÜM: Nasturiler - Kiliseler - İbadet - Sebt Günü - Bir Hikaye - Kutsal Yazıların Muhafazası - Kürtlerle Çekişme - Kırsal Yaşam - Kaynaklar - Özellikler - Aileler (57 - 67)
- 7.BÖLÜM: Dağ Köprüleri - Geçitler - Tıbbi Uygulama - Yollar - Patrik'in Yanına Ulaşma - Nezaketli Ağırlandırma - Patrik'in Karakteri - Toplumsal İlişki - Harap Kale - Kadın Sadakati - Kilise Yönetimi - Patrik'in Ailesi (69 - 75)
- 8.BÖLÜM: Patrik'in Yanından Ayrılma - Dağların Arasında Yolculuk - Dağlar Arasında Yolculuk - Bir Kürt Aşiret Reisini Ziyaret - Kaleden Sahneler - Urmiye'ye Varış - Patrik'in Mektubu - Dağlara Dönüş - Cölemerk'i Ziyaret (77 - 82)
- 9.DOKUZUNCU BÖLÜM: Halkın Misafirperverliği - Van Üzerinden Geri Dönüş - Vadideki Gece - Kürt Köylerini Ziyaret - Kırsal Yaşam - Shultz'un Ölümü - Van - Hekari Reisiyle Görüşme - İlişkilerinin Değişmesi - Kürtler Arasındaki Hadise (83 - 90)

2.KISIM / 91

- 10.BÖLÜM: On Kabile'nin Başkaldırması - Tapınmaları - Esaret - Tarihin Kayıp Yüzü - Henüz Bulunmadılar - Müstakil Şekilde Var Olmaları Kuvvetle Muhtemel - Mevzunun Zorlukları - Mevzunun İlginç Özelliği ve Önemi (93 - 98)
- 11.BÖLÜM: Nasturi Hristiyanların İsrailoğullarından Miras Kalan Geleneği - Filistin'den Gelişleri - Yahudi ve Muhammediler Tarafından Desteklenmeleri (99 - 105)
- 12.BÖLÜM: On Kabile'nin Sürgün Edildiği Yerler: Asur Ülkesi, Halah, Habor, Gozan, Hara, Medya - Şimdi Buralara Nasturi Hristiyanlarca Mesken Tutulmuş - Fakat Şimdi Buralarda Sadece Birkaç Yahudi Var (107 - 114)
- 13.BÖLÜM: On Kabile Asur Ülkesinden Çıkarılmadı - Tarihi Kanıt - Çeşitli Dolaylı Kanıtlar - Elçilerin Yazdıklarından Çıkarılan Sonuçlar (115 - 122)
- 14.BÖLÜM: Dilleri - Dilleri Kendi Bölgelerinde Yaşayan Yahudilerin Lisaniyla Aynı - Filistin veya Suriye'den Geldikleri i Ortaya Koyan Delil - Yahuda'nın Değil İsr il'in Soyundan Geldiklerine Dair (123 - 130)
- 15.BÖLÜM: Nasturi Hristiyanlara Koyulan İsimler - İbrani Kökenden Geldiklerine Dair Kanıt - Beni İsrail - Nasiriyeliler - Suriyeliler - Keldaniler - Nasturiler Uygun Değil - Neden Kullanıldığına Dair (131 - 139)
- 16.BÖLÜM: Musevi Ayini Geleneği- Kurbanlar - Adaklar - İlk Meyveler ve Aşar - Sebt Günü'nün İfa Edilmesi - İbadethaneye Dikkat Etmek - Yasak Yiyecekler - Dinen Kirli Olanlar - Kadınların Ayrı Olması (141 - 151)
- 17.BÖLÜM: Fizyonomi - İsimler - Kabileler - İdare - Kan Davası - Sığınma Beldeleri - Yahudilere

İlişkin Düşünceler - Farklı Bir Halk ya da Saf Bir Irk Olduklarına Dair Kanıtlar (153 - 162)

18. BÖLÜM: Toplumsal ve Ailevi Âdetler - Selamlaşma Biçimleri - Misafirperverlik - Fakirlerin Gözetilmesi - Eğlenceler - Kıyafet - Süsler - Nişanlanmalar - Evlilik - Çocuklar - İcra Ettikleri Meslekler - Aynı Kadim İsraililer Gibiler (163 - 172)
19. BÖLÜM: On Kabilenin Hristiyanlığa Geçmesi (173 - 180)
20. BÖLÜM: Din Değiştirdiklerine Dair Kitab-ı Mukaddes'te Yer Alan Kanıt - Pavlus'un Konuşması - Yakup'un Mektubu (181 - 188)
21. BÖLÜM: On Kabile'nin Din Değiştirmesine ve Gelecekteki Muhtemel Durumlarına İlişkin Kehanetler (189 - 200)

3.KISIM / 201

Mühürlenmiş İsrail Kavminden Geriye Kalanlar / 203

İki Tanık / 209

Çöldeki Kilise / 221

Doğunun Kralları / 237

EKLER

A) Yezidiler / 242

B) Nasturi Misyonerlerin Tarihi / 250

C) Medya ve Asur Ülkesinin Yahudileri / 258

(SEYAHATNAME)

Elinizdeki kitabın sayfaları büyük bir hürmetle size takdim edilir. Bu sayfalar kısmen misyoner bir hayatın sürekli meşakkatleri arasında ve kısmen de yurda geri dönüş yolunda yazıldı. Memleketimde geçici bir süre için kaldığım sırada yerine getirmem gereken ödevler ve başka daimi kaygıların baskısı, dikkatli bir metin yazılması için istenmeyen koşulların var olduğu şartlar; taslak metni yeniden yazmak ve deneyimsiz bir yazarın hatalı üslubunu düzeltmek için bana hiçbir fırsat tanımadı.

Fakat bu açıklamayla okurlardan üslup ve metnin biçimi için müsamaha göstermelerini rica etsem de bu kitapta içeriği kayda değer şeylerin oluşturduğunun farkındayım. Bu bakımdan yazılanların doğruluğu hakkında tek bir çaba gösterilmesine gerek yoktur. Bir misyoner doktor olarak ödevlerime gösterdiğim sürekli dikkat, neredeyse her sınıftan insanlarla seyahat etmemi veya onlarda konaklamamı ve gözlem fırsatlarımı kat be kat arttıran temaslar kurmamı sağladı. Mesleğim, haremın gizli köşeleri ile halkın bütün sınıflarındaki toplumsal ve ailevi çevrelere girmemi sağladı. Önemli her ayrıntı derhal yerinde ve dikkatle not alındı ve zihnimi önyargılardan azade tutup her türlü hataya karşı korudum. Bundan ötürü,

bir mertebeye kadar kişisel gözlemlerden yola çıkarak elinizdeki kitapta anlatılan hakikatlere güvenilmesi gerektiğine inanıyorum. Ulaştığım sonuçların verilerle desteklenip desteklenmediğine halk karar vermelidir. Bu hakikatlerin dikkatimi celp ettiğini ve daha önce oluşturulmuş bir teori tarafından tasvip etme çabası içinde olmadığını belirtmem gerekiyor sadece.

Eğer bu çalışmadaki hakikatler ve savlar dürüst okuru Nasturi Hıristiyanların On Kabile'yi¹ temsil ettiğine ve onların soyundan geldiğine ikna edersem -ki ben öyle olacağına inanıyorum- okurun dikkati tabii olarak ilgili kehanetlere yani kısmen veya tamamen İsrailoğullarına çekilecek; okur, daha fazla dikkatle ve belki daha parlak bir ışıkla okumaya girişecektir. Ayrıca şayet yazar bu şartlar altında zihnini kehanetle fazla meşgul etmiş ve İncil yorumu bölgesine tecavüzde bulunma gafletinde bulunmuşsa okurun bu hataları affetmesi umulur. Bu yorumlardan hangisi yapılırsa yapılsın mevzubahis yorumların hiçbir şekilde esas meseleyi, kitabın adandığı temel incelemeyi etkilemeyeceği akıldan çıkarılmamalıdır.

Özetle, eğer benim naçiz çabalarım Nasturi Hıristiyanlara azalan ilgiyi arttırırsa, Asur'dan İsrail'e ve dolayısıyla putperest dünyadan intikal eden kalıntılar üzerine daha parlak bir günün doğması beklentisiyle çetin çalışmalarına yenilenmiş bir istekle geri döneceğimi ifade etmek isterim.

¹ Yahudilerin Yakup peygamberin oğulları üzerinden on iki kabileye ayrıldıkları ve bunlardan on tanesinin Asur'un sürgünüyle ortadan kalktıkları düşünülmektedir. (-ç.n.)

BİRİNCİ KISIM

BİRİNCİ BÖLÜM

Nasturi Misyoner Görevi - Bir Hekim Olmanın Önemi - Gemiye Binme - Smyrna - Konstantinopl - Kara Deniz - Trabzon - Tebriz - Urmiye - Nasturilerin Özellikleri - Misyoner Heyetinin Notu - Ülkenin Tasviri - Bağımsız Nasturiler - Kürtler

Çağlar boyunca medeni dünyanın kendilerinden neredeyse hiç haberdar olmadığı Nasturi Hristiyanlar -ki Kilise'nin ilk yıllık kayıtlarında bu şekilde anılıyorlar - bu bilinmezlik halinden gün ışığına çıkıyorlar.

Amerikan Dış Görevler Komiserliği Heyeti himayesi altında 1831 baharında Pers ülkesini ziyaret eden Sayın Smith ve Dwight'ın olumlu raporları sonucunda bu iptidai Kilise'nin ilginç dalı üzerine kısa süre içinde bir heyet kuruldu. Denenmemiş ve zor bir alandı ama inanıldığı üzere en parlak vaatlerle bezenmiş olmasına rağmen endişe vericiydi. Ekim 1834'te New York Utica'da düzenlenen yıllık toplantıda Misyon Heyeti, bu önemli misyonun başlangıç aşamasında olan çabalarına yardım etmesi için bir hekime ihtiyaç olduğunu ısrarla ve ivedilikle savundu.

Tedavi etme sanatının kendi iyiliksever saikalarımızı kanıtlaması açısından işimizi kolaylaştıracığı ve bizi muhafaza edeceği düşünüldü. Çünkü vücudun ağrılarını dindirmek, kalbe ulaşmanın en kesin yoludur. Ayrıca bu, hekimlerden başka hiç kimsenin giremediği yerlere girmeyi mümkün kılar. Fakat bir yıldan daha fazla bir

süre yurdun geniş ve büyük topraklarında hekim aransa da oraya gidecek bir hekim bulunamadı.

Bunların ışığında, Utica'da giderek artan ve hoş meslek çevremi, sonraki bahar mevsiminde Pers ülkesi yolunda benimle birlikte olan Bayan Grant ile geride bıraktım.

Kırk sekiz günlük zevkli bir deniz seyahatinden sonra, Asya'daki Yedi Kilise'den birine ev sahipliği yapan Smyrna'ya vardık. Ondan sonra, sayısız buharlı vapurun ilk örneklerinden olan ve şimdi Doğu'da değişiklikler yaratan bir vapur Türkiye'nin mağrur metropolü Konstantinopl'e ulaştırdı bizi. O zamanki hiçbir buharlı vapur, fırtınalı Karadeniz'in dalgalarını yarıp geçemiyordu ve biz Amerikan yapımı -bir zamanlar köle ticareti için kullanılan- küçük bir Britanya uskunası içinde, rüzgarla Trabzon limanına sürüklendik.

Karadeniz kıyılarından itibaren yaklaşık 1100 km boyunca Ermenistan dağları ve platolarıyla güneşli Pers vadileri boyunca tek taşıtımız semerler oldu. Yüce dağların doruklarında bir ahırın köşesi bizi soğuktan ve fırtınalardan koruyan sığınağımız oldu; kervanımızı oluşturan yedi yüz at ve katırın taşıdığı balyalar ve kutular çukur bir meydana savrulup bizi kuşatan talancı Kürtlere karşı geçici kale görevi görürken Fırat'ın yemyeşil kıyılarında ve kır saçlı Ararat Dağı altında bir çadırdı yattık. Kafileyi korumaları için Erzerûm paşası tarafından silahlı refakatçi askeri birlik görevlendirilmişti ve gece yarısının sessizliği, bizi tehlikelere karşı gözetleyen sadık bir nöbetçinin çığlığı basmasıyla yırtıldı. Doğulu bir memleketin garip örf ve adetleri ile Eski Dünya'nın binlerce acayıplığı, Doğulu bir kervanla birlikte yirmi sekiz günlük yolculukta yavaş yavaş hareket ederken vakit geçirmemizi sağladı.

15 Ekim 1835'te, Pers diyarının önde gelen ticaret şehirlerinden olan Tebriz'e vardık ve orada bizi içten karşılayan birkaç İngiliz ve oraya giderken bize öncülük eden değerli arkadaşlarımız Saygıdeğer Justin Perkins ve eşiyle buluştuk. Pek Muhterem Meclis Üyesi Henry Ellis, Britanya Büyükelçisi ve biz daha Trabzon'da iken kendisiyle hoş bir tanışıklık inşa ettiğimiz Pers Sarayı'nın Orta Elçisi bize yardım ve koruma sağlayacaklarını en kibar biçimde ifade ettiler. Bunun üzerine ben de aynı lütufları haleflerine ve Doğu'da

taniştığımız diğer İngiliz beyefendilere göstereceğimizi bildirdim.

Tebriz'de birkaç gün dinlendikten sonra o bölgedeki Nasturilere karşı görevlerimin hazırlıklarına başlamak için Urmiye'ye geçtim. Mesleki karakterim; valinin ve genel olarak halkın güvenini kazanmamı sağladı. Kısa bir süre içerisinde rahat evler bizim için amade edildi ve 20 Aralık'ta iş arkadaşım hanımefendilerle olduğum yere ulaştı. Teşvik edici birçok yardım sayesinde işe koyulduk ve bu yardımlar giderek artan bir refahla bugüne dek sürmektedir.

Hasta, sakat ve körler etrafımdan eksik olmayınca kısa sürede ünüm komşu ülkelere dek yayıldı. Bizler kamu yararına çalışan kişiler olarak görülüyorduk ve bundan ötürü de gittiğimiz yerde genel bir sevinçle karşılanıyorduk. Bilhassa Nasturiler muazzam bir nezaket ve muhabbetle bizi bağışlarına basıyorlardı. Onların piskoposları ve papazları masamıza oturdular ve ailemizin sunak yerinde bizi başarıyla selamlayıp çocuksu uysallıkla talimat üzerine içki içtiler; kendi halkları içinde yürüttüğümüz çalışmaların devamı için nüfuzlarını ve işbirliklerini katışıksız bir şekilde bize sundular. Bizi kendilerinin rakipleri veya halefleri olarak değil gerekli bir eğitim ve geliştirme işindeki asistanları olarak görüyorlardı. Biz yıkmaya değil inşa etmeye; dışarıdaki oluşumlara ve törenlere karşı savaşmak için değil bilgiyi ve takvayı arttırmak için gelmiştik.

Onların karakterlerini görünce umutlarımız çok arttı. Kutsal yazılara en fazla saygı duyan insanlardı ve bu kutsal yazıların herkesin anlayabildiği bir dilde insanlar arasında yayılması konusunda istekliydiler. Diğer mezheplere karşı olan hislerinde hayırsever ve hoşgörölüler; Papalık'a ve diğer Doğu Kiliselerine göre usullerinde daha basitler ve kutsal kitaba dayanıyorlar. Putperestlikten, fısıldayarak günah çıkarmaktan ve Araf düşüncesinden nefret ediyorlar; bundan dolayı Protestan Hıristiyanlarla çok ortak yönleri vardır ve bu sebeple pek de yanlış olmayan bir biçimde Asya'nın Protestanları olarak adlandırılmaktadırlar.

Fakat halk olarak cehalet ve batıl inançların karanlığına batmışlardır: sadece ruhban sınıfı okuyup yazabiliyor; kadınların eğitimi ni tamamen ihmal etmişler; kalp ve yaşam saflığını göz ardı ederek birçok oruç ve bayrama fazla önem veriyorlardı. Örnek bir yaşantı

sürdüren ve halkının yozlaşmasından dolayı üzülen bazı insanlar hâlâ var. Hakikaten de Kilise'nin en eski çağlarından kalan sunaklarında hayati dindarlıklarının yanacağını ummaktan ve parlak bir kıvılcımın parlayacağına inanmaktan başka bir şey gelmiyor elimizden.

Hal böyle iken din adamlarından da halktan tek bir muhalefet görmeden çalışmalarımızın sürdürülmesine izin verilmesi şaşırtıcı olmasa gerek.

Vadideki köylerde on iki ya da on dört mektep açılmıştı; Misyonun önerisi üzerine şehirde bir ruhban ve bir de kız okulu kuruldu; Kitab-ı Mukaddes'in¹ birçok parçası Nasturilerin yerel diline tercüme edilmişti. Pazar günü ve İncil vaazları için kiliselerinin kapılarını bizim için açtılar; yardımcı olacak kişiler yetiştirilip faydalı olmaları için donanımlı hale getirildiler; misyonumuz Amerika'dan gelen katılımcılarla takviye edildi ve uygun tip olan bir matbaa makinesi bize gönderildi.

Saygıdeğer A. L. Holladay ve Sayın William R. Stocking karılarıyla birlikte 6 Haziran 1837'de; muhterem Williams Jones ve karısı 7 Kasım 1839'da; Saygıdeğer. A. H. Wright, M. D. 25 Temmuz 1840'ta; matbaacı Sayın Edward Breath Karadeniz'den Urmiye'ye atlarla getirilerek inşa edilecek bir baskı makinesiyle gemiye binmişlerdi.

Misyonun faaliyetlerini uzun süredir yürüttüğü Urmiye bölgesi, Antik Medya'nın önemli bir kısmını oluşturmaktadır ve Pers hükümdarlığının kuzeybatısı parçasında yer alır. Batı'da karlı yüce sıradağlarla Antik Asur veya Orta Kürdistan'dan ayrılırken bu güzel göl Doğu'da yaklaşık 130 km uzunluk ve 50 km eninde bir alana kadar uzanır. Bu gölün suları içinde balık yaşayamayacak kadar tuzludur: gölün kıyılarında birçok su kuşu yaşamaktadır ve bu kuşların en göze çarpanı bazen kilometreler boyunca kıyılara dizilen flamingolardır.

Yaklaşık bin üç yüz kilometrekarelik bir alanı kaplayan ve en az üç yüz mezra ile köye kucak açan bereket fışkıran verimli bir düz-

¹ Kitab-ı Mukaddes Eski Ahit yani Tevrat ile Yeni Ahit yani Türkçe'de İncil olarak bilinen dört İncil ile diğer kutsal Hristiyanlık yazılarının bütünü için kullanılan bir ifadedir. (-ç.n.)

lük; dağlar ve göl arasına sıkışmıştır. Burası bol yeşillik, meyve bahçeleri, bahçeleri ve üzüm bağlarıyla kuşanıp giyinmiş ve yakındaki dağlardan doğan hayli fazla akarsu tarafından sulanmaktadır. Doğu'daki en güzel manzaralardan birine sahiptir: düzlükte yer alan kavaklar, söğütler dere yatakları boyunca uzanan çınar ağaçları, şeftali, kayısı, armut, erik, vişne, ayva, elma ve asma ağaçları ve büyük bölümü ormanlarla kaplı bu bereketli toprağın tesirini, etrafı çevreleyen ve üzerinde tek bir ağacın olmadığı tepelerin yarattığı zıtlık çok az bile etkilemez.

Bu düzlüğün merkezine yakın bir yerde yaklaşık yirmi bin kişinin yaşadığı ve nüfusunun büyük kısmı Muhammedi olan, çevresi hendeklerle ve takriben 6-7 kilometrelik çember şeklindeki sur duvarlarıyla kuşatılan Urmiye vardır. Şehrin doğusuna yakın bir yerde antik bir şehirden kalma 20-25 metre yüksekliğinde bir suni höyük yükselir ve söylendiğine göre bu höyük eski zamanlarda Zerdüş'tün kutsal ateşi yaktığı ve ilahi varlıklara yakardığı eski türbe veya tapınak alanını işaret etmektedir.

Doğal olarak iklimi çok hoştur ama yerel sebeplere bağlı olarak bu iklim özellikle iklime alışkın olmayan yabancıların maruz kaldığı ateş ve sıtmaya neden olan zehirli bir pis hava yaratmaktadır; ve misyondakilerin aileleri bu probleminden dolayı acı çektiler. Benim saygıdeğer merhum karım, bu iklime kurban verip yasını tuttuğumuz ilk kişi oldu; kısa fakat önemli hayatında samimiyetle öğrettiği ve örnek olarak yaşadığı doğruları sakın ve muzaffer ölümüyle mühürledi. 12 Ocak 1839'da işlerine son vererek vefat etti; onun çocuk yaştaki ikiz kızları da Urmiye'deki antik Nasturi kilisesi civarında onunla birlikte ebedi istirahateler.

O yılın Şubat ayında Misyon Dairesi, Orta Kürdistan dağlarının batısında yaşayan Nasturiler için bir üs oluşturmam amacıyla Mezopotamya'ya doğru yoluma devam etmem yönünde bana emirler gönderdi. Böylelikle Antik Asur'un merkezindeki Kürt dağlarında en zorlu sığınaklara sahip bağımsız kabilelerden oluşan Nasturilerin ana birliğine ulaşmak için güvenli bir yer bulacağım umuluyordu. Uzun bir süre boyunca bu dağ kabilelerini gelecekteki hizmetlerimizin esas alanı olarak görmüştüm. Onlar Nasturi Kilisesi'nin

ana birliğini oluşturuyorlar ve onların ovadaki mezhep üyeleri arasında meydana gelen değişiklikler burada etkisini göstermeden önce onları derhal aydınlanmanın nüfuzu altına sokmak en fazla öneme sahip bir konuydu. Fakat onlara ulaşma yolu, Nasturi kabilelere ulaşmaya teşebbüs eden tek Avrupalı olan Sayın Shultz'u haince katleden ve Nasturileri çepeçevre kuşatan zalim Kürtlerce engellenmiş gibi görünüyordu.

Kendilerine sık sık değinilecek olan Kürtler; Pers ile Türkiye arasındaki dağlık ülkede -antik Gordian ya da Karduchian Dağları'nda- yaşayan, Pers ile Türk imparatorlukları arasında sözde bölünmüş savaşçı bir halktır. Ancak daha güçlü kabileler iki imparatorluğa da nadiren sadakat gösterir; ve bazıları, mesela Hekariler, tamamen bağımsızdırlar. Kürtlerin bir kısmı çadırlarda yaşayan göçebeler iken bir kısmı da köylerde yaşayan yerleşik hayat süren kişilerdir; ama aşağı yukarı hepsi yağmacı alışkanlıklara sahiptir. Dinleri İslam inancıdır. Ben, bir göçebe Kürt ile Nasturi piskoposun arasında geçen aşağdaki diyalog bu halkın yağmacı özelliklerini aydınlatmaya yardımcı olabilir. Benzer ifadeler başka birçok Kürt tarafından dile getirilmekte ve bunlar Nasturiler ve Persler tarafından doğrulanmaktadır.

Ben: Nerede yaşıyorsunuz?

Kürt: Siyah çadırlarda. Biz Koçer [Kouchee] Kürtleriyiz.

Ben: Mesleğiniz ne?

Piskopos: Bunu sormana gerek yok. Ben sana söyleyeyim. Onlar hırsız.

Ben: Doğru mu Kürt?

Kürt: Evet, doğru. Ne bulursak çalarız.

Ben: Peki insanları öldürüyor musunuz?

Kürt: Eğer soymak istediğimiz bir adam görür ve ondan güçlü isek onu öldürürüz; ama o daha güçlüyse o bizi öldürür.

Ben: Peki farz et ki soymak istediğiniz zaman hiçbir direniş göstermedi. O zaman ne yapardınız?

Kürt: Eğer çok fazla malı varsa bizi sıkıntıya düşürmesin diye onu öldürürdük; şayet fazla eşyası yoksa gitmesine izin verirdik.

Piskopos: Tabii onu bir güzel dövdükten sonra.

Ben: Üstündeki kıyafetinden başka hiçbir şeyi olmayan bir adamla karşılaştığınızı düşün, ne yapardınız? Onu rahatsız eder miydiniz?

Kürt: Eğer kıyafetleri iyiye onunkileri alır, kendi eski püskü kıyafetlerimizi ona veririz. Yoksa gitmesine müsaade ederiz.

Ben: Ama bu yaptığınız yani insanları soyamak kötü bir meşgale. Neden başka bir iş yapmıyorsunuz?

Kürt: Ne iş yapacağız? Sabanımız ya da tarlamız yok ki. Bizim işimiz soygun.

Piskopos: Eğer ekip biçerseniz Persliler size toprak verir.

Kürt: Nasıl çalışacağımızı bilmiyoruz ki.

Ben: Onu öğrenmek çok kolay. Bir kere dener misin?

Piskopos: O çalışmak istemiyor. Çalışmaktansa çalmayı tercih eder.

Kürt: Doğru söylüyor. Bu, istediğimiz şeyi elde edebilmek için uzun bir zaman gerektirir ve çok zor olacaktır. Ama bir köyü soyarak bir gecede bir sürü eşya sahibi olabiliriz.

Ben: Ama bu kavga kıyamet sırasında öldürmeye meyilli olursun.

Kürt: Farz et ki öldürüldük. Bazen ölmeliyiz de; ha şimdi ölmüşsün ha birkaç gün sonra. Bir köyü soymaya gittiğimiz vakit büyük gruplar halinde ve at sırtında köye gider, köylüler uykudayken onları şaşkınlık içinde bırakır ve onlar daha kendilerini savunmak için hazır olmadan mallarını çalar döneriz. Eğer peşimize bir kalabalık takılırsa çadırlarımızı söküp dağlardaki sığınaklarımıza kaçarız.

Ben: Neden her zaman yaptığınız gibi bu köylere gelip onları soymuyorsunuz?

Piskopos: Eğer Pers ülkesinin dışına sürülürlerse yaşayamazlar. Perslilerden korkarlar.

Kürt: Sürülerimizin kışı geçirmesi için başka yer yok; bu nedenle Perslilere bazı hediyeler veriyor ve onlarla barış içinde yaşıyoruz.

Ben: Sizin kabileyi ziyaret etmeyi isterim. Bana nasıl davranırlar acaba?

Kürt: Gözüm üstüne, senin için her şeyi yaparlar.

Ben: Ama onların hırsız ve katil olduklarını söyledin. Belki beni

soyar ya da öldürürler.

Kürt: Hayır, hayır; gelmeni isterler ama sen istekli değilsin. Biz asla arkadaşlarımızı soymayız. Sen iyilik yapmak için geliyorsun ve kimse seni incitmez.

Ben: Ama onların çoğu beni tanımıyor.

Kürt: Hepsi senden haberdar ve eğer onları ziyaret edersen sana büyük bir nezaketle davranacaklardır.

İKİNCİ BÖLÜM

Dağ Nasturilerini Ziyaret Edebilme İmkânı - Konstantinopl'e Yolculuk - Dağlardaki Fırtına - Mezopotamya, Diyarbekir ve Mardin'e Yolculuk - Talihli Kaçış

Nasturi patriğinin Urmiye'de bizi daha önce ziyaret eden erkek kardeşi ve Burdasûr kalesinde görmüş olduğum bir Kürt reisi, mesleğimin Kürt Dağları'nın herhangi bir parçasına güvenli bir şekilde gitmek için iyi bir pasaport olacağını bana söylemişlerdi. Sık sık temasta bulunduğum Kürtlerden şunu öğrendim ki Kürt topraklarından geçip Bağımsız Nasturilerin ülkesine güvenli bir biçimde ulaşacağıma inanmak için bir sebebim vardı.

Benim fikrim Bağımsız Nasturilerin ülkesine Pers sınırından girebilmektir ve bu planı tavsiye ettim. Ancak Misyon Dairesi'nin Mezopotamya yolunu kullanmama dair emirleri nedeniyle bu önerim onay görmedi. 1 Nisan 1839'da Urmiye'den şimdilik bana arkadaşlık eden İstanbul'daki saygıdeğer Homes'le buluşmak umuduyla Erzerûm'a doğru yola çıktım.

Selmas'avarınca Homes'tan mektup aldım. Homes, son zamanlarda yaşadığım üzüntülerin Daire'nin kalıcı bir üs kurma planı noktasında beni güçsüz duruma düşürme endişesine bağlı olarak İstanbul'daki cemaatin onun tura katılmasına karşı çıktıklarını haber veriyordu. Bunu da önümüze gelen başka birçok takdir-i ilahi gibi, Pers sınırından dağlara ulaşma planının işareti olarak gördüm.

Bizim misyona daha önce onlara söylediğim gibi Mezopotamya yolunu takip etmekle ilgili önlemler hakkında bir tavsiye mektubu yazdım. Bu yolculuk rotası için ikinci ülkenin siyasi durumunun göz önünde bulundurulması gereğinden bahsettim. Mektubuma girişimizi başarıyla sonuçlandırmak için elinden gelen her şeyi yapacak, güvenli bir şekilde gidip dönmek için her imkanı sağlayacak olan Selmas valisi de eşlik etti. Fakat yine de dağların üzerinden yolculuk yapmama taraf olan kişiler misyonda çoğunluğu oluşturmuyordu ve Sayın Homes'a iştirak etmem ve Mezopotamya üzerinden gerçekleşecek tura katılmam bana tavsiye edildi.

Olabildiğince hızlı bir biçimde Konstantinopl'e doğru yola çıkmam gerekiyordu. Mevsimin sonunda alışılmadık miktarda kar yağdı; seyahatim birçok zorluk ve küçük sayılmayacak tehlikelerle geçti. Ermenistan'ın bu yüksek kesimini geçerken Nisan ayının ortasında olmamıza rağmen 300 kilometreden daha fazla bir mesafe boyunca 60-90 ve 120 cm kalınlığında kar gördüm. Ararat Dağı'nın eteklerindeki muazzam düzlükte, hayatımdaki en şiddetli kar fırtınalarından birini yaşadım; bizi artan bir öfkeyle karşılayan bu fırtına ötedeki dağlardan geliyor ve dondurucuydu. 30 kilometreden fazla mesafe boyunca bu kasvetli yolda tek bir insan yerleşimi yoktu. Güzergahın tam ortasında rehberimizin gözleri kör olurcasına kar fırtınasından etkilenince yolu kaybetti; bunun üzerine rehberin yerine geçmek ve dört yıl önceki seyahatimden aklımda kalan hatıralar ile oraya buraya savrulan rüzgarın süpürdüğü patikanın izlerini takip etmek zorunda kaldım. Rüzgarın bize bu önemli engeli yaşatmadığı karşı taraftaki dağlardan aşağı inmeye başlayınca kalın karla kaplı dar patikayı birkaç kilometre boyunca takip etmek mecburiyetinde kaldım. Sadece, derin yerinde bile buz tutmuş ve yeni yağın karın altında kalan eski, çiğnenmiş patikanın dışına çıktığımı belirleyebiliyordum. Atlarımız da yolun dışına çıktığımız anda neredeyse kara gömülüydü.

Ksenophon ve On Binlerin unutulmaz geri çekilişte çok fazla eziyet yaşadıkları Fırat'ın engin sularının yakınındaki düzlüğü geçerken Nasturi yol arkadaşım ve yolda bize katılan bir hacı, karın göz kamaştırıcı yoğun parlaklığından dolayı neredeyse kör olu-

yorlardı. Bu durum ve şiddetli bir fırtına; kırk ya da elli sığır, at, eşek ve kümes hayvanlarının bir ahırda misafir edildiğimiz Moolah Soolieman'ın evinde kalmamıza neden oldu; kaldığımız yerin yanında da koyunlar vardı. Bu anlattıklarım ve başka ayrıntılar ile cesus On Binlerin tecrübeleri arasında şaşırtıcı bir örtüşme buldum; insanların alışkanlıkları ve meskenleri iki bin yıldan fazla bir süre önce Ksenophon tarafından tarif edilenlerle esasen aynıydı. Evler çoğunlukla yerin altına inşa edilmiş ve köyler uzaktan kömür ocaklarına benziyorlardı fakat kömür ocakları kadar yüksek olmasalar da onlardan daha geniştiler.

Sonraki etap Konstantinopl ile Pers arasındaki en zorlu yer olan Dahar dağ geçidiydi. Sayın Smith ve Dwight'ın bu dağı aşarken yaşadığı hatıralar ve kısa bir süre önce üç yerlinin kar içinde can vermesi gerçeği meşakkatli ve çetin bir yolculuk geçireceğimi düşünmememe neden oldu. Fakat gecikme birkaç gün sürdü muhtemelen ve üstelik yakında yolu kapatacak olan yağmur fırtınası, at her adım attığında suya batacak kadar düzlükte şiddetini iyice arttırmıştı. Dağa tırmandıkça yağmurun kar yağışına döndüğünü ve buna kısa süre içinde güçlü bir fırtınaya dönüşen şiddetli bir rüzgarın eşlik ettiğini gördük. Dağ yolunun yaklaşık üçte ikisini tırmanmışken yolu çok iyi bildiğini iddia eden rehberimiz bizi atlarımızın bile güç bela ilerleyebildiği dize kadar gelen karın içine yönlendirdi ve patikadan saptığımız ayan beyan oldu. Birçok zorluktan sonra patikayı bulabildik; ama kısa bir süre sonra yolu tekrar kaybettik ve rehber faydasız bir araştırmadan sonra ilerlememizin mümkün olmadığını söyledi. Adımlarımızla karın üzerinde açtığımız yol derhal kapandığı ve yüzümüz rüzgara dönük olacağı için geri dönmek ümit verici değildi. Bu şartlar altında tek umudumuzun Tanrı olduğunu düşündüm; ancak bütün yönüyle ona iman edenlerin onun güvencesiyle, ne olursa olsun ve ne olacağını önceden bilemesem de onun en iyi hükmü vereceğini düşündüm. Tam o anda adeta cennetten inen dört melek gibi umulmadık anda kuvvetli dağcılar dağın karşı yönünden karlara basa basa geldi. Bin bir güçlük neticesinde onlardan birini kılavuzumuz olmaya razı ettik; yayan bir şekilde karın yüksek eğimlerinden aşağı doğru inerek süremedi-

ğimiz atlarımıza öncülük ederek nihayet dağları geçebildik. Geçen haftaki şiddetli fırtınadan beri ata binemiyorduk ve eski patika ağır bir sopanın karın derinliklerine saplanmasıyla bulunabiliyordu ancak. Rehberimiz sopayı karın derinliklerine saplayıp sopa sert bir zemine çarpınca nadiren yanlışıyla giryordu.

Sonraki gün, kendimizi ılık bir güneşin olduğu ve devam eden şiddetli bir yağmurun bütün dereleri kabartarak korkunç sel yataklarına çevirdiği Aras vadisinde bulduk. Daha önceki dağ fırtınalarından tecrübe ettiğimiz üzere, önümüzde akıp giden akarsulardan doğacak bir tehlikenin eli kulağındaydı. Eriyen kar kadar soğuk olan suyla dolmuş botlarımla birkaç kilometre atımı sürmeye çalışırken bu dağ derelerinin birinde sular atımı alıp götürdü ama at sonunda karaya çıkabildi. Fırat'ın batı koluna¹ varınca, geceleyin köprüünün yıkılmış olduğunu gördüm ve karşıya geçebilmemizin tek yolu bellerine kadargelen soğuk suyun içinde yaklaşık bir saat yol alan köylüleri takip etmekte. İlk nehrin sığ yerinin kullanışsız olduğunu söylediler fakat nihayet eyerlerimize kadar gelen suyun içinde bizi karşıya geçirebildiler. Başka birkaç tane köprü daha yıkılmıştı; bir defasında dolambaçlı bir rotayı izledim ve suyun kaynağına yakın bir yerde nehrin başka bir kolu üzerinden karşıya geçtim.

Konstantinopl'e varınca Bay Homes'in o istasyonda benimle yolculuğa çıkmayacağını ve cemaatin fikir birliğiyle Mezopotamya'ya yalnız başıma gitmeme karar verildiğini öğrendim. Bu, sayın Homes bana iştirak edene kadar Diyarbekir'de kalmam gerektiği anlamına geliyordu. Bu sahaya ilişkin yapmam gereken ne varsa telaşla yaptım. Trabzon'dan Erzerûm'a üç günden daha kısa bir süre içinde ulaştım, ki bu güzergah kışın en az 350 km çekiyor ve çok dağlık bir yoldu. Diyarbekir yolunda -30 Mayıs'ta buraya vardım - dar ve derin dağ geçitlerini parçalamış köpüren derelerin üzerinde köprüler oluşturan yoğun çığın yanı sıra geçen mevsimden kalan zirvelerdeki muazzam miktardaki kardan dolayı yüce dağları geçerken müthiş zorluk yaşadım. Palû'da Fırat üzerindeki köprü yıkılmıştı ve Xenophon'un *On Binlerin Dönüşü*'nde bahsettiği gibi şişirilmiş

¹ Fırat'ın iki ana kaynağı olan Murat Nehri Doğu Fırat; Karasu Nehri de Batı Fırat olarak bilinmektedir. (-ç.n.)

tulumlardan yapılmış bir sal ile nehrin karşısına geçtim.

Diyarbakir'e' vardığımda, sadece fırtına öncesi sessizlik olarak adlandırabilecek şekilde halkın merak ve beklenti içinde olduğunu gördüm ve kısa bir süre içinde terör ve yıkım baş gösterdi. Yenilgi sinyalleri ve Türk ordusunun neredeyse tamamının dağılması ilk olarak; kıyafetleri yolların hakimiyetini elinde bulunduran Kürtler tarafından alıkoyulan, savaş meydanından kaçan yüzlerce asker tarafından alenen duyuruldu. O andan sonra şiddet ve anarşi devri başladı ve soygun ve cinayetler günlük sıradan olaylara dönüştü. Bir adamın ona eşlik edecek büyük bir grup olmadan şehrin surlarını güç bela geçebilmesi çok nadirdi. Herkes karşılaştığı kişiyi soyup soğana çeviriyordu; yasa, en kuvvetli olanın eliydi. Evet doğru, vali huzuru muhafaza etmek için bir teşebbüste bulundu ve kişilere ve vatandaşların mülklerine karşı suç işlenmesinde caydırıcı olması için beş Kürdün kellesini ve kırk kadar kulağı çarşılar aştırdı. Fakat iki gün sonra tam da aynı çarşılar en aleni ve cüretkâr soygunlara sahne oldular. Halk kitleleri ordunun yenilgisinden Avrupalı üniformayı ve *Nizâm*'ı sorumlu tutuyordu; buna karşı ve buna sebep olduğu düşünülen bütün Avrupalılara karşı büyük bir muhalefet ortaya çıktı. Müslüman bağnazlığının ve hasedinin etkisiyle, ülkenin durumunun zayıf anında Hristiyanlık İslamın yıkıntıları arasında yükselir diye bu halet-i ruhiye o raddeye varmıştı ki sokaklarda bize kâfir köpekler diye küfretmekle kalmıyorlar oradaki bütün Hristiyanları öldürme niyetinin olduğu söyleniyordu. Orada kalsak bu tehdidin neyle sonuçlanabileceğini söylemek imkansız ama biz orayı terk ettikten sonra bazı Müslümanların bize yönelik kötü niyetleriyle evimize geldiklerini şimdi öğreniyorum.

Mr. Homes'in bana katılmasıyla yarısı vali tarafından sağlanan ve diğer yarısı Mardin'e dönen otuz eşekle 10 Temmuz'da Mardin'e doğru yola çıktık. Böylece yola çıkarken rahatsız ülkedeki iki şeyle yola devam ediyorduk: günden güne artan ve gölgede 40 dereceyi bulan Diyarbakir'in sıcak ve sağlıksız havası; Süryani Hristiyanlar arasında yaptığımız tahkikat. Hayatımız apaçık tehdit altında ka-

1 Diyarbakir, yaklaşık 37° kuzey enlemi, 40° doğu boylamında ve Dicle nehrinin kıyısında yer alır. Mardin Diyarbakir'in takriben 100 km güneydoğusundadır.

linca ancak birkaç gün sonra Mardin'e vardık. Otorite sahibi olmadığını ifade eden vali, birkaç gün kendi evimizde kalmamızı bize tavsiye etti ve bizi savunması için bir koruma teklif etti. Bunun bazı endişeleri yansıtan en iyi yol olmadığını düşündük ve koruma teklifini reddederek halkla ilişkilerimizde yalnızca susmaya çalıştık. Bir süre sonra Hristiyanlara ve bize karşı duyulan kin ruhu yatıştı ve dostane bir şekilde ziyaret ettiğimiz aralarında vali, müftü ve kadıların da bulunduğu oranın neredeyse bütün ileri gelenlerinin güvenini ve arkadaşlığını kazanmış gibiydik. Fakat sonunda, eğer güvenli bir elin araya girip bizi emin bir şekilde birçok tehlikeden kurtarması gerçekleşmese bağnaz ve kızgın halkın kurbanları arasına girebileceğimiz bir felaket vuku buldu.

6 Eylül'de Mardin'in Kürtleri isyan çıkardılar ve halk konağının avlusunda göz önünde valilerini ve eşraftan bazılarını öldürdükten sonra Bay Homes'in ve benim ikamet ettiğimiz eve kanlı silahlarıyla gelerek nerede olduğumuzu bildiklerini ve bizi de maktullerine eklemek niyetinde olduklarını alenen söylediler. Şans eseri hadisenin hemen öncesinde şehirden ayrılmıştık ve geri döndüğümüzde öldürülmesi düşünülen kişilerin kurtulmasını veya kaçışını engellemek için kapıların kapatılmış olduğunu gördük. Sanki bazı koruyucu melekler bizi tehlikenin içinden çıkarmış ve bizi dışarıda bırakmışlardı. Bu kargaşayı görünce birkaç kilometre uzakta yer alan ve nezaketle ağırlandığımız bir Süryani manastırına çekildik. Kargaşa sona erene kadar orada kaldık.

Birkaç gün önce bu kana susamış adamlar nüfuzlu bir yerli Hristiyan'ı yatağında öldürmüş ve Hristiyanları öldürmenin Tanrı'nın mükâfatlandığı dini bir eylem olduğunu apaçık beyan etmişlerdi!

Yukarıda anlattığım olay bu işe giriştikten sonra yolumu kuşatan zorlukların ve tehlikelerin bir parçasını oluşturuyor sadece. Ayrıca, uzun ve sabırlı bir araştırmadan sonra Kürt dağlarının batı tarafında hiçbir Nasturi kalmadığını öğrendik; daha önce dağın bu tarafında yaşayanların hepsi ya Papacı olmuş ya da başka bir yere taşınmışlardı. Bütün bu etkenler ışığında, bu kadar tehlike yaşamımıza rağmen iyilik yapma umudumuzun çok azalmasıyla arkadaşım bu

alanı terk etmeye ve Konstantinopl'deki yerine geçmeye karar verdi. Bu kararı hem Konstantinopl hem de Smyrna'daki cemaat tarafından desteklendi; bu bariz şartlar altında onayımı esirgeyemezdim; yalnız başıma gerçekleştireceğim ileriki seyahatimde önümde belirebilecek sıkıntıları göz önünde bulundurarak samimi ve istekli bir biçimde buna razı oldum.

Kırk gün Diyarbekir'de kaldım ve Bay Homes ile birlikte Mardin'de iki ay geçirdik. O günler kaygı ve zevkin birbirine karıştığı unutulmayacak anıların yaşandığı günlerdi. Anlattığım felaketin meydana geldiği, hayatın akışının hızlı bir gelgitin sonuna yaklaşılmış gibi olduğu o vakitlerde, daha yeni hasta yatağından kalkmışım. O gün yaşanan hadiseler ve bizi kurtaran İlahi müdahale inancımı bir hayli arttırdı ve yolumda hangi tehlike olursa olsun ona karşı kuşanmamı sağladı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Mardin'den Ayrılma - Mezopotamya Ovası - Musul - Ninova Kalıntıları - Yezidiler yahut Şeytana Tapanlar

Büyük Mezopotamya ovasının eşiğindeki bir dağ geçidinde tek başına duran ve zaptedilemez Mardin kalesine nazır olan harap bir antik Hristiyan kilisesinde, endişeli sükunetin hakim sürdüğü iki aydan fazla bir süreyi birlikte geçirdiğim, hayatımızdaki en yakın tehlikeyi beraber yaşadığım “sıkıntı anlarındaki kardeşim ve yol arkadaşım” sayın Homes ile vedalaştık. Çevremizde hüküm süren genel anarşiden dolayı ancak iki gün seyahat etmiştik; fakat hasta yatağına düşüp şiddet ve kana susamış adamlarca kuşatılınca bir Hristiyan arkadaşın refakatinin ne kadar değerli olduğunu anlamıştım. Üstelik bu görev için verdiğimiz ortak bir mücadele vardı ve mücadele, önümüzde uzanan yolda her ikimizi aksi yönde olan uzun ve tehlikeli seyahatlerle toplumlarımızdan koparmıştı. Ancak takdir-i ilahi onu Türkiye'nin başkentindeki yerine çağırınca ağladığını gördüm sanki.

Bu bölgeden Nasturilerin dağ kabilelerine ulaşabilmek; üstlenmiş ve bu önemli mesele için elimden geleni yapmaya kara vermiş olduğum bu önemli girişimdeki temel güdülerden biriydi. Çünkü etrafı saran kana susamış Kürtlerin kurbanı olmayayım diye kimse bu girişimi tavsiye etmese de heyetteki her arkadaş görevin tamamlanması için pek hevesliydi.

Ayrıca Musul şehri ve ona komşu diyar hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak da ehemmiyet taşıyordu. Eğer arzuyla yönelmiş olduğum alana gitmekte nihayetinde başarısız olursam diye Pers düzlüklerindeki eski ikametgahıma doğru daha güneye yol almaya niyetlenerek bu noktadan dağları aşma konusu hakkında bilgi sahibi olma umuduyla Musul'a doğru ilerlemeye karar verdim. İşlerimizi sağlama almak ve seyahatle alakalı ön hazırlık yapmak üzere bir hafta önce halk konağının avlusunda meydana gelen trajik olaydan kurtulmak için Bay H. Ve benim adeta Merey Meleği tarafından dışarı çıkarıldığımız Mardin kapılarına geri döndüm. Gece çoktükçe sokaklardaki telaş yok oluyordu ve tanınmadan ortalıkta öylece geçip gitmemi sağlayan Şarklı sarık ve kıyafet giymiş halimle benim de bakış açım değişiyordu. Çok yakın zamanda anarşi ve karışıklığın sürdüğü bu şehrin surlarında iki gün sükunet içinde geçti. Fırtına durulmuştu. Ben oradayken kuvvetli Musullu Muhammed Paşa'nın emri altındaki şehrin tepesinde olan yüce kalenin duvarlarından haberi verilen ağır silahların gümbürtüsü etrafı kuşatan dağlardan yankılanıyordu. Muhammed Paşa'nın idaresini güçlendirmesi, Mezopotamya'nın geniş düzlüklerindeki güzergahımı epey güvenli kıldı. Yaklaşık 300 kilometrelik bir yolculuktan sonra 20 Eylül 1839 gününün sabahında Musul surlarının içinde güvenlik içinde konaklayabildim.

Geride bıraktığım şehirden yola çıktığımdan beri ayaküstü edindiğim izlenimlere rağmen okuru bu kadim patriklerin yurduna giden yoldaki heyecan verici sahneler ve romantik olaylara götüremem. İlhan almış bir tarihçi tarafından o denli hoş çizilen Sarah, Rebeca ve Rachel'in ruhu coşturan eskizleri, Mezopotamya kuyularında babasının sürülerine su veren veya günün sonunda doldurulmuş testiyi taşıyan genç bir kadın çobanın kişiliğinde ve alışkanlıkları o kadar değişmeyen göçebe Arabin çadırında ve değişmeyen alışkanlıklarında asılıydı. Bu geniş düzlüklerde aynı pastoral yaşamı sürdürürken sanki imanın babasıyla muhabbete tutuşmuş da zamanın kanatlarında dört bin yıl geriye gidecek gibiydim.

Güzergahımın bu noktasında, gönderilerle Hindistan'a giderken birçok tehlikeden sonra Mardin'den geçmiş olan akıllı bir İngiliz

memur olan Kaptan Conolly'nin nazik dikkatleriyle ve makbul bir toplum tarafından destek gördüm. Artık geçmiş olan şiddetli hastalığımdan sonra eski kuvvete kavuşmanın neşesini yaşıyordum; seyahatimiz uçsuz bucaksız çölde koşuşturan antilop sürülerinin kaçıışı ve yolumuzu kesip bizi soymak için pusuda bekleyen bir Kürt soygun çetesiyle önemsiz bir tartışmayla canlandı. Fakat onlara hükmetmeyi sağlayan bir itibar kazandık ve daha önce kampında konakladığımız bir reisin bizi korumak için yanımızda gönderdiği uzun mızraklı, atlı küçük bir Arap erkekler grubuyla heybetli tarafımızı gösterince soyguncular silahlarını indirerek kendi yolumuzda sessizce gitmemize katlandılar.

Musul şehrinde kuvvetli bir paşanın idaresi altında durumun daha sakin olduğu bir ülkede bulduk kendimizi. Burayla alakalı gözlemlerim kısa sürede tamamlandı ve yoluma devam etmem için gerekli hazırlıklar yapıldı. Bir zamanlar burada yaşayan Nasturilerin hepsi Papacılık inancını benimsemiş ve Papacı Nasturilerin adlandırdığı gibi *Keldani* adını almışlardır. Çoğunlukla Dicle nehri-nin kenarındaki köylerde ikamet ediyorlar ve Rabban Hormuz manastırıyla birlikte Elkoş onların merkezini oluşturuyor. Patrikleri ise onlardan birkaç kişinin yaşadığı Bağdat'ta oturuyor. Patrik Roma'daki Propaganda'da tahsil görmüş ve Kutsal Papa'nın ateşli destekçilerindendir. Direkt Roma tarafından atanmış ve Nasturi Kilisesi'yle hiçbir şekilde bağı yoktur. O kilisesinin yalnızca bir patriği vardır o da Cûlemerk yakınındaki dağlarda ikamet eden ve daha sonra hakkında bilgi verilecek olan Mar Şem'un'dur. Elkoş patriği Elias'ın doğrudan soyundan gelenlerin hepsi Roma kilisesine bağlıdır ve bu mevkide hak iddia eden son kişi şimdi Papacı Keldani Kilisesi'nin piskoposudur. 1834 yılında Urmiye'ye gitti ve o bölgedeki Nasturilere atalarının kadim dinine döndüğünü ve eğer Nasturiler onu ruhani lider olarak kabul ederlerse bütün Keldanileri aynı inançta birleştireceğini söyledi. Fakat daha sonra açıklamalarının çok fazla inançsızca olduğu ortaya çıktı ve o zamandan beri Nasturileri Papacılığa döndürmek için aktif bir şekilde çalışmalarını yürütmektedir.

Musul ve civarında yaklaşık beş yüz Yakubi ailesi ve bir o kadar

da Papacı Süryani bulunmaktadır. Ama Yakubi Süryanilerin önderi Mezopotamya'da yaşamaktadır ve Yakubiler öğreti ve pratik açısından Nasturilerden ziyade Ermenilerle benzerlik gösterirler.

7 Ekim sabahı, orta Kürdistan'ın keşfedilmemiş dağlarına doğru yapacağım yolculukta bana eşlik edecek iki Persli Nasturi, bir Kürt katırcı ve paşanın görevlendirdiği bir *kavas* (muhafız) ile birlikte Musul'a ve otuz bin sakinine veda ettim.

Şehrin kapısında pasaportum benden istendi ve incelendi; bu, Türkiye'de yeni uygulanan ve Pers ülkesince pek bilinmeyen bir formaliteydi. Hemen deriden yapılan heybelere doldurulup at ve katırların sırtında taşınan ya da fakirlerin omuzlarında taşıdığı suyla şehrin su ihtiyacının karşılandığı Dicle nehrine geldik. Kayık köprüleri; çeşitli ve grotesk kıyafetler giymiş, karmaşık ve uyumsuz sesleriyle Babil lanetine şahitlik eden konuşmalarıyla rengarenk Kürt, Arap, Türk, Hristiyan ve Yahudi kalabalıklarıyla dolup taşıyordu. Tahıllar, meyveler, kavunlar ve sebzelerin bolca ve ucuz olduğu yılın özellikle bu mevsiminde sabah erken saatlerde epey kalabalık olan pazarlarda deve, katır, at, öküz ve eşeklerine ülkenin farklı mahsulleri yüklenmişti. Yüklerden bazıları köprü'nün üzerine dökülüyor, bu durum bulunduğumuz yerde genişliği yaklaşık 150 metre başka yerlerde daha bundan fazla olan Dicle'nin derin ve sürekli akan suyuna neredeyse düşmekte olan insanlar ve hayvanlar arasındaki hengameyi daha da arttırıyordu. Doğulular Dicle ve Fırat'ın Aden Cenneti'ni sulayan nehirlerden ikisi olduğunda hemfikirler; orijinal isimleri olan Hiddekel veya Degleh hâlâ Hristiyan ve Yahudilerce muhafaza edilmektedir ama diğer iki nehir hakkında bir bilgi mevcut değil ve ırkımızın ilk beşiğinin durumuna dair görüşleri genellikle karmakarışık veya düşseldir. Fakat artık Aden'in keyifli çardakları mevcut olmasa da düşüşün meyveleri her yerde bolca var ve yeryüzünün bu yabani parçalarını gözyaşı ve kanla sulamaktadır.

Dicle geçidi Mezopotamya'dan Asur ülkesine geçmemi sağladı ve işte Yunus peygamberin kısa bir süre sonra tövbe ettikleri için

1 Tevrat'ta göre Aden bahçeleri bu dünyadadır ve ikisi Fırat ile Dicle olmak üzere dört ırmak bu bahçeden geçmektedir. (-ç. n.)

şiddetli bir aşağılanmadan kurtulan binlerce tövbekâra Yehova'nın dehşet mesajını duyurduğu "o muazzam şehrin" yani Ninova'nın kalıntılarının üzerindeydim. Ama kibirli hükümdarları putperest İsrail'i cezalandırdığı, on kabileyi esarete sürüklediği ve onların ellerini Yahuda'ya ve kutsal şehre karşı kaldırdığında, güzel belâgatli Nahum'un vahyedilmiş tebliğleri ilettiğinde, güneşin üzerinde her daim parladığı en büyük şehirlerin birinde mutlak perişanlıkla karşılaştılar. "Ninova yerle bir oldu! Kim onu bundan dolayı yakı-
nacak? O boş ve faydasız ve harap bir yerdir; onun asilleri tozlar içinde yaşıyorlar; onun halkı dağarla savruldu ve onları kimse bir araya getiremez."

Bir zamanlar müzik ve cümbüş seslerinin yankılandığı saray-
ların yerinde, şimdi sanki geçmiş zaman ihtişamıyla alay edermiş
gibi etrafta gezen birkaç Arap ve Türkmenin şekilsiz tümsekler ve
enkaz -şehrin kalıntıları- üzerine saçılmış siyah çadırları vardı. Bu
arada oranın sakinleri "tüccarları gökteki yıldızlardan daha fazla
olan" dünyanın en büyük imparatorluğunun yasını tutuyormuş
gibi "çuval bezinden sarık" örmekle meşgullerdi. En büyük ve aynı
zamanda içine çok fazla antik kalıntı ve yazıt gömülen tümsekte,
şimdi Nebi Yunus adlı Müslüman köyü tepeyi süslüyor. Nebi Yu-
nus'a ait kalıntıların buraya gömüldüğü ve sonra buranın Nebi Yu-
nus türbesi olarak inşa edildiği söyleniyor.

Ninova kalıntılarından ayrıldıktan kısa bir müddet sonra şeyta-
na tapmakla tanınan iki Yezidi köyüne geldik. Sonbahar güneşin-
de olgunlaşmaya başlayan meyveleri ve bol yeşillikleriyle büyük ve
bereketli zeytin koruları, artık geçmişte kalan heybetin üzerinde
arşınlamaya başlayan ve nereden geldiği belli olmayan dalgın mel-
lankoliyi def ederek keyif saçan manzarayı açığa çıkarıyordu kısa
sürede. Köylereyaklaşınca Yezidi şeyhlerin birkaç tane beyaz kabri
dikkatimi çekti. Dörtgen kaide üzerinde yükselen ve bazen yüksek-
liği altı hatta daha fazla metreyi bulan bu kabirler yivli koni veya
piramit şeklindeydiler. Başıka köyünde civardaki diğer evlerde ol-
duğu gibi düz bir çatıya sahip ve işlenmemiş taştan yapılan evde
oturan bir Yezidi şeyhinin misafiri olduk. Avluda oturacağımız
yerlere kalın keçeden yapılmış halılar serildi ve resmi bir biçimde

karşılandık ama bu karşılaşmanın çok da samimi olmadığı aşikârdı. Türk kavasım bunun nedenini anladı ve bunu halletti. Ev sahibimiz yanlışlıkla beni Muhammedi zannetmişti ve Yezidiler Muhammedilere karşı sürekli bir kin duyuyorlardı. Hristiyan olduğum söylenir söylenmez ev sahibi böyle olmamdan memnuniyet duydu ve bütün tavırları değişti. Derhal beni yeniden ve içten bir biçimde karşıladı ve isteklerimizi karşılamak için yeni bir hevesle işe koyuldu. Görünen o ki Müslüman bir düşmanı Hristiyan bir arkadaşla tebdil etmişti ve Yezidilerin Hristiyanlık öğretmenlerine karşı dostane davrandıklarına dair sık sık duyduğum iddiaların doğru çıkmasından dolayı çok memnun oldum.

Yezidilerin kendi dinlerinde de yozlaşmış izleri bulunan Hristiyanlığa büyük bir ilgi duydukları söyleniyor. Onlar da vaftiz ibadetini icra ediyor, Doğu Hristiyanlığı için çok sembolik olan haç işareti yapıyor, bir Hristiyan kilisesine girdikleri zaman ayakkabılarını çıkarıp eşiği öpüyorlar. Ayrıca şarabı İsa'nın kanı olarak gördükleri, Doğu'daki dini törenlerden sonra âdet olduğu üzere şarap içerken kadehi iki elleriyle tuttukları ve eğer kazara yere bir ekmek kırıntısı düşerse dini hassasiyetler çerçevesinde onu yerden aldıkları da iddia ediliyor.

Yezidiler bir yüce Tanrı'ya ve en azından bazı açılardan İsa'nın bir kurtarıcı olduğuna inanıyorlar. Ayrıca Sabiiliğin ya da eskiden ateşe tapanların izleri de dinlerinde görülüyor. Güneş doğmadan önce hayranlıkla başlarını eğerek selam veriyorlar ve güneşin ışıkları yakındaki bir duvara veya nesneye vurduğu anda ilk huzmeleri öpüyorlar. Ayrıca kutsal olan bir element olan ateşi kirletmemek için nefesleriyle mumları söndürmüyor ya da ateşe tükürmüyorlar.

Sünnet ve hamur bayramı veya zaman ve şarta göre hamur bayramıyla birleşen kurban bayramları, Yahudilerle benzerliğini ortaya koyuyor. Kuşkusuz insanlık tarihi in en müstesna kısmı olduklarını ileri sürüyorlar.

İnanç sistemleri kadim Maniheist sapkınlığıyla büyük benzerlikler gösteriyor ve bu kâfir inancın kalıntısı olmaları muhtemeldir. Bu iddiayı destekleyen olgu ise Yezidiliğin Mani'nin büyük bir başarıyla öğretileri için uğraştığı ve yaydığı bölgede ortaya çıkması,

Yezidiliğin meşhur kurucusu veya saygı duyulan büyük öğreticisi Adi gibi, Mani'nin aynı ada sahip ve aynı yörede yaşayan etkin bir müridinin olması tesadüfüdür. Eğer Yezidiler ile Maniheistlerin Adileri aynı kişiye etraflarındaki Süryani ve Nasturilerin şahade-tiyle Yezidiliğe geçen Nasıriyeliler usul ve düşüncelerin kalıntıları Hristiyan kökenle bağdaşır ve bu dikkate değer halkın erken ta-rihini önemli ölçüde aydınlatır. Hristiyan kökenleri değilse bile Hristiyanlığa duydukları ilgi, en azından kendi adlarına Hristi-yanlara güçlü bir destek vermelerini açıklarken onların iyiliği için çalışmamızı teşvik eden cesaret konusundan bize ümit veriyor.

Her ne kadar (belki de intikam almasından korkulduğu için) şeytandan kötü bahsetmeye karşı çıkmak suretiyle ona büyük saygı gösterecekler de şeytana taptıkları düşüncesi ancak çarpıtılmış bir durumdur. Şeytanın adını telaffuz etmek yerine onu “gecelerin efendisi” ya da “karanlığın prensi” veya Şêxê Mezin yani Yüce Ön-der olarak adlandırırlar. Bazı kişiler Şeytan'ın Tanrı'nın gazabına uğramış düşmüş bir melek olduğunu fakat onun bir gün lütfâ maz-har kılınacağını bundan ötürü ona saygısızca davranmak için bir sebep bulunmadığını söylüyorlar. Yezidilerin şeytana ilişkin fikir-lerinin kökenleri eski Mecusilerin Ehrimen adlı tanrısında ve Şark felsefesine sindiği aşikâr olan Maniheistlerin ikincil veya ikili tanrı anlayışında bulunabilir. Eski Nasturilerden bazıları Yezidilerin İb-rani kökenden geldiğini yazmışlardır; bu konuyu kitabın başka bir bölümünde etraflı bir şekilde ele alacağım.

Mezopotamya Hristiyanları; aynı zamanda büyük bir kısmının yaşadığı Sincar dağlarında Yezidilerin büyük bir çukurun içine para ve mücevher atarak şeytana adak sunduklarını anlatıyorlar ve çok uzun zaman bağımsız olan bu bölge Türkler tarafından zapt edil-diğinde paşanın Yezidi keşişleri o çukuru kapatmaya zorladığı ve sonra da asırlarca birikmiş adaklardan oluşan büyük hazineyi talan ettiği söyleniyor. Buradaki Yezidiler kendilerine Dasını diyorlar ve muhtemelen bu ad eski dönemlerde Hristiyan piskoposluğu olan bölgenin isminden, Dasen'den geliyor. Esas toplantı yerlerinin yani Yezidilerin dini mabedinin bir zamanlar Hristiyan kilisesi veya manastırı olduğu dillendiriliyor. Merhum sayın Rich Yezidilerden

“hayat dolu, cesur, misafirperver ve güler yüzlü” olarak bahsetmekte ve “Britanya hükümetinin bunlardan faydalanabileceğini” sözlerine eklemektedir. İncil üzerinden bunlar kullanılamaz mı ve bunun için bir şey yapılmayacak mı? Musul, onlara yaklaşmak için merkezi bir yer ve bu şehirdeki bir misyonerlik için önemli bir dikkat nesnesi olabilirler. Nasturiler, Yezidileri kiliselerinin bir dalı olduğunu iddia ediyorlar ve bu halkın geliştirilmesine yönelik çabalarımıza dahil olmaları için başka sebepler de söz konusu. Nasturilerin çoğu Yezidiler tarafından konuşulan Kürt dilini kullanıyorlar ve bir taraftan bir zamanlar Nasturi kilisesi tarafından canlandırılan misyon isteğinin geliştirilmesi fırsatının ve Tanrı'nın inayetiyle bunun hızlı bir şekilde yeniden dirilmesini hedeflerken ve umarken aynı zamanda Nasturiler Yezidilerin din değiştirmesi için en önemli ve değerli yardımcılarımız olduklarını ortaya koyacaklardır.

Yezidilerin kesin sayısını tahmin etmek epey zor; zira çok az bir kısmı biliniyor. Ama sadece söylentilere dayanarak onların sayısını çok daha fazla vermiş olan bazı seyyahların hesabının yerine sayılarının on binlerce olduğunu söylemeliyiz. Yine de hâlâ Hristiyan kilisesinin önemli bir dikkat nesnesi olacak kadar yeterli bir sayı oluşturmaktadırlar. Onlar hakkında daha çok bilgi sahibi oldukça onlara daha fazla sempati gösterilip dua edilerek onlar için çaba gösterileceğine inanıyorum. Karanlıkların prensine kendini adanmış “Şeytana tapanların” dua ve hamd ü senalarının kalplerinden Tanrı'ya doğru akması, olağanüstü bir manzarayı ortaya koyacaktır. O günün gelmesi hızlandırılabilir.

Kuzeydoğu yönünde iki saat yürüyünce yaklaşık bin beş yüzyıldır ayakta durduğu söylenen antik Mar Matta (Aziz Matta) manastırı görüş alanımıza girdi. Bu manastır bir dağın sarp, kayalık yokuşunda yer alıyordu. Sarp yokuşta hayvanın üstünden düşmemek için onun yelelerine sıkıca tutunmam ve zikzak çizerek yokuşu çıkmam bana tembihlendikten sonra buraya bir katırla çıktım. Yedi veya sekiz sene önce özellikle fakir Yezidilere karşı üzücü yıkımlar gerçekleştiren Rewandız Kürtlerinin tahribatıyla bu manastır terk edilmişti. Güzel bir çardak ve sarkık bir kayanın gölgesinde

olan mağaradaki serin bir kaynak, kişiyi dinlenmeye davet ediyordu ama buranın güzelliklerine hayran duymak için yeterli vaktim yoktu. Geniş ve büyüleyici manzaradan sonra oradaki fakir Yezidilerce hazırlanmış ve kavunlardan oluşan sade atıştırmalıklar için refakatçilerimin beni beklediği küçük bir köy olan Meyrik köyüne doğru aceleyle gittim.

Dağdaki bir geçide doğru hızla yola koyulduk ve ancak akşam alacakaranlığında bir gece kaldığımız Muhammed-Revşan adlı başka bir Yezidi köyüne vardık. Tepelerin üstünde çevik bir şekilde seken küçük veya patikamıza güvenilir bir mesafeden bakış atarak meraklarını gideren antilop sürüleriyle yolculuğumuz renklendi. Ayrıca bizi (bir Türkün sadece gerçek müminlere verdiği) dostane bir şekilde “Selamün Aleyküm” diyerek selamlayan bazı Kürtlerle görüştük.

Köyün yakınında iki tane dikkat çekici anıt vardı ama özellikle daha büyük olanı diğerinde fazla çarpıcıydı; fakat yorgunluk ve vaktin geç olması onları bilhassa incelememi engelledi. Köyde kalınacak yerler en fakir türden evlerdi; evlerdeki haşerattan sakınmak için kilimlerimizi öylece sokağa serdik. Biraz sohbet ve ekşi ayran ile bitkilerle birlikte kaynatılan çorbadan sonra kendimi her daim uyanık olan Rabbe teslim ederek geniş gökyüzünün altında uzandım.

Bu diyarlarda yok denecek kadar çığ vardır ve buraların yerlileri yaz boyunca dışarıda uyurlar. Bir köyün bütün insanları şafak söktüğünde düz çatılı evlerinde tuvaletlerini yaparken görülebilirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İskender'in Savaştığı Topraklar - Akre ve Manzarası - Bir Kürt Reis Tarafından Ağırılanma - Amedîye'ye Yolculuk

8 Ekim 1839 - Uyuklamam, geceleyin narin bir yağmur banyosuyla kesildi. Ama şansım yaver gitmiş ki yağmurla uyandım çünkü atım çok kuşkulu şartlar altında hareket ettirilince onun kişnemeleri beni uyandırdı. Atımın yuları; bağırış ve takip üzerine kaçan soyguncular tarafından gevşetilmişti muhtemelen.

Şafak vakti atlarımıza bindik ve kısa bir süre sonra Gomela ve Hazir veya Çazer nehirlerinin suladığı geniş ve çok düz bir ovaya girdik. Kısa bir müddet sonra nehirlerin birleşme noktasından birkaç kilometre sonra sığ suyu yürüyerek geçtik. Coğrafyacılar Darius ile İskender'in askerlerinin meşhur ve sonuca götüren savaşının bu Hazir nehri üzerinde vuku bulduğunda hemfikirler. Ayrıca bu ovanın Arbela'ya¹ görece uzaklığıyla birlikte genişliği ve durumu -ki burada Makedon ordusu yenilen Pers hanedanının peşine düşmüş ve savaşa bu yerin adı verilmiştir- buranın unutulmaz kan ve katliamın meydana geldiği sahne olduğunu muhtemel kılıyor. Geçmişte gerçekleştirdiği turun kuzey güzergahında Kürdistan'ın kenarından geçen arkadaşım albay Sheil de bu fikirde.² Eski Suri-

1 Arrian'a göre altı yüz stadia. *(Stadia, bölgelere göre bir birimi 157-209 metre arasında değişen antik bir uzunluk birimidir. (-ç.n.)

2 Royal Geographical Society adlı dergide 1838'de yayımlanmıştır.

yeli yazarlarca burası için kullanılan ve “Kemiklerin Yeri” anlamına gelen mühim Beth Garmæ veya Beit Germe adı da bu görüşü destekler nitelikte. Çünkü şüphesiz katledilip buraya bırakılan üç yüz bin Perslinin ağaran kemiklerinden dolayı burası muhtemelen böyle bir yerdi. Dünyanın en büyük fatihinin anısına uyan ne abide ama: Kemiklerin yeri!¹

Şamlı Elias ve Amrus’un komşu yerleşimler olan Adiabene ve diğer yerler münasebetiyle bahsettiğine göre, başrahibi patrik tarafından seçilen ve atanan yedi metropolit piskoposluktan olan Beth Garmæ’de bir zamanlar büyük bir Nasturi nüfusu vardı.² Ancak şu anda Nasturiler bölgenin kuzey hudutlarındaki birkaç köye dağılmış kadar azalmışlardır ve bu bereketli ova hâlâ savaş tahribatından dolayı perişan bir halde. Son altı yıl içinde Rewandız ve Amediye Kürtleri peş peşe burayı ezip geçmişler ve bu yıl Musul ile Bağdat paşalarının komutası altındaki Türk ordusu tarafından perişanlığa neden olacak öldürücü darbe vurulmuş bölgeye.

Art arda gelen savaş fırtınaları sırasında buranın talihsiz sakinleri civardaki dağlarda sığınacak yerler aramışlar ve ben oradan geçerken kaçanlardan zavallılardan bir kısmı harap evlerini onarmak ve yaklaşan kışa için hazırlıklarını yapmak amacıyla daha yeni dönmüştü. Gıda isteğimize cevaben bazıları kendilerinin bile yiyecek ekmeği olmadığını söyledi ve ihtiyaçlarını tedarik etmemiz için bize yalvardılar. Diğer köylerde hasatların az bir kısmı toplanmıştı ve büyük demir tırımlara sahip harman aletleriyle güzelce doğranmış saman öbek öbek toplanmış ve onu rüzgardan muhafaza etmek için Amerika’daki konik biçimindeki küçük kömür ocaklarında olduğu gibi üzeri toprakla örtülmüştü. Ovanın sınırına yakın bir yerde görmüş olduğum büyük pamuklar, toprağın bol bereketine tanıklık edercesine hâlâ duruyordu ama o kadar yoğun ekilmişti ki bizim güney eyaletlerimizdeki pamuğun boyuna yetişemiyordu.

Öğleden sonra saat üç gibi; güzellik, çeşitlilik ve bereket açısından Doğu’da bile rakipsiz olan, bahçe ve meyve bağlarıyla sarmalanmış romantik, küçük Akre kentine geldik. Kente varmadan iki

1 Assemani, *Bibliotheca Orientalis*, II. cilt, s. 177.

2 *Bib. Orient.*, II. cilt, s. 458-9.

kilometre önce yolumuz; altın sarısı ve kıpkırmızı renkleri birbirine karıştıran ve dolu yeşil zeytin ağaçları ile daha tatlı fakat sıradan incir ağaçlarıyla zıtlık oluşturan nar ağaçlarıyla ve oraya buraya serpilmiş şeftali, kayısı, erik ve kiraz ağaçlarının gölgeleriyle buluşurken mütevazı böğürtlenler yol boyunca dizilmiş ve semerim üzerinde otururken bana meyvelerini uzatıyorlardı. Kendi vatanımın kıyılarından ayrıldığımdan beri burada ilk defa gördüğüm bir meyveydi bu ve müşfik “evim evim güzel evim” anılarını gözümün önüne getiren önceki demlerimin bir arkadaşı olarak beni karşıladı.

Bu nefis kır manzarası, bir zamanlar “müdafaa kayası” olan en yakın sarp kayalığın üzerine kondurulan ve şimdi harabe olan kale-nin tepeden gördüğü kentin hemen arkasında birden bire yükselen Kürt dağlarının çorak ve çıplak silsilesiyle şaşırtıcı bir tezat oluştuyordu. Kale, asi liderlerini Bağdat’taki hapishaneye nakleden ve eski köklere sahip aynı aileden Amediyeli başka birini buraya yerleştiren Türkler tarafından yıkılmıştı. Bu reisi ziyaret etmek ve onun topraklarındayken onun himayesini elde etmek, Elkoş ya da Duhok yolu üzerinden yol almanın direkt rota olan Musul’dan Amedije yoluna göre iki gün fazladan yol gitmek anlamına gelmesi, Akre’ye seyahat etmemin nedeniydi. Ama seyahatimin uzamasından dolayı bir pişmanlık duymadım.

Paşa en ince Şark nezaketiyle -ya da Persli demem daha doğru olacaktır zira Türklere özgü inanılmaz kibir onda yoktu- beni karşıladı. Ben çadıra girer girmez yerinden kalktı ve onun yanına oturmam için bana yer verdi. Ancak elini kaldırarak nabzını hissetmemi söyleyip uzun zamandan beri hasta olduğunu ve ziyaretimi Tanrı’nın özel lütfu olarak gördüğünü ifade edince iltifatlara neredeyse mukabele edilmedi. Aynı zamanda onunla birkaç gün kalmam için beni ısrarla davet etti. Anadili olan Kürtçenin yanı sıra Türkçeyi ve Farsçayı akıcı konuşmasından dolayı iletişimde zorluk yaşamadım ve rahat bir şekilde konudan konuya geçtik. Fakat uzun uzadıya Bağdat Abbasi halifelerinden geldiğini iddia ettiği ailesinin yakın bir zamana kadar bu dağlarda en az iki bin kadar köy üzerinde bağımsız bir nüfuza sahip olduğunu ileri sürünce özellik-

le konuştuklarımızın bazı kuşlar tarafından egemen güçlere nakle-
dilir bunun dertten başka bir sonuç doğurmayacağını düşünerek
konuyla alakalı olmadım. Bundan ötürü direkt cevap vermekten
kaçındım ve konuyu etrafımızı saran, kasidelere layık manzaranın
efsunlarına getirdim; reis bu manzara için sonbaharın ilk demleri-
ni bu çadırlarda, bir taraftan dışarıdan iki güzel derenin vadi bo-
yunca şırıl şırıl aktığı bahsini ettiğim büyüleyici bahçeler arasında
geçiriyordu. Tam o sırada reisin hemen hemen sekiz yaşında olan
küçük güzel oğlu, elinde bir işaret olarak kullanmış olduğu ve tü-
feğiyle delinmiş koca bir narla gülerek bulunduğu yere geldi.
Oğlunun Kürtlerin eğitiminin en önemli unsuru olan meslekteki
başarısına memnun görünen reis, genç nişancı için derhal uygun
bir hediye verilmesi emrini verdi.

Ölüm aletlerini hünerli bir şekilde elde tutmak ve kızgın atların
üstünde engebeli arazide korkusuzca sekmek bu cesur dağlıların
en önemli becerileriydi. İleri gelenlerden bazıları okuma yazma
bilgisine de sahipti ve Kur'an okumayı öğrenen kadınlar da vardı.
Aslında Kürtler tamamen teşvik edici bir şekilde, gelişmekte kulla-
nılacak genel bilgileri sık sık merak ederler ve misyon girişimi için
en ümitli sınıf olduklarını ortaya koyarlar. Türk komşuları, sanki
onlar Türklerden daha az dine bağlıymışçasına Kürtlerden "yarı
Muhammediler" şeklindeki bir aşağılamayla bahsederler.

Yanından ayrılmadan önce reis, güvenli bir şekilde teslim edil-
mem için Musullu kavasın eline bir makbuz tutuşturdu. Bu, sanki
balyalanmış bir malmışım gibi gerçekleştirilen bir formaliteydi. O,
doğrudan Musul paşasına karşı sorumlu olduğu gibi kendi yetki
alanında benim güvenliğimden eşit bir şekilde sorumlu olacaktı.
Reis, gideceğim yere kadar bana refakat etmeye hazırlanması için
bir genç Kürde emir verdi.

Akre'de iki gece kaldım ve davet üzerine ikinci geceyi, iddiasına
göre onu hızla bir hezeyanın kenarına getiren berbat suyun sağlığa
zararlı etkilerine karşı koymak için rahat bir şekilde kanyak içen
Musul'un mahalli Türk yöneticisiyle geçirdim. Endişeli ruh halini
yatıştırmak için eşraftan yirmi kadar kişiyi toplamış ve ayrıca har-
pın yumuşak, teskin edici melodileriyle kötü ruhu kovmak için

Saul'un önündeki Davut gibi¹ yerini almış kabiliyetli bir müzisyen oradaydı. Bu çalgı altmış dördü aynen kalan yetmiş iki yay (veya telden) oluşuyor ve müzik ahenkli, hoştu.

Akre bir zamanlar çok sayıdaki Nasturi okullarının merkeziydi; ama mezhebin söz konusu bölgedeki kalıntıları bazılarını daha sonra ziyaret edeceğim yirmi ya da daha fazla köye perişan halde dağılmış bir şekilde görülebilir sadece. Kenttekiler Keldani (yani Papacı) olmuşlar ve Keldaniler ile Yakubi Süryanilerin dağın kayalıklarına oyulmuş birer kilisesi var. Şehirdeki sayıları otuz aile kadar ve rahiplerinden biri geçimini kendisinin sağlamaya çalıştığını bana söyledi. Bütün nüfusları iki bine yakın olabilir. Bölgede Keldaniler Nasturilerden fazla. Dağın hemen üstünde, Zêbar'da Kürtlere bağlı olan birkaç Nasturi köyü var. Takriben 15-20 kilometre doğuda olan Zap Nehrinin diğer tarafında Rewandız beyine tabi olan bazı Keldani ve Nasturi Hristiyanlar mevcut. Ancak burada halkla bir süre geçirmeden kesin istatistiksel bilgileri elde etmek imkansız.

10 Ekim - Zorlu dağlara varmadan evvel zikzak çizmek üzereydim, son atımı sattım ve kiraladığım gözüpek bir katıra bindim, gündeğümüyla yola çıktım ve on beş ya da yirmi kilometre kadar dağların ana silsilesinin eteğini batı yönünde takip ettim. Sonra kuzeye açılan bir geçide girdim, bu geçit beni kaynağına kadar izlediğim ve Amediye kalesinin birkaç kilometre batısında olan Hazir nehrine getirdi. Akre'den çıkışımın üçüncü gününde Amediye'ye vardım. Zêbar'dan geçen yol daha direktti ama bu yol çetindi ve Kürtler çok barışçıl bir halde değillerdi.

Akre'den ayrıldığım ilk gün, en büyüğü yaklaşık bin nüfusa sahip üç Nasturi köyünü geride bıraktık. Ayrıca bir köyde Nasturi dilini konuşan Yahudiler yaşıyordu. Geceleyin içinden geçtiğimiz köylerden biriyle kan davası olan ve görüş alanında olan bir Kürt

¹ Tevrat'ın 1. Samuel bölümünde anlatılan hikayeye göre Birleşik İsrail ve Yahuda devletinin ilk kralı Saul'un üzerine Tanrı bir kötü ruh göndermiştir; Davut'un lir, harp çalmasıyla Saul bu kötü ruhun azabından kurtulmaktadır. (-ç.n.)

mezrasında misafir olduk. İki köyden üç, diğer köyden de sadece iki adam öldürülmüş şimdi de komşularını kasten öldürerek denge kurmaya çalışıyorlardı; böylece kavga nihayet sona erecekti. Yolumuz engebeli ve başımızdan geçenler kötüydü ama güvenli bir şekilde konakladığımız için minnettarlık duymamızı sağlayacak bir neden vardı.

Amediye; dağlar arasındaki geniş, açık ve dalgalı bir düzlükte güzel bir şekilde yer alıyordu. Bölge tahıl ve meyve açısından verimliydi. Buğday güzel ve boldu; üzümler o güne kadar gördüğüm güzel üzümlerdendi. Bu üzümlerden elde edilen kuru üzüm, ihracat ürünüdür ve en iyi olduğu söylenerek Pers ülkesine götürülür. İklimi sağlıklı addedilir ve peş peşe meydana gelen savaşlar gerçekten de iyi ve sarsılmaz bir idareye ihtiyaç duyan talihsiz halk arasında üzücü yıkımlara sebep olmuştur.

Kent -yahutAmediye kalesi demek daha doğru olur- tahminimce ovoidan yaklaşık 300 metre yüksekliğindeki sarp bir dağın ya da kayalığın doruğundaki bir düzlük üzerine kurulmuştur ve burası etrafı dağlardan izole ve uzak olması hasebiyle zapt edilmez bir yer olarak görülmektedir. Dolambaçlı ve çetin bir patikadan yukarı doğru çıktım ve kapıdaki ağır silahlı askerlerin belge sormasına cevap verdikten sonra 12 Ekim günü öğlen saat ikide şehre girdim. Şehirde komutanları doğrudan Musul paşasına bağlı olan bir Türk garnizonu var. Amediye bölgesinin Kürt liderinin kaleye direkt erişimi yok. Bu, Akre'deki kaleyi tamamen yıkıp bölgenin merkezindeki o daha önemli yere yabancı bir garnizon yerleştirerek talih tersine dönmedikçe Kürtlerin Türk boyunduruğundan kurtulmasını tamamen gündem dışı kılan Türkler tarafından alınan ihtiyati bir tedbirdir.

Bu, dağ Nasturileri arasında yapacağımız gelecekteki çalışmalar için büyük bir avantaj sunacaktı; çünkü uzun zamandan beridir Türk yönetimi tarafından Kürtler üzerinde uygulanan sorumlu bir yönetim olduğu için ötedeki bağımsız Nasturi Hristiyanlara giden yol tamamen açıktı; dolayısıyla meydana gelen değişikliklerin sadece bilhassa bu ilginç yerdeki olası çalışmalarımızın lehine olacağını düşünmüyorum değilim.

Geldiğim bu şehirde Rewandız Kürtlerinin saldırılarından dolayı gerçekleşen savaşlar nedeniyle neredeyse hiç kimse kalmamıştı; bin evin yalnız iki yüz elli tanesinde ikamet ediliyordu. Geri kalan dörtte üç oranındaki evlerin büyük kısmı ve halk pazarının bir bölümü yerle bir ya da tahrip edilmişti ve şimdi etrafı iğrenç bir pislik ve tezek kokusu sarmıştı. Bu genel harabe manzarası, yaşayan birkaç canlıdan olan bodur söğütler ve kesik kesik ateşlenme ve diğer huysuz hastalıklardan muzdarip askerler görüntüsüyle daha da artıyordu. Askerlerin böyle hasta olmalarının nedeni iddia ettikleri gibi sağlıksız suyun tesirinden değil bence muhtemelen daha çok şehrin kirli ve yıkık halinden kaynaklanıyordu. Her ikisi de ciddi şekilde hastalanmış olan bir sivil yönetici ile bir subayla görüştüm; ziyaretim ikisi tarafından da çok sıcak karşılandı.

Pazartesi sabahı hastalarla özel ilgilenmek için Amediye’de sessiz bir dini tatil günü geçirdim. Burada görünüş veya dilleri itibarıyla Nasturilerden ayırt edilemeyen yaklaşık yüz Yahudi aile yaşıyor. Nasturi refakatçilerim kendi halklarından zannedip Pazar günü çalıştıkları için onları azarladılar ama yanılıyorlardı. Onlarla adamakıllı sohbet ettikten sonra Hristiyan değil Yahudi olduklarını bize söyleyince işin farkına vardık. Yüzden biraz fazla Nasturi bu şehirde yaşarken bunların çoğu çevredeki köylerde oturuyordu. Buradaki Nasturilerin yarıdan fazlası Papacı (Keldani) olmuş ve şu anda bu bölgede iki ya da üç bin kadar Nasturi yaşıyor. Fakat bunlardan daha fazlası kuzeydeki Xabûr nehrine bitişik olan komşu Berwarî bölgesinde hayatını sürdürüyor.

Bu nehir Cûlemerk yakınlarında doğar ve on saat yürüme mesafesindeki buraya ulaşır; öte yandan yaklaşık 15 kilometre doğudaki Zap’ın suları kalenin surlarından görülebilmektedir. Bu, en iyi haritalarımızda gösterilenden bile daha farklıdır ve başka coğrafi haritaların da çok büyük olduğunu fark ettim. Ayrıca haritalarımızda gösterilenin aksine, Zap ve Hekari nehirlerinin ayrı iki kaynaktan olmayıp tek bir akarsu olduğunu keşfettim.¹ Şimdi içinde olduğum

¹ Aşağıdaki keşif notu, seyahatimin sürdürülmesinde en güzide yardımları dokunduğu için kendisine minnettar olduğum Britanya Kraliyetinin Pers Saltanatı Maslahatgüzarı Albay Sheil’in kalemindendir: “Sana nahoş

ülkeyi daha önce hiçbir yabancıнын araştırmadığını göz önüne aldığımızda bu tür hatalar dikkate şayan olsa da o kadar da şaşırtıcı değildir.

Pazartesi günü hastalarla ilgilenmek, halkla münasebet kurmak, seyahatimin devamı için hazırlık yapmakla geçti. Kırk veya elli askere ilaç verdim ve beni konuk eden valinin içten teşekkürlerine mazhar oldum. Vali, ne ilaç verebilecek ne de ağırları dindirecek doktorları olmadığı halde onları rahatlatmak için Tanrı'nın beni gönderdiğini söyledi.

Nasturi rahip, kiliselerinin düştüğü zayıf durum için yakındı ve bariz bir cehalet içinde olan halkın tamamını Papacılığa döndürmek için güçlü çabalara giriştikleri söylenen Papacıların hilelerine kurban gitmesinden korktuğunu söyledi. Babasının bir Roma katoliği olmaya zorlanıp falakaya yatırıldığını söyleyerek geçmişte yaşadıkları üzücü çabalarının ve sonuçlarının bir hikayesini anlattı!

Mezopotamya'daki Papacılar, Nasturi kilisesinin tamamını kendi mezheplerine döndürmek için ellerinden geleni yapacaklarına dair bana teminat verdiler. Bu bilgi, Bağdat'tan gelen mektuplar tarafından da doğrulandı. Mektupların biri Papacı eğitimi almış üç piskopos ve rahibin "bütün Nasturileri Kötü Papacı inancına döndürmeye yönelik alınması gereken tedbirleri ele alacakları bir toplantı yapmak için Musul'a gitmek üzere olduklarını!" söylüyordu. "Günahkâr adam"la mücadele cesurca ve acilen son bulmalı. Eğer kilise ödevini yapacaksa Tanrı'nın ve doğrunun tarafında olan bizlerin korkacak hiçbir şeyi yoktur. Nasturiler hâlâ ayaklarının üzerindeler ve gözetleme kulesindeler. Sebatla onların dağlarına yaklaşıp yaklaşmaz "kuzu postuna bürünmüş bu kurtların" kendi

gelmeyeceğine inandığım halde mektubunu İngiltere'deki Geographical Society (Coğrafya Topluluğu) sekreterliğine gönderme cüretinde bulundum. Senin gönderdiğin ve aslını öğrenmek istedikleri durumdaki iki yapıyı dikkate sunmanın istendiğini düşünüyorum: Büyük Zap ile Hekari nehirleri ve Bitlis-Su ile Xabûr'un farklı nehirler olmadığını aydınlatma işini demek istiyorum yani. M'Donald Kinneir Bitlis-Su'nun Xabûr'la aynı olduğunu iddia ederken Rich, Bitlis-Su'nun Sért'ten uzak olmayan Dicle'ye döküldüğünü ve Xabûr'un Amediye'nin kuzeyinde doğduğunu ileri sürüyor. Rich'in haklı olduğunu ortaya koydun." Bu keşif, daha sonra Londra'da *Literary Magazine* ile İngilizce çıkan başka yerel süreli yayınlarda yayımlandı.

topraklarına girmelerine izin vermeyeceklerini açıkça söyleyerek hakkımda öğrenmek istedikleri ilk mesele “*Katolik*” olup olmadığımdı. Bugüne kadar Roma temsilcilerinin kendi dağlarına girmesini engellemişler. Ama diğerleri buraya, ilginç sahaya girmek için can atıyorlar ve Doğu’daki çalışmalarını genişlettiklerinde dağ kabileleri arasında nüfuzlarını arttırmak için ellerinden geleni yapacaklardır. Nasturilerin yardım için ellerini uzattıkları Protestan Hıristiyanlar Papa’nın ambarına girecek altın hasadına göz yumacaklar mıdır?

BEŞİNCİ BÖLÜM

Dûree'ye Varış - Nasturi Piskoposuyla Görüşme - Dağlardan Görülen Manzara - Bağımsız Aşiretlere Varış - Dikkate Şayan Bir Olay - Nezaketli Ağırılanma

15 Ekim - Erken saatte bağımsız Nasturi ülkesine doğru yola çıktım. En yakın köyleri on iki saat mesafededir; fakat piskoposlarından birinin de ikamet ettiği, bazı Nasturilerin sınırının bir kısmını ekip biçtiği Dûre, Amediye'ye altı yedi saat uzaklıktadır. Oraya katırlarla gittim ama bu hiçbir karşılık vermeden katırları kendilerine alan idari görevlilerden dolayı hayvanları şehre götüremedik. Bu nedenle kaleden yayan indim. Rahip beni Dûree'deki piskoposla tanıştırmayı için kardeşini nazikçe benimle gönderdi ve onun yanımda olması benim için önemliydi.

Akre reisinin gönderdiği Kürt kavasım hâlâ benimleydi fakat en korkunç insan ırklarından biri olarak gösterilen bağımsız Nasturilerin ellerine düşmemek için benimle yola devam etmeye isteksizdi. Onlar hakkında en ölçüsüz hikayeler anlatılmakta ve onlardan biri Amediye'ye ticaret yapmak için geldiğinde kalenin içindeki mallara el koyar diye geceleyin orada konaklamasına izin verilmediği söylenmektedir. En yenilmez kişiler olarak görülmekte ve bakışlarındaki tılsımdan dolayı düşmanlarını alt etme gücüne sahip kişiler olarak anlatılmaktadırlar. Bir keresinde, kendilerine yapılan bazı saldırılara karşılık Amediye'ye gelmiş ve Kürt kalabalıklarını

Amediye'nin ta surlarının dibine sürmüşler. Rewandız Kürtleri ci-
vardaki bütün bölgelere boyun eğdirdikten sonra onların ülkesi-
ni tehdit ettiklerinde Nasturilerin altı ya da yedi Kürdü yakaladığı
ve onların kafalarını keserek onlara saldıracak Kürtlere ikaz olsun
diye kendi bölgelerine giden dar bir köprüde teşhir ettikleri söy-
leniyor. Müslüman komşular tarafından böyle hikayelerin anlatıl-
ması ve bunlara inanılması, Nasturilerin yarattığı korkuyu ortaya
koyan yeterli bir kanıttır. Musul'un kudretli paşası şunu söyledi: "O
ülkenin sınırlarına kadar sizin güvenliğinizden mesulüm, başını-
zın üstünde altınla gezebilirsiniz, hiç korkunuz olmasın; ama on-
dan sonrası için sizi koruyamayacağım hususunda sizi uyarıyorum.
Bu dağ kafirleri (Hıristiyanlar) ne paşa tanır ne de hükümdar;
ezelden beridir her biri kendi kendisinin hükümdarıdır!" Böylece
Nasturilerin ülkesinin sınırlarına kadar Kürtlere karşı beni koru-
ması için bir kavaşa ihtiyaç duydum ve kuzey ile kuzeydoğumuzda-
ki vahşi dağların üzerindeki dik, kayalık dar bir dağ geçidine doğru
yola koyulduk.

Hoyrat dağ geçitlerindeki yedi saatlik zahmetli bir yolculuktan
sonra Dûree köyüne yaklaşıncı bağımsız Tiyari bölgesinden olan
birkaç dağ Nasturisi bize seslendi. Kim olduğumuzu, ne istedi-
ğimizi, nereye gittiğimizi vesaire şeyleri sordular; bu sorular her
bir grubun yanından geçince ve tepemizdeki çok kayalık yerlerden
"Kimsiniz? Nereden geliyorsunuz? Ne istiyorsunuz" sesleri gelene
kadar tekrar tekrar soruldu. Çok gırtlaktan, gök gürültüsüne ben-
zer gırtlaktan gelen Süryanice sesler epey ürkütücüydü: sonra kaba
saba duruşları, sert konuşmaları, güçlü hareketleri ve tonlamaları,
(Nasturi rehberimizin dediğine göre) Katolik mi yoksa onları soya-
cak kötü insanlar mı olduğumuza dair dikkatli incelemeleri o ana
kadar kavasımı ayakta tutan cesareten yoksun bıraktı. Kavasım
onun ciddi isteğine karşı koyduğumu ve piskoposun evine varır
varmaz tarafımdan kovulduğunu belirtti; bunlar onun varlığını ar-
tık istemediğime emin olmamı sağladı.

Onların dilini konuştuğumu gören insanlar kısa bir sürede ben-
den ve dostane niyetlerimden emin oldular ve beni kendilerinden
biriymiş gibi görmeye başladılar. En dostane fakat Pers ve Türk ha-

kimiyeti altındaki Hristiyanların dalkavukluğundan arı bir şekilde etrafımda oturdular. Sonraki gün tıbbi yardım için her yerden gelmeye başladılar. Kusturucu ilaçla durumu fenalaşan bir adam, ortalığı ayağa kaldırdı ama olay sona erdiğinde rahatlayan adam aynı ilaçtan biraz daha istedi. Diğerleri benden reçete istemek yerine sık sık “*derman d’mortha*” yani safra ilacı istiyorlardı.

Uzun beyaz sakalıyla çok yaşlı ve saygıdeğer olan piskopos sıcak biriydi ve beni sarp kayanın önündeki taş duvarların ortasında yer alan genişletilmiş doğal bir mağarada bulunan kutsal kilisesine götürdü. Kilise, dağın yüksek tarafındaydı ve içerisi gece yarısıymış gibi karanlıktı.

Kibar, yaşlı piskopos elimi tuttu ve mihrapta duran bir taş istavrozun yanına götürdü; onların adetlerine uyup hürmet ve din-dar duygularımı sunacağımı düşünerek onu dudaklarıma bastırdı. Hiçbir tapınma simgesini veya Roma Katolik Kilisesi’nin yoz ayinlerini için içine katmayan, Nasturiler tarafından icra edilen bu basit, zahiri ifadenin etkileyici bir şey olduğunu itiraf etmeliyim. Bu tür sembollerin Roma kilisesi taraftarlarınca istismar edilmesi bizi basit haç yadigarını mahkum etmek gibi aşırı bir şekilde davranmamıza yol açmış olmaz mı? Yaşlı piskopos, seher vakti duasına hazır olabilmek için münzevi kilisesinde uyuyor. Gaz lambasını yakması için kendisine bir kutu kibrit hediye edince çok mutlu oldu. Kilisesin malı olan birkaç arı kovanı oraya yerleştirilmişti ve bunlardan elde edilen balın çok değerli olduğu kabul ediliyordu. Gerçekten de bal çok güzeldi. Kızıl sincaplar, siyah ceviz ağaçlarının arasında oradan oraya sıçırıyorlardı; bunlar Doğu’da gördüğüm ilk sincap grubuydu.

Kürt reisin kontrolü altında olan demir madenleri, bölgeye yakın Nasturiler tarafından işleniyor ve Nasturi ülkesinde çok sayıda kurşun madeni de mevcut.

Dûree, ismen Türk yönetiminin egemenliği altında ve Amediye’nin ast lideri olan Berwar’ın Kürt liderine doğrudan bağlı.

Yüce dağ silsilesi, beni hâlâ Nasturilerin gerçek bağımsız ülkesinden ayırıyordu. Musul’da, bana piskopos tarafından bir re-fakatçi tayin edilmedikçe asla kendimi tehlikeye atıp ülkelerine

girmemem salık verildi; ama şartlar kemale erdikten ve piskoposa rahatça danıştıktan sonra, derhal yola çıkmaya karar verdim. Çünkü böylelikle güven açısından Nasturilerin gösterdikleri iyi niyeti kazanabilir ve sekiz on günlük gecikmeden kurtulurdum. Bu durum, o yüce dağlar arasında gelmekte olan kış vaktinde önem arz ediyordu. Piskopos akıllı, genç bir Nasturiyi benimle yola çıkmakla ve ikisini de en yakın fakat en güçlü bağımsız dağ kabilelerinden Tiyarilerin ilk köyü olan Lezan'dan katırları getirmeye göndermekle görevlendirdi.

Dağlar o denli sarp olduğundan ne katır üzerinde ne de ayağımdaki ayakkabılarla yol alamayacağım bana söylendiği için kendime daha güvenli bir durum yaratmak için ferah Türk botlarımı piskoposun çarıklarıyla değiştirdim. Bu çarıklar, ayak tabanını koruyan ve giyen kişiye neredeyse dik yerlerde zemine tutunma imkanı veren kıldan iple yapılmıştı.

Böylelikle yerli gibi kuşanarak ayın on sekizinde sabah erken saatte yola çıktım. Bir buçuk saat süren zahmetli bir tırmanmadan sonra tarifi imkansız ihtişamın önümde uzandığı dağın zirvesine vardım. Bağımsız Nasturilerin ülkesi; uzun süredir Nasturi kiliselerini koruyan neşeli ve tebessüm eden bazı köylerin göze çarptığı, kara bakışlı dağ geçitleri ve dar vadilerle bölünmüş vahşi ve kayalık dağlardan oluşan bir amfi tiyatro gibi, mest olmuş bendenizin önünde duruyordu. Burası, ufukta gökyüzüyle birleşiyormuş gibi görünen yüce ve zirvesi karlı dağları sarsılmaz kaleler olarak yükselten Kadir-i Mutlak'ın kendilerine kollarını uzattığı yüz bin Hıristiyanın memleketiydi. Burada sanki lütfunun tasarrufunun muazzam hedefiymiş gibi kayalık levazım, kadim Kilise'sinin seçilmiş bir kalıntısını sevimsiz yalancı peygamber ile işkence alevleri ve savaş çanlarına karşı güvenilir kılıyor. Etrafa bakıp hayranlık duyarken adeta huzurun doruk noktasındayım ve bütün kalbimle şunu haykırıyorum:

“Görünen dağın zirvesinde
Mukaddes haberci duruyor işte!
İyi haberler var size vaat edilmiş topraklar

Ey uzun zamandır düşmanın elinde olan
Esaret altında inleyen vaat edilmiş topraklar!
Tanrı senin zincirlerini bizzat kendi sökecek.”

Ulvi manzaranın tadını çıkarabileceğim ve her tarafımı milyonlarca taraftarı kuşatan küfür içindeki Muhammedi imparatorluğu için en parlak umut ışıklarının saçıldığı ülkeye girmek amacıyla başımdan geçen birçok tehlikeden dolayı uzun zamandır yürekten duyduğum şükranı ifade etmek için ayrı bir kayalığın tepesine geçtim. Düşüncelerim; Nasturi misyonerlerin Şark'ın her köşesine dağıldığı, bin yıldan uzun bir süredir Orta Asya, Tataristan, Moğolistan ve Çin gibi barbar ülkelerde, ücra yerlerde haç sembolünü ekmeye çalıştıkları, daha sonraki bölümlerde ele alınacağı üzere Thomas, Bartholomew, Thaddeus ve diğer azizlerden Mesih'in haberini alan ilk halk olan Nasturilerin değil havarilerin -ki buna din ve tarih de aynı şekilde tanıktır- İncil'i bu dağlarda yeşerttiği günlere gitti.

Bu dağların şimdi yarı barbarlığın içine batmış, hayat dolu dindarlığının sunaklarda neredeyse yok olduğu haline baktım ve bu vaziyete yüreğim kan ağladı. Fakat bütün bu dar vadiler ve kayalıklar ve de dereler Tanrı'ya hamd ü senaların yankılanması için Ümit, göz alıcı asasıyla daha parlak manzaraları işaret etti. Bu Nasturiler sabahıyıldızı gibi o şanlı ve ihtişamlı güne uyanacaklardır. Ancak o parlak günlerden önce yapılması gereken muazzam bir iş var: zafer çılgınlıklarından önce karanlığın güçleriyle yapılacak bir savaş. Mücadele için bu cesur insanlara elimizi uzatalım.

İleri daha ileri gittikçe, dağın yokuşundan inerken hızımı düşürdüm. Yolumuzu engelleyen kayaların üzerinden dikkatlice iniyorum, bitkin bacaklarımı bizi davet eden bir yabancı armut ağacının altında dinlendiriyorum, çok geçmeden gözüpek katırıma binerek dağın kenarındaki dar, zikzaklı yolları kıvrıla kıvrıla aşarak, gürül gürül akan, gürültülü, gösterişli Zap'ın kıyılarına kadar aşağı iniyorum. Burada, iki kilometre kadar bir genişliğe sahip bereketli bahçelerin yer aldığı, büyük, kalabalık bağımsız Nasturi köylerinden biri uzanıyor.

Daha önce hiç yabancı yüzü görmemiş bu vahşi dağ çocukları, beni nasıl karşılayacaklar acaba? Tamamen merhametlerine fırlatılmış çaresiz yabancıya nasıl bakacaklar? Bir şüphe esintisi aşırı umutlarımı yerle bir edebilir. Ama Tanrı meşgul olduğum işe gülmüşüyordu; dualar muhakkak işitilmişti ve halihazırda aşikâr olsa da sebebi açıklamamın yolunu o kadar güzel hazırlamıştı ki...

Bu ücra yerdeki kabilede karşılaştığım tek kişi, tamamen kör olan ve geçen sene yanıma gelen Nasturi bir gençti. Ben onun ülkesine gidene ve onun gözlerini iyileştireceğim ona söylenene kadar gün ışığını göreceğini hiç ummadığını söyledi. Muhteşem bir azimle, elinden tutup ona yolda yardımcı olacak birini bulmak için köy köy dolaşmıştı, ta ki beş altı hafta sonra o zamanlar kaldığım Urmiye'ye gelene kadar. Orada gözündeki kataraktı kaldırmıştım ve gözleri açılmış bir halde dağlarına dönmüştü. Ülkesindeki ilk köye girmek üzereyken yaklaştığımı duyan bu genç adam, gözlerini tedavi etmemden dolayı duyduğu minnettarlığa karşılık bir hediye olarak elinde tuttuğu bal ve mütebessim bir yüzle yanıma geldi; beni halkının güven ve şefkatiyle tanıştırdı.

Köyün reisinin evine davet edildim. Reisin evi, ülkedeki genel tarza uygun bir biçimde harcı çamur olan taş duvarlardan, düz bir çatıdan, her birinde iki üç oda olan iki katlı bir evdi. Yazın misafir odası ve aile odası olarak kullanılan "yukarıdaki geniş odada" yerde oturduk; bu oda çok geniş olduğundan kışın rahat değildi. Yemekler; altımızdaki kilimin üzerine tüylü kısmı alta gelecek şekilde serilen ve hem masa hem kıyafet olarak kullanılan vahşi bir keçi veya dağ keçisinin postu üzerine konulan çok geniş ahşap çanaklarda önümüze konuldu. Darıdan yapılmış ve Virginia usulü mısır ekmeği şeklinde pişirilmiş fakat lezzetli olmayan ekmek, keçi derisinden yapılan sofranın kenarına konuldu ve yedi ila on kişiden oluşan sofradaki kişilere ortaya konan yemekten yiyebilmeleri için büyük birer tahta kaşık verildi. Buradaki insanlar Pers ülkesindeki lere nazaran elle yemeği az yiyorlar.

Ne zaman keçi derisi öne doğru çekilse orada önceki öğünlerden kalma bir ekmek kırıntısı olduğunu fark ettim; sualim üzerine bunu Mesih'e saygıdan dolayı yaptıklarını ifade ettiler: "Parçaları

topla ki hiçbir şey kaybolmasın.” Ayrıca daha önceki öğünlerde kendilerini takdis eden bir rahibin takdisini kaybedebileceklerini söylediler çünkü dua yalnızca rahipler tarafından anlaşılan bir dilde ediliyor ve tam manasıyla başkası tarafından dua edilemiyordu.

Kadınlar erkeklerle birlikte yemek yemiyorlar; erkeklerden arta kalanları yemek yerine -ki bu Şark'ta epey yaygındır- kadınlar için ayrı bir sofra kurulur ve Asyalı ülkelerinin birçoğundan daha iyi bir şekilde daha dikkate alınırlar ve arkadaş olarak görülürler.

Kadınlar evin içinde veya dışında geceye kadar çalışırlar ve dikkat çekecek derecede, örgü örme şekilleriyle bile Süleyman'ın erdemli kadın tarifini örneklerler (Meseller, 31:19). Örgüyü tam olarak şu şekilde yaparlar: örekelerini ellerinde tutarken diğer elleriyle uzun mili döndürürler ve sonra ipi ellerine sararlar; çünkü teker kullanmazlar. Ev halkına, İskoç ekose kumaşına benzeyen güzel ve dayanıklı yün kumaştan yapılan kırmızı veya çizgili kıyafetler giydirirler.

Kadınlar zarif, hamarat ve kanaatkâr görünüyorlar; bu ülkelerde çok sık görünmemesinin aksine yalan şefkatten azade, dikkate değer bir şekilde iffetlidirler. Geceleyin genç, evli iki kadın kocalarıyla ortaya çıkıp bizi ziyaret etti. Her biri isteğim üzerine, hakkında birçok soru sordukları Amerikalı hanımlarımıza göstermem için bana birer pirinç yüzük verdi. Topluluktaki diğerleri gibi kadınlar da en çok Amerikalı kadınların evlilik kararlarını kendilerinin vermesine ve babalarının bir karşılık almadan kızlarına çeyiz vermesine şaşırdılar. Kıyafetleri zarif ve göz alıcıdır. Saçlarını örüp az takı takarlar. Vücutları ince, konuşmaları hoş ve (güneşe ve oturdukları yerdeki dumana çok fazla maruz kalmalarının etkilerini saymazsak) tenleri birçok Avrupalınıninki kadar beyazdır.

Nehrin kıyısındaki daha aşağıdaki köylerde sağlığa epey zararlı olan pirincin yanı sıra üzüm, incir ve nar ekildiğini gördüm. Elma ve diğer Kuzey meyveleri daha yüksekteki köylerde bulunabiliyor. Çok yer gerektirdiği için buğday az yetiştiriliyor; bal ve tereyağı karşılığında Amediye'den buğday alıyorlar.

ALTINCI BÖLÜM

Nasturiler - Kiliseler - İbadet - Sebt Günü - Bir Hikaye - Kutsal Yazıların Muhafazası - Kürtlerle Çekişme - Kırsal Yaşam - Kaynaklar - Özellik - Aileler

“Kiliseden gelen çan sesini
Bu vadiler ve kayalar asla duymuyor.”

20 Ekim - Sebt günü. Güneşin doğmasıyla, köylüleri kiliseye çağırmak için ince bir tahtaya tokmakla hızlıca vuruldu. Kiliseye giren herkes ayakkabısını çıkardı ve kapı dikmesini ya da eşiğini öperek Tanrı'nın mabedine olan saygısını gösterdi, sunağın üzerinde duran İnciller ve istavrozdan sonra nihayet dini mürşidinin elini öptü.

Dağlarda gördüğüm bütün kiliseler gibi bu kilise de kavisli çatısı olan sağlam taşlardan yapılma bir binaydı ve belki de yüzyıllardır ayakta idi. Gördüğüm diğer kiliseler, kadim kayıtlarına bakılırsa on dört asırdan fazla bir zamandan beri ayakta duruyorlardı. (Bir kişinin bile rahat geçemediği) dar kapı için “Geçit kapıdandır” açıklaması yapılıyor ve mabede girerken bunu hatırlamak istiyorlardı. Bütün dualar ve ilahiler kadim Süryani dilinde okunuyordu ve sıradan halk bunu hiç anlamıyordu. Fakat rahiplerden biri İncil’den bir bölüm okuyor ve Nasturiler tarafından konuşulan halk Süryanicesine tercüme ediyor, bu da vaazı oluşturuyordu. Bazen okumalara, rahiplerin çok fazla bildiği bazı efsanevi hikayeler ve açıklamalar da eşlik ediyordu.

Kutsal bir ortamdı; ekmek ve şarap sunakta yahut kilisenin “kut-

sal mekanı”nda takdis edildikten sonra bir papaz ve yardımcı papaz bunu ellerine alınca kilisenin her mensubu sıraya girdi. Komün-yon üyelerinin ağzına lokma koyarken ekmeğin hiçbir parçası yere düşmesin diye elinde mendil tutan papazın elinden herkes küçük bir ekmek parçası aldı. Ekmeği yiyen, bir damlası bile dökülmesin diye özen gösteren papaz yardımcısının elindeki şaraptan içti. Fakat hiçbir Roma Katoliklerinin ve diğer Şark kiliselerinin belirgin özelliğinin aksine, kutsal ekmeğe puta taparcasına hayranlık duy-muyordu. Bilakis, bu ciddi ibadet ayininde neredeyse mukaddes bir basitlik vardı.

İbadetleri ve cemaati yöneten papaz; kutsal ekmek ve şaraptan ilk payı aldıktan sonra benim de pay almamı istedi. O güne kadar Nasturilerin bu ibadetine katılmamıştım; ama bu şartlar altında papazın teklifini reddetmek onlara olduğu kadar kendi hislerime karşı da adaletsizlik olurdu. Birkaç aydır Rabbin sofrasına katılma imtiyazına sahip olmamıştım. Tanrı yüce rahmetiyle beni birçok tehlikeye karşı korudu ve beni İncil’i azizlerden ve direkt Mesih’in havarilerinden öğrenen ve öğretilerini büyük bir saflıkla muhafaza eden bir halkın arasına getirdi. Ruhani hayatın yoksunluğunu gös-teren üzücü kanıtlar ortada olsa da nerdeyse sönüp yok olan hayati dindarlığın kıvılcımlarının bu sunaklarda hâlâ yandığını ümit et-meye cesaret kazandım. Bariz bir cehalet, batıl inanç ve ruhani bir ölüm değilse de hissizliğin içine batmış olmalarına rağmen onları Tanrı’nın doğru Kilise’sinin bir parçası olarak görmekten alamadım kendimi. Yine de karakterleri ile derin ve canlı alakalarında hâlâ çok parıltı var. Yüreğim onlar için sıcak bir şefkatle atıyor ve bazen, kadim Asur’un vahşi dağlarındaki bu ilkel Hristiyanlarınkinden çok daha ilginç olan şartlar altında ölmekte olan İsa sevgisini anı-yorum.

Takdiste gürültü yahut keşmekeşten azade muazzam bir dur-gunluk ve uygunluk vardı. Dışarı çıkarken herkes içine et konul-muş çok ince bir dilim ekmek aldı; bu, birinci ve ikinci asırlardaki yaşayan ilk Hristiyanların “Sevgi Yortusu”¹ idi.

Sonra halktan bazı kişiler kilise kahyasının evine gitti ve besleyi-

¹ Mosheim, *Ecclesiastical History*, I. cilt, sayfa, 54.

ci fakat sade yemeğe katıldı. Hemen sonra daha yakın arkadaşlarını davet ederek evlerine çekildiler. O gün, diğer Şark Hristiyanları arasında gördüğüm günlerden çok daha âdetlere uygun bir şekilde ifa edildi. Daha arzu edilir topraklardaki birkaç örnekte gördüğüm gibi, burada bütün köyde bir sükûnet hâkimdi. Ne patırtılı bir cümbüş vardı ne de dünyevi uğraşlara kulak asılıyordu. İnsanların birbiriyle olan sosyal ilişkileri kadim İbrani Kilisesi'nde icra edilen-den fazla değildi. Vaktiyle, Hristiyan Sebt'ini o gün yolculuk yapan kişiyi öldürecek kadar kutsal gördükleri söyleniyordu.

Akşamleyin insanların çoğu kilisedeki ibadet için tekrar toplandı; orada sabah ve akşam ibadetleri bütün hafta boyunca yapılıyor. Ama Şark'ın her tarafında gördüğümün aksine, insanların çoğu hafta boyunca kiliseye gitmek yerine evlerinde ibadetlerini ifa ediyorlar ve dua edenlerin öpmesi için direğe asılan ahşap küçük bir haçın asılı olduğu görülebilir. Bunu uygulamayı İsa'ya olan sevgilerinin ve onun ölümü ve kefaretinin basit bir ifadesi olarak görüyorlar. Ancak bununla birlikte haç, hiçbir şekilde dini tapınma objesi olarak görülüyor.

21 Ekim - Şafak vakti, çok sayıda kişi tıbbi yardım için geldi. Kısa bir süre içinde, belli bir mesafeye çekilene ve her defasında yanıma ancak üç ya da dört kişinin girebileceğini söylemek zorunda kalana kadar başıma felaket üşüştüler. Çoğu diğer köylerden geliyordu. Bu dar vadilerde güneş ışıısıyla iyice bunaltıcı hâle gelen müthiş yaz güneşiyle birlikte köydeki çok sulanan bahçeler ve pirinç tarlalarının sonucu olarak safra hastalıklarından, aralıklı ateşlenmelerden muzdarip birçok kişi vardı. Dağlar o kadar aniden yükseliyordu ki toprağın çoğu yapay teraslar oluşturmak suretiyle ekilmeye hazır duruma getiriliyordu. Bu teraslar aşağı kısımdaki taş duvarlarla korunurken her bir terasın ardından bir teras yükseliyor ve evler bahçelerin içine dağılmış bir şekilde inşa ediliyor.

Lezân'a yakın mesafede, insanların Hristiyanlık döneminden önceki atalarının bakım yükünden kurtulmak için yaşlı ve yardıma muhtaç ebeveynlerini aşağıdaki dağa attıkları bir uçurum olduğunu söyledikleri yer vardı. Nihayet söz konusu korkunç uygulamaya

şu hadise bir son vermiş: Babasını sarp dağın tepesine kadar taşıyan bir genç adam yorulmuş ve yükünü yere bırakmış; yaşlı adam ağlamaya başlayıp oğluna “Senin için ağlıyorum, kendim için değil. Babamı bu dağa getirdiğim zamanı çok net hatırlıyorum; ama kısa bir süre sonra sıranın bana geleceği hakkında çok az düşündüm. Evet oğlum, tıpkı şimdi senin yaptığın gibi bir süre sonra sen de bu korkunç uçurumdan atılacaksın diye ağlıyorum.” Bu konuşma evladın yüreğini yumuşatmış ve muhterem babasını geri götürerek ona kendi evinde bakmış. Hikaye başkalarına anlatılmış, yankı bulmuş. Böylece bu uygulama sona ermiş. Eğer bu anlatılan bir hikayeden fazla bir şey değilse ülkenin bir kıssalarından bir örnek olarak görülebilir.

Daha kolay dağıtabileyim diye ilaçlarımın çoğunu farklı hisselelere ayırmış olmama rağmen tıbbi yardım için akın akın gelen insanlara reçete yazabildiğimde saat on civarıydı. Sonra Zap’a dökülen bir dere boyunca yolculuğuma devam ettim ve gece olmadan Aşıta (çığ) köyüne vardım. Köyün bu şekilde adlandırılmasının nedeni, burada hayli fazla çığ olayının yaşanmasıydı. Çığdan artakalan izler, köyün hemen üstündeki vadilerde hâlâ görülebiliyordu ve bunların hep orada olduğu söyleniyordu. Yedi sekiz kilometre boyunca neredeyse aralıksız bir biçimde, insanların dışarı çıkıp bizi selamladığı ve bizden ilaç istediği köylerden geçtik. Dağ tarafında yer alan ve yaklaşık yüz haneyi barındıran bir köyde, en az kırk adamın okuma bildiği söyleniyordu; bu, bin belki de binden fazla insanın yaşadığı köy için büyük bir oran olarak görülüyordu! Ancak bu okuma bilenlerin çok az bir bölümü tek yazılı dilleri olan antik Süryaniceyi okuyabiliyordu.

Aşıta’da yaşayan en bilgili Nasturi kişi olarak nam salmış papaz Auraham’ın (İbrahim) konuğu oldum. Yirmi yılını kitap yazmak ve okumakla geçirmişti ve bu yüzden de ikmal yapmasa da Nasturi edebiyattan çok faydalanmıştı. Ancak tam bir Kitab-ı Mukaddes’i yoktu. Nasturiler Kitab-ı Mukaddes’i büyük bir dikkat ve saflıkla nüsha olarak korumalarına rağmen bunların kopyaları çok enderdi; öyle ki tam Kitab-ı Mukaddes’i sadece birinde gördüm o da onların ruhani lideri olan piskopostaydı. Bunun bile çok farklı ciltleri

vardı. İncil öyle parça parçaydı ki bir kişide İnciller varken başka birinde Mektuplar, Mezmurlar, başka Tevrat ya da Elçiler bulunuyordu. Kitab-ı Mukaddes'in bölümleri kilise komünyonlarını ya da ibadetleri de kapsıyordu. Vahiy Kitabı ve daha kısa iki üç mektup, tarafımızdan onlara verilinceye kadar onlarda hiç yoktu; ancak Kitab-ı Mukaddes'in bu bölümleri, kutsal kitapları tamamlandığında onlara ulaştı. Yine de diğer Hristiyanların şahadetlerine örnek olduğu ve kendi özgünlükleri i ortaya koyduğu için bu kitapları seve seve aldılar.

Nasturiler Kitab-ı Mukaddes'e büyük bir değer veriyorlar ve onu herkesin anlayacağı şekilde kendi halkları içinde çoğaltmaya çok istekliler. Auraham'a matbaanın kitapları çoğaltma gücünü anlattığımda meraklı ve etkileyici gözleri yepyeni bir parıltıyla parladı ve bunun orada gerçekleşmesini çok arzuladığını ifade etti.

Küçük kitaplığının katalogunu yazdığım da beni gören Auraham, talep ettiği Kitab-ı Mukaddesi not düşmemi benden rica etti. Orada bulunan diğer kişiler de Auraham'ın söylediklerini tekrarlayarak "Benim adı mı yaz." "Benim de İncilleri istediğimi ve adı mı yaz" dediler. İncillerden kasıtları, Kitab-ı Mukaddes'in basılan tek bölümü olan kadim Süryanice dört İncil'di.

Bu papaz, gelecekte onun halkını geliştirmek için göstereceğimiz çalışmalar için önemli yardımlarda bulunabilir. Nasturi edebiyatının bazı çalışmalarını istinsah etmek için harcadığı yirmi yıllık emeği; onu teşvik eden motivasyonun küçüklüğünü ve neredeyse tek başına çalışmasını göz önüne aldığımızda övgüye mazhar olmaktan da ötedir. Ömrünün yirmi yılı boyunca yaptığı işleri sadece birkaç gün içinde yapılmasını ve satın aldığı kağıt ile parşömenden daha ucuza mal olmasını mümkün kılacak bir makinenin gelme hayalinin onu çok heyecanlandığına kuşku yok. Makinede o kadar gösterişli basılması zor olan kamışla yazma stili, yazısı gerçekten çok güzeldi. Halkının eğitimi için okullar yapılmasını görmeye can atıyor ve eğer köye bir tane okul yaparsak çok fazla kişinin okula gideceğini söylüyordu.

Buradaki insanlar, buraya bin kadar silahlı adam getirebileceklerini söylüyor; bu miktarın nüfusun beşte birini oluşturduğunu tah-

min ederek yalnızca bu köyde beş bin kişinin yaşadığını ve buranın dağlardaki en büyük köy olduğunu ifade ediyorlar. İnsanların yarısı yazı sürüleriyle birlikte dağlarda geçirip kamış ve çalıklardan müteşekkil veya normal çadırlarda kalırken diğerleri bahçelerini ekip biçiyor ve diğer ev işlerini yürütüyorlar. Bütün nüfusun nehir kenarında yaşadığı bu köylerde, insanlar tam güvenlik içinde yaşamlarını sürdürüyorlar. Fakat yakınlarındaki otlaklarda sürülerini otlatırken bazen Kürt komşularıyla çatışıyorlar. Bu köyün Nasturileri yakın zamanda böyle bir olay yaşamış.

Nasturiler Habur kıyısında sürülerini otlatırken öte taraftan güçlü bir Kürt kabilesi geceleyin onları gafil avlamış ve yaklaşık 5000 koyunlarını çalmışlar. Sonra Nasturiler Kürtlerin kışlık erzakının dörtte birine mal olmasıyla sonuçlanacak şekilde bir geçidi ele geçirmişler. Uzun süreli erzak bulamayacaklarını gören Kürtler, Hekari kabilelerinin liderinden duruma müdahale etmesini istemişler. Bu lider, Nasturilerin avantajlı durumdan vazgeçeceklerini düşünerek piskoposa çok cömertçe bir hediye yollamış. Piskopos, apaçık düşmanlıkları önlemek ve Hekari lideriyle iyi olan ilişkilerini sürdürmek için teklifi kabul etmiş ama buradaki insanların zararının başka bir zaman telafi edilmesini belirtmiş. Neticede Nasturiler Kürtlerin kışlık erzaklarını ve ganimetlerini almalarına katlanıp köylerine geri dönmüşler. Ben köye gittiğimde durum böyleydi; ama piskoposun yanındayken Nasturilerin bu Kürtlerin köylerine baskın yaptığını ve kayıplarını telafi etmeye yetecek kadar 4000 koyun ve katırla birlikte başka şeylere de el koyduklarını öğrendim. Böylece mesele çözülürken Kürtlere de Nasturiler hakkında anlattıkları hikayelere yeni bir tane öğretilmişti.

22 Ekim - Dağların doğu-kuzey-doğu yönündeki ve Zap üstündeki Chumba'ya yolculuğumuz sekiz saat sürdü. İlk dağ sırası katırlardan inmeden geçildi; fakat ikinci dağ sırası sarp ve yüksek olduğundan beni uzun ve zahmetli bir yürüyüş yapmak zorunda kaldım. Zirvede, Nasturilerin sürülerini saf, canlandırıcı hava içinde yaşamaları ve derin vadilerde hâlâ kalıntıları olan çığlardan beslenen sularla beslenip serin serin akan kristal gibi sulardan su

içmeleri için getirdikleri ve etraftaki yüksekliklerde taze kış kıyafetinin parıldadığı bazı yaz meralarından geçtik. Her köyün ayrı bir merası var ve dağlardaki geçici konaklamaları hayatlarının en zevkli kısmıymış gibi görünen bu insanlar, uyum içerisinde birlikte yaşıyorlar. Ancak halkın bir kısmı sıcaklık, haşerat ve hastalıktan dolayı yaz mevsimini Zap'ın kıyısında yer alan en aşağıdaki köylerde geçiriyor. Burada kalanlar sivrisinek ve tatarcıktan korunmak için yüksek iskelelerin üzerinde uyuyorlar.

Fakat bütün kırsal manzaralarının romantizmine ve ilkel ataerkil alışkanlıklarına rağmen, çalılardan oluşturulan bir çadır altında zeminde oturan ve göçebe hayatın isimsiz binlerce yoksunluğundan muzdarip bu insanları medeni bir hayata taşıma misyonu, İsa'nın davasına ve onun ihmal edilmiş bu sevgili cemaatine kendini adanmak hayli fedakârlık ister. Sadece deneyim bile, bu dağlık bölgelerde böylesi bir hayat sürdürenlerin misyonerlere nasıl ihtiyacı olduğunu açıklayabilir. Ama eğer vadilerin büyük köylerinde kalıcı yerler inşa edilecekse hem sağlık hem de fayda açısından Nasturilerin *Zozan*larına yani dağ yükseltilerine ve yine daha yüksek vadilerde suyun olduğu yerlere taşınması gerekir. Böyle bir hayat İsrail'in Davut peygamberinin yaşadığı tatlı hayata benzer ve neden bu kutlu niyete ve Tanrı'nın muhabbetine, dağlarda meskun bu insanların göğsünde şevkli bir ruha ve övgü dolu dindarlığına katkıda bulunulmasın ki?

Birinci dağ sırasının eteğinde, Nasturilerin dağlarının farklı yerlerinde çok fazla bulunan kurşunu işledikleri bir ocak gördük. Ayrıca barutlarını kendileri yapıyor ve asla yabancı kaynaklara bağımlı değillerdi. Kükürt Cûlemerk yakınındaki dağlardan çıkarılıyor ve insanlar kendi güherçilelerini yapıyorlar. Üstelik genellikle herkes kendi barut ve gülleleri ile şapka ve ayakkabılarını yapıyor. Daha sunî bir toplumla mukayese edildiğinde, gereksinimleri çok az ve bunları da yabancı kaynaklara çok az başvurarak ve maharet, sebat ve kanaatkârlıkla yapıyorlar. Her şeyi göz önünde bulundurduğumuzda, bu insanlar şimdiye kadar gördüğüm en bağımsız halk.

Birinci dağ sırasının eteğine varmadan önce ayak ve bacaklarım neredeyse beni yolda bırakıyordu. Katırım, geçmesi çok zor

olan bir yeri aşabilmesi ve olabildiğince yola hızlı devam etmesi için bırakıp asılı bir kaya tarafından yarılmış dar bir patika boyunca yolculuğa yayan devam ettik. Biz köprü görevi gören uzun ve pürüzsüz bir kütüğün üstünden geçerken sonunda katırım bir dağ sağanağına yakalandı ve valizimi ıslattı (neyse ki etkili olmamı sağlayan en önemli unsurlar yani ilaçlarım zarar görmedi). Bütün manzara, tahayyülde sadece resmedilecek kadaryabani ve romantikti. Bu görüntü kısa bir süre sonra; parlak şimşek ve kayalar ile dar vadilerden yankılanan korkunç sesleri yaratan gök gürültüsünden müteşekkil müthiş bir haşmetle kuşandı.

Aceleyle yola devam ettik ve gecenin karanlıklarının etrafımızı örtmeye başladığı bir sırada, Zap nehrinin kıyılarındaki güzel bir dar vadide konuşlanmış kismetimizdeki köye vardık. Geceleyin başlayıp sonraki gece devam eden ve daha sonraki günün gecesine kadar kısmen süren sağanak yağmurdan dolayı misafirperver *malek*'in geniş misafir odasında geçirdiğim zamanlarda çok rahat edemedim.

Unvanından da anlaşıldığı üzere, ev sahibim bir kabilenin ya da büyük Tiyari Nasturi kabilesinin bir dalının lideridir; adli veya emredicilikten ziyade istişari ve pederane olan makamından ötürü halkı arasında büyük bir nüfuzu var. Bağımsız kabileler üstünde en üst düzey sivil, dini otorite; eski İbranilerin en üst hahamlarında olduğu gibi piskoposluğun elinde ve idareleri de o ilkel teokrasiyle şaşırtıcı derecede benzeşiyor. İhtiyar meclisi hâlâ toplanıyor ama formalite icabı. Suçlu; kadim kentlerdeki kutsal kiliseleri sığınma avantajına sahip olabilmesine rağmen kan davası hâlâ ölümle cezalandırılıyor. Yalnız kilisenin ayrıcalıklarından değil toplumdan da aforoz edilme, piskopos tarafından verilen ve sıkça karşılaşılan ağır bir ceza ve piskoposun bu cezası halkı ürkütüyor. Güçlü nüfuza sahip ve Lezân'a direkt giden yol üzerinde yaşayan bir adam, bu lanetle yaşıyor. Bunun neticesinde insanlar onunla çok az münasebete geçiyorlar. Bu yüzden daha dolambaçlı olan Aşita güzergahından gitmem istenmişti.

Şark'ta teşhir etmenin yaygın olmasının da ötesinde eşyaların böylece ortaya bırakıldığını gördüm. Bu durum, diğer bölgelerden

gelebilecek hırsızlardan hiç korkmayan bu insanların birbirlerine çok güvendiğini açıkça gösteriyordu. Çoğu Şark köyünün çok yoğun nüfuslu olmasına rağmen evlerin birbirine çok yakın inşa edilmiş olduğunu fark ettim. Bunu nedenini sorunca bana aynı yanıt verdiler: “Burada hırsız yoktur.” Ancak bu nispeten doğru. Gerçi birçok durumda Türklerin ve Perslilerin zalim cezalandırmalarından daha etkili bir güvenlik bariyeri olan güçlü bir şeref anlayışları var. Örneğin; biri kaybolan bir eşyayı bulduğunda söz konusu anlayışı göz önünde bulundurarak çok uzun bir ara geçse de eşyanın sahibi gelip onu alana kadar eşyayı yanında tutar.

Halk arasında güçlü şeref anlayışından kaynaklanıp çok üzücü sonuçlar doğuran vakalar da anlatılıyor. Mesela bunlardan biri birkaç yıl önce ev sahibimin evinde yaşanmış. Bu olay, gelecek vaat eden ve babaları kardeş olan iki delikanlının hayatına mal olmuş. Bu delikanlılardan biri, ebeveynleri evde yokken değerli bir ağacı kesmek için dışarı çıkmış. Kuzeni, ağacın kendi babasına ait olduğunu söyleyip diğerine engel olmuş. Fakat ilk çocuk epey diretmiş; kuzeni silahını almaya gitmiş ve amcaoğlunu oracıkta kasten vurarak öldürmüştü. Eğer intikam eski âdetlere göre alınmasa ailenin üzerindeki leke hâlâ üzerlerinde duruyor olacaktı; bu nedenle kanın intikamının meşru mükellefi olan ve oğlunu kaybeden baba, kardeşinin oğlunun kanından başka hiçbir şeyi kabul edememiş ve her iki delikanlı da daha bir gün sona ermeden aynı mezara defnedilmiş!

Anlatılan başka bir örnek de “şerefli adamların” uygulamalarını daha az tatbik eden toplumsal bir grupta vuku bulmuş. İleri sürülen bazı hakaretlere karşılık bir kişi diğer tarafa teslim edilmiş. Teslim edilmiş kişi buradaki herkesin taşıdığı gibi yan tarafında bir hançer taşıyormuş ve bu hançeri başkasının göğsüne saplamış. Bunun üzerine öldürülen kişinin biraderi yani “kan intikamının” meşru mükellefi, ayağının dibinde katili öldürerek trajik sahneyi kapatmış. Ama bu tür vakalar çok nadiren gerçekleşiyor olmalı ve haddizatında insanlar tarafından anlatılıyordu. Cezalandırma şekli, suçlu adaletten kaçma şansına çok az sahip olduğu için kuşkusuz caydırıcı oluyor.

Ev sahibim kendi şartlarına göre çok akıllı bir adamdı; fakat kendini dış dünyaya kapatan bir halkın diğer ülkelerde neler olduğuna dair mükemmel ve karmakarışık bilgilere sahip olması beklene-
mez. Ev sahibim buharlı gemi ve balonları duymuştu ve gerçekten de işittiği gibi İngilizlerin deniz altında giden veya düşmana görünmeyen gemiler inşa ettiğinin doğru olduğunu öğrenmek istiyordu. Bilgiye böyle hevesli olmasına çok memnun oldum ve kitap ile Kitab-ı Mukaddes için okullar inşa edilmesini talep etmeye devam ettiklerine dair çağrıya umarım yanıt verilir. Zihinleri için gıda istiyorlar.

Köyün papazı sık sık yanımıza geliyor ve onun halkını geliştirmek için tasarladığımız plan ve çalışmalara büyük bir ilgi duyduğunu ifade ediyordu. Papaz, çok mukaddes bir hayat sürmeye çalışıyordu; bu yüzden de Yahudiler arasındaki Nazarilerinkiyle karşılaştırılabilecek bir yemin etmişti. Ruhunu açlıktan kıvranan bedeniyle doyurabileceğini düşündüğünden hiçbir şekilde et ya da hayvansal ürün hatta bitkisel yağ ve süt yemiyor içmiyordu. Ancak bu tür örnekler çok nadirdi. Bir zamanlar bu halk arasındaki manastırlarda yaygın olduğu üzere yeminin bir parçası olarak bekârlığı seçmişti. Bekarlık yeminin kadınlar arasında var olduğu biliniyor ama numuneler çok seyrek ve rahibe manastırları oldukça meçhuldür.

23 Ekim - Kendimi hastalar için reçete yazarken ve genellikle halkla sosyal ve dini etkileşimde bulunurken buldum. Köyün vaziyeti romantik ve hoştu ama toplumu arzu ettiğimiz için yakında başkaları olduğundan halktan uzak değildik. Hâlâ yerde veya kaba keçeden yapılmış kilimlerin serildiği zeminde oturuyor, uyuyorduk; yemeğimizi büyük bir ahşap kaptan ve ahşap kaşık ve parmaklarımızla yiyorduk.

Kadınlar sosyaldi ve bize büyük bir nezaketle muamele gösteriyorlardı. Ev sahibimin önceki karısı patriğin kardeşiydi ve eğitim almış nadir kadınlardan biri hatta bence o zamanlar Nasturiler arasındaki tek örnekti. Asil ve halkı üzerinde büyük nüfuz sahibi bir kadın olduğu söyleniyor. Nasturiler arasında uzun süredir küçük

düşürülen bu cinsin eğitimli bir mensubuna böyle saygı gösterildiğini görmek ümit verici. Patriğin daha küçük bir kız kardeşi de bu duruma örnek olmaya devam ediyor ve ovadakiler arasında bizim eğitim sistemimizin en başındaki kadınlar bile okuyamazken bu kadın dağ kadınları arasında Kitab-ı Mukaddes'i okuyabilen tek kadındır. Umarım alçakgönüllü, etkin ve erdemli oldukları kadar akıllı ve dindar olurlar; nüfuz sahibi olacak ve bu kara cahil topraklarda cinslerinin bir şükran ve övünç kaynağı olacaklardır.

Doğa onlara cömert davranıyor ve zihinleri en yüksek kültüre elverişli. Diğer herhangi bir halka nazaran hiçbir zorluk yaşamayacaklardır. Çocukları akıllı ve etki ; fakat kontrolden azade bir şekilde büyüyorlar. Akrabalarına duydukları şefkat çok kuvvetli ve aile çevresine büyük, samimi bir bağlılıkları var. Fakat iyice düzenlenmiş Hristiyan ailelerden oluşan bir halka büyük bir ihtiyaç duyuluyor ve kadın misyonerler burada muazzam bir umut alanı bulacaklardır. Kadın misyonerler kimsenin elde edemediği bir etkiye sahip olabilirler. Bununla birlikte, kendini onun mevkiine adanma zahmetinin meyvelerinden haz alır, ki bu dünyevi bütün zevklerin vereceği mutluluktan çok daha engindir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Dağ Köprüleri - Geçitler - Tıbbi Uygulama - Yollar - Patrik'in Yanına Ulaşma - Nezaketli Ağırılanma - Patrik'in Karakteri - Toplumsal İlişki - Harap Kale - Kadın Sadakati - Kilise Yönetimi - Patrik'in Ailesi

24 Ekim - Saat on gibi, nehrin diğer tarafına geçmeme yardımcı olacak güvenilir bir uşağını benimle gönderen Malek İsmail'in (İşmael) misafirperver konutundan ayrıldım. Köprü yıkılmıştı ve onun yerinde şimdi birkaç uzun kütük vardı; ama ev sahibim “Korkma, uşağımın sırtına çık, o seni güvenli bir şekilde karşıya geçirecektir” dedi. Ancak ben kendi ayaklarıma güvenmeyi tercih ettim ve çok korkunç biçimde sallanmalarına rağmen hem bu geçidi hem de benzer iki tanesini daha geçebildim. Katırlar buraları geçemiyordu; katırlar için çok zor olan nehir kıyısındaki bu sarp yolun çoğunu zikzak çizerek yayan gitmek zorundaydım. Sonuç olarak yürümek veya Cûlemerk dağları üzerinden devam eden başka bir yolu hem de şu sıralar kendilerine görünmek istemediğim bağımsız Kürtler arasındaki yolu takip etmekten başka seçeneğim yoktu. Tıbbi aletlerimi ve ilaçlarımı taşımak için iki kuvvetli dağcı bana eşlik ediyordu; ayrıca Dûre'den beri benimle olan genç papaz yardımcısı da hâlâ grubun bir parçasıydı. Toplamda altı kişiydik ve yabani dağ keçisi patikasına benzeyen yolda zikzak çizip kayalık yüksekliklerin dibine doğru yürürken her zamanki gibi neşeli ve mutlu bir ekiptik. Ara ara hafif yağmur banyolarına maruz kalıyorduk; öyle

ki keçe sandaletlerim suyla doldu; bütün gün ıslak ve soğuk ayaklarım la fakat neşeli yüreğimle yolculuk ettim.

Öbür taraf ise, tepeleri kara bulutlarla sarmalanmış, bulutların üzerinde de zirveleri azametli karlarla ağarmış başlarını kaldırmış ve Şark güneşi altında parlayan daha yüksek dağların görüldüğü vahşi kayalıklarla kuşatılmıştı. Bir seyyahın günlerce tek bir ağaçla karşılaşmadığı Şark topraklarındaki bu dağların her iki tarafı da orman olmaya can atan ağaç kümeleriyle süslenmişti. Aşağıda karmış nehir; adeta gürlüyor ve dev mazgallı siper gibi birden yükselip neredeyse dik bir şekle sahip olan kayalıkların arasına hapsolmuş taşlı akarsu yatağına sertçe savruluyor, oradan geçen yabancı gezgini durmaya ve atılğan, değişken manzarayı seyretmeye davet ediyor.

Nerede dağlar ekip biçmeyi kabul edip nehirlerden geriye çekilse yeşil bahçe ve bağlarla kucaklaşmış güler yüzlü köyler kendini gösterir. Fakat dağ yolları seyyahı gün ışığından kurtarıp onu gölgesine alacak kadar sarptır ve bu dağlar ancak daha meşakkatli geçitlerle yol almaya müsaade ederken adeta isteksiz bir şekilde seyyahı korumak için kayalarını öylece uzatırlar. 24 Ekim gecesini, insanların para karşılığında satmayı kabul etmeyip ilaçlarımla takas ederek iki çarık aldığım Bemeriga Nasturileriyle geçirdim. Tıbbi hizmetim tamamen ücretsiz olsa da seyahatteki masraflarım daha çok mesleki hizmetimden kaynaklanıyordu ve bu dağlıları paradan başka bir şeyle mükafatlandırmayı görmek memnuniyet vericiydi.

Burada en fazla tedavülde olan para Bağdat'ta basılan on veya on iki sent değerindeki Türk sikkesidir. Pers sikkesi ta Cûlemerk'e kadar olan yerde tedavülde olsa da buralarda çok nadiren görülür. Bu, vaktiyle ticaretin sadece Türkiye ile yapıldığını gösteriyor.

Upuzun on saatlik yürüyüşten sonra bitap düşmüş bir halde 25 Ekim gecesinde Kerme'ye vardım. Kısa bir süre içinde, eski bir ah-bap olarak bir Nasturi evi tarafından ağırlandım.

Ev sahibi, beni Urmiye'de görüp hasta ve sefil bir halde elimden ilaç ve yatıştırıcı aldığından bahsedince epey şaşırdım. Görünen o ki iyileşmesini pek de beklemediğim bir hastalığından dolayı iki seneden fazla bir süre önce yanıma gelmişti. Eğer bu kadar uzak

bir yolu kat ettiğini bilseydim onun talihsizliğini anlar, kendisine verebileceğim en iyi ilaç ve talimatları, bazı ucuz ve gerekli kıyafet aldığı az miktardaki parasını verir, dağlardaki evine geri gönderirdim. O zamandan beri, iyileşmek için yanıma gelen binlerce hastanın içinde bu gariban hastayı neredeyse hiç düşünmemiştim. Fakat Tanrı'nın vaadi muhakkaktır: "Ekmeğini suyun üzerine bırak, onu epey gün geçtikten sonra göreceksin." Evet, hem de bereketli bir artışla. Uzun ve usandırıcı yolculuklarımda sadece ekmek değil beni mutlu ve rahat kılan her şeyi gördüm!

Ağırlanmamız neredeyse büsbütün makbuldü; ama ona en fazla tat katan çeşni, yoluma sürekli böylesi zengin ve bol lütuflar bahşeden Tanrı'nın pederane inayetiydi.

"Bahşettiği bütün lütufları karşısında
Tanrı'ma ne sunacağım?"

26 Ekim - Saat sekizde piskoposun evinden yola çıktık. Nehre doğru indim ve Nasturi ülkesindeki dağlara geldiğimden beri ilk defa bir at gördüm ve sığ nehri bu atla geçtim. Akarsu bele kadar geliyordu ve genişliği kırk elli metre kadardı. Çok uzun zaman önce görmüş olduğum yoldan daha iyi bir yol bulduk: kaya kesip çıkarılmış; daha sarp ve zorlu olan yerlerine oyulmak suretiyle muntazam basamaklar yapılmıştı ve çıkarılan kaya, başımızın üstünde asılı duruyordu. Burası Pers'teki Selmas'tan Cûlemerk'e giden mazbut bir kervan yoluydu. Yolun aşağıda kötü yapılmış duvarlarca desteklendiği bazı yerlerinde, yüklü kervanların geçişini engelleyecek birtakım tehlikeler vardı. Fakat genel olarak geçen hafta gördüğüm yollardan kat be kat iyiydi ve arkadaşım Dr. Riach ile yaptığımız sohbette Selmas valisinin bu yolu nasıl böyle yapabildiğini hayranlıkla sordum. Kendi Şark mübalağasını da işin içine katarak Cûlemerk'e giden bu yolun eskiden semiz, cesur bir atı korkudan dolayı sadece bir günde geçebilecek ve geceye varmadan bıçak kadar incelmesine sebep olacak kadar tehlikeli olduğunu söyledi! Yolun dar kısmında atlarla seyahat ederken tedbiri elden bırakmamalı; zira bu bölümde ne tür ölümcül kazaların meydana geldiği anlatılmaktadır.

Yaklaştığımı duyan patrik, dağın yüksek tarafında yer alan evine gitmem için bana eşlik etmeleri amacıyla bir at ve birkaç adam gönderdi. Dis bölgesini sulayan akarsu ağzında, sağımızdaki nehri aşır patriğin evini görünceye kadar kuzeydoğu yönüne doğru yola devam ettik. Hekari kabilelerinin ikinci lideri Süleyman Bey'in ika-metgahı olan bir Kürt kalesi, yaklaşık bir kilometre uzaktaki patrik konağını net bir biçimde gören ve köprüye hakim bir tepede yükseliyordu. Bizimle görüşen bir Kürt grubu, bizi çok yakından inceledi fakat tacizde bulunmadı. Patriğin Yeni Dünya'dan gelen yabancı ziyaretçisini görmek için odasının penceresinden küçük bir dürbünle dışarıya baktığını uzaktan görebiliyordum. Onların coğrafya sistemine göre, dünya etrafı okyanusla çevrili geniş bir düzlüktür; bu okyanusta suyun hareketli olması ve durgunlaşıp kokuşmasını engellemek için *leviathan*'ı sürekli hareket eder. Ve bu Leviathan, o kadar büyüktür ki başı dünyayı saran kuyruğunu görebilir! Canavarı görmüş olduğum okyanus aşırı seyahatim inanılmaz bir şeydi.

Saat on iki buçukta, Nasturi kilisesinin ruhani lideri olan, bir Perslinin epey sarf ettiği kalpten gelmeyen iltifat bombardımanından ve abartılı memnuniyet ifadelerinden azade bir şekilde samimiyetle beni karşılayan Şark Patriğinin karşısında buldum kendimi. Patrik, uzun süredir bazı misyonlarımızın onları ziyaret edeceğini beklediğini ve artık bizden kimsenin oraya ulaşmayacağını düşünmeye başladığını söyledi. Fakat onu görmek için böyle uzun ve zorlu yolculuğu geride bıraktıktan sonra aslında daha erken bir zamanda onunla görüşme zevkini sunduğumuzdan şüphesi yoktu; sadece ifade ettiğim endişe ve tehlikelerden dolayı bunun ertelendiğini ima ettim. "Şimdi" dedi "iki kere hoş geldiniz; yüreğim sizi görmekle neşelendi; evimi kendi eviniz beni de ağabeyiniz olarak görün. İkimiz için de mutlu bir gün. Yolculuğunuz mübarek olsun."

Patrik; otuz sekiz yaşında, ortanın üstü bir boyda, orantılı, şirin, etkileyici ve çok akıllı bir yüzü var. Öbür yandan uzun dalgalı kıyafeti, Kürt sarığı, uzun gri sakalı onu babacan ve muhterem biri yapmakta, düzgün tavırları bu etkisini arttırmaktadır. Eğer gözlerindeki gençlik ateşi ile dinçlik ve hareketliliği olmasa otuz sekizden ziyade ellisine yakın biri olduğunu düşünürdüm. Fakat

arkadaşları sakalının uzunluğunun ve buklelerinin yaşlılıktan değil bakımdan kaynaklandığı konusunda beni temin ettiler. Konumu gerçekten zor ve sorumluluk gerektiren bir kişi çünkü önemli bir biçimde halkının hem dünyevi hem de ruhani lideri. Cesur dağlıların farklı kabileleri arasında ve etrafını sarmış Kürtlerle uyumu sağlamak ve korumak en büyük devlet adamının hikmet ve sabrını gerektiriyor; saç örgülerine düşen zamansız kırağların sebebini anlamakta zorluk çekmedim. Patriğin halkının dünyevi isteklerine dair endişelerinin ruhani taleplerden az olmadığı aşikârdı çünkü ilk soruları özellikle politik gelecekleri, Türkiye'deki hareketler, Avrupalı güçlerin bu ülkelere yönelik tasarıları hakkındaydı; Avrupalı güçler neden gelip de Nasturileri uzun süredir baskı altında tutan, onların büyük kısmını metanetle dağlarında yaşayarak susmak zorunda bırakan Muhammedi gücün ordusunu parçalamıyorlardı.

Sakin yaradılışlıydı ve düşmanları olan Kürtlerle çatışmaktan ziyade dağlarındaki kahverengi ayı, kurt, sırtlan veya yaban domuzuyla karşılaşma ihtimaline karşı tüfek taşıyordu. Ancak Kürtler onların ülkelerinin merkezî kısımlarına girmeseler de daha önce ifade edildiği üzere bazen sınır çatışmaları yaşıyorlardı. Bu tür hadiseler yakın zamanda Tixoma ve Jêli'de meydana gelmişti ve patriğin evini ziyaret ettiğimde daha önce Nasturilerden iki kişiyi katleden bir kabileden kaçırılan iki Kürde ne yapılacağı hususunda karar vermesi için patrik çağrıldı. Kana kan hâlâ yürürlükte olan kanun ve gelenekler bir mensubun öldürülmesi durumunda bütün kabilenin sorumlu tutulacağını söylüyor. Bundan dolayı esir aldıkları kişilerin daha önce gerçekleştirilen cinayetle alakaları olup olmadığı önem taşıyor; aynı kabileye ait olmaları yeterli ve kurallara göre öldürülmeleri gerekir. Bununla birlikte, halkı adaletin tecelli etmesini beklerken patrik merhametli olmaya meyilliydi. Uygun istişare ve vakanın teftişinden sonra patrik, esir Kürtleri kendi evlerine getirdikleri için onların bir anlamda misafir sayıldığına ve neticede hayatlarının bağışlanması gerektiğine karar verdi. Fakat Kürtlerden bir fidye kabul edebilirlerdi; böylece nihayet mesele çözüldü.

Patriğin konutunda geçirdiğim beş hafta sırasında dağlarda otu-

ran Nasturilerin en zekileri ve nüfuzlularıyla görüşme ve başka hiçbir şekilde toplama imkanının olmadığı bilgileri derleme fırsatım oldu. Elinizdeki çalışmanın başka bölümlerinde tekrar edeceğim tatminkâr istatistikler ve diğer bilgileri toplamak için muhtemel bütün olanakları kullanmaya çaba gösterdim. Ayrıca civardaki önemli köyleri de reisleri de ziyaret ettim.

Uzaktan gördüğüm antik bir kale ve şimdi harabe olan Calleh-d'Seringa'nın eskiden Muhammedi düşmanlarına karşı gerçekleştirilen mücadelelerde Nasturilerin bir ileri karakolu veya kalesi olduğu söyleniyor. Bu kale, birkaç yüz metre yüksekliğinde ve ancak kayalara çakılacak demir sikkelerle çıkılacak kadar sarp olan koni biçimindeki izole bir tepenin zirvesindedir. Söylendiğine göre bu demir sikkeler yerini odunlara bırakmış; bundan ötürü boynumu riske atmaya istekli değildim. Dis'i Jêli'den ayıran Derik Dağı'nın yamacındaki bir ağızda yer alıyor. Dağ, bu taraflardaki en yüksek dağ olarak kabul ediliyor ve 26 Ekim'de patriğin yanına vardığımda katırların yol alamayacağı kadar yoğun bir karla kaplanmıştı.

En yüksek dağların derin vadilerinde büyük kar kütleleri her daim bulunurken bu civardaki dağların hiçbirinin zirvesi yıl boyunca tamamen karla kaplı kalmaz.

Patriğin konutunda kalırken tedavi için yanıma getirilen hasta kalabalığının içinde komşu Jelu kabilesinden olan bir adam vardı. Dağları geçerken takatsiz kalmış ve neredeyse karın içinde kalıp ölecekti. Bu açmaz durumda inançlı karısı adamı sırtını almış ve onu güvenli bir biçimde zirveden geçirmişti! Bu bölgenin kadınları ağır erkek işlerini yapmaya birçok kişiye göre alışkınlar ve bu nedenle kuvvetliler. Ülkeleri o kadar kayalık ve çorak ki erkeklerin çoğu yılın bir bölümünde Türk bölgelerinde sepet veya diğer mekanik işleri yaparlar. Komşu Bas kabilelerinden birçok kişi de aynı şekilde kışını orada geçirip baharda evlerine dönüyor. Fakat Tiyari ve başka bazı bağımsız kabilelerin sakinleri nadiren dağ sığınaklarını terk ediyorlar.

Kürtlerin idaresi altında yaşayan Nasturiler ara sıra yağma ve baskıya ve bunun sonucunda da ovadaki kardeşleri arasında fakirliğe mahkum oluyorlar. Bazı Nasturi kabilelerin liderleri bağımsız

Hekari liderine hediye etmek için küçük bir meblağ topluyorlar; ama bunun sadece bir hediye olduğunu iddia ediyor ve kendi sivil ilişkilerini düzenliyorlar.

Kilise yönetimleri esasen piskopos idaresi gibi yürütülüyor; fakat Jêli kabilesindeki küçük bir istisna dışında, dini kalıplarının yabancı etkilerden en uzak olduğu bağımsız Nasturiler arasında hiç piskopos yok. İlk defa Dr. Buchanan'ın tanıklık ederek dikkatimi çeken, Süryani dilinde piskoposluk terimini karşılayan bir kelimenin olmaması yegane bir olgudur. Nasturiler diğer Süryaniler gibi Yunanca *episcopos* terimini ödünç almışlar. Kurtarıcımızın yaşadığı zamanlarda Süryani dilinin Filistin'de çok yaygın olduğu ve bizzat Rab tarafından kullanıldığı ve ikinci yüzyılın başı gibi erken tarihte yazılmış Yeni Ahit'in Süryani versiyonları göz önüne alındığında bu hayli dikkate şayan bir durumdur. Bizim İncil versiyonlarımızda geçen piskopos kelimesine karşılık onların İncil versiyonlarında papaz veya keşiş kelimeleri kullanılıyor. Bu ifadeleri yalnız şu uyarı için dile getiriyorum: bir taraftan kendi koşulları altında bu kilise biçimi Nasturiler için en iyi idare biçimiyken havariler tarafından kurulmuş bir kilisenin üzerine inşa edilmesinden dolayı piskoposluğun havari kökenlerine dair hızlı çıkarımlarda bulunmaktan sakınmakla alakalı yeteri kadar bahsettiğim hakikatler var.

Patriğin yasal işlevlerini ve diğer birçok ayrıntıyı başka bir yerde anlatma fırsatım olacak. Geliri ölçülü; sade ve hürmete layık bir hayat sürüyor. Ev halkı iki erkek ve yirmi iki yaşlarında bir küçük kız kardeş ile kadın ve erkek beş ya da altı uşaktan oluşuyor. Patrikler asla evlenmedikleri için evin işleri masamızı en iyi ve en zarif şekilde hazırlayan sevgili kız kardeşi tarafından yürütülüyor.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Patrik'in Yanından Ayrılma - Dağların Arasında Yolculuk- Dağlar Arasında Yolculuk - Bir Kürt Aşiret Reisini Ziyaret - Kaleden Sahneler - Urmiye'ye Varış - Patrik'in Mektubu - Dağlara Dönüş - Cûlemerk'i Ziyaret

Uzun ve usandırıcı güzergahımı tekrar etmek yerine, iyice kafa yorduktan sonra Selmas üzerinden Urmiye'ye giden yol üstünden Hekari Kürtlerinin ülkesine doğru yola çıkmaya karar verdim. Bu, talihsiz Shultz'u öldüren Kürt lideri ziyaret etmemi gerektiriyordu. Eğer onun güvenini ve himayesini elde edebilirim bu, dağ Nasturilerine yönelik ilerideki misyonerlik umutlarımız için önemli bir kazanım anlamına gelecek ve belki onlar ile Urmiye'deki merkez arasında güvenli bir iletişim kanalı açacaktı. Bu ziyaretin öncesinde Türk ve Persli otoritelerden gelen mektuplarla kendimi sağlama aldım. Patrik de beni şahsen tanıştırsın diye kardeşlerinden birini göndermeyi nazikçe teklif etti. Shultz'un Kürtlerin hasedine ve hırsına kurban gittiğini öğrenince bu yarı barbar insanların baskın tutkularını uyandırmamak için özel çaba gösterdim.

Kısıtlı heybemde biraz ilaç vardı ve herhangi bir vakada bunları kaybetmemeyi umuyordum. Cüzdanımı kaybetme ihtimaline karşı bazı küçük altın paralarımı su kabarcığı yatıştırıcısı rulosunun içine koydum. Ortada olmasını istemediğim başka da bir şey yoktu. En ilginç jeolojik bölgeden geçmeme rağmen Shultz'un duru-

munda olduğu gibi cahil Kürtler gizli amaçlarla topraklarına girip ajanlık yaptığını düşünmesinler diye tek bir numune bile almadım. Ayrıca Shultz'un alenen gözlemlerini yazma alışkanlığından kaçındım ve etrafımı gözlemlemeden yolumu bulmaya çalıştım.

Bu tür ihtiyati tedbirlerden sonra yoluma devam etmek için gerekli düzenlemeleri yaptım. Veda sahnesi tam da Şarkî idi. Patrik, ülkenin bol pantolonları olan ipekle süslenmiş iki parlak şalvar ile kitaplığının antik bir el yazmasını bana armağan etti. Bana verilen el yazması, eski Estrangelo yazı karakterleriyle yedi yüz kırk yıl önce parşömen üzerine yazılmış Yeni Ahit'ti. Patriğin sevgili kardeşi Helena bize bir hafta yetecek kadar yiyecek hazırlamış ve kendi eliyle ülkesinin yumuşak keçi kılından yaptığı bir çift sıcak tutan eldiveni bana göndermişti.

Son olarak; benim için binlerce dua edildi, arkadaşlarımla birlikte geri dönebilmem ve ovada yapmış olduğumuz işlere bu dağlarda da başlamamız için iyi dileklerde bulunuldu. Son yemek yenildi, vedalaşma gerçekleştirildi ve bağımsız Hekari Kürtlerinin meşhur lideri Nurullah Bey'in yanına gitmek üzere yola koyuldum. Nurullah Bey başkentteki yani Clemerk'teki kalesinden taşınmış ve şimdi patriğin ikametgahına yaklaşık iki gün mesafede olan Başkale'de yaşıyordu.

Zap kıyısındaki yolculuğuma devam ederken soyguncuların yolda olduğuna dair bir haber geldi. Ama ortalıkta hiçbir soyguncu yoktu ve dağ çıkıntısına yapılmış, çok uzaklardan görülebilen liderin güçlü bir şekilde istihkam edilmiş kalesine doğru, hiçbir tacize uğramadan devam ettim.

Hiç beklenmedik bir şekilde lideri hastalıktan yatağa düşmüş halde buldum. Oraya varışımdan üç gün önce, iltihap ve ateşi beraberinde getiren çok şiddetli bir soğuk algınlığına düçar olmuştu. Ona ilaç verip hacamat yaptım; sonra kalenin inşa edildiği dağ yamacındaki kasabada kalacağım yere gittim.

Geceleyin lider çok kötü olduğunu ve onu rahatlatmak için derhal bir şeyler yapmam gerektiğini bir ulağıyla bana ilette. Ulağına, sabırlı olmasını ve verdiğim ilaçların etkisini beklemesi i iletmesini söyledim. Gece yarısı gibi ulak tekrar geldi ve liderin çok hasta

olduğunu, beni görmeyi istediğini söyledi. Acilen çağrıya uydu ve kaleye giden uzun, dolambaçlı yolu takip ettim. Surlardaki nöbetçiler sert tona sahip yerli dilleri Kürtçe ile bana seslendiler. Demir kaplamalı çift kanatlı geniş bir kapıdan dış avluya girdik. İkinci bir uzun kapı, liderin yatmakta olduğu odaya giden uzun, karanlık bir yola açıldı. Liderin sabırsızlanmaya başladığı aşikârdı; odanın etrafındaki duvarlara asılı olan kılıçlar, tüfekler, silahlar, mızraklar ve hançerlere bakınca -ki bunlar herhangi bir Kürt kalesinin olağan mobilyasıdır - bu zalimin emirleri doğrultusunda öldürüldüğü söylenen talihsiz Shultz'un kaderini düşünmeden edemedim. Hayat ve ölüm kudreti onun elindeydi. Tamamen onun insafına kaldığımı biliyordum; ama hükümdarların yüreğini elinde tutan Bir'inin himayesi altında olduğumu hissediyordum. Onun kılavuzluğu ve inayeti için coşkun bir istekle, lidere ihtiyacı duyduğu fakat zamanla onu daha yapacak ilaçlara ihtiyacı olmasına rağmen vermiş olduğum ilaçların iyi tesir yarattığını; kendisine yatıştırıcı verebileceğini mi fakat eğer bana güvenirse daha kötü gidişatı durdurabileceğini ifade ettim. Buna razı oldu, ona kusturucu bir ilaç verdim. Mide bulandırıcı ilacın tadı iyi mi diye bazı görevlilere tattırdıktan sonra ilacı yuttu. Gece boyunca yanında kaldım ve sonraki sabah rahata kavuştu. Hızlıca iyileşti ve hayatını bana borçlu olduğunu söyledi. En gözdesi oldum. Onunla oturmalı, aynı tabaktan yemeli veya derhal istediğim her şeye sahip olacağım ülkesine taşınmalıydım. Orada kalamayacağımı söyleyip kendisini iyileştiren kusturuculardan bazılarını ona vermeliydim.

Lider, patriğin ikametgahındayken gözlerinden kataraktı kaldırdığım bir Kürt kadını tedavi ettiğimi duymuştu. Kadın, cinsinin karakteristik özelliklerinden dolayı, ameliyatın etkisinin ne olacağını merak etmiş ve belirlenen süreden çok önce gözlerindeki bandajı kaldırmıştı. Fakat tuhaf olan, kadının vaktinden evvel bandajını açması, korkması, hemen gözlerini bağlayarak talimatlarıma katlanmak zorunda kalmaya karar vermesiydi. Bu hikaye, liderin Şarkî bir şekilde çok fazla tekrar edip bana övgülerde bulunmakla oyalanmasını sağlayacak kadar ona eğlenceli geliyordu. Lider; asilce hareket eden, güzel açık simalı, otuzlu yaşlarda görünen biriydi.

Çok nazik biriydi ve oradan ayrılırken sağlığına kavuşturmamdan dolayı minnettarlığın bir ifadesi olarak bana bir at hediye etti.

Akabinde, Selmas'a ve oradan Urmiye'ye giden bir kervana katıldım. Sekiz ay aradan sonra 7 Aralık'ta Urmiye'ye vardım. Yerlilerin âdetlerine uyarak altı aydır bir sandalyede oturmamış, bıçak ve çatal kullanmamıştım. Uzun ve yorucu yolculuktan sonra sevgili arkadaşlarla tekrar buluşmak, bir kez daha kendi dilimin tatlı seslerini duymak ve uygar hayatın konforunun tadını çıkarmak gerçekten de enfesti. Minnettar bir yüreğin hislerini canlandırmak için çok şey yaşamıştım. Soğuk Ermenistan yaylaları, Mezopotamya'nın boğucu düzlükleri ve Asur ülkesinin vahşi dağlarından sonra Medya'daki evime güvenli bir şekilde dönmüş ve öbür yandan da faydanın parlak manzaraları önüme serilmişti. Başımdan geçen bütün tehlikelerde Rabbin meleği kurtuluşum için etrafıma kamp kurmuştu ve sözünü tutan Tanrı'mızın bol lütuflarına hamdetmek çok güzeldi.

Kışın biri patriğin belirlenmiş halefi olmak üzere iki erkek kardeşi bizi ziyaret etti ve çalışmalarımızı bütün ülkelerinde arttırmamızı ısrarla istediler. Patriğin kendisi de baharda onları ziyaret etmemi tekrarlayan içten bir mektup yazmıştı.

Patriğin mektubunun özü çalışmalarımızın genişletilmesiyle alakalıydı ve Patrik Konutu'nda tarihlenen mektup şu şekildeydi: "Dua ve selametle. Ey tabip, yüreğim benden ayrıldığı gün seninle birlikte gitti; fakat güvenli bir şekilde yerine vardığını öğrenince büyük bir mutluluk duydum. Eğer beni soracak olursan bıraktığın gibiyim. Geçmişte durum ne ise hâlâ öyle. Sen ve ben biriz: Benden duyacağın şeylerde bir farklılık yok. Ve bir lütuf olup ve Tanrı tarafından ve kurtuluş kelimeleriyle lütfâ mazhar kılınasın; ve Tanrı sana neşeli ve uzun ve bir ömür bahşetsin, seni dertlerden ve kaygılardan uzak tutsun."

Mümkün olduğunca patriğin dostane bakışını, güvenini ilerletmek; tanışıklığımızı geliştirmek; ilave bilgiler elde etmek ve özellikle de dağlarda veya sınırdaki Kürtler arasında seyahat ve ikamet güvenliğine dair şüpheleri ortadan kaldırmak için çok istekliydim. Bundan dolayı Orta Kürdistan bölgelerinden geçerek seyahat et-

meye, patriği ziyaret etmeye ve ondan sonra memleketime giden güzergaha doğru yola çıkmaya karar verdim.

O zamanlar dört yaşında olan küçük oğlum Henry Martyn, misyonumuza yardımcı olarak katılmış iki rahip olan Mar Yohannan ve Mar Yusuf'la birlikte 7 Mayıs 1840'ta Urmiye'den ayrıldım. Selmas'ta yukarıda bahsi geçen patriğin iki erkek kardeşi ve kısı ovada geçirdikten sonra dağlardaki evlerine dönen bir grup Nasturi bize katıldı.

Selmas'taki dağların üstünden devam eden yolumuz kar tarafından o kadar tıkanmıştı ki dağların tepelerinde öylece kalakaldık ve sıcaklık donma noktasının hayli altında olmasına rağmen gök kubbenin altında uyuduk. Fakat bereket versin ki patriğin kardeşleri yanlarında bir miktar halı getirmişlerdi; böylece biraz rahat edip ay ışığında yolculuğa tekrar başladığımız saat sabaha karşı üçe kadar dinlendik. Zap'ın kaynakları boyunca uzanan vadilere inerken siyah çadırlarında yaşayan ve sürülerini otlatan Kürtlerle karşılaştık; ama bizi taciz etmediler ve Baş-Kale kalesine doğru yolumuza devam ettik.

Artık ahirette buluşacağımız Kürt lider arkadaşım Türk topraklarında değildi. Geceyi, dostane bir şekilde beni ağırlayan yerel yöneticiyle geçirdim. Sonraki sabah Zap boyunca Cûlemerk yoluna devam ettim ve ikinci günün gecesinde Cûlemerk'e vardım. Yol, sarp dağlardan düşmüş çığdan artakalan karlarla çok kötü kapanmıştı ve atım bu kar yığınlarından birine aniden batınca beni ve oğlumu kafa üstü karın üstüne fırlattı ama fiziksel bir yara almadık. Daha sonra bir veya iki kez aynı şeyi yaşadık; fakat nerede bir tehlike zuhur etse genellikle attan indim.

Nehirden Cûlemerk'egirmek pek ihtişamlıydı. Yol, ta ki sonunda gezgin neredeyse dik bir açıyla 300 metreden fazla bir yükseklikten aşağıya bakacak kadar dağ yamacı boyunca yükseliyor. Burası, Selmas valisinin az önce bahsini ettiğim şekilde tarif ettiği yolun bir kısmıydı. Cûlemerk kalesi, yüksek tepeler arasında olan bir ağızda yükselen bir dağ tepesinde yer alır. Kale nehre beş altı kilometre mesafede olduğundan açık vadiden görülebilir.

Başta niyetlendiğim gibi nehri aşıp Jêli, Bas ve Tixoba kabileleri-

ni ziyaret etmek istiyordum ama bu ziyaretlerin engellenmesi için oraya varmamdan birkaç saat önce patriğin ikametgahına giden köprü yıkılmıştı; ancak patriğin o zamanlar Cûlemerk'in Hekari lideri olan Süleyman Bey'i misafir olarak ağırlıyor olması konusunda şanslıydım. Memnuniyet verici bir şekilde karşılandım ve kalede geçirdiğim on gün boyunca, bir misyonun bu dağlar için fayda ve önemine dair önceki bütün gözlemlerim tamamen doğrulandı. Patriğin çalışmamıza duyduğu güven ve alaka artıyor gibi gözüküyordu ve orada kalmam yahut çabucak geri dönmeme yönelik davete lider de iştirak etti.

Gittiğim her yerde bir merak objesine döndüğümü görüyordum çünkü daha önceki ziyaretimde giymiş olduğum bol, dalgalı kıyafetlerim ve sarık yerine Pers ülkesinde giymeye alıştığım gerçek kıyafetlerimi giymiş, gerçek kimliğimi oluşturmak için sakal bırakmıştım. Ama insanlar görünüşümde bariz bir kötüleşme olduğunu ifade ediyorlardı. Kesinlikle daha ufak tefek biri gibi görünüyordum; çünkü reisin haremde hanımlarını eğlendirmek için benim geleneksel Frenk kıyafetini giydiğini görünce bunun farkına varmıştım.

Patrikle ve onun çok sayıdaki ziyaretçisiyle olan ilişkim çok iyi ve teşvik ediciydi. Önümdeki uzun yolculuktansa bu ilginç halkın geliştirilmesi için bir daha buraya gelemeyecek olmaktan dolayı çok pişmanlık duyuyordum. Fakat böyle olmayacaktı işte ve yola çıkışımı hızlandırdım.

Tiyari üzerinden Musul'a gitmek yerine daha direkt güzergah olan Van-Erzerûm-Konstantinopl yolundan gitmeye karar verdim.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Halkın Misafirperverliği - Van Üzerinden Geri Dönüş - Vadideki Gece - Kürt Köylerini Ziyaret - Kırsal Yaşam - Shultz'un Ölümü - Van - Hekari Reisiyle Görüşme - İlişkilerinin Değişmesi - Kürtler Arasındaki Hadise

25 Mayıs 1840 - Kürt beyinden ayrıldığım da öğlen olmuştu bile. Çünkü diğer bütün işler bitirilmiş ve bey, Hekari diyarının sınırlarının ötesinden sonraki reise mektup yazmış ve beni kendisinin de katıldığı yemeğe kalmaya mecbur bırakmıştı. Öte yandan, beyin annesi yolda yememiz için bize bizzat yemek hazırladı: ekmeğe bal sürmüş, bu ekmeği büyük bir özenle sarmıştı. Ayrıca içinde kuru üzüm ile kabuklu yemiş ve şekerli ekmeğin olduğu bir çantayı getirdi ve bu çantayı özellikle evin küçük Kürt çocuğu başta olmak üzere bu kadın ve bütün ev ahalisiyle arkadaş olan oğluma verdi. Oğlum şimdi Türkçe, Süryanice ve İngilizce olmak üzere üç dili konuşabiliyordu. Patriğin kız kardeşi de içinde çok miktarda *halwa* olan veya bal, tereyağı ve öğütülmüş undan yapılan epey lezzetli bir kek gibi bir yiyecek getirdi. Bu vahşi dağlara *heybemiz* yardımsever arkadaşlarımızca gerçekten güzelce doldurulduğu için annesi bize ekmek, peynir ve yumurta gönderdi. Bunun, kişinin kendisini de muhtaç duruma koyacak koşullar altında yaptığı ve kıtlığa yakın bir yetersizliği hatırlandığında takdir edilesi bir incelik olduğu ortadadır. Buğday normal fiyatının beş altı katına satılıyor, elde

edilmesi çok zordu. Bey, oğluma biraz para vermiş ve sürmesi için kendisine bir katır vereceğini söylemişti ama kardan dolayı yolların katırlarla aşılması mümkün değildi. Aynı zamanda beyin annesi, şefkatinin bir yadigarı olarak birkaç boncuğun iştirildiği küçük bir altın sikkeyi oğlumun boynuna astı.

Bu anlatılanlar, o şiddet ve kan diyarında misyon görevi yapacak kişilere hediye edilmek üzere Rabbin bu halkın kalbine işlediği iyilik emareleriydi. *Rab*, onların bu iyiliğini kendi ve Ruhu'yla mukafatlandırırsın; umarım onların ruhların Hekimine giden yolda bir araç olma şerefine nail olur ve böylece bütün sanat ve fennin başara bileceğinden daha yüce bir merhemi onlara verebilirim!

Dağ tarafından kesilmiş dar, çetin patikadan yola devam edip aşağıdaki korkunç uçuruma hızlıca göz atarken daha önce olmadığı kadar dehşetli gözüktü. Bu yüzden, ayağı sürçmeyen fakat en ufak bir yanlış adımda beni bayıra uçurup paramparça edecek katıra binmektense bu en tehlikeli yoldan inmek maksadıyla bir buçuk saat yürüdüğüm için memnundum. Nehir yatağına inince gün batımına kadar nehrin kıyısı boyunca yola devam ettik; şamatacı Zap heybetli bas sesiyle ninniler söylerken geceyi orada açık havada kamp kurarak geçirdik. Gece berrak, yıldızlar olağanüstü bir görkeme sahipti; hepsi nehrin yüksek gürültüsünden kurtulmak için sessizliğe bürünmüştü. Öbür yanda, bitmek bilmeyen dağların sarsılmaz tepeleri gökyüzüne dokunacak kadar yükselmişlerdi; hepsi cemaati Tanrı'nın doğasına davet ediyordu sanki. Biz gecenin dondurucu soğuğu gelirken soğuktan korunacak kadar iyi durumdayken sert bakışlı üç Kürt, elbise yoksunluğunu telafi etmek için yanan ateşin karşısında kaslı kollarını açmışlardı. Karanlık eylemlere pek uyan böyle bir saatte ve *böyle bir yerde* Tanrı'nın var olduğunu ve kurtuluş için Rabden korkan meleklerinin etrafta olduğunu idrak etmek çok güzeldi.

26 Mayıs - Dinlendirici bir uykudan sonra güneşin doğmasıyla kalktık ve nehri boyunca yolumuza birkaç kilometre devam ettik. Sonra dağlara varınca büyük bir akarsuyun vadisini kaynağına kadar takip ettik. Güzergahımızda, atlarımızın basarken hafif izler

bıraktığı, beraberinde kayaları, ağaçları ve toprağı aşağı sürüklemiş büyük kar kütlelerinden oluşan birkaç çığ kalıntısından geçtik. İlk dağ dizilerinin zirvesine yakın bir yerde, daha yeni tomurcuklarını açmış ve etrafa mis gibi koku yayan yaban armudu ve söğüt korusunda durduk. Bir saat sonra kahvaltı için mola verdiğimiz küçük bir Nasturi köyüne ulaştık. Daha uygun bir yerde konaklamak adına, bazı köylülerin bizi görmeye ve hastalarını tedavi ettirmeye geldikleri bir kilise dehlizinde kaldık.

Burası, tamamında neredeyse iki yüz hanenin bulunduğu, insanların fakir ve cahil olduğu Berwar adındaki küçük bir bölgeyi oluşturan on veya on bir Nasturi köyünden biri. Bölge, Kürtlerin egemenliği altında; geçen sene göçebe kabilelerin istilasına maruz kalmış ve sürülerini korumaya çalışırken köyün altı erkeği öldürülmüş.

Öğlen gibi; sembolik olarak Hekari liderinin sadakati altında olup yaklaşık 1000 haneden oluşan Pinyanişi adlı Kürt kabilesinin lideri Tahr Aga'nın konutuna vardık. Bu kabilenin başka bir kolu (700 ya da 800 hane) Nasturi Tixooba kabilesinin yanında yaşamakta ve kanunları hiçe sayan, kana susamış oldukları söylenmektedir. Geceyi reisin yanında geçirdim ve bu dağ reisinin gösterdiği misafirperverliği ve eğlenceyi başka hiçbir yerde görmediğimi çok rahat söyleyebilirim. Reis, basit bir minder veya şilte ve sırtı yaslamak için arkaya konulan yastıklardan ibaret onun yerine oturmam için ısrar etti. Kahveden sonra leziz bir şerbet ve rahatlatıcı başka içecekler ikram edildi. Akşam yemeği için favori yemeğim olan bol bir *pilaw* servis edildi. Sabahki kahvaltı ve heybemizi yeniden doldurmak için közde kavrulan bir çanak dolusu yumurta (bu, söz konusu ülkede çok kullanılan bir pişirme yöntemidir) hazırlandı. Reisin ve iki karısının mesleki hizmetime ihtiyaçları vardı; ve sanırım Cûlemerk beyinin bu güzergahımı kullanmamı istemesinin esas nedeni buydu. Köylülerin çoğu öksürmekten muzdaripti. Bu durumu sürekli kar altında olan yerleşim yerlerine ve içtikleri suya çok fazla kar katmalarına bağladım. Şirin bir yaz yerleşimiydi ama açıkçası kışın çok iç karartıcıydı.

28 Mayıs - Hâlâ dağların arasındayız. Bazılarında hastalara ilaç vermek ve heybelerimizi ikmal etmek için durduğumuz birkaç Kürt köyü ve kampını geride bıraktık. Siyah bir Kürt çadırındaki bir kadın bize yerli iki ya da üç çift çorap ile keçeden yapılmış küçük bir çadır bezi verdi. Gün batımından bir saat önce, ülkedeki en korkunç soyguncular olan Etruşi Kürtlerinin yerleşiminden geçtik. Reisleri kim olduğumu sormak için dışarı çıktı ve görüş alanına girdiğimizde kocaman bir çoban köpeği bize havlarken bazı kişiler merakla bakan gözlerle Frenk kıyafetlerime kendilerini kaptırdılar. Ama tacize maruz kalmadık ve geceyi geçirdiğimiz sonraki kampa doğru hızlıca devam ettik. Burada grup lideri göz iltihabından ve başka şikayetlerden muzdarip bir halde ateşler içinde olduğu için besbelli ki istenmeyen bir misafir değildim. Çadırımız on iki metre kadar uzunlukta ve altı yedi metre genişlikteydi: çadırın biri kamışlarla kapatılmışken diğer tarafı epey açık bırakılmıştı. Siyah keçeden yapılmış çadırın geniş çatısı birkaç sılıkla desteklenmiş ve halat ile tahta sikkelerle zemine bağlanarak emniyete alınmıştı. Çadırın dörtte biri geceleyin burada tutulan koyun sürüsüne ayrılmış ve burası hasır parmaklıklarla ayrılmıştı. İnsanlar daha fazla sütü kendileri için aldıktan sonra kuzular yalnızca besin almak için bazen haznelerine gitmekte sorun yaşıyorlardı. Sürülerinin sütü Şark'takilerle karşılaştırıldığında yün ve etten daha önemlidir. Bu süt, çok sevdikleri *yogûrt* ya da lor için ineklerin sütünden çok daha iyi kabul edilir. Biz Amerikalıların koyunlarımızı asla sağmadığımızı duyduklarında daima bir şaşkınlık çılgılığı atarlar.

29 Mayıs - Üç saat sonunda, daha önce ayrıldığımız yolun daha doğusunda olan bir yoldan girdiğimiz Baş-Kale kalesine vardık.

Shultz'un Kürtlerin gaddarlığına kurban gittiği küçük bir derenin vadisinde kısa süreliğine durduk. Kürt katırcılarımıza onun nereye gömüldüğünü sormayı düşünmedik; ama Shultz'un gömülmesine oğulları yardım eden zeki bir Ermeni tarafından, küçük taş yığınlarının onun ıssız istirahatgahını işaret ettiği bana söylendi. Son üzücü dini ayın, Kürtlerden duydukları korkudan dolayı cesedi kutsanmış bir yere gömmeye cesaret edemeyen bazı Baş-Kale

Ermenileri tarafından gerçekleştirilmişti. Shultz'un uşaklarından biri, efendisinin katledilmesine neden olan şartlar etrafa iyice yayılmasın diye buraya kaçmış fakat yakalanıp öldürülmüştü. Herkese kesin bir gizlilik emri verilmişti; ama haberin Pers ülkesine ulaşması uzun sürmedi; prens, bunun tazmin edilmesini istedi. Neticede, olayda doğrudan yer almış bir adam, kanlı eylemin ilk kışkırtıcıları olduğu söylenen kişiler tarafından ölüm cezasına çarptırıldı. Eğer bu adam yaşıyorsa güvenliğimin tehlikede olabileceği çünkü zikredilen şahsın vatandaşımın intikamını almak için buraya geldiğimi düşünebileceği ve benim tarafımdan hak ettiği cezadan kurtulmak için beni öldürebileceği söylendi.

Yağma isteğinin bu yorulmak bilmez seyyahın ölümünü doğurduğu bana söylenmişti. Çünkü Shultz'un dikkate değer bir bagajla ülkeye giriş yaptığı ve reislere değerli hediyeler sunacağı ve doğal olarak hediyelerin paha biçilemez olduğu söyleniyordu. Fakat olayın vuku bulduğu zamanda ülkede olan Nasturilerin ve Ermenilerin en zekileri, Shultz'un sadece orpiment madenlerini ziyaret ettiğine ve madenin parlak sarı renginden dolayı Kürtlerin orpimentin altın olduğunu düşünüp bunun da herhangi bir ordunun gelip ülkelerine ellerinden almaya neden olacağını zannettiklerine beni temin ettiler. Bu fikir, Shultz'un bilimsel gözlemler yapması, kalelerini ölçmesi ve yaptığı gözlemleri yazıya geçirmesi gibi şartlar yüzünden de güç kazandı. Böyle bir ülkede bu çok büyük bir merakla bahsi geçen konular hakkında gözlem yapılamaz.

Cumartesinden önce at bulamadığımız ve Pazar günü sakın bir dini tatil geçirmek istediğimiz için üç veya dört gün Baş-Kale'de kaldık. Buranın aşırı derecede ilgi çekici olmayan, ruhsuz bir yer olduğunu gördük ama doğanın taleplerini karşılayacak yeteri kadar arpa ekmeği elde ettiğimiz için müteşekkirdik. Buna rağmen söz konusu yerde büyük bir nezaketle ağırlandık.

1 Haziran Katırcılarımızın diğer insanlarla birlikte pazarda (tabii birkaç sefil tezgah bu adlandırmayı hak ediyorsa) işleri olduğundan oradan ayrılmamız öğleden çok sonrasını buldu; pazar, haftanın bir günü gerçekleştirilen "alışveriş günü"dür. Küçük ka-

sabalarda genellikle bir gün pazar günüdür ve bugün de genellikle Hristiyanların dini tatil günüdür. Bu nedenle Türkiye’de Sunday’e *pazar günü* yani kelimenin tam anlamıyla “alışveriş günü” denir.

Yola çıkıştan yaklaşık iki saat sonra toplamda altı ya da sekiz kişiden oluşan küçük grubumuz, üstümüzdeki dağların vadilerinde birden bire beliren silahlı süvariler karşısında alarma geçti. Çünkü hayal meyal gözüküyorlardı ve aniden ortalıktan kayboldular; soyguncu olduklarından neredeyse şüphemiz yoktu ve grubumuzdan ateş edenler onları savunma durumuna geçmeye mecbur kıldılar. İki Nasturi yoldaşımla, bir kişinin canına kıyılmasındansa sahip olduğumuz çok az şeye el konulmasında hemfikiridik.

Rahatsız bir şekilde yukarı doğru çıktık; kaçmanın söz konusu olmadığı oldukça aşikârdı ve şayet en ufak bir korkaklık gösterirsek bizi takip etmelerine davetiye çıkarırdık. Savunma için yapabileceğimiz hazırlıkları belli etmek için sıkı bir grup halinde kalarak yolumuza devam etmeye karar verdik. Mütesellim -yani Baş-Kale’nin yerel idarecisi- bu yolun tamamen güvenli olduğu güvencesini bana vermiş ve ayrıca bizi korumaları için üç baş hizmetlisini görevlendireceğine söz vermişti ama bu üç kişi sonra Van’a gittiler. Sözüm ona haydutların bizi koruması gereken muhafızlar olduğu ortaya çıktı.

Hâlâ bol miktarda karın bulunduğu dağ silsilesi üzerinden müstahkem Mahmudiye kalesine oradan da Van’a ya da genellikle telaffuz edildiği şekliyle Wan’a doğru yolumuza devam ettik. Burası, antik bir kale üzerine takviye edilmiş kalenin şehre kuşbakışı baktığı surlarla çevrili bir kasaba veya şehirdi ve halkın büyük kısmına mesken olan geniş bahçelerle kuşatılmıştı. Bu nüfusun büyük kısmı Ermeni’lerden oluşmakta ve bölgedeki Ermeni sayısının 40.000 olduğunu söyleniyor.

Göl, çevre bölgelere bir ticaret ürünü olarak pazarlanan balık bakımından bereketlidir. Van Gölü’nün suyu o kadar alkaliktir ki halk bu suyu sabun olarak kullanıyor; Urmiye Gölü’nden çıkarılan tuz ise mutfakta kullanılacak kadar saftır ve buna rağmen gölün suları o kadar yoğundur ki göle dalan biri en fazla omzuna kadar suya batabilir. Hem Van hem de Urmiye binlerce metre rakımda yer

alırlar ve kışları New York'un ki kadar soğuktur.

Van'da on gün kaldım ve Baş-Kale'deki kalesine gerçekleştirdiğim unutulmaz ziyarette kendisini tedavi ettiğim eski arkadaşım Nurullah Bey ile tekrardan görüştüm. Daima benden liderlerinin hekimi olarak söz eden dağlarındaki vahşi Kürtlerce sık sık hoş bir şekilde anlatılmıştı ona. Ne zaman bir yabancıyla tanıştırsam ilk soru "Ne? Liderimizin hekimi mi?" oluyordu.

Bana karşı hâlâ dostane duygular besleyerek beni ağırlaması memnuniyet vericiydi ama onun arkadaşlığının ne kadar değerli olduğu hâlâ biraz net değildi. Onun gücünü azaltan değişiklikler meydana gelmişti ve bundan böyle seyyah daha önce kanunsuz olan ülkesinde daha az korku duyacaktı. Şimdi bu ülke Türk yetkisi altındaydı. Lider, bağımsızlığını Erzerûm paşasının bir tayiniyle değiştirmiş ve tek ordusuyla kontrol altında tutmakta zorlandığı cesur kabilelerini yönetmek için Osmanlı İmparatorluğu'nun bir yetkilisi olarak geri dönmüştü. Ayrıca Avrupa nüfuzunun artmasının ve Şark'ta zuhur eden son değişimlerin çok da uzak olmayan bir tarihte onun bağımsızlığını ve ülkesini elde edebileceğini öngörüyordu. Bu nedenle Hekari kabilelerinin şu anki lideri olarak konumunu kaybetmemesini sağlayacak bu tür gönüllü işleri yapmayı kabul ediyordu.

Van'dan Erzerûm'a giderken bu diyarlarda yabancıları korumaya gösterilen öneme dair hoş bir örnek yaşadım. Önemsiz bir Kürt reisinin çadırında yatarken grubuma ait bir at geceleyin çalındı. Reise atın geri getirilmesini yoksa bunu İngiliz konsolosuna anlatacağım söyledim. Kısa bir süre içinde at geri verildi.

Erzerûm'a varınca bir Hristiyan arkadaşlar camiasının etrafımı sarması zevkini yaşadım. O kişiler arasında iki vatandaşım vardı; ama zeki ve yardımsever İngiliz milletinden arkadaşlarca en güzel karşılanmaktan dolayı yaşadığım bu uzak topraklarda neredeyse hiçbir ulusal farklılık görmüyordum. İngiliz arkadaşlarım tarafından karşılanmam en içten ve memnuniyet verici karşılamaydı. Bu şahıslar arasında Britanya konsolosu sayın Hames Brant, misyonumuzun güvenilir arkadaşı Dr. Riach ve Britanya Majestelerinin Pers ülkesi maslahatgüzarı Albay Sheil vardı. Albayın nezaketi sa-

yesinde Britanya'nın Osmanlı İmparatorluğu büyükelçisi Ekselans Lord Ponsoby'e mektup gönderme mutluluğuna nail oldum. Ben Konstantinopl'de iken, dağ Nasturileri konusuna epey ilgi gösteren ekselansları onlar arasında gerçekleştireceğimiz çalışmalarda bize gereken bütün yardımı ve korumayı sağlayacakları güvencesini verdi. Amerikan elçisi Commodore Porter de bana birçok iyilikte bulunmuştu.

Konstantinopl'den Smyrna'ya giden sayısız buharlı gemilerden biriyle giderek, Smyrna'da küçük bir ticaret gemisine bindim ve yetmiş günlük yolculuktan sonra 3 Ekim 1840'ta sağ salim Boston'a vardım.

İKİNCİ KISIM

ONUNCU BÖLÜM

On Kabile'nin Başkaldırması - Tapınmaları - Esaret - Tarihin Kayıp Yüzü - Henüz Bulunmadılar - Müstakil Şekilde Var Olmaları Kuvvetle Muhtemel - Mevzunun Zorlukları - Mevzunun İlginç Özelliği ve Önemi

Tanrı'nın seçilmiş insanları tarihin hiçbir döneminde; refah ve ır-fan bakımından yeryüzünün bütün hükümdarlarını gölgede bira-kan Süleyman'ın uzun ve huzurlu çağıyla ödüllendirildikleri kadar iyilik görmemişlerdir. Fakat Süleyman'ın eşsiz zenginliği onun haz-medebileceğinden daha fazlaydı. Putperestlikten etkilendi ve "İsra-il'in Tanrısı Rab, kendisine iki kez görünüp, "Başka ilahlara tapma!" demesine karşın, Süleyman Rabbin yolundan saptı ve O'nun buy-ruğuna uymadı. Bu yüzden Rab Süleyman'a öfkelenerek, "Seninle yaptığım antlaşmaya ve kurallarına bilerek uymadığın için krallığı elinden alacağım ve görevlilerinden birine vereceğim" dedi. "Ancak baban Davut'un hatırı için, bunu senin yaşadığın süre içinde değil, oğlun kral olduktan sonrayapacağım. Ama oğlunun elinden bütün krallığı almayacağım. Kulum Davut'un ve kendi seçtiğim Yeruşa-lim'in hatırı için oğluna bir oymak bırakacağım." (1.Krallar, 11:9-13; 31-35)' Sonra bir peygamber Yarovam'a şu tebliğle gitti: "İsrail'in

1 Bu kitapta sure adı ve ayet numarası verilen Tevrat bölümleri The Bible Society In Turkey adlı derneğin; İncil bölümleri <http://www.kutsalkitap.com/calisma/incil.pdf> tercümesinden alınmış, künyesi verilmeyen Tevrat ve

Tanrısı dedi ki: 'Ben, Süleyman'ın elinden krallığı alıp on oymağı sana vereceğim. Ama kulum Davut'un ve İsrail oymaklarının yaşadığı kentler arasından seçtiğim Yeruşalim Kenti'nin hatırı için bir oymağı onda bırakacağım. Çünkü Süleyman bana sırt çevirip Saydalılar'ın tanrıçası Aştoret'e, Moavlılar'ın ilahı Kemoş'a ve Ammonlular'ın ilahı Molek'e taptı. Kurallarıma, ilkelerime uyup gözümde doğru olanı yapan babası Davut gibi yollarımı izlemedi". (Tevrat, 1.Krallar , 11: 9-13, 31-35).

Bu nedenle Süleyman'ın oğlu ve halefi olan Rehoboamın kibirli ve uygunsuz saltanatında İsrail tekrar Davut'un soyuna karşı ayaklandı. Yarovam bütün İsrail'in (ya da on kabilenin) kralı ilan edildi "ve bunlar içinde Yehuda kabilesinden başka Davut soyunu takip eden hiç kimse yoktu" ve bu kabile ayrılmaz bir şekilde Benyamin ile ilişkilendirilmişti. Sonra Yahudiler, sırasıyla Yehuda ve İsrail olarak adlandırılan iki yönetime veya krallığa ayrıldılar. Bu, İsrail adı altındaki on kabileden veya krallığın yerleştiği yerin sınırları olan Efraim için neredeyse her zaman bahsedilen vahiy almış elçilerce kabul edilen bir ayırımdı. İsraililer hemen Rabden ayrılarak puta tapmaya başladılar. Yarovam, Rabden daha önce almış olduğu benzer uyarıları ve putperest gidişattan dolayı Davut soyunu yakın bir zamanda cezalandırmış olduğunu dikkate almadan, İsrail ile Yehuda arasındaki çatlağı daha da sürdürüp büyötmeye ve on kabilenin alışık oldukları üzere atalarının Rabbine ibadet etmek için Yeruşalim'e gitmelerini engellemek suretiyle yeni krallığını güçlendirmeye çalıştı. "Kral, danışmanlarına danıştıktan sonra, iki altın buzağı yaptırıp halkına, 'Tapınmak için artık Yeruşalim'e gitmenize gerek yok' dedi, 'Ey İsrail halkı, işte sizi Mısır'dan çıkaran ilahlarınızı!' Altın buzağılardan birini Beytel, ötekini Dan Kenti'ne yerleştirdi. Bu günahı. Böylece halk buzağıya tapmak için Dan'a kadar gitmeye başladı." (1.Krallar, 12:28-30). Böylece İsrail, iki yüz elli yıldır kendilerine bildirilen hükümler, sitemler ve aldırış etmedikleri uyarıların ardından putperestliği kabul etti ve bu, Kutsal Tanrı'nın üzerilerine büyük bir ceza indirdikleri büyük bir suçtu. İlyas ve Elyesa durumu düzeltmekte başarısız oldular. İsraililerin kralları

İncil ayetleri ise tarafımdan çevrilmiştir. (-ç.n.)

putperestlikte ve günahkârlıkta onlara öncü oldular; özellikle İsrail’de bir ıslahatçı olarak vaftiz edilen gayretkeş Yehu bile altın buzağılara tapanlardan biri oldu. “Gelgelelim Yehu İsrail’in Tanrısı Rabbin yasasını yürekten izlemedi, önemsemedi. Yarovam’ın İsrail’i sürüklediği günahlardan ayrılmadı.” (2.Krallar, 10:31). “O, günahkâr Ahav’ın soyunu kurutmasına ve Baal’e tapanları yolundan çevirmesine rağmen halk hâlâ atalarının Tanrısına karşı çıkıyordu ve oranın tanrıları peşinden fahişelik yapıyorlardı: bütün putların önünde yürüyorlar, heykellere hizmet ediyorlar ve Tanrı’nın nazarında kendilerini günahkârlığa satıyorlardı. Bu yüzden Tanrı İsrail’e öfkeleni ve onları kendi nazarından uzaklaştırdı.” Ürdün kıyısında olup ülkenin büyük kısmına dağılmış ve putperestlikte dibe batmış Rubenlileri, Gadlıları, Manaşşe kabilesinin yarısını Asur kralları esir aldı. (1.Tarihler, 5:26). Ancak bu, diğer kabilelerin putperestlikten dönmelerini sağlayamadı. Kısa süre içinde günah kaseleri dolup taşı; bu kaseleri son damlasına kadar içmeye mecbur bırakıldılar. Nezih esasını onların üzerinde tutan Tanrı’nın eli “hâlâ onların üstündeydi” ve kısa bir zaman sonra haklı bir öfkeden dolayı bu asa onların üzerine indi. Kabilelerin Ürdün’ün ötesinde esir alınmasından yaklaşık on dokuz yıl sonra (ya da MÖ 721’de) “Asur kralı Şalmaneser Samiriye’yi ele geçirdi. İsrail halkını Asur’a sürdü. Onları Halah’a, Habur Irmağı kıyısındaki Gozan’a ve Med kentlerine yerleştirdi. “Rab İsraillilere çok kızdı, Yahuda oymağı dışında hepsini huzurundan kovdu.” (2. Krallar, 17: 6 ve 18).

Bir bilgin “bazı kişiler onlardan kalan kimi insanların hâlâ bazı bölgelerde bulunduğunu söylese de o günden sonra ne on kabile hakkında bir şey duyduk ne de soylarının devam edip etmediğini biliyoruz” demektedir.¹ Yahudi tarihçisi Milman esarete atıfta bulunarak şunu ifade etmektedir: “O zamandan beri tarih on kabileyi farklı bir halk olarak gözden kaybetti. Prideaux onların tamamen kaybolduklarını ve beraberce yaşadıkları halklar içinde eridiklerini tahmin etmektedir; ama tahayyül onların on iki kabilenin kendi vatanlarına dönmeyi bekledikleri ücra ve ulaşılmaz yerlerde izlerini sürmeyi sevmekte veya Yahudilerin özelliklerinin, dillerinin

1 Turner, *Sacred History of the World*, III. cilt, s. 430.

ve dinlerinin emarelerini bilhassa Hindistan Afganlarında ve daha vahşi bir romantik motivasyonla (Aborijin) Amerikalılarda aramaktadır.¹

Ancak kendi lehlerine genel görüş oluşturup yeterli kanıtlarca desteklenmeyen bu çeşitli teorileri tekzip etmemiz beklenmesin. İsrail'in on kabilesi her zaman oldukları gibi hâlâ gerçekten *kayıp kabileler*.

Amerikalı Kızılderilileri kayıp on kabileyle bir tutan teoriler ("Batı'daki Star", İbranilerin Görünüşü" vs.) için ileri sürülen kanıtlar tamamen ikincil kaynaklara ve daha çok Yahudilerinkinden daha *ilkel* olan âdetlere, Araplar ve diğer Şarklı milletlerinkine benzeyen âdetlere vs. dayanmaktadır.

Afganlara gelince, on kabileyi bulmak umuduyla Afganistan'ı ziyaret eden yorulmak bilmez seyyahın yani Joseph (şimdi muhterem Dr. olan) Wolff'un şahitliğini aktarmak yeterli olabilir. Ancak umduğunu bulamayan Wolff, kanıtı şu şekilde özetlemektedir: "Afganların Yahudilerin soyundan geldiğine dair şüphelerim şunlardır: Afganlarda Yahudi fizyonomisi yok; Yahudilerin soyundan olduklarına dair sözlü gelenekleri *genel değildir*; ve son olarak dilleri İbraniceye benzemiyor. Yahut ışık, Afgan dilinde bulduğum tek İbranice kelime. Peştu dilinin yapısı İbraniceninkinden tamamen farklı." (*Researches*, s. 238-9). Wolff tarafından sunulan sözlüğe bakılacak olursa Afgan dilinin ne Süryanice ne de Keldaniceye benzediğini; ve eğer İbrani kökenin bir delili sayılırsa, kısmi geleneklerinin on kabileden ziyade *iki* kabileden geldiğini ekleyebilirim. Malte-Brun "Afganlar kendilerinin İsrail kralı Saul'un oğlu Irmia veya Bakia'nın oğlu Afgun'un zürriyeti olarak görüyorlar" demektedir (vol. I. s. 45).

On kabilenin "birlikte yaşadıkları milletler içinde eridikleri" var sayımı sadece kanıt açısından noksan olmakla kalmayıp tüm dünyadaki Yahudi tarihiyle kıyaslama yapıldığında aksi ispatlanan bir düşüncedir. İki kabileyle karıştıklarına dair bir kanıt da yok. Bilakis, Yehuda ve İsrail'in birliğinin nihayet gelecekte vuku bulacağını bildiren gerçekleşmemiş sayısız kehanet parçaları vardır. Bütün

¹ Milman, *History of the Jews*, I. cilt, s. 247.

yorumcuların gelecekte gerçekleşeceğine inandıkları Yeşaya'nın bir kehanetinde Yehuda'dan ayrı bir şekilde ve İsrail ile Efraim adı altında on kabileden defalarca bahsedilmektedir. (İşaya, 11:12,13. Ayrıca bakınız Yeremya. 3:18; Hoşea. 1:11; Ezeziel. 37:16-22). Kuru kemikler vadisinde İsa'nın yeniden dirilişinden hemen sonra ortaya çıkan Ezeziel peygambere eline Yehuda ile İsrail'i temsil eden iki değnek alması ve "bunları başka bir değnekte birbirine bağlaması" söylendi; böylece Rab onları tek bir millet olarak birleştirecekti ve Rab şunu dedi, "Onlara Rabbin şöyle dediğini söyle: İşte nereye gitmiş olurlarsa olsunlar İsrail'in çocuklarını kafirlerin arasından çekip alacağım ve onları her taraftan toplayarak kendi topraklarına getireceğim. Ve onları İsrail'in dağları üzerinde bir araya gelmiş *tek* millet yapacağım; ve hepsinin sadece bir kralı olacak; ve asla iki krallığa ayrılmayacakları gibi artık iki millet de olmayacaklar." Şimdi, bu kehanetlerden, şahitliklerden kesin olarak çıkarılacak sonuç onların başarısının (ve nihayetinde Yehuda ile İsrail'in birliğinin) gelecekte vuku bulacağıdır. Bundan dolayı, on kabilenin o zamanlar ayrı ayrı oldukları çıkarımına varabiliriz.

Bu on kabilenin nerede ve vaziyetlerinin ne olduğu alim ve meraklıların kafasını uzun süre karıştırmıştır. Konuyla alakalı savunulamayan birçok kuram ortaya atılmış ve sahte keşifler gerçekleştirilmiştir. Sözün kısası, on kabile o kadar fazla bulunup tekrar kaybolmuştur ki onlara dair herhangi bir teori neredeyse her zaman kuşkuyla karşılanmış; mevzuun tamamına ilişkin düşüncelerin çoğu *kuruntu* tadı vermekle kalmıştır.

Konunun kendine has kati zorlukları vardır ve araştırmalarda şüphelerin çoğuyla karşı karşıya kalınmıştır. Yirmi beş asırdan daha fazla bir vakit, içine girilemez karanlığın üstüne bir perde çekilmiştir. Yaklaşık yüz nesil art arda dünyaya gelmiş ve bu alemden göçmüş; imparatorluklar üzerine imparatorluklar kurulup yıkılmıştır. Savaş dünyayı yerle bir etmiş; benzer şekilde hiyerarşiler ve hanedanlar yıkılmıştır. Muazzam olayların cereyan ettiği ancak tarihçinin sayfasına bunların sadece soluk gölgesi düşen bütün bu yıkıntıların veya onların üstüne inşa edilen yapıların neresinde uzun yıllar ağlayan İsrail'in esir kızlarını arayacağımız bize sorulabilir.

Bu çağlar boyunca *kayıp* kabilelerin başından ne toplumsal, idari ve dini değişiklikler geçmiştir!

Ancak muazzam olmalarına rağmen bu değişikliklerin en ücra yerlerine dek kimliklerini değiştirdikleri çıkarımına hemen varmayalım. “İsrail’i gözeten ne pinekler ne de uyur” ve O’nun seçmiş olduğu halkını koruduğunu ve onları hakikaten de geçmişte olduğu gibi gelecekte de öveceğini görebiliriz. Tanrı, geçmişte İsrail halkıyla yaptığı antlaşmalarda hiçbir belagat gücünün ifade edemeyeceği şekilde kendi özellik ve sıfatlarını ortaya koymuştur.

Fakat en muhteşem gösteri gelecekle alakalıdır. Ruhani bir diriliş, Tanrı’nın kadim halkının din değiştirmesiyle ilgilidir; sadece kendilerini değil bütün dünyayı etkileyen bir diriliştir bu. Eğer onların reddi Yahudi olmayanlar için bir umut kapısı açarak dünyayı bir araya getirdiyse apaçıktır ki onların ıslahı “dünya” için “ölüden diriyi” yaratmak gibi olacaktır.

Öyleyse onların keşfedilmesinin ve din değiştirmesinin önemi ne kim değer biçebilir ki? Hangi hayat, hangi inanç, hangi enerji Kilise’ye ilham vermez ki? Tanrı’nın en değerli vaadi olmaları hasebiyle; hızlıca din değiştirme ihtimallerinden nasıl bir haz alınırdı! Çünkü bu nihai İsrail hasadının modern çağın en parlak zaferi olaçağı Kitab-ı Mukaddes’in kehanetlerinden apaçık anlaşılmaktadır!

Eğer İsrail’in şu anda bile Tanrı’ya el uzattıkları görülür ve on kabilenin kralları Mesih’e sadakatlerini icra edip onun adını telaffuz ettikleri ortaya çıkarsa, bu durum güzel gelecek için zihnimizde canlı sezgi ve muazzam ümitler yeşertmeyecek mi? Öyle sezgi ve umutlar ki dünyamızın tarihinde gerçekleşmeyi bekleyen en şanlı vaatlerin özel varisleri ortaya çıktığında kutsanmış bir meyvenin olgunlaşacağına inanacağımız türdendir. O halde İsrail kavminin *kayıp kabilelerinin* varislerinin kanıtlarına dönelim ve Hıristiyan dünyasının uzun zamandır ve yorulmadan keşfetmeye çalıştığı bu kabilelere ilişkin hangi referansların ciddi delil olabileceğine bakalım.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Nasturi Hıristiyanların İsrailoğullarından Miras Kalan Geleneği - Filistin'den Gelişleri - Yahudi ve Muhammediler Tarafından Desteklenmeleri

SÖZLÜ GELENEK, genel itibariyle, sözlü iletişim aracılığıyla bir nesilden öbürüne aktarılan herhangi bir bilgiye denir. Eğer bazı insanların geleneklerinin dayandığı otorite üzerinde hiçbir nitelik veya şartlarına dair hiçbir şey yok ise -şayet çıkar ve önyargıyla harekete geçirilmemiş yahut anlattıkları bilgide noksanlık yok ise- sözlü gelenekleri tarihi meselelerin direkt tanıklığı olarak ele alınır. Vuku bulan hadise ne kadar önemliyse çok sonraki nesillere doğru bir biçimde aktarılma ihtimali de o denli artar. Bu nedenle kendinden önceki dünyayı yok eden Nuh Tufanı'yla alakalı anlatılarla yer-yüzünün en ücra ve barbar milletlerinde karşılaşırız; bu öyle muazzam bir olaydır ki bütün tarihsel belgelerin yokluğuna rağmen çok sonraları bile anlatılmaktadır. Aslında bu evrensel gelenek -jeolojik bulgularla birlikte- Kitab-ı Mukaddes'in güvenilirliğini inkar eden kafirler için cevaplanamaz bir tartışmadır. Teşbihte hata olmaz diyerek, geleneksel tanıklıkla ilişkilendirilen öneme dair bir başka kanıt olarak Trent Konsili'nin sözlü gelenek ve İncil'e atfettiği eşit otoriteden bahsedilebilir. Altının ocakta test edilmesi gibi, böyle hakikatler en dikkatli incelemeler yapıldıktan sonra daha iyi görünür. Bu test için Nasturi Hıristiyanların İbrani kökenleriyle ilişkili

sözlü geleneklerini gelin ortaya koyalım.

İlk olarak, tüm Asur ve Medya'daki Nasturilerce genel ve evrensel olarak inanılan sözlü geleneği anlatayım. Nasturiler, her yerde ve çeşitli şartlarda kendi kayıtlarından bahsetmekteler. Smith ve Dwight, Nasturi Hristiyanlara gerçekleştirdikleri ilk ziyaretlerinde, Nasturilerin tek iddiası olan on kabilenin soyundan geldikleri düşüncesi karşısında şaşkınlığa uğramışlardı.¹ Nasturiler, bu hakikati hem birbiriyle hem de yabancılarla yaptıkları sohbetlerde kabul ediyorlar. Papazlarından biri, halkını "anlaşma ve vaatlere ait olanlarla" ilişkilendirerek onları birikmiş suç ve sorumluluklarından dolayı suçladı; üstelik papazın dili toleranslı değil sitemkârdı. Ruhbanlarından, İbrani atalarını ima eden ve halklarının geçmişteki ecdatları gibi dik kafalı olduklarını belirten ifadeleri sık sık işittim. Yahudi atalarına yönelik bu küçük ve önemsiz imalar, nihayetinde sözlü geleneklerinin iyi bilinen bir hakikat olduğunu ortaya koyuyor. Her ne kadar sitem etmek zorunda kalsa da kimse onun İsrail'in çocuklarından biri olduğunu inkar etmiyor. Alimi de cahili de, yaşlısı da genci de, hepsi aradaki bağı kabul ediyor.

İkincisi, Nasturiler ve Yahudiler arasındaki nefret, geleneğin uydurma olduğu düşüncesini imkansız kılıyor. En amansız düşmanlarıyla akraba olduklarını iddia etmelerine yol açabilecek sebep ne olabilir ki? Günahlarını bile vermeyecekleri bir halkla ilişkili bu tür temelsiz bir sözlü geleneğin evrensel olarak çeşitli Nasturi kabileleri arasında kabul edildiği düşüncesi inandırıcı mı? Kim tarafından ve tarihin hangi safhasında böyle bir duruma mecbur edilmişlerdir? Böyle geniş bir halk arasında aykırı bir ses olmaz mıydı? Her yerde olduğu gibi burada da Yahudiler en fazla hor görülen ve eziyet çeken halktır. Neticede Yahudilerin yakını olan herkese karşı bir nefret var. Bu nefret korkusundan dolayı, ataları hakkında soru sorulduğunda Nasturilerin cevap vermekte tereddüt ettiklerini gördüm ama nihayetinde Yahudi kökenlerini kabul ediyorlardı.

Üçüncüsü, kehanet konusundaki cehaletleri geleneğin Yahudilere vaat edilen muazzam dünyevi lütuflar konusunda beklenti içinde olan dini öğretmenlerden kaynaklandığı fikrini imkansız kı-

¹ Bakınız *Researches in Armenia*, II. cilt.

lıyor. Özellikle İsraililere yönelik böylesi lütuflara dair bir beklentileri yok. Hristiyanlığın dünyadaki nihai zaferine inanıyor fakat bu hususta diğer Hristiyanlar karşısında kendilerinin bir üstünlüğünün olduğunu iddia etmiyorlar. Peygamberleri az okuyup daha da az anlıyorlar. Peygamberî yazılara ilişkin yorumları genel olarak mistik ve karmaşık.

Dördüncüsü, Nasturilerin büyük kısmının gözlerden uzak kalmış olması, İbrani soyundan geldikleri fikrini komşu milletlerden almış oldukları görüşünü neredeyse olanaksız kılıyor. Nasturiler dış etkilere neredeyse tamamen kapalı, adeta erişilemez dağlarda ikamet ediyorlar. Yabancılar neredeyse hiç ya da hiç dağ sığınaklarına girememişler ve çevresindeki halklarla bu kadar az etkileşimde olan başka bir halk bilmiyorum. Üstelik şayet komşuları onları Yahudilerle birsaysalardı bu tür bir bağlantıyı reddetmezler miydi? Bunu genel sözlü geleneklerinin bir temeli olarak kabul edecekleri fikri inandırıcı mı? Ya da tam da böyle bir bağlantıya herkes iğrenirken bu tür bir uydurmayla hemen yaftalanmaları mümkün müydü, uzaktaki cemaat mensuplarını düzenbazlığı kabul etmeye nasıl ikna edeceklerdi?

Nasturilerin İbrani kökenden geldiklerine dair tarihi kayıtlarının olup olmadığı sorulabilir. Ben hiçbir kayda rastlamadım.¹ Tarihleri, bazı dini kitapların kenarlarına yazarları veya müstensihleri tarafından ara sıra yapılan eklemeler dışında yakın bir geçmişte meydana gelen hadiselerin ötesine gitmiyor. Patriğin en eski el yazmaları yaklaşık altmış yıl önce sulara kapılıp Zap Nehri'ne karışarak yok olmuş ve gelecekte yapılacak araştırmalar neticesinde özgün kayıtların gün ışığına çıkarılmasına kadar, geleneklerini destekleyecek yazılı belgelere ilişkin sorularıma verilen cevaplarla tatmin olmalıyız. Nasturiler şunu söylüyor: "Böyle bir belge bize göre gereksizdir; çünkü hepimiz babadan oğla kuşaklar boyunca aktarılan bir açıklama olan İsrail soyundan geldiğimiz hakikatini gayet iyi biliyoruz. Erken tarihimizde elbette böyle bir belge bulunamaz ve eğer daha

¹ Uzun süredir bu misyonda asistan olarak çalışan ve acemilik gösteren Papaz Dunka -ve sanırım katı dindarlığından dolayı- Musul yakınlarında, Nasturilerin Beni İsrail (İsrailoğulları) olduğunu açıkça beyan eden bir tarihi belge gördüğü konusunda beni temin ediyor.

sonra böyle bir belge ortaya çıkmış olsa bazı fesat sebeplerden kuşulanırdık. Ayrıca, halkın bütün sınıfları tarafından kabul edilen böyle bir geleneği, çok az kişinin okuyup anlayabildiği, bozulmuş veya kaybolmuş olması muhtemel yazılı kayıtlardan daha iyi bir tanıklık olarak görüyoruz. Oysa kimse geleneğimizden şüphe edemez veya onu değiştiremez; çünkü onu herkes bilir. Şüphesiz *Beni İsrail*'iz (İsrailoğulları) biz ve bundan hiç kuşkumuz yok.

Bu halkın şartları göz önüne alındığında bu usamlamanın manalı olduğu görülür. Birkaç ruhbandan başka kimsenin okuma bilmediği bu yerde, bilhassa bu tür kayıtların kaybolması pek muhtemel olduğundan sıradan halkın anlayamadığı bir dilde kitapları yavaş yavaş çoğaltmak için çok az teşvik var ve tarihlerinin böyle önemli bir kısmını çürüten parşömenlerde ziyade sonraki nesillere dikkatli bir şekilde aktaran yüz bin insanın göğsünde taşınmasına dair kuşkuya neredeyse hiç rastlanmıyor. Gerçekten de aile çevresinde, kamusal toplantılarda, sitem, azarlamalarda ve din öğretmenlerinin eğitiminde sürekli dolaşımda olan bu hassas konunun, insanları çok yakından ilgilendiren hakikatin kaybolması güçtür.

Bu, olayların tafsilatını gerektiren veya yanlış anlaşılma ya da unutulmaya meyilli karmaşık bir tarih değil; basit, yalın, kendine has, yanlış anlaşılmaya mahal vermeyecek özelliğe sahip mühim bir tarihtir. Aynı zamanda halk lisan, özellik ve bütün şartlar açısından epey özgün. Nasturilerin kim yani İsrail'in çocukları olduklarına dair iddiaları tek basit hakikattir.

Nasturilerin hayli farklı bir vasfa sahip olsa da konuyla yakından alakalı olan ve tanıklığa çok şey ekleyen başka bir gelenekleri daha var. O sözlü gelenek de atalarının şimdi yaşadıkları yere eski bir tarihte *Filistin yurdu*ndan geldiklerine dair iddialarıdır. Her ne kadar bu vakanın dünya tarihinin hangi aşamasında gerçekleştiğini kesin olarak bilmeseler de bunun doğruluğundan eminler. Hristiyanlığa geçişlerini hesaba kattığımızda Hristiyanlık döneminden önce hadisenin meydana geldiği ortaya çıkıyor. Esir İsraililerin yanı sıra hangi halklar Filistin'den Asur ve Med şehirlerine sürüldü? On Kabile'nin tam da şimdi Nasturi Hristiyanların yaşadığı yerlere nakledilmesini sonraki bölümde anlatmaya çalışacağız. Hakikat

güzelce ortaya konulduğunda, aksinin sadece tesadüfi olacağı direkt tanıklığa katkıda bulunarak bu sözlü geleneğe büyük bir önem katacaktır. En azından temel konumuzu güçlü bir şekilde doğrulayabilecek. Fakat Nasturilerin İbrani soyları hakkındaki kendi doğrudan ve olumlu tanıklığı gibi böyle önemli bir konuda sadece onların tanıklığına dayanmamamız gerekir. Ehliyetlerini kimsenin tartışmadığı ve tanıklıkları Nasturilerin kendisinden daha az samimi ve olumlu olmayan şahitlere bakalım şimdi.

Nasturiler arasında yaşayan *Yahudiler* ilişkiyi kabul ediyorlar. Yahudiler, Nasturilerin kendileri kadar İsraililerin soyundan geldiklerini gerçekten kabul ediyorlar. Büyük On Kabile yığınlarının kendi bilgileri olmadan Hıristiyanlığa geçtiklerini bilmemeleri ihtimal dahilinde mi? Şansımız var ki on kabilenin hepsi Hıristiyan değil. Bazılarının tanık olarak geriye kaldığı anlaşıyor. Asur kraları tarafından esir alınıp sürülen on kabilenin bir parçası olduklarını söyleyen ve Nasturiler ülkesinin her tarafına dağılıp onları her yönden çevreleyen birkaç bin Yahudi hâlâ Yahudiliğe inanıyor. Bunlar şimdi ayakta kalan tanıklardır. Bazen istemeden de olsa, kendilerinin ve Nasturilerin aynı kayanın cemaati olduklarını ve kendileri ile Nasturilerin ortak bir İsrail yurdundan, ortak bir kökenden geldiklerine şahitlik ediyorlar.

Yahudileri bu şahitlikte bir çıkar gütmekle suçlayamayız. Atalarının inancından böyle bir dönmenin gerçekleşmesinden utanç duyuyorlar ve kendi cemaatlerinin üyelerinin en kötü düşmanları olduklarını gönülsüzce itiraf ediyorlar. Bu hissiyat o kadar kuvvetli ki konuyla alakalı soru sorulduğunda bazen kaçamak cevap verip nihayetinde belirsiz yanıtlar veriyorlar. Kaçındıkları esas soru ise atalarının aynı olup olmadığına dair sual. Var olan genel yalan söyleme meyliyle birlikte bazıları kabul etme neticesinde incinecekleri korkusunun da etkisiyle bunu da inkar etmektedir. Bu, seve seve durumu kabul ederek güvenlerini kazanan kişilere sorulabilir ve o yüzden de cemaatlerinin böyle bir hakikati doğrulama sansürü altında kalmayacakları gizli bir şekilde yapılmaktadır sık sık. Bazı Yahudiler misyonumuzdaki piskopos ve papazlara bizzat defalarca “*Biz artık sizden daha çok İsrail çocukları değiliz*” dedi.

Böyle bir tanıklığı bir Yahudiden ilk defa 6 Mart 1840'ta şu olay cereyan ederken işittim: İki papaz olan Mar Yusuf ve Mar Eliyah ile başka Nasturilerin huzurunda bulunan Urmiyeli iki alim Yahudi olan Ezekiel ve Daniel bütün Yahudilerin bildiği bir durum olduğunu doğrulayarak Nasturilerin İsrail çocukları olduğunu kabul ettiler. Papaz Dunka, benim hatırım için, bundan emin olup olmadıklarını onlara sordu. İki Yahudi, Nasturilerin kesinlikle İsrail'in çocukları olduğunu fakat Nasturiler atalarının inancını terk ettikleri için kendi cemaatlerinin onları sahiplenmekten utandığını belirttiler. Sorularıma cevaben, bahse konu zamana ve Hıristiyanlığa geçiş şartlarına ilişkin açıklamaları içeren kayıtlara sahip olduklarını; ama bu kayıtlar bizzat onlarda olmadığı için bu tarihi el yazmalarını görme şansımın olmadığını söylediler. Gerçekten de kayıtları görmeyi istediğimi söylediğimde söylediklerinde çok ileri gitmiş gibi görünüyorlardı; fakat Nasturilerin Hıristiyan olduğu zamanla alakalı suallerime hemen cevap veriyorlardı. İlaveten, daha sonra münasip yerde bahsedilecek başka bilgiler de verdiler.

Daha yakın zamanlarda başka Yahudiler elinizdeki kitabın yazarına ve misyondaki bazı arkadaşlarına defalarca aynı ifadeyi aktardılar. Bir keresinde baş hahamları sinagogdayken ve sayın Holloday, Stocking ve benim huzurumuzda Nasturilerin İbrani kökenlerini tasvip etti. Baş haham, Nasturilerin İsa veya havarilerinin zamanında Yahudilikten döndüğünü söyledi.

Konuyla alakalı olarak, doğrudan tanıklık içerdiği ve dilin kanıt-lama amacı gütmediğini umarak saygıdeğer arkadaşım sayın Stoc-king'in günlüğünden aşağıdaki cümleleri aktarıyorum:

"28 Nisan - Dün; iki yahut üç Nasturi el yazmasını ciltlemeleri için görevlendirdiğim iki Yahudi beni ziyarete geldi. Papaz Yohan-nan da oradaydı. Bu şehrin Yahudileri Nasturi dilinin bir lehçesini kullandıkları için o dilde sohbet ettik. Kullandığımız dili mükem-mel bir şekilde anlıyorlardı ve papaz da onların dilini çok net an-lıyor ve bazen bana tanıdık gelmeyen bazı kelimeleri açıklıyordu. İşlerimizle ilgili bazı konularda rahatça muhabbet ettikten sonra Yahudilere Nasturi dilini nasıl konuştuklarını ve bu dili Nasturi-

lerden mi öğrendiklerini sordum. Yahudiler, tereddüt etmeden “Hayır” dediler. Sonra Nasturilerin onların dilini Yahudilerden mi öğrendiklerini sordum yanıt yine “Hayır” oldu. “O halde nasıl aynı dili konuşuyorsunuz?” diye sordum. Biri, bu insanların (Nasturilerin) kendilerini Yahudilerden ayırdıklarını söyledi. Bunu gerçekten bilip bilmediklerini ve eğer biliyorlarsa bunların kitaplarında yazılı olup olmadığını sordum. Bunun gerçek olduğunu ve bu olguyu içeren kitaplara sahip olduklarını ifade ettiler. Soruları sorma biçiminden dolayı Yahudiler dillerinin Nasturi diliyle benzerliğini anlamaktan başka bir gayem olduğunu anlayamıyorlardı ve konuyla alakalı epey konuştuktan sonra amacımı ve sorularımı tam anlamıyla kavramadılar.”

Bu tür ve böylesi kaynaktan bir tanıklık için hiçbir yoruma hacet yok. Hangi adalet mahkemesi bunu reddedebilir? Nasturiler araları açılmış cemaatlerine, Yahudilere “Aynı babanın çocuklarıyız: Bizi cemaatinize kabul edecek misiniz?” diye soruyor Yahudiler de, “İsrail soyunun cemaatisiniz. Biz on kabilenin bir parçasıyız ve aynı şey sizin için de geçerli” şeklinde cevap veriyorlar.

Akrabalık, her iki grup özellikle de kadim inançlarında böyle bir dönme olayının yaşanmasından dolayı apaçık bir hayal kırıklığı yaşıyan Yahudiler tarafından kuvvetli bir biçimde inkar edilmektedir.

Yahudiler ve Nasturiler arasındaki nefret karşılıklı ve güçlü. Bu yüzden de aynı kökenden geldiklerine dair her iki tarafta da kuvvetli bir motivasyon yok. Birbirlerine karşı şefkatle muamele göstermeleri ancak Yahudiler ile Samiriyeliler arasındaki kadar olabilir.

Bazı Muhammedî alimler de Nasturilerin İbrani kökenlerini doğrulamakta ama mevzudan pek haberdar değiller. Urmiye’de yaşayanların çoğu Horasan’dan gelmiş ve bir kısmı hâlâ burada yaşıyor. İncil ilk kez burada vaaz edildiğinde halkın tamamı değilse de çok büyük kısmı Muhammed’in zamanına kadar Zerdüşt ya da Mani taraftarıydı. Bundan ötürü genel olarak Perslilerin Hristiyan komşularının ataları hakkında bilgi sahibi olmasını bekleyemeyiz ama onlardan herhangi birinin Nasturilerin İbrani kökenine dair pozitif tanıklıkta bulunması ilginç.

ONİKİNCİ BÖLÜM

On Kabile'nin Sürgün Edildiği Yerler: Asur Ülkesi, Halah, Habur, Gozan, Hara, Medya - Şimdi Nasturi Hristiyanlarca Mesken Tutulmuş - Fakat Şimdi Buralarda Sadece Birkaç Yahudi Var

“Bir şeyi kayborduğu yerde ara” vecizesi her çocuğun anlayıp tatbik edeceği bir sözdür. Ancak kayıp kabilelere gelince, bu vecizenin direkt aksi yönünde hareket edip onları kayboldukları yer hariç -ki burası da keşfedilmemiştir'- her yerde arayacağız. Sürüsü yolunu kaybetmiş bir çoban, sürüsünü kayborduğu yerde arar. Tanrı'nın koyunları yabana sürüldüler ve kayboldular. Bereket versin ki nerede yaşadıkları bize söyleniyor. Öyle gezinmeye terk edilmediler çünkü hâlâ onları belli otlaklara yerleştiren muhafızları vardı; onların başıboş gezmelerini engelleyecek muhafızlar. Bu muhafızlar Asur krallarıydı. İlki Tiglat-Pileser idi: “Bu yüzden İsrail'in Tanrısı, Tiglat-Pileser diye bilinen Asur Kralı Pûl'u harekete geçirdi. Asur Kralı Rubenlileri, Gadlıları, Manaşşe oymağının yarısını tutsak edip Halah'a, Habur'a, Hara'ya, Gozan Irmağı'na sürdü. Onlar bugün de oralarda yaşıyorlar.” (1. Tarihler, 5:26). Kısa bir süre sonra bir başka Asur kralı olan Şalmaneser “Samiriye'yi ele geçirdi. İsrail halkını Asur'a sürdü. Onları Halah'a, Habur Irmağı kıyısındaki Gozan'a ve Med kentlerine yerleştirdi.” (2. Krallar, 17:6 ve 18:11).

1 Erzerûm'daki Britanya Konsolosu arkadaşım Sayın Brant, “ülke *terra incognita* - bilinmeyen ülke - olduğu için uzun süre keşfedilmemiş olmalarının kolayca anlaşılabilir bir durum olduğunu” söylüyor.

Farklı fatihlerce on dokuz asır boyunca sürgüne tabi tutulmalarına rağmen hepsinin *aynı yerde* yaşaması dikkate değer bir husustur. Açıklamadaki tek farklılık 2. Krallar bölümündeki yerlere ilaveten 1. Tarihler bölümünde *Hara* ismi de yerler arasına eklenmiştir. Profesör Robinson “Bu ismin eklenmesi müstensihlerin hatası olabilir çünkü 2. Krallar 17:6 bölümü doğru ve uygun gözüküyor demektedir.”¹ Profesörün fikri, ismin hem Septuaginta² hem Süryani versiyonlarda yer almaması gerçeğiyle de doğrulanmaktadır. *Hara* sözcüğü İbranicede “dağlar veya dağlık bölgeler” anlamına gelir; on kabilenin sürgün edildiği ve Nasturi Hristiyanlarının şimdi yaşamakta olduğu yer -gördüğümüz üzere- dünyadaki en dağlık yerlerden biridir. Dolayısıyla *Hara* doğal olarak bir *yorum* veya *kenarda kalmış bir ifade* olarak eklenmiş ve en sonunda metnin bir parçası olmuştur. Yoksa İbranice metnindeki yanlışları düzeltmek için kullanılacak en iyi iki versiyon olan Yunanca ve Süryanicedeki farklılıklar başka nasıl açıklanabilir ki? Kelimenin bir yorum veya açıklama olarak eklendiği yönündeki çok doğal varsayımı -ki başka bölümlerde bu tür örnekler bolca vardır- gelecekte on kabilenin yeri olacak topografyanın belirlenmesinde bize malzeme açısından epey yardımcı olmakta, aynı zamanda da ilham almış yazarların³ açıklamalarıyla uyushmaktadır. O halde “Asur kralının İsrail oğullarını Asur ülkesine sürerek onları Halah’a, Habur’a, Gozan nehrine ve üç Med kentine yerleştirdiğine” dair üç vahiy var elimizde.

Ptolemy’ye göre Asur ülkesi kuzeyde Ermenistan ve Niphatıs Dağları;⁴ batıda Dicle nehri; güneyde Susa⁵ ve doğuda da Medya, Choatra⁶ ve Zagros dağlarıyla çevrelenmişti. Sınırları bu şekilde çizilen söz konusu ülkeye eski çağlarda bazıları *Adiabene* (yahut *Adiabene* Asur’un bir parçasıydı) bazıları da *Aturia* ya da *Atyria* diyorlardı. Asur ülkesi, o zamanlar yurdun kuzey parçalarında ya-

¹ Robinson, *Calmet*, Gozan maddesi.

² Tevrat’ın en eski Antik Yunanca çevirisi. (-ç.n.)

³ İncil’i kaleme alan kişiler kastediliyor. (-ç.n.)

⁴ Van Gölü’nün çevresinde olup İhtiyar Şahap Dağları mı yoksa Ala Dağları mı olduğu kesin olarak bilinmemektedir (-ç.n.)

⁵ Şu anki Güney İran topraklarında hüküm sürmüş Elamlıların başkenti (-ç.n.)

⁶ Kürdistan dağları. (-ç.n.)

şayan kadim Karduchilerin soyundan gelen Kürtler burada yaşadığı için şimdi Kûrdistan olarak adlandırılmaktadır. Bu ülke Medya, Mezopotamya, Ermenistan ve Babil arasında uzanmaktadır. Asur imparatorluğunun en refah döneminde kendisine atfedilen sınırların ötesine kadar büyüdüğü hem eski hem de çağdaş yazarlarca genel olarak kabul edilir. Ancak on kabile oraya sürüldüğünde bu tanımlanmış sınırlara doğru küçülmüş,¹ Medler başkaldırmış ve Babil ayrı bir krallık olmuştu.²

Aturie veya Atyria adı Dion Cassius'un dikkat çektiği üzere (18. 100. 28) Asur telaffuzu için kullanılan yalnızca diyalektik bir farklılıktır ve muhtemelen iktidarın ortaya çıkıp sonrasında güneye ve batıya doğru büyüdüğü merkezi çıkış noktasından dolayı bu şekilde adlandırılmıştı. Medlerin isyanı neticesinde Asur hükümdarlığının dağılmasından sonra Asur adı yine sadece bu kuzeydeki yerle sınırlı kalırken güney başkentlerinden dolayı Babil veya oranın sakinlerinden ötürü Kaldi ülkesi adını almıştır.³ Adiabene bölgesinin bir zamanlar Asur yönetimi altındaki bir yer olduğu Pliny (Hist. Nat. V. C. 12) tarafından apaçık biçimde iddia edilmektedir. O dönemin din tarihçileri; Yeşaya 11:11'de Elam ve Şinar'ın Asur'un sınırları dahilinde olmayan yerler şeklinde bahsedilmesinden görülebileceği gibi, Asur'u tam yerinde yahut daha sınırlı bir şekilde kullanmışlardır. On kabileyi sürgüne gönderip İsrail krallığına son veren krallar, birinci Asur imparatorluğunun yıkılmasından sonra yani konumuzla alakalı hiçbir yanılsa mahal vermeyecek şekilde Asur'un sınırlarının belli olduğu Ninova'da hüküm süren ilk kişilerdi.

Bu konuya özellikle dikkat ediyorum çünkü farklı yazarlar Asur'da araştırılması gerektiği aşikâr olan Halah, Habor ve Gozan'ı Fırat, Hazar Denizi hatta Hindistan sınırlarındaki yerler ve nehirlerle özdeşleştirmeye çalışmışlardır.

1 Bu hadise Roma'nın kuruluşundan yedi yıl sonra ve sekizinci Olimpiyat'ı ikinci yılında meydana geldi. Bu da milattan önce 748'e tekabül ediyor.

2 Rolliu, b. III. C. II.

3 Babil ve Ninova'nın o zamanlar iki ayrı krallığın hükümleri altında olması iki krallığın adının belirtildiği 2. Krallar 19-20'deki mukayeseden açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca bakınız Herodotus, I. C. 95, 102, 106.

Herkes tarafından Asur'a sınırdış olduğu kabul edilen Medya'ya gelince, "Med kentleri"nin nerede olduklarına ilişkin çok az kuşku vardır. *Kentler* terimi kelime olarak bizim ve İbranice versiyonlarda gerçek anlamıyla; Süryani ve Vulgate İncili versiyonlarında *köyler*; Septuaginta versiyonunda Medlerin *dağları* olarak anlaşılrsa da meselenin çözümünü alimlere bırakalım. Bu yorumların her biri benim amacıma eşit biçimde uyuyor; zira Nasturileri dağlarda, kentlerde, Med ve Asur'a yakın köylerde gördük. Bununla birlikte, on kabilenin esaret altında olduğu dönemde Medler isyan ettiği için Asur krallarının asi ve savaşçı Medlere karşı koymadan Medya'nın uzak bölgelerine girmiş olduğunu düşünmenin hayli zor olduğunu ifade etmeliyim. Bundan dolayı, esir İsraililerin yerleşimlerini birazdan ele alacağımız, Asur sınırları içinde kalan veya sınıra yakın yerlerde aramalıyız. Sırayla gidecek olursak ilk yer *Halah*'tır. Burayı Asur sınırları içinde gösteren amacımız için yeterli miktarda, bolca kanıt mevcut. *Halah*'ın Lycus veya Zap nehri bölgesinde olup muhtemelen Ninova'ya çok uzak olmadığı görülüyor. Bochart, Gesenius, Rosenmüller ve Cellarius *Halah*'ın Yaratılış 11:11, 12'de geçen Calah ile aynı yer olduğunda hemfikirler. Bağlamla ilişkisine bakıldığında Calah Asur'da olmalıydı ve bu konuda yorumcular genellikle aynı fikirde. S. Ephrahim ve sonraki Suriyeliler Calah'ın Ninova kalıntılarına bir günlük mesafede olan günümüz Hatareh'i olduğunu söylemekte. Ptolemy ve Strabo, burayı Calah'ı da kapsayan ve en azından Zap nehrine kadar uzanan ülkenin bir bölgesi olarak kabul eder gibi görünüyorlar.

Assemani¹ Ermenistan dağları yakınındaki Dicle'den Lycus'a (Zap'a) veya Arapachites bölgesinde olduğunu işaret ettiği Chalah veya *Halah*'ın bizim Chalahaya da Chalavana'yla örtüştüğüne tamamen hemfikir. Chalah (*Halah*) kelimesinden Strabo'nun bahsettiği Chalachena kelimesinden türemiştir: "Hatta Ermenistan sınırları dışındaki Chalachena ve Adjabena'ya kadar Ninus'a (Ninova'ya) ve Dolomena'ya ve Chalachena'ya ve Chazena'ya ve de Adjabena'ya kadar düzlükler vardır" (b. XVI). Süryanilerin *Halah*² Arapların

1 *Biblioth. Orient.*, tom, IV, s. 419); Ptolemy, b. VI. 1. Bölüm.

2 *Halah* ve *Habor* Süryani İncilinde olduğu gibi Nasturilerde de aynı yazım ve

Halavana¹ dedikleri yer Nasturi başpiskoposluğunun mevkilerinden biriydi. Halah veya Halachae baş rahipleri, patriklik tarafından atanan altı başpiskoposluktan biriydi. Dolayısıyla Halah'ın Asur'da olduğu ve Nasturi Hristiyanları üzerinde nüfuz sahibi bir mevki olduğu görülüyor. Ptolemy ve Strabo tarafından tarif edilen bütün bölgede Nasturiler oturuyor veya geçmişten beri oturmaktadırlar.

Habor bir nehrin adıdır. Asur'daki merkezi dağlardan doğan ve adını bugüne kadar değiştirmeden öylece taşıyan bir nehri bulmamız dikkate şayan bir hakikattir. İbraniceye aşına hiç kimse bu yorumu tartışmaya açmaz. Gesenius 2. Krallar 17:6'yı şu şekilde tercüme eder: "Ve onları Chalites (Halah) ve bir Gozan nehri olan Chabor (Habor) ile Medlerin şehirlerine yerleştirdi."² Eğer italik yazılıp orijinal olmadığı gösterilen *by* (yakın, yakınındaki) kelimesini yok sayarsak bizim versiyonumuz bile aynı fikri kabul etmektedir. Birazdan göreceğimiz üzere, Habor Gozan'ın bir nehridir. Zap da Gozan'ın bir koludur ve daha büyük olması hasebiyle kesinlikle Gozan *nehri* olarak adlandırılabilir.

Cruden, Holden ve başkalarına göre, Gozan *merayı* işaret etmektedir. Gesenius'un *Hebrew Lexicon* adlı çalışmasına referansla, G ve Z seslerinin sık sık birbirine dönüştüğü görülecektir.³ İçinde bu harflerin geçtiği kelimeler değişimden sonra aynı manayı taşımaktadır. Dolayısıyla, Gozan kelimesi anlamı değişmeden Zozan kelimesine dönüşmüş olabilir. Zozan, Nasturilerin sayısız sürülerini otlattıkları bütün Asur yaylalarına verdikleri isimdir. Habor ve Zap nehirlerinin doğduğu ve içinden geçtiği bölge tam da böyle bir özelliğe sahiptir. Birçok Nasturinin sayısız sürüleri için sığınak olarak kullandığı, Habor ve Zap nehirleri kıyısında veya yaylalarında yazlarını geçirdiği Zozan, meralarıyla meşhurdur. Bu isimlerin benzerliğini ve Gozan ile Zozan'ın aynı isim olduğuna dair kuvvetli

telafluz şekline sahiptir.

¹ *Biblioth. Orient.* tom. IV, s. 418, 415, 416-418.

² Robinson, *Calmet*, Gozan maddesi. Ayrıca bakınız Habor.

³ Z harfinin, birkaç örnekle açıklanamayacak şekilde damaksız seslerle eşsiz bir benzerliği vardır. Belki de benzer biçimde Sanskrit dilindeki gırtlaksız (K,G) Ç ve J seslerine dönüşmesi gibi Z/G arasında bir değişim olmuştur. Bu ve bazı başka filolojik desteklerinden ötürü arkadaşım Sayın A. L. Holladay'e minnettarım.

bir kaynağa sahip olduğumuzu göz önünde bulundurduğumuzda, buranın özellikle *Asur*'da bulunması ve Habor nehriyle bağlantılı olmasından dolayı Kitab-ı Mukaddes'teki Gozan olduğuna ilişkin hiçbir kuşku olmayacaktır. Sanherib'in atalarının fetihlerinden dolayı böbürlenmesinden (2. Krallar 19:12, Yeşaya 37: 12) Asur krallarının orası kendilerinin olsun diye İsrailileri Gozan'a yerleştirmeden önce bu yörenin sakinlerini imha ettikleri anlaşılıyor. "Atalarımın *Gozan* ve *Haran* kavimleri gibi imha ettiği milletleri kendi ilahları kurtardı mı?" Şüphesiz böyle çetin, dağlık bir ülkenin barbar sakinlerini imha etmek muazzam bir başarıydı ve Asur krallarının hem kırsal hayata uyum sağlayan hem de hamarat olan esir İsraililer gibi bir halkı buraya yerleştirmesinden daha doğal ne olabilirdi ki. Şayet İsraililer başka halkların arasına iskan edilmişse bile buna dair bir bilgi yok elimizde. Fakat Gozan ve Haran yani Hara (bu kelimeler aynı anlama geliyor) sakinleri sürülmüş oldukları için on kabilenin bu bölgenin tamamına sahip olduğu çıkarımına varmak makul gözüküyor. Ayrıca, yörenin muazzam doğal zorlukları on kabilenin çevredeki Yahudi olmayan milletlerden tamamen ayrı bir durumu devam ettirmelerini sağlayabilirdi.

Bu, on kabilenin yurdunu benimseyen bu bölgedeki Nasturilerin şu anki durumuyla alakalıdır sadece. Çok eski zamanlardan beri Nasturilerin yurdu bu sarsılmaz kayalıkların arasında olagelmış ve asla çevrelerindeki milletlerle evlilik yapmamışlardır. İdare, din, lisan ve âdetlerde, atalarının yurdundaki İbranilerden daha fazla özgün kalmışlardır. Şu anki Nasturi halkının tamamı on kabilenin yerleştirilmiş olduğu, tasvir ettiğimiz yerlerde yaşamaktadır.

Daha önce de ifade edildiği üzere ayrı ve yalnız bir biçimde, bu bölgenin merkezî parçalarında ikamet ediyorlar. Asur'un bu merkez bölgesi, daha önceleri *Adiabene* olarak adlandırılmaktaydı ve önceki sayfalarda gördüğümüz üzere bu bölge sık sık Asur'a dahil edilmekteydi. Eğer bu belli bölgenin Asur krallarının İsraili esir olarak yerleştirdiğine dair bir şüphemiz olsaydı elimizdeki kesin bilgilerle bu kuşkuyu ortadan kaldırırdık çünkü on kabilenin birinci yüzyılda bu bölgede meskun olduğunu biliyoruz. Kendi kralları Agrippa tarafından Yahudilere yapılan bir konuşmada, esir olarak

sürülmelerinin üzerinden yedi asırdan fazla zaman geçtiği halde cemaatlerinin on kabilesinin Adiabene’de bulunduğunun Kudüs’teki konsülde toplanan bütün milletleri tarafından bilinen ve kabul edilen bir gerçek olduğu ima edilmektedir. Josephus’un aktardığına göre, Agrippa Yahudilere yaptığı meşhur konuşmasında Yahudilere umutlarını Fırat’ın ötesine kadar dahi genişletip genişletmeyeceklerini sorar ve Adiabene’de yaşayan “kardeş kabilelerin”¹ yardıma geleceklerini mi düşündüğünü söyler. Bundan daha bariz ne olabilir ki? Okur Butler’in *Ancient Atlas*’a veya başka herhangi bir iyi kaynağa danıştığı vakit Adiabene’nin tam da şu anda bağımsız Nasturi Hıristiyanları tarafından mesken tutulan bölge olduğunu görecektir. Zabatus (Büyük Zap) eski zamanların Aturia’sıydı; nehrin Caprus’a (Küçük Zap’a) kadar uzanan güneydoğu kısmı Adiabene olarak isimlendiriliyordu. Ammianus Marcellinus, Adiabene bölgesinin adının bölgeyi çevreleyen iki nehir olan Diaba ve Adiaba’dan yani Büyük ve Küçük Zap’dan geldiğini söylemektedir (LXXIII. C20). Adiabene’nin Arapça adı aynı şekilde Zap sözcüğünden türeyen Zawabiah’tır.² Günümüzde tam Adiabene bölgesinde, içlerinde çok az Yahudi olmak üzere yaklaşık yüz bin Nasturi vardır. Buradaki Yahudilere ne oldu acaba? Nasturiler onların yerini nasıl aldı? Medya’da yaklaşık yirmi bin Nasturi var ve bunların ancak onda biri Yahudidir. Habor’un kuzeybatısındaki Nasturi sayısı bilinmiyor. Fakat oradakilerin sayısının çok olduğu ifade ediliyor. Sayının yüksek olması, dört yıl önce patriklikten üç piskoposun orayı ziyaret etmesi gerçeğinden dolayı muhtemel gözüküyor. Ülkenin yakınından geçen Albay Sheil, sayılarının çok fazla olduğunu belirtmektedir.³ Habor’un karşı kıyılarındaki bütün Adiabene ve Halah diyarı az çok Nasturilerce meskundur ve Nasturiler eskiden şimdikinden daha fazla bir nüfusa sahiptiler. Habor bölgesinde, diğer bölgelerin aksine on kabileden olanların çoğu Hıristiyanlığa geçmemiş gözüküyor. Buna rağmen sayıları az; belki beş yüz altı

1 Orijinal Yunanca metinde kardeş kabileler olarak geçmektedir. Josephus, de Bell, II. 16.

2 Bakınız Asemani, *Bib. Orient.*, IV, 711.

3 Onların birçoğunun Katolikya da Keldaniliğe geçtiklerini öğrendim.

yüz hane bile değildirler. Ancak bunların büyük kısmının Habor'da daha doğrusu kadim Zaxo kentindeki nehrin üstündeki bir adada yaşıyor olmaları dikkate şayandır.

Roma kilisesinin öğretilerini benimseyen küçük kısmı da dahil ettiğimizde Medya ve Asur'daki Nasturi nüfusu iki yüz bin civarındayken aynı topraklardaki Yahudi nüfusu muhtemelen yirmi bini geçmez. Kimse sadece yirmi bin kişinin on kabilenin çocukları olduğunu düşünmeyecektir. On kabilenin hayattaki çocuklarının sayısının sunduğumuz tahmini Nasturi nüfusundan fazla olması mümkündür çünkü küçük gruplar daha uzak bölgelere gitmiş olabilir. Ancak göçlerine set olan müthiş engellerden dolayı bu ayrılmış grupların sayısı muhtemelen azdı. Belki gelecekteki araştırmalar Dicle'nin batısındaki Yezidileri on kabileyle özdeşleştirecektir.¹ Ayrıca, Asur sınırında Nasturilerle birçok ortak özellikleri olan yirmi ila kırk bin arasında Suriyeli Hıristiyan vardır. Daha sonra aynı Yahudi niteliklerine sahip oldukları ve bunun İbrani kökene dair güçlü bir kanıt olduğu görülecektir. Fakat şimdiki konumuz Nasturilerle alakalı.

On kabilenin nakledildiği bütün ülkede şimdi az çok Nasturi Hıristiyanla ikamet ederken, bu bölgenin en merkezi parçalarında günümüzde ve çok eski çağlardan beri diğer halklardan arı bir şekilde sadece Nasturilerin yaşaması dikkatimizi çekti. Bağımsız Ti-yari kabilesinin çok büyük bir kısmı, Tixobaa, Bas, Jêli, Dis kabilelerinin tamamı ve başka küçük kabileler; Hıristiyanlık döneminin ilk asrında on kabilenin çok büyük bir kısmının yaşadığı Adiabene sınırları içinde yaşamlarını sürdürüyorlar. Onlar ya esir İsraililerdir ya da onların bütün topraklarını zorla ele geçirmişlerdir.

¹ Bu husus daha sonra ele alınacaktır.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

On Kabile Asur Ülkesinden Çıkarılmadı - Tarihi Kanıt - Çeşitli İkincil Kanıtlar - Peygamberlerin Yazdıklarından Çıkarılan Sonuçlar

On kabilenin Asur'a sürüldüğünü ve günümüzde Nasturi Hıristiyanların yaşadığı yerlere nakledildiklerini gördükten sonra on kabilenin bu ülkeden hiç çıkarılmadıklarını göstermeye devam edelim. Doğal olarak çıkarılacak sonuç şu olacaktır: o bölgede çok az Yahudi bulunduğu ve başka kimse İbrani soyundan geldiğini iddia etmediğine göre Nasturiler kayıp kabilelerin çocukları olmalı.

1) İlk olarak, *Yerlerinden çıkarıldıklarına dair elimizde bir kanıt olmadığını* söyleyeyim. "Sacred History of the World"ün bilgin yazarı ile Yahudi tarihçisi Milman, esaretlerinden bahsederken "artık bu on kabile hakkında bir şey duymuyoruz; tarih onları ayrı bir halk olarak gözden kaybetti" gibi görüşlerde hemfikirler. Kimse onların tekrar yerlerinden edildiğini iddia etmiyor.

2) *Esaretle Babil'den dönmediler.* Söz konusu kişilerin Babil Yahudi sürgünüyle Kudüs'e dönmüş olabileceği kabul edilmektedir. Ancak Babil esaretindeki Yahudilerin sürgünüyle bir halkın, on kabilenin döndüğü asla söylenemez. Azat edilmeleri Kiros'un saltanatında gerçekleşti ve yaklaşık elli bin kişi kendi ülkesine geri döndü; bunların "Babil kralı Nabukednezar tarafından Babil'e sürülen kişiler" (Ezra, 2:1) oldukları bize açıkça söylenmektedir. Bundan takriben yetmiş dokuz yıl sonra, Artahşasta'nın hükümdarlığı

zamanında, Ezra aralarında on kabileden ve Yehuda kabilesinden çok az kişinin bulunduğu iki bin erkekten az, küçük bir grupla Babil'den Kudüs'e gitti. Josephus, Yahudilerin geri dönüşü için kral tarafından Esdras veya Ezra'ya izin verildiğini belirttiikten sonra şöyle demektedir: "Böylece (Serhas veya Artahşasta'dan gelen) mektubu Kudüs'te Yahudilere okudu; ama mektubu yanında tutarak bir kopyasını Medya'daki kendi halkına gönderdi.¹ Bu Yahudiler kralın Tanrı'ya karşı ne kadar saygılı olduğunu ve Esdras'a lütuflar davrandığını anlayınca hepsi çok memnun oldu; çoğu, servetini yanına alarak Babil'e geldi çünkü Kudüs'e gitmeye çok istekliydi; fakat sonra İsrail halkının tamamı o ülkede kaldı."²

3) *On kabile Hristiyanlığın ilk asrında esaret yurtlarında*ydı. Josephus az önce aktardıklarımızla bağlantılı olarak, şunu açıkça kabul etmektedir: Asya ve Avrupa'da Romalılara tabi tam iki kabile vardı. *On kabile bugün bile Fırat'ın ötesinde yaşayan* muazzam fakat sayısı tam olarak bilinmeyen bir kalabalık olarak mevcuttu.³ Bu, birinci yüzyılın sonunda ve bu kitapta daha sonra göstereceğimiz gibi İncil'in vaaz edilmesinin sonrasında var olan durumdu. Josephus tarihçi olarak çok iyi bilinen ve övgü alan biridir. Kendisi de bir Yahudi ve ilim adamı olan Josephus, burada on kabile hakkında söylediklerinin doğruluğundan emin olmalı ve yukarıda aktardığımız ifadeleri sarf ederken hiçbir fesat sebebin kendisini etkilediği görülüyor. Fakat kralın on kabilenin Fırat'ın ötesinde Adiabene'de yaşadıklarını ima ettiği Kral Agrippa'nın bahsi geçen konuşması da eşit ölçüde tatmin edici bir tanıklığı oluşturuyor.⁴ Bu konuşma; kentlerinin ve tapınaklarının yerle bir edilmesiyle sonuçlanan Romalılarla savaşmayı önlemek için yapıldı. Konuşmada, Yahudiye'de yaşayan bütün Yahudi millete hitap ediliyordu. Esir cemaatlerinin o zamanlar Doğu'daki egemen güç olan Partların hakimiyeti altında ve Adiabene'de yaşadığını ima eden bu konuşmanın tonundan on kabilenin birinci yüzyılın ikinci yarısında, tam da

1 Uzun süre önce Asur daha talihli Med krallığı tarafından yıkılmıştı ve o zamanlar tabi olduğu Medya'nın bir bölgesiydi.

2 Jos. Ant., b. XI. C. V.

3 Jos., Ant., b. X XI. C. V.

4 Jos., Bel., I, II. C. XVI.

esir olarak nakledildikleri bölgede yani Asur'da yaşadıkları çok net bir şekilde anlaşılıyor.

4) *Beşinci yüzyılda esaret yurtlarındaydılar.* Bu durum, Jerome'nin o yüzyılın başında yazmış olduğu değerli "Commentary upon the Prophets" adlı eserinde açıkça ve tekraren ifade edilmektedir ve hiçbir kaynak meseleye dair Jerome'nin yorumundan daha güvenilir olamaz. "Jerome'nin Latin babalarının en alimi olduğu iyi bilinen bir gerçektir."¹ "Onun derin ilmi, kapsamlı araştırmaları, çeşitli seyahatleri ve Filistin'de uzun süre yaşamış olması" tanıklığına muazzam önem katmaktadır. Horne "Jerome ayrıntılı "Commentary on Scriptures" adlı yapıtıyla bütün Latin babalarından daha önemli bir hizmeti Hristiyan dünyaya sunduğunu" -ki bu eser alıntıladığımız çalışma oluyor- söylemekte ve "onun Commentary on Prophets adlı yapıtının en önemli çalışması olduğu" bize bildirilmektedir.² Yahudilerin, on kabilenin ilk asırda nerede olduklarını iyi bildiklerinin ve yaklaşık yirmi yıl Filistin halkıyla etkileşimde kalan ve onlardan bilgi toplayan Jerome'den önce Yahudilerin bütün bilgileri kaybetmediklerinin aşikâr olduğunu görüyoruz.

5) *On kabile günümüzde esaret yurtlarında yaşıyorlar.* Bilgin Dr. Buchanan şöyle demektedir: "On kabilenin çok büyük bir kısmının esir olarak yerleştirildikleri ülkede bugüne kadar yaşadıklarını göstermek belki de kolay olacaktır. Eğer onların Hristiyanlığın ilk asrında yaşadıklarını -ki bu Babil'e sürülmelerinden yedi yüz yıl sonraya denk gelir [İsrail'in esaret altına alınmasından sekiz asır sonra]- ve beşinci yüzyılda nerede olduklarını keşfedebilirsek günümüze kadar izleri i kesinlikle sürebileceğiz."

Buchanan sözlerine şöyle devam ediyor: "Vespasian saltanatında kitap yazmış olan Josephus, Yahudilere Romalılara tabi olmayı öğütleyen ve onlara sitem eden Kral Agrippa'nın konuşmasını nakleder: 'Ne! Umutlarınızı Fırat'ın ötesine kadar mı genişletiyorsunuz? Aranızda kardeş kabilelerin bize yardım etmek için *Adiabene*'den geleceğini düşünen var mı? Ayrıca eğer gelirlerse bile Partlar

¹ Horne, *Introduction*, V. II. S. 78.

² age. V. II. S. 745.

onlara izin vermeyecektir.” (Jos. De Bell., Lib. XI. C. 16).¹ Yahudilerin bir kralı tarafından Yahudilerin kendisine hitap edilmiş bu nutuktan o zamanlar on kabilenin Pers prensleri egemenliği altında olan Medya’da [Adiabene veya Asur’da] esir olduklarını anlıyoruz.

Sürgün Yahudilerin ele alındığı “Vulgate”ın yazarı Jerome, beşinci yüzyılda Hoşea üzerine kaleme aldığı notlarda şu kelimeleri kullanmaktadır: “Günümüze kadar on kabile esaretlerinden bir şey kaybetmeyerek Pers krallarının boyunduruğu altında kalmışlardır.” (tom. VI. S. 7). Yazar şöyle devam ediyor: “On kabile günümüzde Med kentlerinde ve dağlarında yaşamaktadır (tom. VI. s. 80). Bu konuda hiçbir kuşku yok. O zamandan beri Yahudilerin Gotlar ve Hunlar gibi başka milletlere egemen olmak için yola çıktıklarını hiç işittik mi? Esaret zincirlerini parçalamak için isyana kalkıştıklarını hiç duyduk mu? Günümüzde genel olarak hem Yahudiler hem de Hristiyanlar bu despot ülkelerde esaret altındadır. Hiçbir aile, hükümdardan müsaade istemeden hükümdarlığı terk etmeye cüret edemez. Kalküta’da tanınan bir Hristiyan olan Joseph güvenli bir şekilde ailesini İsfahan’dan almak istedi ama hükümetimiz onun hatırına konuyla ilgilenmesine rağmen bunu başaramadı (Buchanan, *Researches*). Beşinci yüzyılın başlangıcından (on kabileyi son defa duyduğumuzdan) günümüze kadar bu ülkelerin tarihsel kayıtları elimizde var. Dolayısıyla eğer on kabile uzak bir yere nakledilmişse bundan haberimiz olurdu. Fakat tarih bu konuda sessiz. Yerli tarihler yani sayısız Pers, Türk, Arap tarihleri, esir İsraililerin bu ülkeden nakledilmesine dair hiçbir şey söylemiyorlar ve sözlü gelenek de eşit şekilde bu konuda sessiz. Buchanan “Yahudilerin Doğu’da birbiriyle hiç kesilmeyen bir iletişimi var; öyle ki Yahudi

1 Whiston bu konuşmayla ilgili olarak şunu demektedir: “Burada dikkate şayan olan nokta, Josephus’un taklit ettiği ve kendileri için “Antiquities”i yazdığı Romalılar ile Yunanlıları taklit ederek, sık sık oluşturduğu konuşmaları başkalarının ağzından vermesinden; gerçekte genellikle hatip olmayan kişilerin gerçek konuşması olmayan kompozisyonların inceliği ve hitabete kaçan noktalardan dolayı önümüzdeki konuşma inkar edilemez olaylarla dolu, apaçık, sanatkârane fakat harekete geçirici şekilde oluşturulan bambaşka konuşmadır. Öyle ki konuşma Josephus’un en yakın arkadaşlarıyla bizzat Agrippa tarafından Josephus’a aktarılmış bir Kral Agrippa konuşması gibi durmaktadır.”

milletin ilgisini çekecek bir hadise meydana geldiğinde söylentiler hemen bütün Asya'ya yayılır” demektedir. Birinci yüzyıldan beri Asya'ya ve neredeyse bütün dünyaya dağıldılar ve kendi halklarıyla alakalı zaman alametlerini hevesle izliyorlar. Bu yüzden, (o zamanlar büyük bir bölümü oluşturan) on kabilenin yerlerinin değiştirilmesi gibi önemli bir olayın dikkatlerinden kaçması düşünülemez. Ama kendileri de bu konuda sessiz. İleriki sayfalarda göreceğimiz gibi, İncil'in kendilerine vaaz edildiği zamana kadar “bütün İsrail halkının -on kabilenin- Fırat'ın ötesinde olduğunu”, “muazzam bir nüfusa sahip olduklarını” ve “*Adiabene'de* bulunduklarını” bize açıkça söylüyorlar. Fakat İncil'i kabul ettiklerinden beri, dönmeyen Yahudiler on kabileyi kendi cemaatleri olarak kabul etmekten vazgeçmişlerdir ve hahamları konuyu soruşturanların aklını bulandırmak için on kabileye “Sabbatical [dini] nehrinin ötesindeki karanlıklar toprağı”¹ dedikleri bir masalsı ülke atfetmişlerdir. Ama on kabilenin oraya ne zaman, hangi şartlar altında ve hangi tarafa doğru göç ettiklerine dair anlattıklarına kulak verelim; çünkü daha önce de ortaya konulduğu gibi, kendi hareketleri hakkında bilgi sahibi olmamaları imkansız. Konuya ilişkin sessizlikleri ve tuhaf masalları, kendilerine karşı Yahudilerin büyük kinlerini açığa vurdukları ve kendi cemaatlerinden bir parça olarak kabullenmekten utandıkları Tanrı'nın takipçilerinin, on kabilenin günümüzde tam da bu ülkede olduğu gerçeğini ortaya koyuyor

Bununla birlikte, daha uzaktaki bazı Yahudiler hahamların bu masalını kabul etmiyor gözükmekte ve onların tanıklığı İsraililerin hâlâ esaret yurdunda yaşadıklarını kanıtlamaktadır. Buchanan, Hindistan'ın eski veya siyah Yahudileri arasında şunu gerçekleştirdiğini anlatıyor: “Onların cemaati, on kabile hakkında sorular sordum. Bana İsraililerin çok büyük bir kısmını tam da esarete ilk gönderildikleri yerler olan Kalde ve ona komşu ülkelerde bulunacağına, bazı ailelerin Cochın ve Hindistan gibi daha ırak ve Doğu'daki daha da uzak yerlere göç ettiklerine fakat sayıca azalmış olsalar da milletlerinin ekseriyetinin günümüzde Sümer ülkesinden iki bin mil uzakta olmadığına genel olarak inandıklarını söylediler.” Bu-

¹ Wolf, *Researches*, s. 2.

chanan şöyle devam ediyor: “Yazar Malabar Yahudileri arasındayken on kabile hakkında sık sık araştırmalar yaptı. Yazar, bazılarının Kaldi bölgelerinden göç etmiş oldukları fikrini dile getirdiğini söyleyince hangi ülkeye gitmiş olabildikleri ve böyle bir seferde büyük bir orduyla yer değiştirdiklerini duyup duymadığımız soruldu.” Bu, yerlerinden edilmeleri fikrinin cevaplanamaz bir itiraz olduğunu gösteriyor; farklı bilgi araçlarımızı göz önünde bulundurduğumuzda esaret yurtlarında onları son kez işittiğimizden beri konuya böyle yaklaşıyor olabilir tabii. On kabile hakkında -birkaç ailenin göç etmesi gibi- daha az önemli durumları işitmiş olmalarına rağmen böyle genel bir göçü duymamışlar; hem kim bunu duymuş ki?

Bu kadar fazla tarihsel ve ayrıntılı kanıtlara dayandırdıktan sonra konumuzu bir tanıkla daha -yani KİTAB-I MUKADDES demek istiyorum- iyice anlatıp meselenin bu kısmını geride bırakabiliriz. Kurtarıcımız hakkındaki en aşikâr kehanetlerden biriyle başlayan, “kurt kuzu ile birlikte yaşayıp” ve “yeryüzü, denizleri dolduran sular kadar Rabbin bilgisiyle dolduğunda” onun krallığının nihai zaferi sonucunda dünyayı saracak olan barış ve iyiliği anlatmakla devam eden Yeşaya 11’de, bize şu teminat veriliyor: “O gün Rab, Asur’dan, Mısır, Patros, Kûş, Elam, Şinar, Hama ve deniz adalarından Halkının sağ kalanlarını kurtarmak için ikinci kez elini uzatacak. Uluslar için sancak kaldıracak, toplumdan kovulmuş İsrailiileri toplayacak, Dağılmış Yahudalıları dünyanın dört bucağından bir araya getirecek. Rabbin ASUR’da sağ kalan halkı için bir çıkış yolu olacak; Tıpkı Mısır’dan çıktıkları gün İsrailiilerin de bir çıkış yolu olduğu gibi.”

Şimdi Yahudilerin dönüşü konusunu ele almayacağım çünkü bahsedilen dönüş gerçek anlamda veya mecazi manada olsa bile söz konusu meseleyi etkilememektedir. Asur’a dair zihnimdeki ve buraya aktaracağım husus, İsrail kavmiyle alakalı olarak çok büyük bir ehemmiyete sahip. Neden mi? Çünkü diğer ülkelerde olduğu gibi Asur’da onda bir oranında değil daha az Yahudi var. Diğer bütün yerlerden daha fazla bir önem taşıyormuşçasına, sıra olarak ilkin ele alınmadığı gibi bölümün kapanış cümlelerinde kendilerinden bahsedilmektedir. Sadece bu da değil; Tanrı, Asur’daki halkı

için, Kızıl Deniz'i yarması gibi muazzam harikalar gerçekleştirecektir. "Kudretli rüzgarıyla elini ırmağın üzerinde sallayacak ve onu yedi dereye bölecek; ve insanları kuru çarıkla oradan geçirecek; ve ASUR'da kalan halkı için bir çıkış yolu olacak." Bu nehrin kuruması, *Doğu'nun krallarına* hazırlanan biçimde olan Vahiy 16:12'deki Fırat'ın kurutulmasından bir farkı olabilir mi? Bu ilginç soru daha sonraki sayfalarda daha ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

Yerler arasında ilk olarak Asur'dan bahsedilmesi ve özellikle bölümün sonunda ele alınarak önem taşıması gibi on kabile ya da İsraililer de "Asur'da kalan" Tanrı'nın seçilmiş halkları içinde kendilerinden ilk sırada söz edilenleri oluşturur. "Ve İsrail'in toplumdan kovulmuş evlatlarını toplayacak ve bütün Yahudalıları bir araya getirecek (12.ayet). İsrail'in yahut on kabilenin bir araya geleceği bize açıkça söyleniyor. Eğer Asur'dan değilse nereden çıkıp toplanacaklar? Ve eğer Asur'dan getirilecek olanlar on kabile değilse kimlerdir? Bu çalışmada daha önce değinildiği gibi, İsrail'in Yahuda'dan farklı olarak on kabile olduğuna dair bir şüphe varsa, sonraki ayette Yahuda'yla bağlantılı olarak en az üç kere geçen özel *Efraim* unvanı bu kuşkuyu bir çırpıda ortadan kaldıracaktır.

Bu kehanetin gelecekte vuku bulacağı hâlâ genel olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, bunu tek bir savla kanıtlamak, bağlantısı hesabıyla çok açıktır. O halde, bu kehanetin yani on kabilenin ortaya çıkışının gelecekte vuku bulacağı kesinse demek ki şu an oradalar.

Coğrafya bilgisi, "Deniz adalarında" olmadıkları müddetçe on kabilenin peygamber tarafından dile getirilen diğer yerlerde olmayacağını göstermeye yetiyor. "Deniz adaları" fikri ise "*toplumdan kovulmuş İsraililer*" ve "*dağılmış Yahudalıları*" ayrımından dolayı tutarlı değildir; bu farklılığı tarihlerinden düpedüz öğrenmekteyiz. Asur'la ilgili benzer referansa Yeşaya 27:12, 13'te rastlıyoruz. Daha önceki bölümlerde, on kabilenin Yahudalıları birlikte Babil esaretinden dönmediklerini göstermiştik. Burada daha önce haber verilenin gelecekte tamamlanması gelecekte vuku bulmalıdır; nitekim kullanılan dil de aynı şeyi ima ediyor: "Ve İsrail'in çocukları tek tek toplanacaksınız. *Asur* ülkesinde ölmeye hazır olanlar ve Mısır diyarında başıboş gezenler büyük bir boruya üflenecek ve o gün

gelecek; mukaddes Kudüs dağında Rabbe ibadet edecekler.” Etkileyici bir şekilde “Nasıl vazgeçerim senden, ey Efrayim? Nasıl teslim ederim seni, ey İsrail?” (on kabileden bahsedildiği aşikârdır) denildikten sonra Hoşea 11:11’de bize yine şunlar söyleniyor: “*Asur*’dan güvercinler gibi titreyerek gelecekler. Evlerine oturtacağım onları.” Daha önceki geçen bir alıntıda Fırat’ın kurutulması benzer şekilde Rab “aslan gibi kükreyecek” olduğunda başarılarının bazı köklü değişikliklerle gerçekleşeceği işaret edilmektedir. Yine ‘Zekeriya 10:9,10’da “Uzak ülkelerde beni anımsayacaklar; Çocuklarıyla birlikte sağ kalacak ve geri dönecekler. Onları Mısır’dan geri getirecek, *Asur*’dan toplayacağım.” On kabileyle bağlantılı olarak bu kadar sık kullanılan *Asur* kelimesi 2.Krallar 17:23’te de kesinlikle aynı biçimde anlaşılmalıdır: “İsraililer kendi topraklarından *Asur*’a sürüldüler. Bugün de orada yaşıyorlar.” Alıntıladığımız ilk parçada -(Yeşaya 11) - farklı ülkeler denilirken katiyen Şinar ve Elam gibi ülkeler anlaşılacak şekilde daha geniş olarak yorumlanamaz.¹ Eğer bu mevzubahis kehanetlerden vardığımız fikir ve *Asur*’un şu anki nüfusu doğru ise, on kabilenin Nasturi Hristiyanlar olduğu çıkarımına varmak kaçınılmazdır. Bunun nasıl olduğuna bir bakalım. On kabile *Asur*’a sürüldü. Dönüşleri gelecekte vuku bulacaktır. Dolayısıyla günümüzde *Asur*’dalar. Nasturiler *Asur*’da on kabileyle özdeşleştirilebilecek tek halktır ve sonuç olarak Nasturiler on kabilenin soyundan gelmektedirler.

Hristiyanlığa geçiş konusunu ileriki bölümlere bırakarak şimdi de İsraili soyundan geldiklerine dair Nasturilerarasındavar olan iç kanıtları ele alacağız.

¹ Bu kehanet on kabilenin esaretinden sonra sonuç olarak da antik *Asur* imparatorluğunun MÖ 747’de parçalanmasının ardından ifade edildi. - Diodorus Siculus, lib. II; Atheneaus, lib. XII; Herodotus, lib. I; Justin, lib. I. C. 3.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dilleri - Dilleri Kendi Bölgelerinde Yaşayan Yahudilerin Lisanıyla Aynı - Filistin veya Suriye'den Geldiklerini Ortaya Koyan Delil - Yahuda'nın Değil İsrail'in Soyundan Geldiklerine Dair

Cemaatlerinin başka dine döndüğüne tanıklık etmek için on kabilenin bir kısmının -Tanrı'nın inayetiyle -Yahudilikten dönmeyerek aynı kaldıklarını daha önce belirtmiştim. Nasturilerin onlarla aynı soydan geldiklerini doğrudan kendi tanıklıklarından duymuştuk. Ayrıca aynı dile de sahipler. Nasturiler İbranicenin bir lehçesini konuşuyorlar. On kabilenin nakledildiği yerlerde yaşayan Yahudiler, cemaatlerinin dünyanın başka bölgelerinde kullandığı dilden farklı bir dili konuşuyorlar. Konuştukları dil, farklı bir soydan olduklarını gösteren Süryanicenin bir lehçesidir. Bu, Nasturiler tarafından da konuşulan bir lisan. Esasen bunlar aynı dil. Nasturilerin kendisi bunu doğrulamakta ve Yahudi komşularının konuştuğu dille kendi dilleri arasındaki farklılıkların kendileri tarafından konuşulan birkaç ayrı lehçe arasındaki farklılıklardan fazla olmadığını söylemekte. Bütün ülkede kapsamlı gözlemlerde bulunduktan sonra bu konuda tatmin oldum. Yahudilerin dilini bilmedikleri halde Amediye'deki Yahudilerle konuşan Urmiyeli Nasturiler gördüm ve Nasturilerin bazı dağlı kabileleriyle rahat konuşabildiğim gibi Urmiye'nin Yahudileriyle kendi lehçelerinde konuşabiliyorum. Urmiye Yahudileri ve Nasturileri tarafından konuşulan lehçeler

arasındaki şaşırtıcı benzerlikler misyonun diğer üyelerinin de dikkatini çekti. Nasturilerden birinin, bir Yahudi ile kendi anadili olan Süryani diliyle ilk kez sohbet ederken Yahudilerin müşteri kazanmak için Nasturilerin dilini konuştuğunu düşünmesi dikkate değerdir. Urmiye Nasturileri ve Yahudileri tarafından konuşulan dile dair sıradaki ifade; bir Amerikan kolejinde bir süre dil profesörlüğü yaptıktan sonra Yahudi ve Nasturilerle anlaşma aracı olarak kullandığı modern Süryanicenin dilbilgisini hazırlayan ve bu konudaki hükmü kimsenin tartışmayacağı saygıdeğer A. L. Holladay tarafından dile getirilmiştir: “Urmiye Nasturilerinin dili aynı şehirdeki Yahudilerin dilinden o kadar az farklılık gösterir ki onu aynı dilin lehçesi olarak sayabilirim. Bu dil ve birkaç Nasturi dağ kabilelerine mensup bazı kişilerden işittiğim lehçeler, apaçık bir biçimde ortak bir kökenden geliyorlar.”

Nasturiler tarafından konuşulan halk Süryanicesine de aşina olan ve onu sistemli hale getirmeye yardımı dokunan sayın Stoc-king, benzer şekilde bu dilin bölgedeki Yahudilerce kullanılan lisan ile ortak kökenden geldiğini doğrulamaktadır. “Urmiye Yahudileriyle; Yahudilerin dillerine çok benzeyen ve hem Yahudiler hem de Nasturiler tarafından ortak anlaşma aracı olan Nasturi diliyle defalarca konuştum. Bunların aynı dilin farklı lehçeleri oldukları besbelli.” Yahudi bilgilerinin bazıları, muhabbet edecek kadar İbraniceyi sonradan ve Aramice Tevrat’ı okumayı öğrenmişlerdi. Fakat sıradan insanlar her ikisini de anlamıyorlar. Halk Süryanicesi onların konuşma dilini oluşturuyor ve Nasturilerin hane içinde konuşmaları gibi sadece aile içinde konuşuluyor.

Dili bir başkasından öğrenmiş olamazlar çünkü Nasturiler ve Yahudiler günlük ticari işlemler haricinde birbiriyle ya çok az ya da hiç sosyal etkileşimde bulunmuyorlar. Bir Nasturi bir Yahudi ile yemek yemez ve nadiren birbirlerinin evlerine girerler. Ayrıca, birbirlerinin dilini öğrenmeleri için hiçbir sebep de yok çünkü Yahudilerin mevcut olduğu Asur bölgelerinde bütün gerekli etkileşim Kürtçe ve Arapça aracılığıyla sağlanırken burada ortak anlaşma vasıtası olarak Türkçeyi kullanıyorlar. Bu bölgenin Nasturileri ve Yahudileri ortak Süryani diline nasıl gelmişlerdir? Her iki taraf da

daha sonra dili öğrenmiş olamaz çünkü bu lisan Fırat'ın doğusunda asla konuşma dili olmamıştır.

Herhangi bir araştırmacı Nasturiler tarafından kullanılan dilin Keldaniceden değil Süryaniceden geldiğine bu dilleri mukayese ettikten sonra tatmin olacaktır. Sıradaki tanıklık, bu heyetteki saygıdeğer A. L. Holladay'e ait: "Bazı fikir ve istişarelerden sonra ben ve sayın Perkins burada konuşulan modern Nasturicenin doğrudan eski Süryaniceden geldiği düşüncesine vardık. Bu fikir, uzun süre önce Profesör Robinson'a gönderildi ve onun cevabı da aynı oldu." Daha yakın bir zamanda Almanyalı bilgin Profesör Rödiger, bu konu üzerine söz konusu görüşü kuvvetle destekleyen bir makale kaleme aldı. Saygıdeğer J. Perkins "Dilin yapısı, modern Yunancanın antik Yunancadan gelmesi kadar net bir şekilde direkt mübarek Süryaniceden gelmektedir" diyor.

Süryani dilinin bu bölgenin hem Nasturileri hem de Yahudileri tarafından kullanılması, onların aynı ülkeden olan farklı ecnebiler gibi olduğunu açıkça ortaya koyan mühim bir olgudur. Bu fikri desteklemek için Nasturilerin tıpkı Yahudilerde olduğu gibi atalarının Filistin'den geldiğini söylemesini örnek verebiliriz.

Fakat on kabilenin yurdundaki atalarının dili Süryanice miydi? Bütün Yahudiler Süryanice mi konuşuyordu yoksa İsrail kavminin dili Yahuda'nınkinden farklı mıydı? Bu soruların berraklaştırılmasını memnuniyetle bir kenara bırakırım. Bu sorular kendilerinden kaçınmayacağım kadar konumla yakından alakalıdır. Ancak buradaki Yahudilerin Süryanice konuştuğunu ve uzun süredir bu bölgedeki Nasturilerin ve Yahudilerin konuşma dili olduğunu itiraz eden kişiye iddiasını ispatlamasını beklerim. Ama asırlar geçmiş olması konu için bazı engeller teşkil etmesine rağmen kanıta yakın bir fikre, Süryanicenin esaretlerinden önce on kabilenin dili haline geldiği ihtimaline varabiliriz belki.

Kurtarıcımızın dünya üzerindeyken ve o zamanlar Filistin'in genel dilinin Süryanice olduğu şu anda genel olarak kabul edilmektedir.¹ Eskiden İbranice sadece kitap dili olarak bilinirken Yunanca Süryaniceden muhakkak daha yaygındı. Bazı kişiler, Süryanicenin

¹ *Biblical Repository*'nin konuyla alakalı ilk cildindeki ilgili maddeye bakınız.

(Aramicenin) esir Yahudilerin dönüşü neticesinde Babil'den geldiğini düşünmektedirler. Ama Daniel'in Kitabı vesilesiyle elimize ulaşan o dönemin Kaldi (Babil) dili, Süryaniceden en azından güçlü diyalektik farklılıklar gösterir ve Samiriyelilerin Artaxerxes'e gönderdikleri mektubun yorumundan, aynı farklılıkların o zamanlar da var olduğu çıkarımına mantıklı bir şekilde varabiliriz. "Ve mektup Suriyeli dilinde yazılıp tercüme edildi." - Ezra 4:7. Burada Suriye dili olarak kullanılan *Aramice* teriminin hem Süryanice hem de Keldaniceyi kapsadığı iyi bilinmektedir. Keldanice Babil'in ve Süryanice Filistin'in dili olduğuna göre, mektubun bir dilde yazılıp aynı dile çevrildiğini düşünmek nasıl mantıklı olabilir ki? Bu nedenle ayet şu şekilde yorumlanmalıdır. "Mektup [batı] Arami dilinde (ya da Süryanice) yazılıp [doğu] Arami (Keldani) diline tercüme edildi." Bundan, başka hangi anlam çıkarılabilir? Bir mektubun İngilizce yazılıp İngilizceye tercüme edildiğini söylemek saçma olacaktır. Bu mektup İsrail krallığının başkenti *Samiriye*'den yazıldığına göre, o zamanlar yani on kabilenin yerlerinden edilmesinin üzerinden iki asır geçmemişken Suriye dili orada kullanımda görülmüyor. Suriye dili oraya nasıl geldi? Geri dönen Yahudiler aracılığıyla olmadığı kesin; çünkü var olan düşmanlıklar yüzünden Samiriyeliler ile Yahudiler arasından çok az etkileşim mevcuttu. Ayrıca kullanılan dil Doğu değil Batı Aramicesiydi. Sonuç olarak, mektubun doğu diline çevrilmesi için bir tercümana ihtiyaç vardı. O halde, on kabilenin yerlerinden edilmesinden kısa bir süre sonra Süryanice başkentleri Samiriye'nin dili idiyse Süryanicenin İsrailîlilerin kendi dilli olduğu varsayımın neresi abes olabilir? Batı Aramicesinin veya Süryanicenin İsrailîlilerin topraklarında daha yaygın olduğuna dair daha erken tarihin atfedildiği Tevrat'ın İlk Beş Kitabı'nın Samiriye versiyonundan bahsedebilirdim. Herkes onun muazzam kadimliğini kabul etmektedir. Konuya özel ilgi gösteren bazı kişiler, Yahudi ve Samiriyeliler arasında bölünme gerçekleşmeden önce bunların kaleme alındığına inanıyorlar.¹ Bu versiyon hangi dönemde yazıya geçirilmişse geçirilsin bunun, halihazırda Samiriye yazısıyla yazılmış İbranice Tevrat'ın var olduğu, Süryanice veya Aramicenin

¹ Bakınız: Horne, *Introduction*, II. cilt, s. 14.

İbranicenin yerini almasından önce yazıldığı söylenemez. Ancak temel argümanımız, on kabilenin çevre milletlerle ilişkili olarak bulundukları konum aracılığıyla ortaya konulacaktır. Daha önce gördüğümüz üzere, on kabile Yahuda'dan, krallarından ayrıldığında kendilerinin diğer İbranilerden farklı bir kavim olması için ellerinden geleni yaptılar. İki millet arasındaki gediği daha önceye götürmek gerekirse, eğer gönderilen dikkat çekici uyarılar yüzünden İsrailileri putperestliğe yönlendirmeye hazırdıysalar aynı akıbetin vesileleri olarak aralarında *farklı dilin* konuşulmasının teşvikinde tereddüt edecekler miydi? Suriyelilerle yakın olmalarından dolayı doğal olarak onların dilini öğreneceklerdi. Suriyelilerin çok erken dönemde kabul edilen tuhaf tanrıları ve putperest ayinleri, *ortak* anlaşma aracına sahip olma karşısında diğer bütün varsayımların açıklanmasını güç kılacaktır. Bu, Yahudalılara karşı savaşlarında Suriyelilerle müttefik olma durumlarıyla da açıkça ortaya konulmaktadır. Fakat hiçbir durum, İsraililerin Suriyeliler tarafından tamamen egemenlik altına alındığını, İsraililer arasında Suriyeli dilinin neredeyse hayati bir başlangıç olması kadar gösteremez. Genel kanıya ve daha fazlasına göre, Suriyeliler İsrailileri "harmandaki toz gibi yapana" kadar baskı altına alıp harap etmiştir. İsrail'e karşı özel bir bela olarak yetiştirilen ve onlara yirmi yıldan fazla bir süre baskı yapan Suriye kralı Hazael'in ölümünden sonra İsraililer Suriyeli efendilerine karşı bazı avantajlar elde ettiler; ama nihayet Suriyeli boyunduruğundan kurtulmaları birkaç yıl sonrasına kadar sürmüş değildi. On kabile, Tanrı'nın kendileri için olaya müdahale etmesine neden olacak kadar Suriyelilere esaretlerinde feci sıkıntılara sokulmuşlardı: "Rab, İsrail'in çektiği sıkıntıyı görmüştü. Genç yaşlı herkes acı içinde kıvranıyordu. İsrail'e yardım edecek kimse yoktu. Rab, İsrail'in adını yeryüzünden silmek istemiyordu. Onun için, Yehoaş oğlu Yarovam aracılığıyla onları kurtardı."¹ Suriyelilere kırk yıl esir olduktan ve yurtlarından ayrılıp esaret altında yaşadıkları iki buçuk asır boyunca sivil ve dini etkileşimlerinden sonra ne yapacağımızı nasıl bilemeyeceğiz ki? Öyleyse *on kabilenin esaretten önce Süryani dilini konuştuklarını* söylemek güç değildir.

¹ Chron. Of Eng. Polyglot ile 2. Krallar 10:32; 13:3-7; 14:26,27'yi karşılaştırınız.

Eğer egemenlik altına alınmış halkların baskı gördükleri milletin dilini yavaş yavaş benimsedikleri fikrine karşı çıkılacaksa, bu tür değişikliklerin sık sık meydana geldiği ülkelerin tarihine müracaat edilmesini tavsiye ederim. Halkların dini dogma veya diğer gerekçelerden etkilendikleri yerler değişiklikler gerçekleştirse de karşı nefret yaratır; bazı örneklerde olduğu gibi buna şiddetli eziyetlerle zorlanırlar. Bu, Küçük Asya'daki birçok Yunan için geçerlidir. Kılıçtan dolayı klasik dillerini Muhammedi düşmanlarının konuştuğuları dille değiştirmişlerdir. Ve tam da Filistin'de, Süryanicenin İbranicenin yerini alması gibi Arapça da Süryanicenin yerini almıştır.

Tamamen anlatmak zorunda kaldığım İbranice ve Süryanice arasındaki yakın ilişki özellikle İsrail halkına ilişkin değişikliği ortaya koyuyor. Sonuç olarak, Suriyeli kralların egemenliğindeyken art arda nesiller gelince -ya da iki yüz elli yıllık dini ve millî etkileşimleri sırasında diyeyim- neredeyse fark edilmez bir biçimde etkilenmiş olabilirler. Ve şayet düşündüğümüz gibi bu değişiklik İsrail ve Yahuda arasındaki ayrılık duvarını kuvvetlendirmek için krallar tarafından desteklenen bir politika idiyse, on kabilenin Süryani dilini öğrenmiş olması neredeyse kaçınılmazdır. Şimdi, on kabilenin sürüldüğü bölgede yaşayan Yahudilerin bugün (bildiğimiz kadarıyla dünyanın başka hiçbir yerinde Yahudiler tarafından konuşulmayan bir dil olan) Süryaniceyi konuşmalarına dair bütün bu ikincil kaynakları bir araya getirdiğimizde, atalarının esaretten önce bu bilgiyi edindikleri sonucuna varılabilir. O halde, tanıklıklarının yanı sıra dillerinden de, "Gozan nehri civarındaki Halah ve Habor'da ve Med kentlerinde" şimdi yaşayan Yahudilerin on kabilenin soyundan geldikleri ve bu yerlere sürüldüklerinde Süryani dilini konuştukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, hâlâ Yahudi olanların sayısı; ilham almış elçilerce kendileri hakkında daha gerçekleşmemiş kehanette bulunulan İsraillilerin tek temsilcileri oldukları düşüncesini mümkün kılmayacak kadar azdır. Yine de Nasturilerin kayıp kabilelerin çocukları olduğuna tanıklık etmeye yetecek kadar sayıları var.

Nasturilerin dili, ortak bir dilin bir halkı başka bir halkla özdeşleştirebilmesi kadar onların kökeninin İsrail'e dayandığını ortaya

koymaktadır. Bu, Süryani dilinin konuşma dili olduğu bir ülke ol-
saydı kanıtlar bu kadar kesin olmayacaktı. Ama Hıristiyanlığın be-
şinci hatta birinci yüzyılından beri on kabilenin Nasturilerin tam
da şimdi yaşadıkları yere nakledildiklerine ve *AYNI dili konuşan*
BAŞKA bir halkın aynı ülkeden geldiğine ve de aynı ismi alarak on-
ların yerlerini doldurduklarına inanmak sıra dışı bir saflık gerek-
tirir! Fakat bütün bunların ve eşit biçimde olağan dışı iddiaların
doğru olduğunu kabul etsek bile Nasturilerin Beni İsrail oldukla-
rını iddia ettiklerini kim inkar edebilir ve onların Tanrı'nın kadim
halkının soyundan geldiklerini gösteren doğrulanmış iddialarını
kim reddedebilir?

Süryanicenin günümüzde yalnızca Medya ve Asur'daki Nasturi-
ler ve ismen Yahudi olanlar arasında yaşayan bir dil olduğunu ifade
etmek dikkate değerdir; bunun tek istisnası bahsi geçen Dicle'nin
batısında yaşayan ve belki de İbrani kökenden gelen Suriyeli Hıris-
tiyanlardır. Bir Süryani duasının Nasturilerin yanı sıra başka Hıris-
tiyanlar tarafından kullanılması, vardığımız sonuçların doğruluğu-
nu etkilemez. Kilise ayinlerinde bu dili kullananların çoğu Suriye
sınırları içinde yaşamaktadır ve Edessa'daki meşhur Süryani okulu
bunu civardaki kiliselere hemen yaymıştır. Ama bu dil, onlarda
da ve Malabar Hıristiyanlarında da sadece kitabî bir dildir; bu dili
kullanmaları İsraili oldukları anlamına gelmez; tıpkı İrlanda'da-
ki kiliselerde Latincenin kullanılmasının "İrlanda"nın evlatlarının
Romalılar olduğunu göstermediği gibi. Örnekler kesinlikle birbi-
riyle paralel. Süryani edebiyatının en fazla geliştirildiği Urfa'da yani
kadim Edessa'da Süryani Hıristiyanlar sadece Türkçe konuşurken
bütün Suriye'de ve Mezopotamya'nın büyük bölümünde Süryani
Hıristiyanların konuşma dili *Arapçadır*. Dili klasik eğitim almak
amacıyla veya Asur Nasturileri arasında yaşayarak öğrenen birkaç
kişi dışında ne Diyarbekir ne Mardin ne de Musul'da Süryanice ko-
nuşulur. Süryanice kilise ayinlerini, sıradan halkın yanı sıra bazı
ruhbanlar bile anlamıyor. Eğer Süryani Hıristiyanlar Afrika veya
Hindistan'da din değiştirselerdi dini ibadetlerine Süryaniceyi soka-
caklardı; böyle bir durumda Afrikalılar veya Hintlilerin Nasturiler-
le aynı kişiler olduğu söylenemezdi. Bununla birlikte, başka güçlü

benzerliklere sahip iki halkın kendilerine özgü ortak bir konuşma dilini kullanmaları farklı bir şeydir. Bunu uzak bir geçmişte beraber öğrenmiş olmaları gerekir çünkü Yahudiler ve Nasturiler arasındaki sosyal etkileşimin boyutu modern zamanlarda birbirlerinden bu dili öğrenmelerini imkansız kılıyor.

Dolayısıyla hem Yahudiler hem de Nasturiler tarafından sık sık dile getirildiği gibi, benimsediğimiz açıklamanın kaçınılmaz gerekçesi, müşterek anlaşma araçlarının ortak soydan kaynaklanmasının sonucudur ve aynı zamanda İsrail kavminin aynı çocukları olduğunu göstermeye yeten bir kanıttır.

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

Nasturi Hristiyanlara Koyulan İsimler - İbrani Kökenden Geldiklerine Dair Kanıt - Beni İsrail - Nasıriyeliler - Suriyeliler - Keldaniler - Nasturiler Uygun Değil - Neden Kullanıldığına Dair

Konu tamamen anlaşılır olmasına rağmen söz konusu halk için kullanılan adların çeşitliliği kafa karışıklığı yaratabilir. Fakat hepsi tatmin edici açıklamalara sahip ve görüleceği üzere İbrani kökenlerine dair ikna edici tanıklık sunmaktadır.

Nasturilerin kökenini adlandırmak için genellikle BENİ İSRAİL ifadesi kullanılır. Zeki herhangi bir Nasturiye kökenine ilişkin soru sorduğunuzda bir çırpıda “Biz Beni İsrailiz.” cevabını verecektir. Bu, herkesin bildiği bir terimdir. Bu, daha kadim isimlerini Hristiyanların adını kabul ettiğimiz kadar reddedebiliriz ancak. Çünkü ayinleri ve âdetleri ile diğer şartları, her ikisinin örneklerini sunarken her ikisiyle de benzerliklerinin olduğunu ileri sürüyorlar. Fakat kendine özgü karakterleri şimdi benimsedikleri inanç olan Hristiyanlıkla iç içe geçmiş ve milli karakterleri uzun esaret dönemlerinde kaybolmuş olmasına rağmen İbrani kökenleri için çok mühim olan bu isimde devredilemez bir hak iddia ederken şimdi diğer ismi yani Hristiyanlığı kendileri için daha fazla kullanıyorlar. Bununla birlikte *Beni İsrail* adı, Nasturiler tarafından az kullanılmadığı gibi ilk defa da kamuoyunun dikkatine sunuluyor değildir. Pers Hristiyanları üzerine yazan yazarlar tarafından Yahudi kilisesiyle

ilişkilerinin bir kanıtı olarak kendilerinden açıkça bahsedilmiştir.¹ Nasıriyeliler;² Nasturileri adlandırmak için çoğunlukla kendileri ve başkaları tarafından kullanılan bir terimdir.³ Sadece Nasturileri belirttiği ve asla Ermeniler ile diğer Hristiyan cemaatleri için kullanılmadığı barizdir. Bazı açılardan, İbrani kökenden geldiklerine dair kanıt olarak anlamlı İsrail oğulları adlandırmasına göre daha tatmin edici olabilir.

Nasıriyeliler terimi şu şekilde iyice tanımlanmıştır: “Temel hataları kanunun işlerinin menfaatini veya gerekliliğini savunmaktan oluşan ve inatla Yahudi merasimlerinin pratiklerine bağlı kalan, *Yahudilikten dönmüş Hristiyanlar*.” Diğer bir ifadeyle, onlar “Hristiyanlığa dönmüş Yahudiler veya İsraililer” yani *din değiştirmiş Yahudilerdir*. Alman yazar Dr. Semler, onların “Musevi ayinlerini daha kesin bir şekilde sürdüren kişiler olduğu”nu söylemektedir. Calmet onlardan “gerçek Yahudi Hristiyanların soyundan gelen ve Yahudiler olarak Yahudi olmayanlardan en sert muameleyi görenler” diye bahsediyor. Jerome onlardan İsa’ya inanan İbraniler diye söz eder. Mosheim ise şunu demektedir: “Yunanlar arasında adı Hristiyan olanlar Yahudiler arasında Nasıriyeliler olarak adlandırıldılar. [Yahudi] cemaatlerinden koptuktan sonra Musa tarafından emredilen merasimleri terk etmemelerine rağmen bunları *Yahudi olmayan* Hristiyanlara empoze etmediler. Ayrıca, yasa uzmanları ve Farisiler⁴ tarafından Musevi ayinlere yapılan eklemeleri reddettiler.”⁵ Alim Piskopos Horsely ve konuyu araştıran başka kişiler, benzer görüşleri savunarak Nasıriyelileri farklı bir cemaat olarak değil Yahudilikten dönen Hristiyanlar olarak görüyor gibiler. Yahudi dönmelerin Kilisenin ilk zamanlarında ısrarla eski ayinlerini sürdürdükleri, “Musa’nın kanunlarını takip etmeleri” in kendi-

1 Bakınız: *Encyclopedia of Religious Knowledge* (Dini Bilgiler Ansiklopedisi), Persli Hristiyanlar maddesi.

2 İsa peygamberin memleketi Nasıriye veya Nasıra’ya atıf vardır ve zaten İsa’nın kendisi için de Nasıralı İsa adlandırması kullanılmaktadır. (-ç.n.)

3 Nasturiler tarafından Mar Şimon’a yazılan ve içinde “Bütün Nasıriyelilerin Patriği” ifadesi geçen birden fazla mektup gördüm.

4 Yahudiliğin bir mezhebi (-ç.n.)

5 Mosheim, *Eccl. Hist. V. I. s. 170*.

lerine emredilmesinin gerekli olduğunu¹ öğreterek Yahudi olmayanlara ayinleri telkin etmelerinden anlaşıyor. Fakat havariler bu konu üzerinde epey kafa yorduktan sonra bir genel toplantıda, Yahudi olmayanlar üzerinde uygulanan bu ağır “boyunduruğa” karşı çıkmaya karar verdiler. Bu nedenle, Yahudi olmayanların ne Yahudi ayinlerini ne de Nasıriyeliler adlandırmasını kabul etmediğine inanmak için elimizde iyi bir sebep var. Öyleyse, bu adlandırma sadece Yahudi dönmeler için kullanılmıştır. Dolayısıyla, Nasturiler Yahudi olmalı sonucuna varabiliriz. Bu sonuç; bu adlandırmayla bağlantılı olarak Yahudilerin halen devam eden birçok ayiniyle desteklenmektedir. Eğer bu kendilerine özgü âdetler veya İbrani kökenlerine dair herhangi bir kanıt olmasa idi Nasıriyeliler adını açıklanamaz bir biçimde tesadüfen benimsediklerini söyleyebilirdik. Suriyeli veya Hindistan’daki Travancore Aziz Thomas Hristiyanlarının da bu isme sahip olmalarından ötürü bu fikre kapıldım.² Ayrıca bu terim Suriye’de genel manada kullanılmakta ve bu da muhtemelen hâlâ sahip oldukları isimleri yaşatan ilk İbrani dönmelerin yurdu olmasından kaynaklanıyor.³ Ancak bu genel kaide içinde kesinlikle sadece bir istisna olarak görülmeli; çünkü gördüğümüz gibi terimin tanımı çok net bir biçimde yapılmış ve çok fazla tanıklıkla desteklenmiştir. Bununla birlikte, vaziyetleri özel bir dikkat çeken ve beşinci ile altıncı yüzyıllardaki kanlı eziyetlerden dolayı Hindistan’a iltica eden Hristiyanlarının adının Nasturilerden gelmiş olması daha olasıdır.⁴ Bundan ötürü, en azından kısmen günümüz Medya ve Asur Nasturilerinin bir kolu olabilirler. Yakın zamanda Yakubi Süryaniler daha ilişkili olmaya başlamalarına rağmen daha önce Nasturi inancına mensup olduklarına dair kanıtlarımız var. Ya da İbrani ailesinin başka bir kolundan din değiştirmiş olabilirler. Travancore Süryani Hristiyanlarının İbrani kökenle alakalı geleneklere, ayinlere, âdetlere veya başka kanıtlara sahip olma-

¹ Elçilerin İşleri 15:5.

² Buchanan, *Researches*, Ekler Bölümü.

³ Sayın Southgate’in bahsettiği gibi, bu terim Musul’da civardaki bütün Hristiyanları kapsar. Belli ki bunun nedeni hepsi değilse de büyük kısmının İbrani kökenden gelmesidir.

⁴ Yate, *Indian Churc History*.

ması dikkate değer bir araştırma konusudur.'

Eğer Nasıriyeliler isminin yalnızca dönmüş Yahudiler için kullanıldığını göstermek için daha fazla kanıt istenirse, sadece Yahudi dönmeler tarafından Nasıriyelilerin İncili olaraklandırılan kendi dillerindeki (Süryanice) İncil'de nevi şahsına münhasır bir biçimde kullanılmasına bakılabilir. Buck şunu belirtiyor: "Atalar; ister İbranice ister Süryanice olsun ilk dönmeler için Matta İncilinden hiçbir farkı olmayan Nasıriyeliler İncilinin daha sonra Ebiyonitler² tarafından tahrif edildiğinden sık sık bahsediyorlar." Horne, Aziz Matta'nın *ilk İbrani dönmelerin kullanması için* ilk olarak İbranice (veya Süryanice) İncil yazdığı fikrini³ benimsiyor. Bu İncil'in daha sonra Ebiyonitler tarafından tahrif edildiğinden hemen bahsettikten sonra "Bu kesinlikle Nasıriyelilerin İnciliydi" demektedir. Bu İncil neden Yahudilerin dilinde yazıldı? Belli ki Yahudi dönmeler yani Nasıriyelilerin kullanması için bu dilde yazıldı. Gibbon, kabul edilmiş şu tanımı da bir kanıt olarak ilavediyor: "Yahudi dönmeler ya da daha sonra adlandırıldıkları gibi Nasıriyeliler."³ (15. bölüm).

Bu konuyu kapatmadan önce, Mosheim'in "Nasıriyeliler adı asla

1 Aşağıdaki durumlar yazarca gözlemlenen kanıtlardan bazılarını oluşturuyor:

- 1) İsimleri -Nasıriyeliler- İbrani bir kökeni işaret ediyor.
- 2) Domuzdan ve Musa'nın kanunlarında yasaklanan başka et çeşitlerinden uzak duruyorlar. (Wolff, *Researches*, s. 469).
- 3) Zacharias, Urias, Joshua veya Jesu, Matthew, Luke, Abraham gibi İbrani isimleri kullanıyorlar.
- 4) Asya'nın batı parçalarından buraya göç etmiş gibiler.
- 5) Üçgen veya Babil harfleriyle üzerinde yazılar olan, eski İbranice imzaların da üstünde olduğu metal bir levhaları var; her iki yazı karakterinin menşei Batı. Babil yazısı çok eski bir zamanı işaret ederken diğeri İbranilerle olan ilişkiyi ortaya koyuyor. Dr. Buchanan acaba dilediği üzere, Avrupa'nın bilgin toplumlarına bu yazıtın tıpkıbasımını ilettili mi? Eğer bu yazıt öğrenilirse konumuza biraz açıklık getirecektir.
- 6) Eğer Thomas Hindistan'da vaaz vermişse -o zamanlardan önce Yahudilerin yaşıyor olduğu Hindistan'a gitmeden önce sünnet azizi olmasından anlaşılacağı üzere - var olan İbrani grupları tarafından muhtemelen oraya getirilmiştir. Aziz Thomas'ın Hindistan'da vaaz verdiğine ilişkin elimizde birçok Yunan, Latin ve Suriyeli yazarın tanıklığı var. (Assemani, *Bib. Orient.* IV. cilt, s. 5-25, 435'den alıntılanmıştır.). Ayrıca, bilgilendirildiğimiz üzere, Malabar Yahudileri Thomas'ın M.S. 52 yılında oraya geldiğini ifade ediyorlar.

2 Hristiyanlığı seçmiş ilk Yahudi topluluklarından biri. (-ç.n.)

3 Süryanice İncillerde geçen Nasıriye ve Nasıra terimlerinin Nasturiler ile aynı olduğundan kuşku yok.

Yahudi olmayan dönmeler için kullanılmadığı gibi Yahudi ayinleri onlar arasında tezahür de etmemiştir” dediğini de ekleyelim. Mosheim şöyle devam ediyor: “Tamamen veya ilkesel olarak Yahudilerden oluşan kiliselerde, iki dinin farklı özelliklerinin müsaade edeceği kadar Yahudi ayinlerinin sürdürüldüğüne rahatlıkla inanabiliyorum. Ve bu durum birçok örnekle de ispatlanabilir. Ancak içinde çok az Yahudi bulunan veya hiç bulunmayan diğer kiliselerde aynı örneklerin bulunması belirsizlik bir yana olağandışıdır.”¹ Bu konuyla ilgili daha fazla delile gerek yok. Nasıriyelilerin dönmüş Yahudiler ve Nasıriyeli olan Nasturilerin de dönmüş Yahudiler olması gerektiği gün gibi ortadadır.

Nasturiler için kullanılan Süryaniler adlandırması, Süryani komünyonları kullanmasından ve daha muhtemelen Antakya kilisesinin bir dalı olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Farklı gruplara bölünen ve her bir grubun kendisini doğru kabul ettiği bu mübarek kilise, Süryani adlandırmasının sadece kendisine ait olduğunu iddia ediyor. Dolayısıyla, Nasturilerle birlikte Ortodoks Hristiyanlarla neredeyse aynı anlama gelmekte ve bazen genel olarak Hristiyanları belirtmek için kullanılmaktadır.

Keldani, papacıları adlandırmak için yaygın bir biçimde kullanılan bir isim ve nadiren Ortodoksları, Nasturileri işaret etmek için kullanılır ve bu şekilde ifade edildiğinde “Keldanilerin Ur’undan” olan İbrahim’le bağlantılarını belirtilir. Kadim Kaldilerin bölgesinde biraz zaman geçirdikten sonra Nasturileri bu halkla özdeşleştirme beklentisiyle Asur dağlarına giriş yaptım ama bu fikri destekleyecek hiçbir delil bulamadım. Nasturilerin bağımsız olma özelliği, Xenophon’un² tam da Kaldileri gördüğü yerde ikamet eden Karduçiler veya Kürtlerin de bir niteliği ve bazı uzmanlar Keldaniler ile Karduçilerin aynı halk olduğunu söylemektedir.³ Bu ismin Nasturiler veya onların herhangi bir kolunu belirtmek için kullanılmasının yakın tarihte meydana geldiğine inanmak için bir sebep var.

¹ Mosheim, *Eccl. Hist.* I. cilt, s. 103.

² Xenophon, *Anabasis*, IV. 3,3; V.5,9; VII. 8,14.

³ Bakınız Robinson, *Calmet*, Keldaniler maddesi.

Merhum bir yazar' şunu söylemektedir: "Şu anki Keldani Hıristiyanlar yeni ortaya çıkmış bir soydur. MS 1681'de patrikle bozuşan Diyarbekir Nasturi metropoliti, Keldanilerin patriği olarak Papa tarafından ilk defa takdis edildi. Mezhep; makam gibi yeniydi ve onun için oluşturulmuştu. Nasturi ve Yakubi kiliselerinden dönenler bir çatı altında birleştiler ve kendilerine Keldani kilisesi payesi verildi. Keldaniler adlandırması; başka yerlerdeki papacı Ermeniler ve papacı Yunanlarda olduğu gibi papacı Süryanilerden başka bir anlama gelmiyor.² Hıristiyan bir mezhep olarak Nasturilere bu ismi vermede bir uygunluk olmadığı görülmektedir ve gündelik hayatta bu ismi kullanmalarının kökenlerine ilişkin yanlış neticelere varılmasına neden olma ihtimali dışında çok az önemi var. Eğer gündelik kullanım kökenlerine dair bir şeyi ortaya koyuyorsa o da -kendilerinin ifadesiyle - Müminlerin Babası ile olan bağlarıdır.

NESTURİ, bu şekilde adlandırılan insanlarca sevilmeyen bir isimdir. Bu adı nadiren kendileri için kullanıyorlar ve görüldüğü kadarıyla, MS 431'de aforoz edilen, Konstantinopl'un bir piskoposu olan Nestorius'un sapkın inançlarına katıldıkları söylendiği için başkaları tarafından bu şekilde adlandırılmaktan hoşlanmıyorlar. Fakat bu ismi kullanmayı reddetmelerinin nedeni, Nestorius'un ne doktrinlerin ne de ayinlerinden geldiklerine inanmaları. Tasvirlere tapmaya ve *Tanrı'nın Annesi* - ki aslında bu ibarenin Kurtarıcımızın beşeriliğini çekip aldığını ve böylece bizi *Aracısız* bıraktığını kabul ediyorlar- ifadesinin sıkça kullanılmasına karşı sesini yükselttiği için Nestorius'a hürmet besliyorlar. Ancak kendileri Bakire Meryem için İsa'nın Annesi unvanından başka bir ifade kullanmamakta ve ibadetleri asla tasvirlerle kirlenmemektedir.³ Öte yandan, İsa'ya aynı anda tek bir kişilikte İlahi ve beşeri özellikleri atfederken, görece yakın bir zamanda yaşayan ve kendileriyle hiçbir bağı olmayan bir piskopostan dolayı kadim kiliselerinin böyle adlandırılmasının neresi uygundur, diye soruyorlar. Onun davasını, Rab İsa'nın inançlı bir hizmetkarı ve salt hakikat için eziyet gördüğüne

¹ *Researches of Smith and Dwight*, VII. cilt, s. 186.

² Assemani, *Bib. Orient.* III. cilt, s. 623.

³ Bakınız: *Researches of Smith and Dwight*, II. cilt, s. 202-242.

inandıkları kırıgın bir adamın davası olarak gördükleri doğru; ve bu yüzden Nestorius'un düşmanları onun adını kullanarak onları suçlamaya çalışıyorlar.

Bununla birlikte bütün Protestan Hristiyanlıkta, Nasturi adı sadece şerefli sayılıyor ve uzun süre geleneksel olarak kullanılan ve Kilise ile dünya tarihiyle iç içe geçmiş bir halde ortaya çıkmış bu ismi son zamanlarda terk etmenin iyi bir nedeni yok gibi.

Ancak halifelerin çağında Doğu'ya dağılmış bütün *Nasturilerin* İsrail soyundan mı geldikleri sorulabilir. Muhtemelen hayır. Bu ismi taşıyan herkesi İsraili olarak belirtmeye çalışmıyoruz. Tarihinin sayfalarının ötesindeki bir isme veya yere sahip olmaktan çok uzun zamandır vazgeçenler için şimdi kendimize sıkıntı yaratma ihtiyacı da duymuyoruz. Sahnede kalanların kendilerine özgü dil, âdet ve çeşitli şartlarıyla farklı ve özgün bir halk olduğu görülüyor. Bir zamanlar Hristiyan adını taşıyan veya zulüm kılıçlarıyla kesilen ya da karakterleri ve Hristiyan adları nedeniyle bedel ödeyerek hayatını sürdüren etraflarındaki binlerce kişinin aksine muhafaza edilmiş olmalarını, Tanrı'nın hususi tasarrufunu da görmezden gelmedik. Bir kısmı, yedinci yüzyılda bu toprakları perişan eden Muhammed'in kılıcından kurtulmak için Hindistan'a iltica etmiş olabilir. Fakat bu kanlı savaşlar ve Timurlenk'in daha insafsız eziyetleri sırasında, Tanrı'nın kadim halkının esas sığınağı, düşmanlarının kılıçlarının asla içine giremediği neredeyse erişilemez sağlamlıktaki Asur dağları oldu.

Aşağıdaki açıklama günümüzde Pers bölgelerinde yaşayan *Nasturilerin* bizzat kendileri tarafından dile getirilmiştir: "Uzun süre ikamet ettiğimiz yerler tenhaydı. Müthiş eziyetler neticesinde evlerinden sürülen ve etraflarındaki çok sayıdaki insanı da beraberinde götüren atalarımız dağlardaki kardeş kabileler arasında sığınak aradılar. Ülke sükunete kavuşunca kademe kademe şimdiki evlerimize, bizim için bile çok kısıtlı geçim sağlayacak kadar dar olan dağ vadilerine döndük." Bu açıklama, bu gelenekleri korumaları en muhtemel olan, önde gelen ailelerin atalarının belli dağ bölgelerinden geldiğini gösterebilmesi gerçeğiyle doğrulanmaktadır. Bu, öyle bir gerçek ki hem dağlardaki kabileler hem de ovadaki insan-

lar tarafından kanıtlanmaktadır. Bundan dolayı, İsrail evlatları ile Yahudi olmayıp Hristiyanlığa geçmiş Nasturiler arasındaki bütün ayırımı ortaya koymaktadır. Vatandaşlarıyla güçlü bir bağ oluşturan müşterek bir dil ve duygudaşlık sahibi olan ilk gruptakiler yani İsrail soyundan gelenlerin ortak soydan geldikleri, cemaatlerinin arasına çekilerek tek güvenli yere gidebilecekken kılıcın gölgesinde Kuran dinini kabul etmeleri mümkün değildi. Dağlık yerlerdeki kabileler dağlarının yalnızca en güçlü taraflarını savunabildiler; ayrıca kısıtlı kaynaklarından ötürü ülkenin savunmasız parçalarından kendi yanlarına sığınan cemaatlerine levazım sunamıyorlardı.

Özgün dilleri ve niteliklerinin yanı sıra bu şartlar, şüphesiz şimdiki Nasturiler ile on kabilenin soyundan olmayanlar arasında tam bir ayırım meydana getirdi. Önümüzdeki bölümlerde bu olgulara baktığımızda, Beni İsrail ile Nasturilerin aynı şekilde kullanılmasına dair bir şüphe ortada olmayacaktır.

Ama Asuri kabileler arasında sığınak bulan herkesin İsrail'in soyundan ve sonuç olarak şu an muhatap olduğumuz onların çocuklarının günümüze kadar saf bir ırk olduğuna inanılırken on kabilenin daha uzak topraklarda sığınak arayan çocuklarının olmadığını ileri sürmüyoruz.¹ Fakat onların büyük kısmının (kabul ettikleri üzere) Asur'daki cemaatleri arasında sığınak aradıklarını düşünmek en doğal fikirdir. Bazıları Malabar kıyısına yerleşip isimlerini (Nasıriyeliler adını) Travancore Süryani Hristiyanlarına verirken diğerleri az oldukları için ülkenin değişen nüfusu içinde eriyebilecekleri daha az uzaktaki Afganistan'a yerleşmiş olabilir; yahut kendilerinin tercihi neticesinde etrafindakilerin dinin yanı sıra dili benimsemiş olabilirler; ki eğer sayıları az ise bunun gerçekleşmesi daha olasıdır. Ama orada İsraililerin bulunacağına dair elimizde kanıt olmamasından dolayı bu fikir sadece bir varsayım olarak kabul edilebilir. Fransa'nın yabancı topraklardaki kolonilerine bakarak "Fransız milletinin" Fransa'da olmadığı söylenemeyeceği gibi

¹ Binbaşı Rawlinson'un bilgi dolu araştırmaları, bazı Susa -antik Şuşan - insanların İbrani kökenden geldiklerine ilişkin cüretkar, güçlü kanıtlar sunuyor. (Bakınız Journal of the Royal Geographical Society, 1839). Fakat Esther Kitabında iki kabilenin orada kaldığı görüldüğü üzere, Babil esaretinden arta kalan veya on kabileden ziyade iki kabileden kalanlar orada olabilir.

On kabileden bazı küçük parçaların daha uzaklara göç ettiğini kabul edip *on kabilenin* Asur'da olmadığı söylenemez. Dolayısıyla, şayet bu bölgedeki Nasturiler İsraililer ise onları kesinlikle *On Kabile* olarak kabul edebiliriz.

ONALTINCI BÖLÜM

*Musevi Ayini Geleneği- Kurbanlar - Adaklar - İlk Meyveler ve Aşar
- Sebt Gününün İfa Edilmesi - İbadethaneye Dikkat Etmek - Yasak
Yiyecekler - Dinen Kirli Olanlar - Kadınların Ayı Olması*

Dönmüş Yahudilerin olabildiğince Hıristiyanlığa uygun bir şekilde ayinlerini devam ettirdikleri hakkında tarihte bol kanıt vardır. Eşit derecede aşikâr olan bir kanıt da bu zahmetli ayinlerin Yahudi olmayan dönmeleri etkilememesidir.¹ Bu nedenle, Nasturilerce riayet edilen Yahudilere özgü ayinler ve âdetler onların İbrani kökenini ortaya koyan güçlü bir kanıt oluşturmaktadır. Birçok hususta Musevi ibadetlerinin gerekleri o kadar kendine özgüdür ki bunların sadece bir hadise veya sıradan bir tesadüfle devam ettirilmiş ve benimsenmiş olma ihtimalleri yok. Kurban ibadetlerinde olduğu gibi eğer bu ayinlerden bazıları başka milletler tarafından uygulansaydı bile onları Yahudilerle ilişkilendirme konusunda şüpheyi mahâl bırakmayacak şekilde tali ibadetleri var. Hıristiyanlıkla bağdaşmayan bazı Yahudi ayinleri, Yahudilikten Hıristiyanlığa dönmüş kişiler arasında aranmamalıdır. Fakat şayet bazı özel durumlarda bunlardan vazgeçtikleri apaçık biçimde gösterilebilirse bir bütün olarak kanıt kendisinden bir şey kaybetmeyecektir. Bu ilkenin uygulanmasını *kurbanlar* meselesiyle ilişkili olarak ele alalım. İsa'nın insanların günahının kefareti için kendini kurban olarak sunması,

¹ Elçilerin İşleri. 15:1-29. Mosheim, *Eccles. Hist.*, I. cilt, s. 103, 170.

İsa Mesih'in *ilk ve son olarak* bedeni sunmasıyla günahlarımızdan arındırıldığımız, Hristiyanlığın temel umududur. Sonuç olarak, Levililer kitabının kurban ve günahların telafi edilmesi kanununun devam ettirilmesi, İsa'nın "*günahlarımızın kefaretcisi*" olduğunu kesinkes inkar etmektir. Ama Yahudilik, hiçbir şekilde kefaretle bağlantılı olmayan başka kurbanları da emreder. Bundan ötürü, eğer Musevi ibadetlerinin ardından bu kurbanları adayan başka Hristiyan grubu görürsek diğer ayinleri sürdürdüklerini ve İsa'nın ölümünü yürürlükten kaldırmış olmaları muhtemel değil midir? Ve onların sadece Hristiyanlıkla uyumlu olan devam eden kurbanları, her ne kadar iki dinin gereklerini yerine getirseler de onların Yahudi kökenini ortaya koymaz mı?

Bu sadece Nasturi Hristiyanları için geçerli olan bir durum. İsa'yı günaha karşılık *son* kurban kabul ederlerken Yahudi âdetlerine göre bir şekilde diğer kurban çeşitlerini -adakları- sunmaya devam ediyorlar.

Cruden şunu ifade etmektedir: "Adaklar, Tanrı'nın lütuflarına şükran olarak veya ondan inayet yahut herhangi birinin özel bağlılığını tatmin etmek ya da sadece Tanrı'nın şerefi için sunulur. İsrailliler, bu adakları istedikleri zaman ve bunu emredecek kanun olmadığı halde sunarlar. Kurban etmek için istedikleri hayvanları sunabilirler. Bu *kurbanlarda, yakma kurbanlıklar ve günaha karşılık kurbanlıkların* aksine ne yaş ne de cinsiyet zorunluluğu vardır; tek şart kurbanın kusurlu olmamasıdır. (bakınız Levililer 31). Kurbanları sunan kişi kurbanlığı tapınağın kapısına getirir ve elini onun başının üzerine koyarak onu öldürür. Kurbanın göğsü ve sağ omzu ayini gerçekleştiren keşişe verilirdi ve geri kalan kurbanın tamamı sunan kişiye aitti; başka diğer etler gibi bunu ailesi ve arkadaşlarıyla yiyebilir." Fakat bu et birinci veya ikinci gün yenilmelidir (bakınız: Levililer 7:16).

Amaç ve uygulama biçimi göz önüne alındığında, hiçbir şey Nas-turilerin kurbanları² kadar sorumuza bu kadar iyi cevap veremez.

¹ Cruden, *Calmet*.

² Bu kurbanları işaret eden Süryanice kelime olan Deukha Castelli's Lexicon'da "vcitima safrificium" olarak tercüme edilmiştir. Phil. 4:18; İbraniler, 10:12;

Genellikle Tanrı'ya şükürlerini ifade etmek veya hasta arkadaşlarının veya bizzat kendilerinin şifa bulması gibi durumlarda onun lütuflarından faydalanmak için kurban sunuyorlar. Hayvan, genellikle kilisenin kapısının önünde kesilir ve kanın az bir kısmı kapının veya eşiğin üzerine sürülür. Sağ omuz ve göğüs, ibadeti gerçekleştiren kilise keşişine verilir. Keşişler, kurbanı sunanın ihmalinden dolayı veya bazı keşişlerin bana söylediğine göre Tapınak kurbanlarını bencil tatmin fırsatına çeviren lanetli Eli oğullarının düştüğü durumdan kurtulmak için bu kısımları her zaman almazlar. Hatta bazıları kendi paylarını reddeder. Yakma kurbanlıklar için gerekli olan deri de keşişe verilir. (bakınız: Levililer, 7:8).

Orada bulunan herkes kurbandan payalabildiği için bazen buna sadaka adak da denir; ama daha çok kurbanı veren kişi en yakın arkadaşlarıyla birlikte bu eti yer. Bu, Tanrı tarafından kabul edilebilecek bir adak olarak görülür herkes tarafından. Bazı durumlarda hayvan, adak verenin kapısının önünde kesilir ve köydeki her eve bu etten bir pay gönderilir. Fakat bu bazı özel yeminler için yapılır. Kurbanın tamamı genellikle ilk gün yenilir. Lakin patriğin evinde, etin tamamının yenilmesinin gerekli olduğunu söylemelerine rağmen ikinci günün gecesine kadar etin tüketilmediğini gördüm. Kanı, sunağın üzerine serpmeye ve kurbanın bir kısmını yakma âdeti bu halk arasında pek görülüyor. Ama ibadetin bu kısmı Urmiye ve başka ülkelerdeki Yahudiler tarafından da es geçiliyor.

Nasturiler, bu kurbanları önceki Yahudi ayinlerinin bir izi olarak görüyorlar. Konu hakkında kendileriyle konuştuğum Yahudiler “Bunlar, daha önemli meselelerde kanunları terk edip Nasturilerin Yahudilikten döndüklerinden beri sürdürdükleri ayinlerin bir parçası” dediler. Nasturiler, diğer kurbanlarında Musevi ibadetlerine ve atalarının uygulamalarına göndermede bulundukları gibi 2. Makabeler 12:43’ü destekleyecek biçimde, seçkin birinin ölümü üzerine kurban keserler.

Hıristiyanlar tarafından kurban sunulması ifadesinin kendisi bile şaşırtıcıdır; istemsiz bir şekilde “Ne! Onlar Yahudiler mi? Hıristiyan olduklarını düşünmüştük; eğer öyleyseler bu Yahudi âdet-

Mezmurlar. 26:6; İbraniler 13:15; Petrus 2: 5.

leri nereden geliyor? Ya Yahudi ya da putperest olmalılar” haykıracak gibi oluyoruz. Nasturiler arasındaki kurbanın putperestlikten gelmediği, iştirak etme şartlarından ve puta tapmaya duydukları nefretten net bir şekilde anlaşılabilir. Bu, Yahudilerden geriye kalan *Nasırıyeliler* tarafından yürütülen bir uygulamadan başka bir şey olamaz.

Diğer kanıtlarla birlikte Nasturilerin Yahudilere benzerliğinin çok fazla olduğunu gösteren kurban ayinleri, onların İsrail soyundan geldiklerini ortaya koyan tek âdet değildir; bunu gösteren çok güçlü başka kanıtlar da vardır. Kurban sunmak, putperest milletler arasında da yaygın ve Muhammediler hatta Ermeniler tarafından da uygulanıyor. Fakat bu örneklerin hiçbirinde hizmeti icra edenlerin veya bizzat insanların kendilerinin kurbanlarında İbrani kökene dair bir delil bulunamaz. Hiç kimse; daha önce şeytanlar için kurban edilen hayvanların, Tanrı’nın şerefi için verilmiş özel şöenlerde, yemek yeme pratiklerinin yedinci yüzyıl gibi erken bir tarihte kiliselerde bulunan kalıntılardan yola çıkarak kurban sunma âdetlerinden Sakson atalarımızın İsrail soyundan geldiğiniz düşünmez.

Ermenilerin kurban ayinleri de en azından bir dereceye kadar putperest kökenleri dikkate alındığında paralel bir durum gösterir. Fakat en azından modern dönemlerde daima ölüye yani İsa’ya bir referansları var. Kökenleri hakkında, Büyük Catholicos Isaac üzerine uzman olan Nerses Shaorhali bize şunları söylüyor: “Ermeni milleti Aziz Gregory Loosavoritch’in tebliğinden sonra Hıristiyanlığı benimsediğinde din değiştiren pagan keşişler onun yanına geldiler ve daha önce icra ettikleri fakat yürürlükten kaldırılan bazı destek araçlarının sağlanması için ricada bulundular. Bu yüzden, tarlalardaki mahsulün onda birinin kendilerine ait olacağını ve insanların daha önce putlara sunulan adakların yerine ölünün adına Tanrı’ya kurban sunmaları gerektiğini emretti.”¹

Esasen aynı açıklama çağdaş Ermenilerce de bana söylendi. Bu, Nasturi kurbanlarının İbrani kökenlerini koşulsuz onaylayan Yahudilerin inancıyla da bağdaşıyor.

¹ Smith ve Dwight, *Researches*, I. cilt, s. 172, 173. Unthauragan s. 242-252.

Adaklar veya lütfundan ötürü kendisine duyulan şükranın bir belirtisi olarak Tanrı'nın şanı için gerçekleştirmeye karar verilen önemli sözler, Eski Ahit'te sıkça geçer. Hakimler 11; Çölde Sayım 30 gibi. Fakat Yeni Ahit'te buna dair hiçbir emir yok. Bu sebeple, *adakların* İncil'den ziyade törensel kanunlara ait olduğu düşünülmektedir.¹ Yahudiler tarafından verilen adaklar o kadar kendine özgüdür ki bunu diğer insanların arasında bulmayı kesinlikle beklememeliyiz. Buna örnek olarak doğmamış Samuel'i Rabbe adayan Hannah'ın adağı verilebilir (bakınız: 1. Samuel 1:11). Fakat Nasturiler arasında bazı şartlar altında verilen böyle adaklar, katiyen nadir değil. Tanrı'nın (Yahudilerde olduğu gibi) kalplerindeki en yakını olan kişilere lütuf bağışlaması için dua ediyorlar ve çocuğunu hayatı boyunca Rabbin hizmetine adayacağına kutsal bir şekilde söz veriyorlar. Eğer çocuk erkekse Tanrı'nın mabedinde hizmet edebileceği Kilise için eğitilmesine; kız ise evlilik çeyizinin veya (dağlarda olduğu gibi) daha nadiren bekaretinin Kiliseye adanacağını söylerler. Adak biçimi bu biçimdeyken şayet kız çocuğu adağın esas şartlarına razı olmazsa evlilik çeyizi kefaretinin bedeli olarak verilir.

Bu misyondaki en zeki keşiş (Keşiş Dunka), Hannah gibi merasimle Rabbe adakta bulunan annesi tarafından Tanrı'nın hizmetine adanmıştı. Yahudiler arasında olduğu gibi burada da kefarettin hakkı kabul ediliyor. Tiyari'de, kendini dinine adanmış, saç ve sakalını uzatan, en adi yemeklerden başka ağzına bir şey almayan, bütün törensel kirliliklerden sakınan ve yemine dahil olan bütün yasaklardan kaçınan bir Yahudi keşiş gördüm.² Son turumda bana eşlik eden genç bir Nasturi, evden ayrılırken, eğer güvenli bir şekilde eve dönerse Urmiye kentindeki kilisede kullanılmak üzere bir miktar buhur ve aynı değerdeki bir armağanı kendi köyüne yakın bir kiliseye vereceğine ant içti. Aynı zamanda genç adamın annesi eğer oğlu sağ salim dönerse bir koyun³ kurban edeceğine ve onu

¹ Buck.

² Piskoposların bekar olması ve etten uzak durmaları Nasırıyeli bir adak olarak görülüyor.

³ Yemin nedeniyle sunulan bir kurban özellik itibarıyla adaktan farklı gözüküyor ama burada olaya daha az resmiyet atfediliyor. Levililer, 22:18, 21.

köyündeki insanlara dağıtacağına yemin etti. Adağın belli bir kısmı fakirlere pay edilmiş olmasına rağmen bir parçası köydeki evler (yaklaşık seksen hane) için ayrıldı; öte yandan geri dönenlerin en yakın arkadaşlarıyla yemeleri için ikinci bir hayvan hazırlandı. Birçok ve çeşitli durumda yemin edilmesine rağmen adakların yerine getirilmesi dini zorunluluk meselesi olarak görülüyor.

Eski Yahudiler arasında olduğu gibi, bağımsız Nasturiler İLK MEYVELERİ Rabbe sunmaktadır. Tarlalarının, bahçelerinin ve bağlarının ilk olgun meyveleri hasattan önce Tanrı'ya sunuluyor. Ayrıca sürüleri ilk zenginliklerini ortaya koyduklarında mandırının ilk meyvelerini Rabbe sunmak üzere ayırıyorlar. Koyunlar kuzularını doğurur doğurmaz bir gün tayin ediliyor, bütün sürünün sütü mabet hizmetleri veya fakirleri doyurmak için ayrılıyor. Adak-adak adayanın dileğine göre- ya süt, tereyağı ya da peynir biçiminde en merkezi ve önemli kiliseye taşınıyor ve Rabbin hizmetine veriliyor. Birkaç büyük okulun geçen yıllarda bu ilk meyveler ve aşarla desteklendiği söyleniyor. Fakat şimdi kilisedeki hizmetkarlar ve ziyaretçiler tarafından veya kamusal şöenlerde tüketiliyorlar. Nasturi ülkesinin diğer parçalarında *ilk meyve* sunma uygulaması söylendiğine göre fakirlik ve baskıdan dolayı sona ermiş. Tiyari'de uygulamanın geniş kapsamlı değilse de genel olduğu ifade ediliyor.

Zikredildiği üzere, aynı nedenden dolayı AŞAR sona ermiş; aşarın olması bu konumuz için tatmin edici bir tanıklık olmazdı zaten; zira bu uygulamaya Kilisenin birçok dalında rastlanıyor. Ama ilk meyvelerin Rabbe sunulmasının, Yahudiliğin bir izi olarak tanımlandığı için çok özgün bir ibadet olduğuna inanılmaktadır.

SEBT, Doğu'daki diğer Hristiyanlar arasında rastlamamama rağmen dağ kabileleri tarafından mukaddes addediliyor. Ovadaki Nasturiler, dağlardaki cemaatlerinin Hristiyan sebtinde seyahat eden veya çalışan kişiyi derhal öldüreceklerini bana defalarca söylediler ve insanlar Hristiyanlığın bu konudaki uygulamasını öğrene kadar bu şekilde öldürmenin daha önce gerçekleştiğini ortaya koyan bolca tanıklık var.

Ben dağlarda iken, Yahudilerin dikkate değer "Sebt günü herhangi bir iş yapan kesinlikle öldürülecek" denilen durumu hakkın-

da sürekli sorular sordum ve bu cezanın geçmişte gerçek manada infaz edildiği her yerde bana söylendi. Şu anda bu uygulama kimse tarafından tasvip edilmediği için bunun yalan olmasının bir nedeni yok. Günümüzde, Tiyari'de Sebt günü yemeklerini pişirmek için ateş yakmayan kişilerin yaşadığına dair söylentiler mevcut; fakat soğuk kışları gerekli sıcaklık için onları bunu yapmaya zorluyor. Ovada Rabbin gününe daha fazla saygısızlık var; fakat Sebt'le ilgili Musevi ibadetinin bağımsız Nasturiler tarafından icra edilmesi Yahudiliğin izi olmak dışında başka bir şeyle açıklanabilir mi? Bu kanunun kendilerine doğrudan öğretildiği Tanrı'nın kadim halkı dışında, nerede buna paralel bir durum bulabiliriz?

Ayrıca Nasturiler, sakın Sebt geçirmeye hazırlanmak dışında hiçbir şeyin yapılamadığı Cumartesi günbatımından üç saat önce başlayan "Sebt'ten önce hazırlık" yapıyorlar.¹ Fakat bu kural bir mertebeye kadar terk edilmiş.

TAPINAK yahut Mabet'in kutsal yeri, Sebt'in kutsallığına karşı gösterilen katılıktan daha aşağı olmayacak derecede Yahudiler tarafından muhafaza ediliyordu; kilise tapınağı Nasturiler tarafından aynı hürmeti görüyor. Sayın Eli Smith Nasturiler hakkında şunları ifade ediyor: "Bir kapının gelenleri tapınağa doğru yönlendirdiğini gördüm ve neredeyse oraya girecektim. Fakat piskopos otoriter bir ses tonuyla bana durmamı emretti. Ona, 'Ben de keşişim' dedim ama oraya sadece perhizdeyken girilebildiğini buna ihanet ettiğimi söyledi, ben de böyle bir ciddiyet karşısında vazgeçtim."² Mübarek ruhbanlardan başka hiç kimse buraya giremiyor; buraya girebilecek olanlar da önceki günden itibaren yeme ve içmeden uzak kalmakla yetinmeyip merasim yasağının bahsettiği kirlilikten özellikle de Musa'nın (Çıkış, 19:15) halkını Sina Dağı'nda Tanrı'nın huzuruna götürürken yaptığı hazırlıklar sırasındaki yasaklardan uzak durması gerekiyor. Temiz olmayan bir insanın veya hayvanın buraya girmesine karşı mukaddes mekanı korumak için büyük özen gösteriliyor.

Tapınak, takdis edilmemiş birinin oraya girmesiyle kirlenmişse

¹ Bakınız: Jahn, *Archaeology*, s. 442.

² Smith ve Dwight, *Researches*, II. cilt, s. 211.

Tanrı'nın hizmeti için kullanılmadan önce yeniden kutsanması gerekiyor. Verilen arada Nasturi kiliselerinin bu "mukaddes yer"ine girmemize müsaade edildi; fakat başka hiçbir koşulda buna izin verilmedi. Uzun sayılmayacak bir süre önce, geceleyin takdis edilmiş bir ayağın girdiği Urmiye'deki kilisenin tapınağının yeniden kutsanması için bir piskopos davet edildi.

"KUTSALLARIN KUTSALI" Nasturiler arasında hâlâ varlığını sürdürmektedir. Kiliselerinin duvarında bulunan bir kovuk bu şekilde adlandırılıyor. "İlk ve son olarak" İsa'nın girdiği ve içinde bir istavrozun bulunduğu bu en kutsal mekana kimse giremiyor. Kiliselerinin diğer parçaları Yahudi Mabedindeki bölümlerle benzer adları taşıyor. Diğer Şark Hristiyanları arasında buna paralel bir hassasiyet yok. Ermeni, Yunan ve Yakubi Süryani kiliselerinin tapınaklarına ruhbanlarının itirazı olmadan defalarca girdim. Bu farklı hassasiyet nereden geliyor?

Nasturiler kiliselerinin inşasında diğer Hristiyanlara göre tapınağa daha fazla önem vererek kilisenin veya genel toplanma yeri için kullandıkları bir adlandırma olan "mabedin" (hekla) neredeyse yarısını bu kısma ayırıyorlar. Ayrıca Yahudilerin kendi mabetlerine karşı hissettikleri gibi Nasturiler de eski kiliselerine büyük bir bağlılık duyuyorlar. Onların saygılarını sunmak üzere bu kiliselere gittiğini sık sık gördüm ve dağlıların bazılarının etrafları düşmanlarıyla çevrilmiş olmasına rağmen bağımsızlıklarını bu kadar uzun süre nasıl muhafaza ettiklerini sorduğumda "kiliselerimiz bizi korudu" cevabını verdiler.¹ Kiliselerine ve de tapınaklarına Levililerin kanuna göre törensel kirliliğe sahip olanlar giremiyor. Bu eşsiz olguyu yorumlamaya gerek yok; ama ondan bahsedilmesi doğal olarak kişiyi burada ima edilen Yahudi hassasiyetlerine ve düzenlemelerine yönlendiriyor.

"Herhangi bir insan ölüsüne dokunup da kendini arındırmayan kişi Rabbin konutunu kirletmiş olur. O kişi İsrail'den atılmalı. Temizlenme suyu üzerine dökülmediği için kirli sayılır, kirliliği üzerinde kalır." (Çölde Sayım 19:13). Bu, Nasturilerin de hassasiyet gösterdiği bir durum fakat başka birçok örnekte olduğu gibi bunu

¹ 1. Krallar 8:29-30 ile karşılaştırınız.

da Hıristiyanlığa uyarlamışlar. *Vaftizin* bedenlerimizi temizlediğini ileri sürüyorlar, öyle ki ölü bir *Hıristiyan*'dan kir kapılmayacağını düşünüyorlar. Fakat eğer birisi ölü bir Yahudi, Müslüman ya da kafirin bedenine dokunursa o kişi kirli kabul ediliyor ve gerektiği gibi suyla iyice temizlenene kadar temiz hiçbir şeye dokunmasına veya kiliseye girmesine müsaade edilmiyor. Ayrıca kendi defin işlerinden sonra yıkanmaya da dikkat ediyorlar.

Doğum yapan bir kadın, doğan çocuğu erkek ise kırk gün, kız ise bundan daha fazla bir süre dolmadan kiliseye giremiyor. Yedi gün boyunca kirli kabul ediliyor ve sadece onun kendi kullanımına ayrılmış olanlar dışında hiçbir gıda ve kap kacağa dokunamıyor. Sekizinci günde (Nasturilere göre sünnetin yerini alan bir kural olarak) çocuk sünnet edilebiliyor; kendisinin, yatağının ve kıyafetlerinin emredildiği üzere temizlenmesinden sonra eğer şartları bunu gerektiriyorsa doğum yapan kadın sıradan ev işlerine iştirak edebiliyor. Ama "kırk günlük temizlenme süresi dolana kadar kiliseye gidemeyeceği" gibi herhangi bir "kutsal şeye" dokunmaması gerekiyor. Fakirlik şartları, tam tecridi bazen kısa kesebilir ama son zorunluluğa mutlaka riayet ediliyor ve doğan çocuğun kız olması durumunda bu periyot altmış güne kadar uzuyor. Doğan çocuğun kız olması halinde gereken sürenin artması Yahudi kanunlarından yapılan bir çıkarım; fakat bazı yerlerde çocuğun cinsiyetine göre bu süre değişmiyor. Rabbin Akşam Yemeği ekmek şarap ayini, bütün adak ve günah kefaretlerinde olduğu gibi İbrani annenin vermesi gereken kurbanın yerini alıyor.

Nasturiler, Levililer kanununca yasaklanan *domuz eti* ve diğer etlerden Yahudiler kadar iğrenmiyor; gerçi diğer Hıristiyanlarla etkileşimleri neticesinde bu konuda epey etkilendikleri söyleniyor. Dağlarda bu değişim Urmiye'ye göre daha az hissediliyor ve yaban domuzları sıkça avlanmasına rağmen onun etini çok az yiyorlar. Ben patrikle birlikte iken yabancı etkilerin bu konudaki yani değişim üzerindeki rolünden birden fazla kez bahsedildi. Yeniliğin çok yakın meydana geldiği ifade edilmekte çünkü bu değişim çok sınırlı bir şekilde hissediliyor. En zeki adamları, halkının domuz eti veya kanunlarca kirli kabul edilen diğer hayvanlara eskiden bu ka-

dar çok dokunmadığı gibi bunları çok az yediğini bize anlattı. Nas-
turiler Hristiyan komşularını kirli ve yasaklanmış gıdaları önlerine
getirmekle suçluyorlar. Bu konuda daha açık fikirli olanlar, İsa'nın
"Boğazdan geçen şeyler insanı kirletmez" sözü ile Tanrı'nın Pet-
rus'a daha önce kirli görülenleri "öldür ve ye" (Elçilerin İşleri 10:10-
16) dediğini aktararak hareketlerinin meşru olduğunu muhalif ce-
maatlerine göstermeye gösteriyorlar. Müslümanların temiz ve kirli
yiyecekler hususunda aynı şekilde hareket etmeleri görüşlerimize
karşı sunulacak bir argüman değildir; çünkü Muhammed'in bir-
çok şeyi İsraililerden aldığı iyi bilinir. Şimdi, bu belli düzenleme-
ler Yahudi ve Müslüman kanunlarıyla sınırlı kaldığından Nasturiler
bu kuralları ya birinden ya da diğerinden almışlardır. Nasturilerin
Yahudilere özgü birçok âdeti sürdürdüklerini ve kesinkes Müslü-
manların soyundan gelmediklerini daha önce gördüğümüze göre,
Nasturilerin yasak yiyeceklerle dair hassasiyetlerinin Yahudilikten
kalma bir iz olduğuna inanmak daha mantıklı değil mi? Başvur-
dukları merci Kuran değil Musevi kanunudur.

Oruçları ve bayramları eski Yahudilerinkiyle çok yakın bir ben-
zerlik göstermektedir. Farisiler gibi "haftada iki gün" oruç tutuyor
ve buna büyük önem veriyorlar. Nasturilerin kendisi bunları İbra-
ni kökenlerinin bir işareti olduğunu söylüyorlar. Arkadaşım Sayın
Stocking şunları dile getiriyor: "Bir keresinde piskopos ve keşiş,
Yeni Ahit'ten okurken Yahudi dönmeler ile Yahudi olmayan dön-
meler arasındaki farkın birinci gruptakilerin Yahudi âdetlerine
bağlılığından doğduğunu ima ettiklerini duydum. Keşişlerden biri,
benzerliğin kendi aramızdakine oldukça benzediğini söyledi. 'Biz
eskiden Yahudiydik ve oruç tutuyorduk. Ama siz Yahudilikten gel-
meyen Hristiyanlarsınız ve âdetlerimizi benimsemek istemiyorsu-
nuz' dedi."

Hamursuz bayramını en önemli bayramları olarak görüyorlar.
Aslen Yahudiler tarafından kutlanan bu bayrama *Pascha* diyorlar.
Ancak bayramın kutlanma şekli kendi İsa'nın inançlarına uyarlan-
mış. O'nu son hamursuz olarak gören Nasturiler, onun bedeni ve
kanının amblemi yerine Paskalya Kuzusunu getirmişler. Öte yan-
dan eski İbranilerden çok sonra bu bayramı kutlamaya devam edi-

yorlar ve oruç ile bayramları süresince bir benzerlik göze çarpıyor.

Nasturiler, vaftizin SÜNNETin yerine geçtiğini söylüyorlar ve çocuklarını sekizinci gün veya daha sonra vaftiz ediyorlar ve bunu kesinlikle sekizinci günden önce yapmıyorlar. Ayin her zaman değilse de genellikle suya batırma şeklinde gerçekleştiriliyor.

ONYEDİNCİ BÖLÜM

Fizyonomi - İsimler - Aşiretler - İdare - Kan Davası - Sığınma Belgeleri - Yahudilere İlişkin Hisler - Farklı Bir Halk ya da Saf Bir Irk Olduklarına Dair Kanıtlar

Nasturilerin fizyonomisi ülkelerinde oturan Yahudilerinkiyle büyük bir benzerlik göstermektedir. Hatta farklı sınıflardan insanları ayırt etmeye alışkın yerliler, bir Nasturiyi bir Yahudiden ayırt edemez ve ben de bu ayırt etme işini daha iyi yapamadım. Nasturilerve Yahudiler önümde oturduklarında nafile bir şekilde özellikleri veya genel yüz hatları arasında ayırt edici bir farklılık arıyordum. Daha fazla baskı gören Yahudilerin simalarının daha hüznü olduğu düşünedim ve bazı durumlarda ten renkleri amansız bir şekilde mekanik ve ticari uğraşlarına hapsolmalarından ötürü belli belirsiz etkilenmiş olabilir; öte yandan Nasturiler sürüleriyle birlikte veya tarlada olmadan dolayı dışarıda daha fazla vakit geçiriyorlar. Ama bu kendilerini birbirinden ayırt etmemiz için bir kriter oluşturmaz; çünkü eğer bir Yahudi dışarıdaki atmosfere daha fazla maruz kalmışsa yanlışlıkla bir Nasturi olarak düşünebiliriz. Şayet Nasturi eve hapsolmuş olsa onu Yahudi zannedebiliriz. Bu misyonun diğer üyeleri ve bizi ziyaret eden bir İngiliz beyefendi, Nasturi “tam bir Yahudi fizyonomisine sahip. Böylesini hiç görmedim.” diyerek aradaki şaşırtıcı benzerliğe dikkat çekmekte. Arkadaşım Sayın Homes bu konuda şunu ifade ediyor: “Nasturileri görünce edindi-

ğim ilk izlenimlerden biri aşırı derecede YAHUDİ FİZYONOMİsine sahip olmalarıdır.”

İsimleri de fizyonomileri kadar şaşırtıcı derece İsrailidir. Herkesin Yahudi ismine sahip olduğu karmaşık on veya iki Nasturi grubu gördüm. Rastgele okulumuza alınan kırk beş kişiden otuz ikisinin adı Kitab-ı Mukaddes'te geçen Yahudi adıydı. Diğerleri -Yahudi âdetlerine uygun bir biçimde - önemli kişilerin adlarını taşıyorlardı ve böyleleri Urmiye'dekiler arasında fazlaydı.

Şu isimler patriğin, beş kardeşinin ve diğer akrabalarının adları: Abraham (resmi adı Simeon, Şimon); Zadok ve de Absalom; Johánan, Benjamin, Isaac, Dunka (Çıkış 25: 15'teki Kedemah'la aynı anlama gelir.); Nathan ve de Napthali; Mark ve de Ruel; Elias, Jonah, Joseph, Jesse, David, Solomon, Daniel, Petrus, Anania, Melehisidee, İshmael, Gamaliel, Jonadab, Ezekiel. Bu bölgenin piskoposları: Elias ya da Elijah, Joseph, Johanan veya John, Gabriel, Abraham (merhum). Kitab-ı Mukaddes'te adı geçen patrik ve peygamberlerin Yahudi isimlerinin tamamına değilse de büyük kısmına Nasruriler arasında rastlanır. Bu isimlerin bazıları diğer Hıristiyanlar arasında var olmasına rağmen isimlerinin çoğunun İsrail soyuna veya en azından sadece Yahudilere özgü olduğu görülüyor. Şu isimler Nasturi ailelerinde karşılaşılan İbrani kadın adlarıdır: Miriam, Martha, Sarah, Rebecca, Rhoda, Elizabeth, Rachel, Tamor, Hannah, Hagar, Susannah.

Okuru bilgilendirmek için ve daha uygun olduğu için bu isimler İngilizce telaffuzlarıyla verilmiştir ve hatadan kaçınmak için söz konusu isimler Süryani İncilindeki isimlerle dikkatli bir biçimde karşılaştırılmışlardır.

KABİLELER - Nasturi Hıristiyanların çoğu tıpkı eski İsraililer gibi ayrı kabileler halinde yaşarlar. Her bir kabileyi ayrı ayrı ele almayı konuyla alakalı görmediğimiz gibi birer birer açıklamaya çağız da. Dr. Buchanan bu hususta şunları belirtmektedir: “İsrail kabileleri artık ismen araştırılamazlar. İsa'nın Davut'a kadarki şeceresi takip edildiğinde İsraililerin kabilelere ayrılma hedefi tamamına erdi. İsraililerin kendileri de kesinlikle hangi soydan geldiklerini bilmiyorlar.” Ezekiel'in son bölümündekiler hariç, gerçek-

leşecek kehanetlerden bahsedilirken on kabileden daima topluca bahsedilmektedir. Kendilerinden bir *bütün* olarak açıkça İsrail ve Efrayim diye bahsedilmektedir ve Tanrı'nın kelamıyla onlara vaat edilen nimetler *bir* halk olarak kendilerine verilecektir. Bu nedenle şayet onları bugün bir *bütün* onları saptayabiliyorsak bununla yetinmemiz gerekir. "İsrail'in evi in kayıp koyunları" bir ağılda bir araya getirileceği zaman eğer Büyük Çoban onları çitlerle birbirinden ayırmayı düşünürse şüphesiz bir ayırım yapılacaktır. Yine de hatırlanması zor zamanlardan beri Nasturilerin eski İsrail'in sayısına yakın ve hatta neredeyse aynı sayıda kabile şeklinde varlığını devam ettirmesi dikkate şayan bir husustur ve kökenlerine dair ilginç bir kanıt olabilir. Eğer bu kabilelerden herhangi birinin on kabileden biri olduğunu bulabilirsek bundan çıkarılacak sonuç, diğer kabilelerin on kabilenin öbür kısımlarını oluşturdukları ve bilhassa ortak kökenden geldiklerine dair kendi içlerinde bir kanıtın bulunduğu olacaktır.

Daha demin ima edildiği üzere, Nasturilerin çok az bir kısmı sözlü gelenekle veya başka bir şekilde şecerelerinin izini sürebilir. Kimileri bir gurur vesilesi olarak, kraliyet kabilelerinden geldiğini iddia etmekte ama daha sonra konuya ilişkin cehaletlerini kabul etmektedirler.¹ Başkaları ise eski bölünmelerin izini sürmeksizin, *on kabilenin* soyundan geldiklerini ısrarla iddia etmektedirler. Fakat bu mevzu hakkındaki genel cehaletin ortasında, soy ağacına dair doğru bilgileri muhafaza etmesi en muhtemel olan patrik ailesi, soyundangeldikleri belli bir kabileyi bildikleri konusunda kendine güvenerek bize garanti verdi; amacın bütünlüğüne ve böyle koşullar altında o kadar net güvence verdiler ki samimiyetlerine dair en ufak bir kuşku kalmadı.

Naphtali soyundan geldiklerini ileri sürüyorlar ve bu iddia elbette çok az gurur kokuyor. Eğer iddia doğru değilse neden ruhban veya kraliyet kabileleriyle akraba olduklarını söylemiyorlar? Onları bir hizmetçinin basit oğlunun soyundan geldiklerini söylemeye iten makul sebep ne olabilir? Milletin en yüksek konumdaki ailesi, eski kabilelerin en basit, en seçkin olmayan kabilelerinden biriyle

1 Bölgelerinde on kabilenin adlarının yok olduğu görülmektedir.

bağı olduğunu ileri sürüyor! Özellikle her seçkin Şarklıyı niteleyen soydan gurur duymadan dolayı, böyle önemsiz bir bağlantıyı tamamen yalanlama meyilleri vardır ve onun yerine daha şerefli bir isim kullanırlar. Sözü edilen durumla alakalı kanıtlar çok sayıdaki el yazmasıyla beraber yaklaşık altmış yıl önce Zap'tan karşıya geçirilen sulara kapılmış. Fakat hadise yakın bir vakitte vuku bulduğu ve hâlâ hayatta olanlardan bazıları olaya tanık oldukları için yaşanan durumla ilgili şüpheye mahal yok. Hikaye ya herkesin göz yumduğu bir uydurma ya da en azından konuyla en alakalı kişileri tatmin edecek kanıtlara dayanmalıdır. Böyle bir yükün altına girmenin makul bir nedeni olmadığı için patrik ailesinin itiraf ettiği üzere Naphtali kabilesinden geldiği sonucuna kesin bir şekilde varabiliriz. Bunu ve birbirlerinin İbrani kabileleriyle kısmen akrabalıkları olduğunu destekleyen diğer Nasturilerin, ortak bir İsrail neslinden geldikleri çıkarımına varmaları gayet doğal çünkü en üst düzey keşişleri bu kabilelerden birinden geldiğini söylemektedir. Bu görüş, İsrail milletinin liderini adlandırmak için kullanılan *Melek* veya *Mâlek* unvanının reisler veya liderler tarafından sürdürülmesi olgusuyla da desteklenmektedir. Evet, bu terimin diğer Şarki dillere geçtiği de doğrudur; ama eskiden bu ismi çok sık kullanan İbranilerden başka Doğu'daki hiçbir halkın bu isimlendirmeyi sivil liderleri için günümüzde Nasturiler kadar kullandığını bilmiyorum.

İDARE - Bağımsız Nasturilerin idari sisteminde de eski İbranilerinkine benzer çok fazla nokta var. Maleklerinin, isimlerine nazaran daha az yetkiye sahip oldukları ve halkın gerçekten de “prensten yoksun” olduğu doğrudur. İdari yapılanmaları eski Yahudi teokrasisini çok andırıyor: “En yüksek düzeydeki keşiş bütün dini işlerin lideri ve bunlara ilişkin zorlukların ve de Yahudi milletinin genel *adalet* ve *yargısının* doğal hakimidir.”¹

Bu, sadece Nasturi patriği tarafından bağımsız kabilelere tatbik edilen bir ilişkidir. Patrik, ihtiyarlar meclisindeki önemli hukuki olayları yönetir² ve sivil suçlara karşı Yahudiler arasında uygulanan çeşitli uzaklaştırma ve aforoz etme gibi cezaları verir: suçluyu sade-

¹ Calmet.

² Jahn, *Archaeology* s. 299, 318.

ce kilisenin imtiyazlarından değil sivil toplumdan ve bütün vatandaşlık haklarından mahrum bırakmak. Halkının yağ sürülerek kut-sanmış, meshedilmiş en yüksek düzeydeki keşişi olduğu için onun iktidarının tek kaynağı Tanrı'dır. Fakat bu iktidarı hissediliyor; zira Tiyari'de belli bir makam sahibi olan bir adamın bütün halkla iletişimi yasaklandığı için onunla muhatap olmaktan sakınmam için kendi yolculuk rotamın bir gün kadar dışına çıkmaz zorunda bıraktım.

KAN İNTİKAMI, bir zamanlar İbraniler arasında olduğu gibi Nasturiler arasında da öldürme suçlarının cezası olarak görülüyor. "Cinayet suçunun cezasının infazı (Çıkış, 9: 6), hayatını kaybeden kişinin erkek kardeşi veya en yakını tarafından gerçekleştirilir. Suçlu insanı öldürmemesi durumunda bu kişi *rezil* kabul edilir."¹ Günümüzde bu durum sadece Nasturi Asuri kabileleri arasında mevcuttur. Akrabasının intikamını almayan kişinin temizlenmez bir lekeye sahip olduğu düşünülür ve uzun süreden beri icra edilen bu âdet o kadar kuvvetlidir ki İncil ayetleri bile bunun üstesinden gelememektedir.

SİĞINMA BELDELERİ,² bu suçu işleyeni cezalandırırken meydana gelebilecek istismarları önlemek İbrani yasa koyucu tarafından belirlenirdi. Bu beldeler keşişlerin ve Levililerin mülküydü ve bunlar bir hayli fazla sayıda olup içine girilebilir mekanlardı. *Kiliseler*, Nasturiler arasında birçok yönden bu tanıma uyar; buralar adam öldüren kişinin güvenliği için ve yaşlılar onun akıbeti hakkında karar verene kadar sığınabilecekleri *sığınma beldelerinin* yerine geçmiştir. Eğer adamın cinayeti kasten işlediği ortaya konursa öldürülmek üzere *kan intikamcısına* teslim edilir. Şayet cinayeti kasten işlememişse hakimler tarafından bir kefaret veya kan intikamcısını tatmin edecek bir duruma karar (Çıkış 21:30) verilip kişinin hayatı bağışlanır.

Nasturilerin sivil kurallarında, aslında tek sivil kuralları olan Musevi kanunlarından doğrudan türemiş gibi gözükse fakat üzerinde durmayacağım daha birçok husus var. Bu kanuna bağlılıkla-

¹ Jahn, *Archaeology*, s. 326.

² age. s. 327. Tesniye 19:1-13. Çölde Sayım 35: 9-29.

rı, İbrani kökenlerini destekleyen kanıtlardan birini oluşturuyor. Bundan dolayı, aynı uygulamaların diğer şarklılar arasında var olması bu tanıklığın geçerliliğini etkilemiyor. Eğer Yahudilerle alakaları olmayan herhangi bir halkın Musevi kanunu takip ettiklerini ve ona sivil hukukun temeli olarak başvurduğunu ortaya koyarsak, bağımsız Nasturilerin idaresindeki hiçbir şeyin İsraili kökenlerini işaret etmediklerini kabul edeceğiz ama o zamana kadar bu âdetleri ayrıntılı kanıtlar olarak kabul etmemiz gerekiyor.

Nasturilerin Yahudilere ilişkin hisleri ve düşünceleri, öylece geçirilecek bir anekdottan daha fazlasını hak ediyor. Çünkü belli bir kaynağa dayandırılmasa da farklı kişiler vasıtasıyla buradan çeşitli neticelere varılabilir. Buna doğru bir şekilde bakıldığı takdirde ortak kökenlere ilişkin bir tanıklık olduğu görülür.

Nasturilerin Yahudilere karşı değişmez antipatisi, ortak bir soydan geldiklerini kanıtlar. Bu fikir başta paradoksal gözükebilir. Daha önce doğru şekilde bakıldığında derken bunu kastediyordum. Fakat evvelce bir birlikteliğe sahip kişiler ve taraflar arasındaki bağların şiddetle parçalandığı ve bunlar arasındaki düşmanlıkların başka hiçbir yerde rastlanmayacak türde olduğu bilinen bir gerçek değil midir? Uzun süre değer verilen bağlar, sarsıcı uyumsuzluk veya sert tartışmalara maruz kalıp birbirinden koptuğunda kim daha derin bir garez duyar ki? Ortak bir amacı takip eden iyi insanlar ve hatta İsa'nın kanlı Kilisesiyle birlikte, bizim sefih doğamızın bu ilkesi daha güzel nasıl örneklendirilebilir? Bu, en güzel Yahudiler ile Samiriyeliler arasındaki durumla örneklendirilebilir. En azından kısmen İsrail soyundan gelen Samiriyeliler bir halk olarak İbranilerin dini için görevlendirilmişlerdi. Yahudilerin Babil sürgününden dönmesiyle Mabet'in ve Kudüs'ün surlarının inşasına katılmayı onlara teklif ettiler. Ancak önerdikleri yardım reddedildi; o zamandan beri Yahudilerin yoluna her türlü engeli çıkardıklarını görüyoruz. Nihayet Gerizim Dağı'na "insanların ibadet etmesi gereken yer" diye savundukları rakip bir mabet inşa ettiler. Aralarındaki düşmanlık Kurtarıcımız zamanında o kadar şiddetliydi ki bir Yahudinin *Samiriyeli* bir kadından su istemesi bile büyük bir şaşkınlığa sebep olurdu; çünkü bize denildiğine göre "*Yahudi-*

lerin *Samiriyeliler* ile hiçbir münasebeti yoktu.” Başka bir olayda Samiriyeliler, Kudüs’e gidecekmiş gibi bir simaya sahip olduğu için Rabbimize en ortak özellik olan misafirperverlikle ağırlamayı reddediyorlardı. Ayrıca, öfkeli Yahudilerin en kötü hakareti “Sen bir Samiriyelisin ve şeytanın var” sözüdür.

Ancak Yahudiler ile Nasturiler arasındaki hislerin bundan aşağı kalır yanı yok. “Ne? bir Yahudiyle ekmek mi yedin!” cümlesi, bir Nasturi piskopos tarafından misyonumuzdaki birine karşı sarf edildi. İkisi de, en kötü düşmanları olan Müslümanlara gösterecek kadar birbirlerine misafirperverlik göstermezler. Ortak baskılar görmelerine ve onları birleştirecek müşterek bir dil konuşmalarına rağmen birbirlerine karşı bu antipatiyi besliyorlar. Neden böyle acaba? Tarihin buna verdiği bir cevap var. Yahudiler niçin her zaman Kilise’nin en azılı düşmanı olmuşlardır? Ve neden en büyük garazleri Yahudilikten dönenlere karşıdır? Örnekler birbiriyle paralel ve yanıt aynı. Sadece başlangıçtaki ilkeyi yani birbirinden kopanların düşmanlığını akılda tutmamız ve en hayati çıkarlar konusundaki en vahim çatışmalardan sonra Hristiyanlık konusundaki yürek yakıcı tartışmaları yaparken kanayan yaralarını iltihaplanmaya ve iflah olmaz şekilde bırakarak birbirlerinden koptukları zamana gitmemiz gerekiyor. Geçmişe gitmemize gerek yok. Sadece Yahudiler ile Nasturilerin birbirlerini karşılıklı suçlamalarına -Yahudiler Nasturileri din değiştirmiş olmaktan, Nasturiler ise Yahudiler Mesih’i reddeden suçlular olduklarından dolayı suçluyorlar - kulak vermeli ve Nasturiler ile Yahudiler arasındaki var olan antipatinin sebebine şaşırılmamalıyız. Yakın bir zaman da onlar arasında tam böyle bir sohbete denk geldim. Her iki tarafı yatıştırma ve birbirlerine aynı cemaatin üyeleriymiş gibi sağlama görevi bana düştü. Bunda başarılı olunca (ara sıra birbirlerine çamur atsalar da) İsrail oğulları olarak eski kardeşlik bağları üzerine rahatça muhabbet etmeye başladılar. Bu akrabalık, kesin beyanlarının temellerini oluşturacak kadar her iki cenah tarafından da kabul ediliyor. Bu tür düşmanlık, Zekeriya 11:14’te olduğu gibi bazı peygamberler tarafından açıkça bildiriliyor. Bu bölümde olayın nedeni olarak Hristiyanlık veriliyor. Peygamber, Mesih’le ilgili dikkate şayan bir haber

vererek şu şekilde devam ediyor: “Sonra Yahuda ile İsrail arasındaki kardeşliği bozmak için ‘Birlik’ adındaki öteki değneğimi kırdım.”

Nevi şahsına münhasır bir halk. Nasturilerin etraflarındaki milletlerle ilişkilerinin kendisi pek dikkat çekici değil. Fakat atalarının kim olduğunu göstermesi ve bugüne kadar farklı ve karışmamış bir halk olduklarını kanıtlaması bakımından bu bağlamda büyük bir ehemmiyet taşıyor. Her ne kadar Yahudilikten geldikleri ve İsrail kavmiyle ilişkileri olduklarına dair deliller varsa da, eğer buna ilişkin hiçbir kanıt olmasaydı sadece bir kısımlarının İbrani kökenli olduğu söylenebilirdi. Ancak kendilerine özgü özellik ve dilleriyle birlikte akraba olmaları, sivil ve dini politikaları bu itirazın beyhude olduğunu gösteriyor.

Coğrafi konumları dikkat çekecek derecede, ayrı bir halk olarak kendilerini muhafaza etmelerini sağlayacak nitelikte. Özellikle, diğer insanlar tarafından ziyaret edilen, ulaşılmaz dağların kovuklarında yaşayan bu halkın büyük kısmından bahsediyorum. Etrafları Persler, Türkler, Kürtler, Araplar, Ermeniler, Yahudiler ve Yezidiler tarafından çevrili olmasına rağmen birbirleriyle çok az etkileşimleri var ve özel işler dışında kimsenin buralara girmesini kabul etmedikleri gibi gelen kişinin veya reislerinin gelmesine izin verdikleri kişinin kim olduğunu iyi biliyorlar. Gözden uzak yerleşimleri, sar-sılmaz duvarlarla çevrilmiş ve o kadar kolay muhafaza ediliyor ki düşmanları asla dağ siperlerini aşamamışlar. Böylelikle çok uzun zaman boyunca etraflarındaki dünyaya neredeyse tamamen kapalı bir şekilde yaşamışlar. Nasturilerin sadece merkezî yerleri fiziksel bariyerlerden dolayı etraflarından insanlara kapalı kalmamış; aynı zamanda sivil şartların özgün kalmalarını sağlamış. Sayısız ve güçlü düşmanlarının arasında şu anda bağımsız olmalarını ülkelerinin doğal yapısına olduğu kadar belki buna da borçlular. Öte yandan gözden uzak olmaları ve herkese açık olmayan hareket tarzları diğer parçaların onlarla ilişki kurma girişimini doğal olarak engellemiş.

Bu koşullar bağımsız kabilelerin özellikle dış etkilerle karışmayı tamamen engellerken bütün halkın dini düşünceleri daha az etkilanmiş ve böylece özgün kalmalarına yol açmış. İsteseler de Müs-

lumanlarla evlenemiyorlar. Müslüman biri de istese bile Nasturi olamıyor yoksa böyle bir hareketin bedelini canıyla ödemek zorunda kalır. Ermeniler bu yörede onlarla karışabilecek tek halk; ama Ermeniler Nasturilerin nefret ettiği ikona ve tasvirleri kiliselerinde bulundurdıkları için Nasturiler tarafından putperest olarak kabul ediliyorlar. Sonuç olarak, hiçbir ittifak yapmıyorlar veya yapmışlarsa bu da oldukça nadirdir ve en azından eski İbraniler arasındaki yabancı evliliği kadar yaygındır ancak. Ermenilerin Nasturi kızlarını istediklerine dair işittiğim bütün örneklerde, üst düzey ruhbanlar amaçlanan ilişkiyi mutlak surette yasaklamışlar. Bu heyette yer alan Sayın Stocking'ın anı defterinden alınan şu ifade söz konusu duruma dair bir örnek sunuyor: "Köyde oturan Ermenilerin ileri gelenlerinden birinden, Nasturi bir kızı oğluna istediğine dair piskoposun izin istediğini bildiren bir dilek yazısı geldi. Piskopos katıyen olumsuz bir cevap verdi. Bir miktar parayla birlikte aynı teklifin şehirde kendisine yapıldığını ama adama parasının da kendisinin de mahvolmasını ve halkının Ermeni olmasına asla izin vermeyeceğini söyledi." Yahudiler de Nasturilerin başkalarıyla akrabalık kurmak için kendileri kadar dikkatli davrandığını doğruluyorlar.

Kısmen tesadüfen geliştirdikleri özgün ayin ve âdetler dışında, etraflarındaki insanlarla karışmalarını engelleyen çeşitli genel özellikler üzerinde durmayacağım. Konuyla bağlantılı olarak genel hatlarıyla şunu söylemek yeterli olacaktır: Birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olan ve kendilerini ayrı ve de özgün bir halk olarak gören Nasturiler dış yakınlaşmalara karşı mutlak surette isteksizler.

Özgün dillerinin ayrı bir halk olarak kendilerini muhafaza etmelerine yardımcı olduğu aşikâr. Dillerinin, Yahudiler dışında, etraflarındaki hiçbir halkla karışmadıklarını gösteren bir kanıt olduğunu söylememe gerek yok. Daha önce görmüş olduğumuz gibi, Yahudilerin ülkedeki diğer dillerden farklı, Nasturilerle ortak bir anlaşma dili var.

Putperestlikten tamamen azade olup ona karşı nefret duymaları, İsraili kökenlerine dair güçlü bir dolaylı kanıt oluşturmaktadır. Bunun tek başına yeterli bir delil olmadığını kabul ediyorum ama bu durum pozitif birçok başka kanıtla bağlantılı olarak ele

alındığında dikkate değerdir. Şimdiye kadar bildiğim kadarıyla, yeryüzündeki bütün Yahudiler diğer bütün günahları işlemelerine rağmen ikonalarından tamamen kaçınmaktadırlar. Bir bütün olarak ikonaları reddetmeleri, şüphesiz Takdir-i İlahi müdahalesini beraberinde taşıyan dikkate şayan bir olgudur. İsrail çocuklarının çok uzun süre “*resimsiz*” kalacakları, daha sonra yeri geldiğinde tekrar edeceğim bir kehanette bize açıkça bildirilmiştir.

Eğer Nasturiler ikonacı olsaydı bu durum İsrail çocukları olduklarına ilişkin fikrimizin aleyhine olmaz mıydı? O halde Doğu’daki kiliseler içinde sadece Nasturilerin en azından ikonaların görüntüsünden uzak durması ne kadar da dikkat çekicidir. Doğu’daki kiliselerin hepsi resimlerle dolu olmasına rağmen Nasturilerin kiliselerinde hiç resim yok. Gök kubbenin altındaki veya yeryüzünün üstündeki hiçbir tasvir önünde diz çökmüyor. Diğer Hristiyanlar her gün tapındıkları mübarek ev sahiplerinin önünde hürmetlerini sunarken Nasturiler dini törenlerinde neredeyse sadece kutsal yazılardaki basitliği icra ediyorlar.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

Toplumsal ve Ailevi Âdetler - Selamlaşma Biçimleri - Misa fırperverlik - Fakirlerin Gözetilmesi - Eğlenceler - Kıyafet - Süsler - Nişanlanmalar - Evlilik - Çocuklar - İcra Ettikleri Meslekler - Aynı Kadim İsraililer Gibiler

Nasturilerin sosyal ve ailevi alışkanlıkları Tanrı'nın kadim halkınıninkiyle o kadar benzerdir ki tek tek açıklandığında birbirinden farklı görünseler de İbrani arkeolojisinin kopyası gibidir. Fakat İncil'de Doğu'daki çeşitli başka milletlerinkiyle en azından benzeren âdetlerden pek bahsedilmediği için on kabileyle alakalı peşin hükümlerle zihinlerini takviye etmiş kişilerin nazarında Nasturilerinkiyle paralellik olduğunu göstereceğim *bütün* âdetler bile çok az fayda sağlayacaktır. Öte yandan, konuyu tarafsızca ele alanlara göre; şimdiye kadar sunulan düşüncelerle birlikte ileri süreceğimiz kanıtın Nasturilerin kayıp kabilelerle ne kadar benzeştiklerini açıkça gösterecektir. Bu yüzden, daha mahir bir kalem tarafından ve başka bir bağlantıyla birlikte daha geniş bir ciltte ele alınabilmesine rağmen kanıtın kaynağını üstünkörü anlatmakla yetinip buna sadece birkaç sayfa ayıracam. Ama belli âdetlerin ve ayinlerin mevcut olmasının kendisi, Nasturilerin İsraili olduklarını kanıtlaması da böyle ayin ve âdetlerin olmayışı İsraili olmadıklarını göstermeye yarayabilirdi. Şayet Nasturiler Yahudi kökenlilerse onların Yahudi özelliklerine sahip olmalarını bekleriz ve şimdi bu meseleyi

ele alacağız.

Konumuzun bu bölümüne sayın Perkins'in günlüğünden alınan şu kısa alıntıyla başlamaktan daha güzel bir giriş olamazdı: "Ben küçük bahçemizde çalışırken okulumuzun öğrencileri oradan geçtiler ve kendi geleneksel tarzlarında bana selam verdiler: 'Allah co-vet yavil.' Yani Tanrı sana kuvvet versin. Bunun Nasturiler arasında gerçekten de bu kadar doğal ve yapmacıksız olduğunu görmek çok ilginç. Onlarla evlerinde, tarım arazilerinde, müzik aletleriyle uğraşırken görüştük ve bunların tamamında hemen hepsi selam veriyorlar. İki kişi karşılaştığında birbirine "Selametli ol" diyerek selam veriyorlar ve selam alan kişi de "Safa getirdin" diyor. Bir misafir evden ayrılacağı zaman "Tanrı ziyade etsin, ömrünüz bereketli olsun" diyor ve diğeri "Tanrı seninle olsun" cevabını veriyor. Biri yeni bir kıyafet giydiğinde, yeni bir eve girdiğinde veya yeni bir eşya aldığı anda arkadaşı "Tanrı kıyafetini kutsasın", "Tanrı evini kutsasın" diyerek kişiyi tebrik ediyor. Eğer bir Nasturiye bir iyilik yapar veya ona iyi dileklerde bulunursanız "Tanrı sana Cennetin krallığını lütfetsin" şeklinde teşekkür eder. Herhangi bir işe başladığında "Şayet Rabbin istediği buysa onu tamamlayacağım", "Rabbin kudreti sayesinde bu kitabı öğreneceğim." diyorlar.

Şunu da ekleyebilirim ki selamlama *biçimleri*, ifade etme tarzlarından daha az candan değildir. Aynı sıcak jestleri, yerlere kapanmayı, diz üstüne çökmeyi, dudakları, yanakları, sakalı ve elleri öpmeyi ve uzun süre orada bulunmayan arkadaşların dönmesi üzerine sevinç gözyaşları dökmeyi görüyoruz.

Yabancılar özellikle de kendi insanlarına karşı gösterdikleri *misafirperverlik*¹ kendileriyle karşılaşan insanlarla gerçekleştirdikleri selamlaşma kadar yapmacıksız. Misafirin her isteği acilen karşılanıyor, ayakları için su getiriliyor, kendisine derhal yemek hazırlanıp önüne konuluyor ve rahatı ile istirahatı için her türlü koşullar sağlanıyor. Konuk bir evden diğerine gitmez, bir çatının altına sığınır; şayet köydeki başka bir eve gitmek için evden ayrılırsa nazik ev sahibine karşı haksızlık etmiş sayılır. Eve girdiğinde hanedekileri selamlar; huzuru buna dayanır; iyi dileklerini sunarak evden ayrı-

¹ Karşılatırınız: Jahn, *Archaeology* s. 196, 197.

lır. Nasturi Hristiyanlarınkine benzer böylesi içten sadelikte misafirperverlik ifadelerini başka bir yerde görmediğimi düşünüyorum. Fakirlere ve sıkıntıda olanlara karşı yaptıkları genel iyilikler de bir o kadar dikkate şayan. Hiçbiri boş dönmez; serveti olanlar fakirler için genellikle ayrı bir depo açar ve onlara aylarca gıda ve barınma imkanı sunarlar. (Bakınız: Levililer 19: 34; Tesniye 10:18, 19).

Eğlenceleri tam da İbrani tarzında. Misafirler, genellikle ziyafet hazır olduğunda' ikinci defa haber vermeye giden bir hizmetçi tarafından davet edilir. Gelen şahıslar konumlarına göre ziyafeti düzenleyen kişi tarafından yerine buyur edilir; en yüksek konumda olan en yüksek yere otururken diğerleri ona yer verirler. Ziyafetin sahibi başkanlık eder; ortak kase elden ele dolaşır; herkes elini tabağa daldırır ve bazen biri ekmeğini bandıktan sonra onu başka birine verir (bu özel bir nezakettir.). Halının üzerine veya yere oturlar ve öne doğru uzanarak yemeklerini ilkel bir biçimde yerler.

Neşeli şenliklerinde müzik ve dans vardır: dümbelek ve viyola, Davut'un arpi ve şarkı söyleme sesleri. Yeni aylarını ve Şabat ile önemli bayramlarını kutluyorlar. *Yas tutarken* başlarına toz atıyor, kıyafetlerini yırtıyor, çuval bezi veya kaba elbiseler giyiyor, kül içinde oturuyor veya ağlamak için mezarı ziyarete gidiyorlar.

Giysileri de şaşırtıcı derecede Yahudilerinkine benziyor ve belle ri kemerle sarılıyken ellerinde bastonları ve ayaklarında çarık var. Çarıklar bazen kıldan bazen de işlenmemiş post ve deriden yapılmakta ve ayağın çok az bir kısmını kapatmaktadır.

Takıları arasında küpeler ve burna takılan mücevherler var; zincirler ve atkılar veya pullu takılar; saç bantları ve korsalar; bileklerinde bilezikler, parmaklarında yüzükler ve örülmüş saçlar; dağlarda olmalarına rağmen Sarah'ın zamanındaki mütevazı sadelikten fazlası var burada.

İşleri eski zamanlardakilerle aynı. Bir taraftan yün ve ketenle uğraşan ve seve seve el işi yapan iffetli kadınlar varken öbür yandan su taşımak için omuzlarındaki testilerle her gün gelen, hasat zamanı tarlalarda mahsul toplayan veya Rachel gibi babalarının sürülerine bakan genç kızlar görüyoruz. Örgü ören kadın mili eline

alıyor ve her iki elinde duran örekeyi kavırıyor. Kadınların değirmenlerde¹ çok çalıştıkları veya buğdayı kabuğundan² ayırmak için bir tokmakla havanda dövdükleri ya da tereyağı çıkarmak için sütü (kremayı değil) çalkaladıkları yahut “bugün veya yarın fırına atılacak” otları topladıkları, üzüm cenderesinde ayakla ezilerek üretilmiş şarabın saklanması için tulum veya meşin şişeler yaptıklarını görüyoruz. Üzüm bağları, harman yerleri, buğdayın harmanda savrulması; dişli harman aletleri; harmanın kaldırılması ve bağrışmalar; tarlaları verimli kılmak için nehirlerin suyunun çevrilmesi; söğütlerin ve diğer ağaçların nehir yatağı tarafından yetiştirilmesi; sabanlar; budama bıçkıları; salatalık veya kavun tarlalarındaki kulübeler; yiyecek ve içecekleri ile öğün vakitleri; evcil hayvanlar, arı kovanları ve koyun ağılları; haneleri ve eğlenceleri; evlerin damlarında yürümeleri ve uyumaları ve daha birçok âdet ve özgünlükleri hem eski İsraililer hem çağdaş Nasturiler arasında görülen ortak hususlardır.

Bu bağlamda adı verilebilecek ve üzerinde daha fazla durulabilecek diğer usullerden bahsetmek bize çizilen sınırı aşmamıza neden olabilir. Ama özellikle evlilik ve kırsal yaşamla alakalı olup üstün-körü bahsedilmemesi gereken birkaç âdetleri var.

Yahudilerde, oğulların ve kızların eşlerini baba seçer. Eğer erkek evlat eş olarak birini tercih etmişse babasından o kızı *babasından* istemesini ister. Fakat baba, erkek kardeşlerin rızası olmadan kızını veremez.³ Bunlar günümüzde Nasturiler tarafından harfiyen uygulanan kurallardır. Hiçbir genç erkek kendi başına evlilik sözleşmesi yapamaz. Babanın ölmüş olması durumunda, en büyük erkek kardeş babanın yerini alır. Müstakbel gelinin nerede, hangi mesafede yaşayacağı, İbrahim’in oğlu İshak için yaptığı gibi bazen inançlı bir aracının karar vereceğı bir meseledir. Bu olay, dikkate değer bir şekilde kısa bir süre önce dağ Nasturileri arasında vuku

1 Ayrıca tahılı öğütmek için en basit şekilde yapılmış su değirmenleri de var.

Fakat bunlar tek tekerlekli ve dönen taş ile tekerler aynı dikey shafta bağlılar. 2 Buğday büyük taş havanlarda dövülüyor ve buğdayın kabuğu büyük bir zorlukla taneden ayrılıyor ama buğdayı kabuğuyla sindirmek çok daha zor. Me-seller 27: 22.

3 Jahn, *Archaeology*. s. 162.

bulan bir hadiseyle örneklendi. Aslında mukaddes tarihin en ilginç bölümü tekrarlanıyormuşçasına dikkat çekici bir tesadüf olarak isimler ve şartlar aynıydı.

Kendi büyüttüğü küçük kardeşi İshak'ın bir kız istemesi üzerine Nasturi patriği İbrahim (çünkü Simeon veya Şimon yalnızca resmi adı) kızı kendi halkından alması için güvenilir bir kahyasını ülkesinin en uzak bölgesine gönderdi. Uşak, İshak'ın müstakbel karısı için mücevher ve akrabaları için de hediyeler götürdü beraberinde. Olaydaki herkesle tanışmama rağmen hadiselerin bazı kısımlarını tamamlamayı okurun hayal gücüne bırakmalıyım. Sadece *develerin* (bu dağlık ülkelerde kullanılamazlar) yerine *katırların* kullanıldığından söyleyip olayın devamı için Yaratılış'ın 24. Bölümüne işaret edebilirim. Genç kız bu çağdaş patriğin evine getirildi ve "İshak onu aldı ve kız onun karısı oldu ve İshak onu sevdi."

Genç kız *müstakbel* kocasının *nişanlı karısı* olunca, kararlaştırılan evlilik ahdi ya da çeyizi verildi. Fakat bu çeyiz genellikle on veya on iki aya ve çoğunlukla evlilik kemale erene kadar belli olmaz. Yine de nişan muamelesi resmi sözleşme veya anlaşmadan daha fazlasını ifade eder. Bu, ulvi bir ayın olarak görülür ve gelin ile damat arasında hiçbir ilişki ve hatta konuşma olmamasına rağmen kendilerinden karı koca diye bahsedilir.¹ Koca, hiçbir şekilde karısına boşanma bedeli vermekten kaçınamaz ve eğer gelin böyle bir eylemde bulunursa gerçekten evlilermiş gibi o da aynı bedelle cezalandırılır.² Bu karşılıklı zorunluluk, tarafların ebeveynlerinin dahil olmasına kadar kısılmayan nikahın bir bölümünü oluşturur.

Nişan, neredeyse evlilik gibi dini bir ciddiyetle kutlanır. Kızın babasının evinde yemek hazırlanır ve bütün formalitelere bağlı kalınarak bir yüzük piskopos veya keşiş tarafından kutsanır. Bu yüzük, bütün tarafların güvendiği evli başka bir kadın aracılığıyla genç adam tarafından takdim edilir.³ Eğer yüzük genç kız tarafından kabul edilirse onu parmağına takar ve o andan itibaren nişanlı

¹ Jahn, *Arcanaology*, s. 164.

² Matta. 1:18-20; Luka 2:5.

³ "Çağdaş Yahudilerde, Musa'nın İsrail'in çocuklarının yasalarına uygun bir şekilde damat, sen benim eşimsin diyerek yüzüğü gelininin parmağına takar." *Bib. Antiquities*, I. cilt, s. 150.

karısı olur. Aynı zamanda nişanlı koca bir miktar para ve para bedelinde görülebilecek tahıl¹ (buğday, pirinç veya arpa) öder.² Sadece para değil aynı zamanda erzak da öder; bu, taraflar nişanlandığında her zaman gerçekleşir. Bu ilk ödeme veya para bedeli, evlilikte verilen hediyeden ayrıdır.

Nasturilerin eski İsraililerin uygulamasına benzeyen bu muamelesinden Hoşea'nın üçüncü bölümünde apaçık biçimde bahsedilir. Deneme süresi boyunca yani nişanlılıktan evliliğe kadar nişanlı karı, nişanlı kocasından korunma görür ve nadiren bedeller veya başka şeyler alır. Bununla birlikte, evlilik müessesesi hâlâ uzaktadır.

Nihayet düğün yapıldığında düğün törenleri bütün bir hafta devam eder (Yaratılış. 29:27. Hakimler 14:17, 18). Damadın refakatçileri orada hazır bulunur ve gelinin geçit töreni büyük bir gösterişle yapılır. Bütün takılarıyla süslenmiş ve değerli bir örtüyle örtünmüş gelin, “damat ile gelinin sedalarıyla”, sevinç ve haykırışlarla yeni evine götürülür. Onu kapıda karşılayan yeni arkadaşları, genellikle, refah içinde ve verimli bir hayat geçirsün diye içine küçük madeni paralar konulan ve içinde kuru üzüm, başka meyveler veya tahıl bulunan bir karışımı gelinin başı üzerinden atarlar. Bu âdet çağdaş Yahudiler arasında da görülüyor. Aynı uygulama, eski İbraniler arasında bekarete ve kısırlığa karşı da yapılıyordu; tabii nadiren birincisi dini bir törenden kaynaklanıyorsa o ayrı. Diğer koşullarda evlenmenin bir vazife olduğu düşünülüyordu.

İffet, Nasturi kadınlar arasında yaygın olan bir erdemdir ve bunun Tesniye 22:15-20'de İbrani kadınlara has olduğu referans gösterilir daima. Birçok çocuk özellikle erkek evlat arzu edilir ve ne mutlu o kişiye ki “babaya bir erkek çocuğunun olduğunu” haber verir.

Bebekler doğumdan hemen sonra soğuk suyla yıkanır. Bebeğin her yeri bir miktar iyi tuzla ovulduktan sonra kundağa sarılır (kundağ genellikle paçavralardan oluşur). Bu, peygamber Ezekeîl'in (16:4) değindiği bir âdettir. “Hiçbir suretle ne tuzlandın ne de kundağa sarıldın.” “Suyla da yıkanmadın.” İki buçuk üç yaşına kadar ço-

¹ Hoşea, 3:2.

² Bakınız: Smith ve Dwigt, *Researches*, II. cilt. s. 198.

cuklara anneleri bakar. Bebekler beşikler içinde dinlenirken anne bebeğe yemek verilebilecek kadar yükseklikte olan beşiğin yanında yerde oturup bebeğe bakar. Kızlar çok erken bir yaşta evlendirilip baba evinden ayrılırken erkek çocukları ve onların çocukları bütün hane halkının reisi olan babanın çatısı altında yaşamaya devam ederler. Babanın ölmesi durumunda, en büyük erkek çocuk kardeşleri içindeki yaş durumuna dayanarak babasının yerine geçip onun otoritesini miras alır. Eğer baba öldüğünde hanede evlenmemiş kız varsa, onun kontrolü ve başlık parası erkek kardeşlere geçer. Hristiyan konsüller tarafından belirlenen aile içindeki akrabalık derecelerini özellikle bu eski âdetlerde aramamalıyız. Ailevi ekonomileri, Doğu'da gördüğüm her halktan çok İsraililerine şaşırtıcı derecede benziyor.

Ayrıca, on kabilenin esir alındığı zaman var işlere çok benzeyen meslekleri ve yaşam biçimleri de var. On kabileden bazıları tarlalarını ve üzüm bağlarını ekiyorlardı; bunun Nasturiler arasında da var olan bir hal olduğunu, bu işi aynı şekilde ve de aynı malzemelerle yaptıklarını görüyoruz. Ancak çoban olma özellikleri daha dikkate değerdir. İbraniler Mısır'a gittiklerinde çobanlık yapan bir gruptular; sürülerini otlatmak için belirlenmiş bir yere sahip olan İbraniler dört asır boyunca bu işi sürdürdüler.

Kırk yıl sonra Vaat Edilmiş Toprakların sınırlarına varınca, sürülerini muazzam derecede arttırdıklarını, büyük ölçüde icra ettikleri eski mesleklerini yeni ikamet yerlerinde devam ettirdiklerini görüyoruz. Daha sonra Kenanlılardan elde ettiklerini bir kenara koysak bile, sadece Midyanlılardan altı yüz yetmiş binden fazla koyun aldıklarını görüyoruz.¹ Ayrıca özellikle on kabileden bazıları, *"muazzam derecede sığırları olduğu için"* çok sayıda sürülerine iyi bir otlak bulmak istiyorlardı. Dolayısıyla, İsraililerin tarıma biraz özen göstermesine rağmen halk olarak çobanlık yaptıkları görülüyor. Sürüleri, esas servetlerini oluşturuyordu. Bir zamanlar sadece Hacerlilerden aldıkları koyun sayısı iki yüz elli binden az olmayan, giderek artan sürülerine daha geniş bir alan bulmak için iki buçuk

¹ Çölde Sayım, 31:32.

kabilenin doğruya doğru genişlediklerini görüyoruz.¹

Daha önce görmüş olduğumuz gibi, bu kabileler Asur'a sürülen ilk kişilerdi; ayrıca onların ve başka kabilelerin otlatmaya müsait ve büyük kısmı Gozan ya da mera olarak adlandırılan yere birlikte yerleştirildiklerini görmüştük. Peki, sürüleri olmadan mı oraya yerleştirilmişlerdi? Asur kralının, binlerce koyunu stoklayarak ülkesini zenginleştirmesi değerli sürülerden vazgeçip sadece İsraili çobanları elde etmesinden daha önemli bir hedef değil midir? Bir de sadece İsraililerin kendilerini geçindirmek için değil yeni efendilerine az çok kar sağlayacakları bir bölgeye iskan edildiklerini de hesaba katmak lazım. Ayrıca, uzun yolculukları sırasında sürüleri olmadan nasıl hayatta kalabilirlerdi? Bazı kişiler, "bütün İsraililerin sürüldüğünü" söyleyerek ne yolculuk sırasında ne de yeni yerlerine vardıklarında böyle bir kalabalığa gıda sağlanamayacağı itirazında bulunabilir. Eğer İsraililer sürüleri olmadan yolculuğa çıkmışlarsa bu itiraz akla yatkın gelebilir; ama şayet sürüleriyle birlikte yola çıktılarsa başka bir şeye ihtiyaçları yoktu. Esdras'ın yolculuğun bir buçuk yıl sürdüğüne ilişkin açıklamalarına² dayanacak olursak, ailelerinin hayatta kalması için sürülerini beraberlerinde götürmek zorunlulukları ortaya çıkar. Uçsuz bucaksız Mezopotamya ovasında ve Dicle'den ta Asur'un dağlık arazilerine kadar esir İsraililerin izini arayan, Arapların siyah çadırlarında konaklayan ve her yerde onlara gıda sağlayan sayısız sürüleriyle bir yerden başka bir yere nasıl yavaş yavaş hareket ettiklerini gören biri olarak, bence İsrail evlatlarının aynı biçimde ciddi zorluklarla karşılaşmadan yolculuk yapmış oldukları aşikâr. İsraililer yeni vatanlarına güvenli bir şekilde ulaşırken bütün güzergah boyunca farklı yörelerin verimli meralar sunmasından dolayı sadece sakin sakin hareket etmek ve ülkenin farklı parçalarına geçerken en iyi mevsimden faydalanmak

1 1. Tarihler 5.

2 4. Ezra 13:45. Bu açıklama dikkatlice mukayese edildiğinde, bunun 2. Kral-lar 17:6'da bahsedilen Şalmaneser tarafından esir alınmaktan başka bir şey olmadığına emin olunacaktır çünkü onların Fırat'ın öte yakasına geçtikleri bize açıkça söylenmektedir. Dicle bu nehirle birleştiği için belki ikisinden de aynı adla bahsedilmektedir. *Arsaret* ülkesi de *Hattareh* veya *Hartareh* (yani *Halah*) ya da *Ararat* olabilir.

zorunda kalmışlardır. Bir yıl veya daha fazla zaman geçmesine rağmen hem kendileri hem de onlara fayda sağlayan sürüleri, uzun yolculukta büyük bir sıkıntı yaşamamışlardır. Gidecekleri yere varınca yiyecekleri hemen ellerinin altında olmuş ve yeni dağlık ikametgahlarına hemen bağlılık duymaya başlamışlardır.

İsraillilerin esarete kadar büyük ölçüde çobanlık yaptıklarını ve meralarına hemen uyum sağladıkları sürgün diyarına sürülerini götürdükten sonra tıpkı günümüzde Nasturi Hristiyanların çoğunun yaptığı onları sürülerini dağlarda otlatırken bulmayı doğal olarak bekleyebiliriz. On kabilenin tam da bu bölgeye çoban olarak gelmeleri ile Nasturi kabilelerinin aynı nitelik ve uygulamalarının bir-biriyle ilişkilendirilmesi büyük önem taşıyor. Sabit alışkanlıkları, sağlam taş evleri, geniş köyleri, kadim kiliseleri ile benimsedikleri ve güvenli vatanlarıyla ilişkileri, onların göçmen bir halk oldukları fikrine engel olsa da birçoğunun Zozan'a çekildiğine, dağlarda çadırların altında sürülerine bakarken altı ila dokuz ay geçirdiklerine şahit oluyoruz. En büyük servetleri kendilerine yiyecek ile kıyafet sağlayan koyun ve keçilerden oluşuyor. Orada bir çobanın, kendi koyununu ismiyle çağırdığını, “onları durgun suyun yanındaki yeşil meralara” götürdüklerini ve “kuzuları kucaklarında taşıdıklarını” veya “kaybolan birini aradıklarını” görebilirsiniz. Eğer daha korunmasız durumlarında düşmanları onları gafil avlar ve sevdikleri bazı koyunlarını çalarsa daha büyük bir misilleme yaparak istilacının ağılından kayıplarını telafi ederler. Saldırgan bir şekilde sınırlarını genişletmeye çalışmamalarına rağmen tam da İsrailli atalarının özelliği olan aynı korkusuzca cesaretlerini gösterirler ve kendi aralarındaki kabilelerin de bunlardan duydukları korku daha az değildir. Ülkelerinin erişilemez yapısına ve fevkalade soyutlanmış vaziyetlerine baktığımızda, ilk İbrani vasıflarını günümüze kadar devam ettirmeleri asla şaşılacak bir husus değildir.

Yahudi kökenlerinde olduğu gibi Nasturiler arasında da birliği ve vasıfların ilk basitliğini korumaya yönelik beraberlik bağları var. Aynı zamanda, kendine özgü koşullar altında ayrı bir halk olarak kendilerini muhafaza etmeleri, dünyadaki bütün Yahudiler arasında açıkça görüldüğü üzere, aralarında tıpkı ortak İsrail bağlantıları

gibi bir birlik bağı olduğunu kanıtıyor.

ONDOKUZUNCU BÖLÜM

On Kabilenin Hıristiyanlığa Geçmesi

İsrail'in kayıp kabilelerinin geçmişte ve de şimdi Hıristiyan Kilisesi'nin çatısı altında olması büyük bir sürpriz yaratacak ya da aksi halde kuşku uyandıracaktır. Bundan ötürü, esas meselemize dair içten bir hükme varmak için konunun bu bölümünün dikkatlice incelenmesi oldukça önemli.

Fakat vahiy kalemi bu hadiseyi önceden haber vermesine rağmen onların halihazırda din değiştirmiş olmaları hakikatine neden şüpheyile yaklaşalım? Eğer onları Yahudiliğe bağlı Yahudiler şeklinde tahayyül etmeye alışmışsak onları Mesih'e karşı amansız bir düşmanlık beslemekle ilişkilendirmemiz kaçınılmaz olacaktır. Fakat böyle olduklarını gösteren kanıt nedir? "Yahudilikten gelmeyen Hıristiyanlar, kemale erene kadar İsrail kısmen karanlıkta kalmıştır" ifadesinin Yahudi ağılının birçok kayıp koyununa tam uyduğuna ve şimdiye kadar hepsiyle alakalı ortaya konulan daha fazla ışıkla birlikte mukayese edildiğinde bunun doğru olduğuna itiraz edilebilir mi? Ancak aynı havari; İlyas'ın zamanındaki gibi Tanrı'nın Baal karşısında diz çöküp selam vermeyen yedi bin kişiyi koruduğunu sadece "*geri kalanların*" kör edildiğini, "bugün bile lütuftan dolayı bazılarının hayatta olduklarını" bize bildirmektedir

(Romalılar 11:4-7). Eğer onların din değiştirmesiyle alakalı bütün değerli lütuflar henüz gerçekleşmemişse bunun nedeni değişikliklerin gerçekte değil ismen hasıl olmasıdır; ya da şayet kendilerine bahşedilen lütuflar zuhur etmişse etraflarını saran binlerce uğursuz tesir altında keşfedilmemiş halde bekliyorlardır. Sonraki bölümde bu hususu doğru bir şekilde ele almaya çalışacağız ve Tanrı'nın vaat ettiklerinin en ufak kısmın başarısızlığına dair bütün endişeleri ortadan kaldıracacağız. Bu arada önyargılardan azade ve tarafsız bir şekilde, on kabilenin İncil'i Kilise'nin havariler döneminde kabul ettiklerini destekleyen kanıtları inceleyelim.

1. Bazıları Pentekost' gününde oradaydılar ve Kitab-ı Mukaddes'i işittiler. "Gök kubbenin altındaki her milletin haricinde" o zamanlar Kudüs'te toplanan Yahudiler arasında mevcut oldukları ilk söylenenler "*Partlar ve Medler*"dir. Part ülkesi o zamanlar *Adiabene*'den veya on kabilenin büyük kısmının yaşadığı Asur bölgesinden oluşuyordu. Daha önce kitapta geçen Agrippa'nın konuşması ve kadim tarih, eski Part ülkesinin yerini iyice ortaya koyuyor: Kral "Adiabene'deki kardeş kabileleriniz yardımınıza gelseler de *Partlar* onlara izin vermeyeceklerdir" dedi. Bu kabilelerin bir kısmı da *Medlerin* kentlerinde yaşıyordu. "Ülkenin dışında her yerde namı yayılan İsa'yı" muhtemelen duymuşlardı. Belki de "onun yıldızı" rehberliğinde Beytüllahim'e, Kurtarıcının doğum yerine doğru giden "Doğulu bilge adamlar" İsrail oğullarıydı.

Nasturiler arasında, Kurtarıcımızı ziyaret eden Mecusi'nin *Medlerin* kenti olan Urmiye şehrinden gittiğine dair bir anlatı var. Bu, Mecusilerin önderi Zerdüşt² ve Urmiye'nin bir yerlisi veya sakin tarafından da desteklenmektedir. ZendAvesta ve Abulpharagius'a göre Zerdüşt, nitelikleri Mesih'le örtüşen bir kişinin geleceğini önceden haber verdi ve müritlerini "onun yıldızı" görüldüğünde bu "gizemli çocuğa" içten sadakatlerini bildirmeleri konusunda

1 Hristiyanların Yasa'nın yeniden sunulmasının günü kabul ettikleri ve Hamsi Yortusu olarak kutlanan bayram (-ç.n.)

2 Nasturiler, Zerdüşt peygamberin Yeremya'nın öğrencisi olduğunu söylüyorlar; bu anlatı kronoloji tarafından da destekleniyor. Prideaux sağlam bir neden sunarak Zerdüşt'ün kendisi Yahudi değilse de peygamberlerden birinin öğrencisi olduğunu düşünmektedir.

tembihledi. Mübarek haberci, “O gökleri yaratan Her Şeye Kadir KELAM’dır.”¹ dedi. Kurtarıcımızın hayatındaki daha sonraki bir döneminde, Kudüs’ü ziyaret ettiklerinde öteden beri kutladıkları büyük bayramlarda İsa’yı görmüş olabilirler. Ama -her ne kadar bir ihtimal olsa da- on kabilenin o zamanlar yaşadığı ülkeden olan Yahudilerin unutulmaz Pentekost gününde orada oldukları aşikâr.

Esirlerin Babil sürgününden dönmesinden beri Yahudiler terimi hem Yahuda kabilesi hem de İsrail ailesinin diğer dalları için kullanılagelmiştir. Kudüs’te toplanan kalabalıklar ve o gün din değiştirenler şüphesiz en azından kısmen on kabileyi de kapsıyordu. “Kendileriyle aynı Tapınakta uyum içinde olmaya devam eden” havarilerden gerekli talimatları aldıktan sonra sevinçli havadisleri kendi vatandaşlarına iletmemişler midir?

2. Havariler ve ilk müritler İncil’i “İsrail hanesinin kayıp koyunlarına” telkin etmeyi *ilk işleri* olarak gördüler. On ikiler ve yetmişler, sadece onlara tebliğde bulunmak için görevlendirilmişlerdi; Kurtarıcının son emri bütün dünyaya yayılmasına rağmen yalnızca “kendisi hakkında antlaşma ve vaatler” olan kendi milletlerine o kadar yoğunlaşmışlardı ki onları Yahudi olmayanlara İncil’i telkin etmeye ikna etmek özel bir emirle birlikte bir mucize gerektiriyordu. “Yahudi olan bir adamın başka biriyle arkadaşlık etmesi veya başka millettten biriyle ilgilenmesi gayrimeşru” addediliyordu. Ayrıca hepsi “Yahudilikten gelmeyenlerin de Kutsal Ruh’un hediyesine üşüşmesine”² çok hayret ettiler. Fakat Cornelius’un din değiştirmesi sırasında, müritler yedi veya sekiz yılda “dışarıya yayılmışlardı.” “Kelamı vaaz etmek için *her yere* gittiler” en uzak Yahudi cemaatlerine ulaştılar fakat belli ki Yahudi olmayan toplumlara gitmediler çünkü o zamanlar sünnet olmayan kişilerle temas kurmak bağışlanamaz bir kabahat olarak görülüyordu. Nereye gittiler peki? Esir İsrailîlilerin ülkesinden olan dönmeler, İncil’i Asur veya *Part* ve *Medya*’daki cemaatlerine tebliğ etmeyi istemezler miydi? Philip eski düşmanları Samiriyelilerin yanına gitti ve başarılı bir şekilde İncil’i vaaz etti. Müritlerden hiçbiri on kabileye tebliğ etmeyi iste-

1 Bakınız: Burder, *Orient. Cus.*, I. cilt, s. 18.

2 Elçilerin İşleri 10.

memiş midir? Durumlarından habersiz olmadıklarını, ülkelerinden olan bazı samimi Yahudilerin o sırada veya hemen öncesinde Kudüs'te olduklarını, müritlerin çarmıha germinin vuku bulduğu yıl ve Pentekost gününden kısa bir süre sonra yurt dışına dağıldıklarını görmüştük.

Elimizde başka deliller olmasa bile bu anlatılanların Kudüs'teki büyük Pentekost toplantısından hemen sonra İncil'in on kabileye vaaz edildiği konusunda bizi tatmin etmesi gerekirdi. Fakat sadece bu kanıta bağlı değiliz. Birçok tarihçinin sayfalarında, İncil'i o bölgede vaaz eden müritlerin adlarını görüyoruz. Bu, şüpheye mahal bırakmayacak şekilde İncil'in havariler döneminde on kabileye vaaz edildiğini ortaya koyuyor.

Origen, Eusebius, Jerome, Ambrose, Nicephorus, Baronius, Natalus ve başka kişiler, Havari Thomas'ın Part diyarında ve diğer Doğu ülkelerinde vaaz verdiğini doğrulamaktadırlar. Natalus Alexander; Thomas'ın İncil'i Part, Med ve Pers vs yerlerde vaaz ettiğini ifade ederek önceki kişilerin tanıklıklarını özetlemektedir. (*Hist. Eccl.* IV. s. 32).

Ambrose, Matta'nın Medya'da vaaz verdiğini söylemektedir.¹ Havari Thaddesu Mezopotamya, Asur ve Pers ülkelerinde vaaz verdi.² Ageus ve Acheus olan Agheus, Asur'a seyahat etti.³ "Adeus ve Agheus'tan sonra onun müritleri bütün Perslilere, Asurlulara ve Medlere vaaz vermeye başladılar."⁴ "Bütün Pers ülkesi ile Asurluların, Ermenilerin ve Medlerin bölgeleri Havari Thaddeus'un öğrencisi ve ipek kıyafet dokumacısı olan Ageus'tan papazlığı (İncil'i) öğrendiler."⁵

"Adeus'un bir başka öğrencisi Mares, İncil'i Babil, Asur ve Pers'te tebliğ etti."⁶ "Agheus'tan sonra Adeus'un başka bir öğrencisi olan Mares, Athur'da (Asur) vaaz verdi."⁷

¹ Assem., *Bib. Orient.* V. IV. s. 8.

² age. s. 15.

³ age.

⁴ age. V. IV. s. 16.

⁵ Şamlı Elias, *Bib. Orient.*, V. IV. s. 17.

⁶ age.

⁷ age. s. 18. Bar Hebreus.

“Aziz Matta bunlar (yani Thomas, Adeus ve Mares) ile birlikte herhangi bir Doğu bölgesini ziyaret etti belki de ama Nisibis ve Asur’un sınırlarının ötesine geçmedi ve bu bölgelerin üzerinden geçse de kısa zamanda geri döndü. Bartolomew de bu bölgeleri ve diğerlerini gezdi ve Büyük Ermenistan’da vaaz verdi.”¹ “Adeus; Edessa ve Athur’da (Asur) ve Musul’da ve Pers’te vaaz verdi.”² “En sonunda ([yetmişlerden] Mares) bütün Babil bölgelerinde ve Arachæ’de (Pers ve Asur ülkesi) İncil’i tebliğ etmeye gitti... Bütün bu bölgeleri ziyaret etmekle kalmadı birçok kişiyi imana döndürene ve Hıristiyanlığı bu bölgelerde muhteşem bir şekilde yayana kadar ziyaret etmek, ilmi hal öğretmek, vaftiz etmek, öğretmek, kilise inşa etmek, hastaları iyileştirmek ve keramet ve mucizeler göstermek için Thaddeus’un inancı vaaz ettiği yerlere de gitti.”³ Mares Solomones, Mar Mares’in yetmişler tarafından görevlendirildiğini ve Diglitæ veya Dicle ile Pers’teki çeşitli yerlerde vaaz verdiğini belirtiyor.⁴

“Gregory Bar Hebreus, Thomas’ın Partlara ve Medlere vaaz verdiğini söylüyor. Aziz Thomas Doğu’nun ilk ruhani lideriydi. Kutsal azizlerin vaaz kitabında, mübarek aziz Thomas’ın *Rabbimizin göğe yükselmesinin ikinci yılında* Doğu’da Hıristiyanlığı vaaz eden ilk kişi olduğu bize söyleniyor... Farklı halklara yani Partlara, Medlere ve Perslilere vaaz verdi.”⁵

“Hıristiyanların, ruhban sınıfından olmayanlar, papaz yardımcılar, papazlar ve piskoposların havariler döneminden günümüze kadar kesintisiz bir şekilde Pers’te var oldukları yeterince ortaya konulmuştur... İsa’ya tapan Mecusi, İncil’in tohumlarını serpen ilk kişidir.”⁶

“Partlar, Medler, Elamlılar ve Mezopotamya’da yaşayanlar, havarilerin farklı dilleri konuşmalarına hayret ettiler ve Kutsal Ruhu kabul ettikten sonra İsa’nın inancını kuşkusuz kendi ülkelerinde

¹ Assem. V. IV. s. 20.

² age. *Amens*.

³ *Bib. Orient.* V. IV. s. 20.

⁴ age. s. 22.

⁵ age. s. 33.

⁶ age. s. 33.

anlatmaya başladılar.”¹

“Thaddeus, Thomas ve diğer öğrenciler Suriye, Keldani ve Pers ülkelerinde bizzat ders verdiler. Nihayetinde her cinsiyetten, yaştan ve şarttan şehit olanlar inancın her yerde duyurulduğunu kanlarıyla doğruladılar.”² “O (Mares) dini yetkisini Ades ve Thomas’tan aldı çünkü her ikisi de onu bütün Doğu’nun patriği yaptılar. Bu üç mürit ve halefleri, Fırat geçişinden Doğu’nun en uzak noktasına kadar bütün Doğu bölgesine dini anlattılar.”³ (*Amrus.*)

3. On kabile tam da İncil’i kabul etmeye müsait bir durumdaydı. İsa’nın kişisel hizmetini reddederek veya çarmıha gerilmesine yardımcı olarak duygusuzlaşmamışlardı. Sonuç olarak, “Onun kanı bizim ve çocuklarımızın üzerine aksın!” şeklinde beddua edip bugüne kadar ağırlık bir yük altında olan lanetlenmişlerden değillerdi. Esir İsrailililer arasında Kurtarıcımıza karşı nefret duymalarını yol açacak bir neden yoktu. Vaat edilen Mesih’in sadece dünyevi bir kral olacağını beklediklerine dair de elimizde bir kanıt yok. Bin yıl boyunca iki kabileyle çok az etkileşim içinde oldular ve milli antipatileri siyasi birlik fikrine karşı doğal olarak isteksiz olmalarına sebep olurdu. Öte yandan İsa’ya tapınmayı açıkça belirten “bilge adamlardan”⁴ aldıkları haber, dünyevi bir liderden ziyade ruhani bir önderi beklediklerini ortaya koyuyor. Pentekost gününde gördükleri ve tecrübe ettikleri de onların ve haberi duyanların İncil’i karşılamaya hazırlandıklarını gösteriyor. Kalpleri de uzun esaretten dolayı muhtemelen yumuşamıştır. Başka bir ifadeyle, bütün şartların din değiştirme lehinde olduğu görülüyor.

4. Tarih, on kabilenin havariler ve onlardan hemen sonra gelen ardıllarının vaaz etmesiyle din değiştirdiklerine dair kanıt sunuyor. Kanıtlardan bazıları önceki sayfalarda laf arasında belirtildi. Meraklı okuyucunun ilgisini çekecek alim Assemani’nin kitabından

¹ age.

² age. s. 36.

³ age. 19.

⁴ Nasturiler, “bilge adamlar”ın Mesih’in dünyevi krallığının kabul işareti olarak yanlarında altın bulundurdıklarını fakat İsa’nın İlahi kişiliğini de kabul ettikleri için önünde ibadet ederken tütsü yakmak amacıyla yanlarında buhur ve mür taşıdıklarını söylemektedirler.

birkaç sayfayı aktarayım. Assemani şunları dile getiriyor: “Adjabena (yani Adiabene sakinleri), Elamlılar, Persler ve Medler Havari Thomas, Thaddeus, Simon, Matta ve Bartholomew ile daha önce Yunan, Latin ve Suriyeli yazarlarca gösterildiği üzere öğrencileri Ade, Mares ve Agheus tarafından imana döndürüldüler. Perslilerin ilk havarilerinden sonra Selevkos başpiskoposluğuna bağlı başrahipler aynı halka Hristiyanların kutsal ibadetlerini telkin etmeye veya onları kabul ettikleri dine alıştırmaya çalıştılar.” Assemani şu şekilde devam ediyor: “Görüldüğü gibi, Mezopotamya’nın ötesinde Hristiyanlık inancını, daha çocukluk aşamasında olduğu dönemde ilk kabul eden yerler Pers krallığının iki bölgesi olan Adjabena (Adiabene) ile Elamlılardır.”¹

Burada, tam da esir İsrailîlerin yaşadığı yerlerde ikamet eden insanların, öğrencilerinden önce Yahudi olanları Hristiyanlığa davet etmek için dünyanın her yerine giden havarilerin vaazlarıyla Hristiyanlık inancına geçtikleri bize anlatılıyor.

Kilise tarihimizin ilk tarihçisi olan Eusebius² bize açıkça şunu bildiriyor: Havariler “henüz inancı açıklama cesaretinde bulunabilecek durumda değillerdi; bu yüzden sadece Yahudilere duyuyorlardı.” Bu, öğrencilerin dağılmasından sonra ve bilahare bahsedilecek Cornelius’un din değiştirmesinden önceydi. Eusebius, Origen’in kaynağına dayanarak Part ülkesinin Thomas’a tahsis edildiğini söylemekte ve İncil’in Yahudiler arasında genel itibarıyla başarıya ulaşmasını şu apaçık dille belirtmektedir: “Böylece Kurtarıcının öğretisi ilahi bir tesir ve işbirliğiyle güneşin huzmeleri gibi bütün dünyayı hızla aydınlattı. Şimdi, İlahi kehanete uygun bir biçimde, İncil vaizlerinin ve havarilerinin sesleri ve kelimeleri en uç dahil yeryüzünün tamamında yankılanmaktadır. Kemale eren tahıl ambarları gibi, bütün kentlerde ve köylerde kiliselerin bol ve mensupları tarafından doldurulduğu görülmektedir.”³ Yazar, Cornelius’un din değiştirmesinden ve Yahudilikten gelmeyenlerin Petrus ve Pavlus’un önderliğinde “Tanrı’nın karşılıksız lütfunun” özel

¹ Assemani, *Bib. Orient.* IV. cilt, s. 414.

² *Hist. Eccl. Lib.* II. c. 1.

³ *Hist. Eccl. Lib.* II. c. 3.

bir eylemi olarak Hristiyanlığa geçmelerinden uzun uzadıya bahsetmekte ve İncil'in Yahudiler arasında kabul edilmesinin Yahudi olmayanlar tarafından kabulünden önce geldiğini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı, on kabilenin yurdundaki birçok dönmenin İsrail'in esir çocukları olduğu çıkarımına varıyoruz.

YIRMİNCİ BÖLÜM

Din Değiştirdiklerine Dair Kitab-ı Mukaddes'te Yer Alan Kanıt - Pavlus'un Konuşması - Yakup'un Mektubu

Belki şu soru sorulabilir: Eğer on kabile bu kadar erken bir dönemde Hıristiyanlığa geçtiyse havarilerin yazılarında kendilerinden neden hiç bahsedilmiyor? Bu soruya yanıtlım başka bir sual olacak: Onlara İncil'i tanıtan Azimli Thomas ve diğerlerinin çabalarına neden değinilmiyor? Kutsal Kitapların konuya dair sessizlikleri bahsi geçen kişilerin Yeni Ahit'i kaleme alan yazarlara uzak yerlerde çaba harcadıklarını bir kanıt değil midir? Ve Eusebius tarafından kaydedilen İncil'in çok geniş alana yayılmasından neden hiç bahsedilmemektedir? Kelamın Kudüs'ün tahribinden önce (Luka 21:32) veya en azından bazı havariler hayattayken (Matta 16; Markos 9:1) yaygın bir biçimde vaaz edileceği bizzat Rab tarafından bize söylenmiştir ve onun sözünün doğruluğuna ilişkin en ufak bir kuşku duyamayız. Tarihe bakıldığında sözünün doğru olduğu görülür.

Önümüzdeki bu kanıtla birlikte, Yeni Ahit yazılarında on kabilenin İncil'i kabul etmediklerine dair bir imanın olmayışını bilmek yeterlidir. Yahudi milletin reddinden bahseden Pavlus, Romalılara bütün Yahudilerin heba olmadığını söylemektedir. Çünkü İlyas tek başına olduğunu düşündüğünde Tanrı Baal önünde diz çökmeyen en az yedi bin kişiyi muhafaza etti ve bu yüzden de o zamanlar "lutfu mazhar olmuş geriye kalanlar" vardı; belki de beklentilerden

ve İlyas'ın beklediğinden fazla bir şekilde yedi bin kişiydiler.

Esir İsraililerin Romalıları çok uzak bir yerde ve Part imparatorluğu egemenliği altında yaşadıklarını düşündüğümüzde, Romalıların İncil'in esir İsraililer arasında yayılmasını bilmemesi şaşırtıcı değildir. Fakat Pavlus'un Romalıları 11:4, 5, 7'deki genel imasından daha pozitif bir şey bulup bulamayacağımıza göz atalım.

Bütün yargılama ve eziyetlerde onu çağıran ahretteki aynı şanlı yaşam ve kutluluk umudunu taşıyan Pavlus, Kral Agrippa'nın karşısındaki mahir savunmasında (Elçilerin İşleri 26) diğer iki kabile-den bazı kişilerle birlikte on kabilenin dindarlığını¹ ve sadakatini üstü kapalı bir biçimde söylemektedir. "Hemen hemen gece gündüz Tanrı'ya hizmet ediyorlar, kendilerine söz verilmiş on iki kabilemiz geliyor." *On iki kabilemiz, bizim on iki kabilemiz* (Yunanca versiyonda). Alim ve ilham almış havari, *on kabilenin* vaziyetinden bihaber miydi? O halde neden onları diğer iki kabileyle birlikte anmaktadır? Yoksa bazılarının tahmin ettiği üzere geri dönen bazıları veya belki de esaretten sonra İsrail krallığında kalmaya devam edenleri de mi sayıya dahil etti? Yahut başkalarının ileri sürdüğü gibi *on iki* kabile derken sadece Yahuda'dan mı bahsediyor? Bu yorumların her biri, onun cemaatinin ete (İsa'ya) karşı durumunu bilmememiz kadar Pavlus'un konu hakkında cahil olduğunu varsaymaktadır. Ama Pavlus da bütün ilmine ve Kutsal Ruh'tan öğrendiklerine rağmen ondan yirmi yıl sonra "on kabilenin Fırat'ın ötesindeki esaret yurdunda olduklarını" açıkça söyleyen Josephus'tan daha az mı bilgiliydi? Ayrıca Pavlus "Yahudiler arasındaki bütün âdetler ve meseleler hakkında uzman olduğunu" bildiği büyük bir Yahudi alime hitap ediyordu. Eğer biri Pavlus on kabilenin vaziyetinden habersizdi dese de Agrippa'nın bihaber olmadığı kesin. Bu kral olaydan üç ya da dört yıl sonra daha önce alıntılanmış olduğumuz ve herkesin kabul ettiği üzere o zamanlar on kabilenin Fırat'ın ötesinde *Partların* egemenliği altında ve Adiabene'de olduğunu belirten konuşmayı yapan Kral Agrippa'nın ta kendisiydi ve Adiabene tam da İncil'in ilk kez Rabbimizin göğe yükselişini ikinci yılında

1 Howe, *Works*, V. I. S. 567. "Havariyi on iki kabilenin dindarlığı hakkında konuşurken bulduk." Elçilerin İşleri, 26:7.

veya Pavlus'un Kral Agrippa'nın önünde vaaz verişinden 27 yıl önce vaaz edildiği yerd. Halkın halihazırda kitleler halinde Hıristiyanlığı kabul ettiklerini ve kiliselerin organize olup inançla inşa edildiklerinden bunun etkisini göstermiş olduğunu görmüştük. Şimdi de Pavlus, bütün bu meseleleri bilen birine hitap ederek dindarlıklarının bilinen bir gerçek olduğundan bahsediyor: "On iki kabilemiz *hemen Tanrı'ya hizmet ediyorlar.*" Esareten sonra on kabile arasında tapınak hizmetlerinin yeniden dirildiğine inanmamıza sağlayacak bir neden yok. Ayrıca, Pavlus'un kullandığı dil Hıristiyanlara özgüdür ve şimdiki *zaman* kipi kullanılmakta böylece halihazırda İncil'i kabul eden bir halk arasında o an neler olduğunu belirtmektedir. Pavlus, "Umuttan dolayı Yahudiler tarafından suçlanıyorum" demektedir. O, umutla vaat edilmiş Mesih değildi çünkü İsa zaten gelmişti ve Pavlus din değiştirmeyen Yahudilerin yaptığı gibi İsa'nın görünmesini kabul etmekten dolayı neden suçlansın ki? Fakat o, dirilmiş bir Kurtarıcıyla vaat edilen sonsuz yaşamın ve İsa'ya inanan her kişinin özellikle değerli bulunduğu *yeniden diriliş umu*du. O, havarinin risalesinde olabildiğince doğru temeller üzerinde anlatmaya çalıştığı ve onun için her şeyini kaybetmeyi göze aldığı umuttu. Havarı, "Eğer mümkün olursa herhangi bir şekilde ölünün yeniden dirilmesine ulaşabilirim" diyor.

Yahudi ayinlerinde bu umuda dair o kadar az referans vardı ki yeniden diriliş düşüncesi bu kuralları tatbik etmeye devam eden Yahudilerin çok büyük bir kısmı tarafından reddediliyordu. Öte yandan bu düşünce İncil'in sancağı altında Tanrı'ya gece gündüz hizmet eden dönme İsrailileri yeniden diriltiyordu. O zamana kadar muhtemelen putperestlik yanılışına batmış olan sözü edilen on kabilenin şimdi "geleceği umuluyor" idi. O, *hayatımız olan* İsa aracılığıyla "İncil'de ortaya çıkarılan" umuttu ve sadece ona iman edenler "çabalarının Rabbin nezdinde beyhude olmadığını bilerek" gece gündüz Tanrı'ya hizmet etme şevkine sahiptiler.

Eğer esir İsraililer bu şekilde Tanrı'ya hizmet etmediyse İsraililerin durumunu bilen ve onların Tanrı'ya değil putlara hizmet ettiğine itiraz eden Agrippa'yı neden duymuyoruz? Ancak Agrippa itiraz etmek yerine, Pavlus'un suçlandığı vaade inanların ve bu

umut için görevlendirilenlerin kaç kişi olduklarını hatırd tutarak bu inananlar grubuna katılmaya hazır dı ve “Neredeyse *beni* [de] Hıristiyan olmaya ikna edeceksiniz” dedi. Pavlus’un anlattıklarının tümüne tam itibar gösterdi; esarettteki cemaatlerinden kişileri bile kapsayan ne kadar çok insanın havariye şevk ve belagatle ilham edilen inancı kabul etmiş olduğunu gördü. Pavlus’u sadece beraat etmekle ve ona özgürlüğünü vermekle kalmayıp neredeyse kendisi Hıristiyan olmaya ikna edilecekti.

YAKUP’UN MEKTUBU on kabilenin daha önce din değıştirmesi hakkında daha kesin kanıt sunmaktadır. Bu mektupta yurtdışına dağılmış *on iki kabileye* hitap edilmektedir. On iki kabile cemaat olarak selamlanmaktadır. Sadece Hıristiyanlara uygulanabilecek sözlere ve düşüncelere teşvik edilmektedirler. İsa’ya olan inançları methedilmekte, bütün mektup boyunca kendilerine tavsiye verilmekte ve *cemaat, sevgili cemaat* olarak uyarılmaktadır. Bu terimler bu kısa mektupta en az on iki kere tekrarlanmaktadır. Kiliselerinden ve kiliselerinin büyüklerinden bahsedilmektedir. Mektuptaki iç kanıt göz önünde bulundurulduğunda on iki kabileden *Hıristiyanlar* diye bahsedildiğinden hiç kimsenin kuşkusu olamaz. Bu mektup 60 veya 61 yılları dolaylarında yani çarmıha germeden neredeyse otuz yıl, İncil’in Thomas’ ve başkaları tarafından on kabileye tebliğ edilmesinden yaklaşık yirmi beş yıl sonra yazıldı. Bu nedenle İncil uzun süredir onlar arasında kök salmış olduğu gibi din değıştirmeye dair heyecanları büyük bir başarıyla sonuçlandı.² Daha sonra diğer kutsal yazıların ilave edildiği kendi kadim dilleriyle kaleme alınan Matta İncilini hemen kabul etmelerinden bahsetmiştik. İbranilere Mektup, özellikle Kudüs veya Filistin’deki Yahudilere yazılmışken Yakup’un Mektubu *on iki kabileye* hitaben kaleme alınmıştı. Beza, Cave, Scott, Fabricius, Piskopos Tomline ve başkaları; bu mektubun bütün dünyaya dağılmış inanan Yahudilere yazıldığı fikrindeler. Michaelis, Yakup’un bu mektubu halihazırda Yahudilikten Hıristiyanlığa geçmiş kişilere yazdığını düşünmektedir. Dr. Benson bu mektubun Filistin dışında yaşayıp Hıristiyanlığa

¹ Assemani, *Bib. Orient.* V. IV. s. 33.

² age. s. 414.

geçen Yahudiler için yazıldığı fikrini savunurken çok az kişi söz konusu mektubun din değiştiren veya değiştirmeyen bütün Yahudiler için yazıldığını düşünmektedir.¹ Bu konuda söylenenlere ilaveten, Piskopos Tomline'nin ifade ettiklerini ekleyebilirim: "Havari mektuplarının amacı; din değiştirmek değil doğrulamak, inanmayanların değil inananların yanlışlarını düzeltmekti. Bahsi geçen yazının muhatapları hemen arkasından "İnancınızın denemesi sabırla devam ediyor" ifadesi gelen sadece inanmış Yahudilerle sınırlıdır. Yine "Rabbimiz İsa Mesih'in, Şanın Rabbinin inancını taşıyın." Bu parçalar inanmayanlara hitaben yazılmış *olamaz* (Piskopos Tomline, *Chr. Theol.*, s. 472). O halde, eğer Yakup bu mektubu Yahudilere ve on iki kabileyeyazdıysa on kabile hali hazırda din değiştirmişti.

On kabilenin halk olarak kilisenin havariler döneminde Hıristiyanlığa geçtiğini gösterdikten sonra Nasturi Hıristiyanların onların doğrudan nesli olduğunu ispatlamak için birkaç hususun belirtilmesi gerekiyor:

1) Nasturiler, on kabilenin din değiştirirken ve daha önce gösterilmiş olduğu üzere beşinci yüzyıla kadar yaşadıkları yerde ikamet etmektedirler.

2) Nasturi kiliseleri ve başrahipleri, İsraililer tarafından kurulan aynı yerlerde kesintiye uğramaksızın yaşamaya aynen devam etmektedir. "Pers elçilerinden [*Adiabene* ve *Medya*'da vaaz veren Thomas, Thaddeus vs.] sonra gelenler, *Selevkos* başpiskoposluğuna bağlı başrahipler ya aynı halka Hıristiyanların mukaddes dini kurallarını telkin etmeye ya da kabul ettikleri dine uyum sağlama-larına yardım ettiler."²

Selevkos'un en eski zamanlardan beri Nasturilerin esas otorite ve nüfuz merkezi olduğu, başpiskoposlarının ve sonradan gelen patriklerinin orada ikamet ettiği ve on kabilenin yaşadığı bütün ülkeyi yönettikleri şimdi iyi bilinen bir gerçektir. Daha önce adı geçen Mares 82 yılında *Selevkos*'ta kiliseyi kurdu ve o zamandan Nasturilerin *Doğu*'da baskın mezhep olduğu 498 yılına kadar başpiskoposun ve

¹ Horne, *Introduction*. V. IV. s. 412.

² *Bib. Orient*. V. IV. s. 414.

498'den merkezin Bağdat'a taşındığı 762'ye kadar yeni patriklerin' ikameti olmaya devam etti.

Adiabene (Adjabena), Asur ve Halah (Halachæ); başrahipleri 852'de Nasturi patriklerini atama yetkisine sahip metropolit piskoposluklardı² ve daha başlangıç aşamasında olan Hıristiyanlık inancını kabul etmişlerdi.³ "Hiçbir yerde *Adiabene*'de olduğu kadar Süryani kilisesi yoktu." "Burası çoğunlukla Hıristiyanların ikamet ettiği bir Pers bölgesidir."⁴ Daha önce ifade edildiği üzere, *Adiabene* daha önce esir İsraililerin yaşadığı ve şimdi de Nasturilerin büyük bir kısmının ikamet ettiği bölgedir. Birinci yüzyılda Part ülkesinin parçası olan bu bölgeden daha sonraki zamanlarda Pers diyarının bir bölgesi olarak bahsedilmektedir. Şimdi bu olguları Assemani'nin ifadeleriyle mukayese edelim: "Hıristiyanların, ruhban sınıfından olmayanlar, papaz yardımcıları, papazlar ve piskoposların havariler döneminden günümüze kadar *kesintisiz bir şekilde* Pers'te var oldukları yeterince ortaya konulmuştur."⁵ Yine şöyle diyor: "Herhangi bir kişi bu kilise sayısından yola çıkarak Hıristiyanlık dininin daha önce Asur, Adjabena (*Adiabene*), Germea (*Adiabene*'ye komşu bir yöre) ve Keldani ülkesinde yayıldığına emin olabilir."

Böylece tarihin ışığında, din değiştirmiş Yahudiler ile şu anki Nasturiler arasındaki sürekli bağlantının izini sürmüş olduk. Yahudiler çok kesin bir şekilde, Nasturilerin İsa'nın ölümünden hemen sonra Yahudilikten Hıristiyanlığa geçtiklerini ileri sürüyorlar. Bu ifade, benim ve yerli yardımcılarımın hazır bulunduğu bir yerde en başta bahsi geçen Daniel ve Ezekiel tarafından dile getirildi ve başka Yahudiler tarafından da tekrarlandı. Nasturilerin kendi açıklamaları İncil'i doğrudan havarilerden öğrendiklerine dair tarihi tanıklık ve Yahudi kardeşlerinin şahitliğiyle tamamen örtüşüyor. Onlar arasında İncil'i yaydıkları bize sık sık söylenen havarilerden ilk dini öğretmenleri olarak bahsediyorlar. Ayrıca, bu havarilerin vaaz verdiği ve bazılarının hayatını feda ettikleri belli yerlere dik-

1 age. s. 67.

2 age. s. 625.

3 age. 415,416; 932,933.

4 age. s. 414.

5 age. s. 33, 410.

kat çekiyorlar. Bu yerlerin bazılarında sevgili havarileri için uzun zamandır dikilmiş olan anıtları var.

Asur'un kuzey bölümünde gördüğüm çok sağlam taşlı bir kilise çok eski zamanlarda, bu bölgede özellikle günümüz Albagh'da vaaz veren Bartholomew anısına inşa edilmiş. Bazı Süryani yazarlar bu kilisenin bizzat Bartholomew tarafından yapıldığını ileri sürmüşlerdir.¹ Fakat muhtemelen daha doru bir şekilde, Nasturiler bunun için daha sonraki bir tarihi vermekteler. Thaddeus ve Mares'in İncil'i tebliğ ettikleri Asur'daki diğer yerler belirtiliyor; Medya'da Urmiye gölü yakınında ismini Hindistan'a doğru yolculuğuna devam etmeden önce burada uzun süre kaldığı söylenen Aziz Thomas'tan alan Mar Tooma veya Thöma adında bir kilise var.

Nasturiler Aziz Thomas'a çok büyük önem veriyorlar çünkü onu diğer kişiler özellikle de kendileriyle daha uzun bir süre kalmış olan ve kendisine sevgi gösterdikleri Thaddeus'la birlikte Hıristiyanlığa geçmelerini sağlayan esas lider olarak görüyorlar.

Nasturilerin Muhammedî dönemden iki asır önce Adiabene'de veya Asur'un merkezindeki yerlere inşa edilip ayakta olan kiliselerinin tarihî kayıtları var.² Urmiye'deki kiliselerden birinin Hıristiyanlığın ikinci asrında inşa edildiği söyleniyor. Müslümanlar tarafından Nasturilerin elinden alınan bir başka kilisede Müslümanların onarım yaptığı tarih kufi harflerle takriben yedi asır öncesini gösteriyor.³ Muhammediler o zamanlar bile bu yapının eski olduğunu söylüyorlar. Tarihi kayıtların olmaması bazı kiliselerin tarihini tatmin edici bir şekilde belirlemede zorluk çıkarsa da şu anda ayakta olan Nasturi kiliselerinin beşinci yüzyılın başında yani inşa edildiğine ilişkin yeterince bilgi mevcut. Bu dönem ise daha

1 Elimde, Bartholomew'in Asur'daki çalışmaları hakkında bilgi veren, Bartholomew'in Isaachar kabilesinden olduğunu ve dolayısıyla onun on kabileden olduğunu söyleyen eski bir Süryani el yazması var. Bartholomew Nathaniel ya da Nathaniel Bar Tolemey olarak adlandırılıyor.

2 Teshet d'mer Eziah, Süryanice el yazması.

3 İçi değiştirilen cami kutsal kabul edildiği için ben bir sene önce özel izin alıp arkadaşlarımla ziyaret edene kadar hiçbir Hıristiyan'ın girişine izin verilmemiş. Caminin kubbesi yaklaşık 20 metre yükseklikte ve burası şehirdeki en iyi bina.

önce görmüş olduğumuz gibi Jerome'nin "esaretleri asla bitmedi"¹ diyerek on kabilenin hâlâ bölgede olduğuna dair bize güvence verdiği zamana denk geliyor.

Yahudiler ve diğer halklar, bu ülkedeki çok eski zamanlara dayanan konutlara tanıklık ediyorlar. Bu da onların eski dönemlerde esir İsrailîlerin yerine geçmediklerini gösteriyor.

Şu anda bölgede bulunan Muhammedî ırk (Afşarlar) bu toprakların yerlisi değiller; sadece birkaç asır önce ya Horasan ya da Hazar Denizi'nin doğusundan gelmişler. Fakat Afşarların bilge adamları Hristiyanlıktan önce burada olduklarını doğruladıkları Nasturilerin çok eski bir tarihe sahip oldukları konusunda hiçbir kuşkunun olmaması gerektiğini söylüyorlar. Asur kralları tarafından bu bölgelere esir olarak yerleştirilen Yahudiler, Nasturilerin oraya yerleşmelerinin kendi yerleştikleri zamanla çağdaş olduğunu ifade ediyorlar.

Bu Nasturilerin hiçbiri atalarının ne zaman veya hangi şartlar altında buraya geldikleri hakkında yalan söylüyormuş gibi yapmıyorlar. Ama on kabilenin Asur kralları emri altında esir edilmesini en akıllı bazı bilgelerine gösterdiğimde bunun bir zamanlar atalarının yerlerinden edilmesi olayı olması gerektiğini söylediler. Eğer Hristiyanlığın başlangıcında buraya geldiyseler, konu hakkında hepsinin tamamen cahil sahibi olması, şu anda yaşadıkları yerlerdeki on kabilenin başka yere yerleştirilmelerini hiç duymamış olmaları ve bununla birlikte havariler döneminden günümüze kadar kesintisiz bir şekilde piskoposların, papazların, papaz yardımcılarının ve kiliselerin aynen devam etmesi gerçekten de tuhaf!

¹ Tom. VI. S. 7, 80.

YIRMİBİRİNCİ BÖLÜM

On Kabile'nin Din Değiştirmesine ve Gelecekteki Muhtemel Durumlarına İlişkin Kehanetler

Kutsal Yazılar'ın hangi kehanetlerinin veya bölümlerinin on kabilenin o kadar erken bir dönemde ziyaret edildiğini ve onların İsa'yı kabul ettiklerini bana sorabilirsiniz. Buna cevaben şu soruyu sorabilirim: İlham almış havarilerden hangileri Mesih'in vücut bulmasından birkaç asır geçtikten sonra onu karşılamayacaklarını bize söylemektedir? Fakat mevzu birçok bariz zorlukla kuşatılmış durumda çünkü onların tamamının din değiştirmesi ve Tanrı'nın tam lütfuna mazhar olmalarının sonucu olan bazı şanlı vaatler, şimdiye dek tezahür etmedi. Bu bizi, Kutsal Ruh'un Tanrı'nın seçilmiş halkına dair neleri gerçekleştirdiğine daha dikkatli bakmamıza neden oluyor. Belki bazıları tarafından belirsiz addedilen şimdiye kadar vuku bulan ve şu an gerçekleşme aşamasında olan daha iç açıcı kehanetleri bir kenara bırakarak hem eski hem çağdaş en iyi yorumcularımızın doğrudan İsrail kavmi veya on kabileyle ilgili olduğunu kabul ettikleri havarilerin yazılarına daha fazla dikkat vereceğiz. Townsend'in Kitab-ı Mukaddes'inde "*Hoşea'nın On Kabile'den ilk ricası*" olarak adlandırılan Hoşea'nın ilk üç bölümünden bahsediyorum.

Bu kehanette, belli bir tezi destekleyecek herhangi bir çarpıtmadan kaçınmak için ifadelerimin çoğunu makul biri olan Ful-

ler'in yorumuna (II. cilt, s. 110) dayandıracağım. Fuller şunları ifade ediyor: "Bu bölümler en çok on kabileye hitap etmektedir. Bence, bazı sembol ve meselleri' belirterek ilk bölümde putperest olmalarından yakınıyor fakat daha sonraki kuşakları için muazzam ve değerli vaatlerin müjdesini veriyor." Hoşea'ya "bir fahişeyi alması ve o kadından zina çocuklarının olması" emrediliyor. Halka bildirilen böyle nezaketsiz bir emir insanları şoka uğrattı. Nathan'ın Davut'a söylediği gibi, peygamber şöyle devam ediyor: "Hayır, siz adamsınız! Eğer Rab senin kocan olsaydı, bunlardansa fahişe bir karı alırdı!" Tanrı onların ruhani zinasına istinaden şunları söylemekte: "İsrail hanesinin krallığını sona erdireceğim" ve "Artık İsrail hanesine merhamet etmeyeceğim; ama onları tamamen ortadan kaldıracam." (1:4, 6). " Yine de İsraililerin sayısı denizin kumu gibi sayılamaz, ölçülemez olacak. Kendilerine, 'Siz halkım değilsiniz' denilen yerde, 'Yaşayan Tanrı'nın çocuklarısınız' denilecek. (1:10). İsrail kavminin eyleminin iğrençliğini göstermek için birçok sert şey ifade edildikten sonra tekrar evliliği sona ermiş, soyulmayı hak eden ve gayrimeşru çocuklarıyla birlikte incinmiş kocası tarafından evinden kovulan fahişe kadınla yeniden mukayese edilerek aslında böyle bir şeyin bile parçası olacakları kendilerine söyleniyor. Yine de bundan yani on dördüncü ayetten bölümün sonuna kadar, sonraki kuşaklara en değerli vaatler veriliyor. Bununla birlikte, "kadını ayartması ve onu kalabalıkların içine salması" gelecekteki merhametinden çok o anki durumu ifade ediyor. Benim anladığım, kadının günahlarının cezasını kendisinin vermesi için aşk tablosu değil Kader *tasarı*larından bahsediliyor. Karısını mahkum etmek ve def etmek için onun fahişeliğinden incinen bir koca olarak Rab, bu halkın Asur'da putperestliğe ve onu çizmek isteyenlere karşı sevgi duyma tuzağına son verecektir (Tarihler 7:11,12) ve esir olarak başka bir yere def edilerek uzun süre kayıp kalacaklardır (Ezekiel 20:35). Yine de bu kırdan onlara şefkatli davrandı ve "tekrar üzüm bağlarını almaları" için onlara vaat edilmiş toprakları verdi. İsrail kavmi, Ac-

1 Bu üç bölümün üslubu mesel anlatıyor gibi olsa da peygamber metinde gerçeklerle gerçekten bir benzerlik kursa da İsraililerin putperest oldukları yorumuna varmak mümkün. Karşılaştırınız: Ezekiel. 37:1-10.

han'ın putperestliğinin cezalandırıldığı "Akor vadisi" geçince Rabbin şiddetli gazabını dindiren "bir umut kapısı" açılacak (Yeşu 7:6). Putperestliklerine ilişkin birçok misal verdikten sonra "onun gazabı ortadan kalkacak ve hayatta kalanları rahata kavuşturacaktır." Tanrı, toplumdan kovulmuş kulları hakkında İncil'deki gibi galip bir edayla nasıl bu kadar "rahat bir şekilde konuşur"? Onlara İncil'i vermek suretiyle Tanrı bu yardımsever vaadini ne güzel biçimde gerçekleştirmiştir: "*Onların hakkında rahatça konuşacağım!*" Bu kullanılan dil sadece dünyevi iyilikleri ima etmiyor çünkü "üzüm bağları" metaforuyla ifade ediliyorlar. Bu, "onun kalbine" hitap eden bir dildir (İbranice.). Ayrıca, tıpkı İsrail kavminin Akor vadisinde bir zamanlar yaşadığı gibi; sürgün yerleri meşakkatli denemelerden geçtikten, putperestlikten arındıktan, Tanrı'nın lütfuna mazhar olduktan sonra bir kez daha "umut kapısı" oldu. Çektikleri ıstıraplar belki kalplerini yumuşatıyor ve acılarını iyileştirmesi için sunulan merhemi büyük bir şükranla kabul etmelerini sağlıyordu. Fakat bu öyle bir *ilaç*tır ki nihayetinde "umut kapısını" açmaktadır. Ölmekte olan, kaybolmuş bir kişi için İncil kadar yeterli bir ilacı nerede bulabiliriz ki?

Tanrı, esaret altında oldukları topraklarda kendilerine İncil'i bahşederek vaadini gerçekleştirdi ve İsrail kavmiyle "rahatça" konuştu. Böylece onlara bir umut kapısı açtı ve sarsılmış İsrail kavmini neşe ve övgüyle donattı. "Ve tıpkı gençliğindeki gibi orada ezgiler söyleyecek." Bu neşe ezgisini ne sonlandırabilir? Bunun esaretten dönüş zaferinin ezgisi olmadığı besbelli çünkü dilin yanı sıra tarihinin daha sonraki kısımları da buna olanak vermiyor: o, *orada* ezgiler söyleyecek; orada yani yaban diyarda. Önceki ayette belirtildiği gibi "Kendilerine, 'Siz halkım değilsiniz' denilen yerde, 'Yaşayan Tanrı'nın çocuklarısınız' denilecek". Böylece "Gençlik günlerinde olduğu gibi, Mısır'dan çıktığı günlerde olduğu gibi, Ezgiler söyleyecek. Ve o gün gelecek' diyor Rab, 'Bana, 'Kocam' diyeceksin" (2: 15, 16) ve "Seni sonsuza dek kendime eş alacağım, Doğruluk, adalet, sevgi, merhamet temelinde seninle evleneceğim. Sadakatle seninle evleneceğim, Rabbi tanıyacaksın. (2:19,20). Evlenme veya eş almanın yapısı Nasturilerin âdetleri bölümünde izah edilmişti.

Hoşea 3'ü incelediğimizde bunun tamamına erdirilecek bir evlilik sözleşmesi olmadığını görüyoruz. Bu daha ziyade Tanrı'nın yüce vaatlerine adım atılan bir sözleşmedir. Ve İsrail'i sadakatle kendine eş olarak aldığı için geri dönüp bu çiğnenemez vaadi tamamına erdirecektir. Tek tek Hristiyan bireyler olarak bu nihai birleşmeyi öbür dünyada yaşayacağız ama aynı şey kolektif bir bütün için söylenemez. Eğer *bir bütün olarak* İsrail'in çocukları Rabbi *tanıyacaklarına* dair ulvi söze dayanarak bu dünyada Rabbin eşi olduysalar veya vadesi dolduğunda O'nunla bir olacakları anlaşılmaya iştirak ettiyseler sadece bu dünyada *bir bütün olarak* mükemmel evliliği gerçekleştirebilmiş olabilirler.

Daha önce ifade edildiği üzere, alınan kadın nişanlı kocasının adını taşıdığı gibi ondan iyilik ve koruma da görür. Dolayısıyla, bu esir İsraililerle yapılmıştır. İsa'nın adını üzerlerinde taşıyorlar ve onlardan binlerce kişi bu isim için can vermiş. Hem dünyevi hem de manevi lütuf görmüşler. Hem gerçek hem de mecaz anlamda “üzüm bağlarını al”mışlar ve deneme aşamasında olmasına rağmen gümüşün saflaştırılması gibi onları ateşten geçirerek öyle cezalandırmıştır ki onlardan geriye çok iyi muhafaza edilmiş bir bakiye kalmış yalnızca. Kıskaç bir Tanrı , “Size dokunan benim göz bebeklerime dokunmuştur” diyerek onları gözetlemiştir.

Tanrı büyük bir sadakatle vaadini yerine getirmiştir: “Kırdaki hayvanlarla, gökteki kuşlarla, [onları incitebilecek] toprakta yaşayan canlılarla, halkım için o gün antlaşma yapacağım; yeryüzünden' yayı, kılıcı, savaşı kaldıracığım, güvenlik içinde yatıracığım onları.” (2: 18).

Uzun süre oyunca Nasturi Hristiyanların böyle özel bir sözleşmenin hususi özneleri olduğuna dair bir fikre sahip olduğumda Nasturilerin onları bir çırpıda bitirmeye hazır olan düşmanlarla çevrili olmasına rağmen (daha önce bahsetmiş olduğum mükemmel mucize ile) Kader'in özel müdahalesiyle o kadar güvenli bir halde kalmaları bende şaşkınlık ve hayranlık uyandırmıştı. Fakat vahşi ve yalancı peygamber nafile yere onları imha etmeye çalıştı. Hiçbir

1 İbraniceeretz kelimesi çoğu kez *toprak* olarak dünya şeklinde yorumlanmakta ve bu bağlamda tam da bu kullanıma uygun düşmektedir.

düşmanları savaş aletlerini bu kayalıklardan geçiremedi. Türkler, Persliler, Kürtler beyhude bir şekilde buna teşebbüs ettiler. Bunlar Nasturilerin kalelerine girmiş ve öyle insafsız bir hiddetle onlara karşı kılıçlarını kaldırmışlar ki en büyük katliamın gerçekleştiği bu yere şimdi “kan gölü” denilmekte! Fakat Tanrı onların düşmanlarıyla *sözleşme* yapmış ve düşmanlarına “Bu kadar! Daha fazla gidemezsiniz, şimdi gidin.” demiş. Burası öyle bir yer ki hâlâ güvenli bir biçimde hayatlarını sürebiliyorlar; öyle bir kale ki Ömer’in korkunç orduları nafile yere burayı ele geçirme girişiminde bulunmuş. Daha önce herhangi bir düşmanın buraya girebildiğine dair hiçbir anlatı yok. Bütün güvenli dağ yerleşimlerinden geçtiğimde, yabani keçilerin zorlukla adım atabildiği uçurum ve kayalıklarda ve ülkeye alışık olan en dayanıklı katırların bile içinden geçemediği dağ geçitlerinde seyahat ettiğimde her yer sanki Tanrı “onları güvenli bir şekilde yaşasınlar” diye yaratmış gibi duran Doğa’nın ta bulutlara kadar yükselen siperleri tarafından çevrelenmişti.

Nasturiler Tanrı’nın bu esirgeyici dikkatinden bihaber değiller. Bunun, etraflarında sinsice dolaşan yağmacı vahşi canavarlardan korumak üzere koyunlarının çekilebileceği bir yer yaratan Çobanın Büyük işi olduğunu düşünüyorlar. Onun merasında koyun olan kendilerine Tanrı’nın özel ilgisinin kabulüne binaen dağ vadilerine *Tiyari* yani “Ağıl!” adını vermişler. Bunun tam olarak ne manaya geldiği, ağılın kurnaz hırsızlara ve yiyip bitiren kurtlara karşı güçlü bir kale gibi güvenliğin sağlandığı Doğu’da net anlaşılabilir. Sözlü gelenek, bu Büyük Çoban’ın ağıllarının bazı dönemlerde sürgün kilisenin sığınabildiği tek yer olduğunu söylemektedir. Eziyet ateşleri halkın etrafında tutuştuğunda ve sınırlarda savaş sesleri işitildiğinde halk, yerin kadına yardım ederken kaynaktan çıkan suyun onu yok ettiği çöldeki mekanına¹ adeta bir kartalın kanadının üstündeymişçesine süzülerek inmişler.

Tanrı’nın Nasturiler için düşmanlarıyla sözleşme yaptığını söyledik. Tanrı, Perslilerin veya Türklerin dağ sığınaklarına girmeye teşebbüs ettiklerinde onların cesaretlerini kurumasına yol açmıştır. Hatta bazı kişiler azılı düşmanları cesaretlerini kaybetmeden

1 Kitab-ı Mukaddes’teki bir olaya atıf var. (-ç.n.)

önce korkunç görünüşlerinde sihirli bir tesirin olduğunu ileri sürerek olanlara olağanüstü güçler atfediyorlar.

Tanrı, onlar büyük güce sahipken Muhammedî halifelerle bir sözleşme yaptı. Onlara bahşedilen lütuf ve esirgeme o kadar büyüktü ki bazı hizmetler karşılığına tüccar ve hekim olarak Müslümanlara verildiler.

Mosheim şunu demektedir: “Nasturilerin iktidardaki başpiskoposları Jesubabus önce Muhammed sonra da Ömer’le anlaşma yaparak kendi mezhebi için birçok avantaj elde etti.” (Assem., *Bib. Orient.* V. IV. s. 94; *Eccl. Hist.* V. I. s. 530). Patriğin evinde Muhammed’le imzalandığı söylenen anlaşmayı gördüm. Bu anlaşma eski Arapçayla yazılmıştı ve çok eski gibi görünüyordu. Kürt lider de bu anlaşmanın Muhammed’le yapıldığını söyledi.

Şayet Calmet tarafından alıntılanan ve Yahudiler arasında çok büyük bir şöhrete sahip tarihçiye inanıyorsak, Nasturilerin dağlarının güneyindeki düzlüklerde üç yüz bin Perslinin bedenini ezen yenilmez orduların en büyük fatihi bile Tanrı’nın, seçilmiş halkının huzuruna dair fermanı ile durduruldu. Josephus Ben Gorion şunları belirtiyor: “Büyük İskender İsraililerin yurdunu diğer milletlerin ülkelerinden ayıran karanlık dağları geçeceği zaman kendisine ‘Tanrı’nın evine girmemeye dikkat et!’ diye bağırarak bir ses tarafından engellendi.”

Böylece Yehova onların düşmanlarıyla anlaşma yaparak yay ve kılıçları kırdı, ülkedeki savaşı sona erdirdi ve onları güven içinde yaşattı. İncil’deki anlaşmada olduğu gibi, onları sadakatle eş olarak seçti ve onun ulvi sözü o kadar doğru çıktı ki zamanla İsrailileri kendine en yakın topluluk yaptı “ve Rabbi kabul ettiler.”

Fuller; Hoşea’nın üçüncü bölümü hakkında şunları ifade ediyor: “Üçüncü bölüm aynı konuda başka bir kehaneti de içeriyor. Öncekinde olduğu gibi bunu bir mesel anlatarak bildiriyor. Bahsedilen durum, bir adamın fahişe bir kadına bağlanması. “Rab, peygambere ‘Rab onları nasıl seviyorsa, sen de git, o kadını sev, başkasınca sevilmiş, zina etmiş olsa bile.’ dedi.” Peygambere daha ileriye gitmesi ve iffetsiz eylemlerinden vazgeçip kendi başına olan bir dul gibi karısı olarak yaşaması için bu fahişeyi nişanlanıp anlaşma yap-

ması söyleniyor. Bu, Rabbin İsrail çocukları için beslediği sevgiye benziyordu. Rab, putperestliklerine rağmen onları sevdi ve gelecek bir zamanda onları kendi halkı yapmayı amaçladı. Ancak Rab onları putperest halleriyle ve birbirlerinden ayrı yaşadıkları belli bir zamana kadar kabul etmeyecekti; fakat zamanla günahlarını unuttarak onları kendi Kilisesi ve halkı olarak kabul edecekti.

Bu, şüphesiz paragrafta dair doğru bir bakış açısı. Ancak bu görüş daha belirli açıklamaya da ihtiyaç duymaktadır. İkinci ayette işaret edilen âdetin Nasturilerin günümüzdeki eş alma pratikleriyle birebir örtüştüğünü daha önce ifade etmiştim; öyle ki söz konusu durumun peygambere tatbik edilmesi hususunu anlamada en ufak bir zorluk çekmiyorlar. Bu ve önceki ayetleri kendilerine gösterdiğim piskoposlar ve başka kişiler, birçoğunun düşündüğü gibi buradakinin evlilik değil bir *nişan* veya *eş alma* olduğunu tereddüt etmeden söylediler.

Eş alma şartlarının belirlendiği ve (tıpkı şu anda Nasturilerin yaptığı gibi) paranın teslim edildiği (2. ayet) bize bildiriliyor; ama peygamberin vaat olan bu birliği sağlaması *birçok gün* veya uzun bir süre geçtikten sonra meydana geldi. İsrail halkının daha önce sürmüş olduğu hayat yüzünden eşler ve evlilik üzerinden uzun bir vaktin geçmesi özellikle münasipti. Bu halk arasında; nişan ile evlilik arasındaki aranın on yılı bulduğu örnekler mevcut. Bütün bu süre boyunca taraflardan karı koca diye bahsedilir ve onlardan birbirlerine karşı en katı sadakat kurallarına uyması beklenir. Bu yüzden, eğer İsraililerin İncil anlaşmasında nişanlanmalarının üzerinden birçok asır geçmişse bu, bahsini ettiğimiz işin doğasına aykırı değildir.

Önceki bölümleri ele alırken Tanrı'nın yeni anlaşmada İsrailileri kendine eş olarak seçerken kendi payına düşen bütün gereklilikleri yaptığını görmüştük. İsraililerin Tanrı'ya kendi adı yerine Baal diye yani taptıkları putların adıyla seslenmelerinden dolayı bu kavmi cezalandırdı ve sonrasında da onlara lütuf ve esirgeme bahşetti. Bu bölümde onlardan özel bir istekte bulunmakta, putperestlikten tamamen uzak durmalarını söylemektedir. İsraililer anlaşmanın bu kısmını yerine getirmişler midir? Eğer bunu ger-

çekleştirmedilerse Tanrı'nın onları nihayetinde kendi seçkin halkı yapacağına dair bize ne güvence verilmiştir? Bazılarının yaptığı gibi kayıp kabileleri kafirler veya sözde Hıristiyan Roma Kilisesi gibi putperest işi tasvirlerle tapanlar ile kutsanmış kalabalıklar arasında aradığımızı varsayarsak, anlaşmanın o kısmını gerçekleştirdiklerini nasıl söyleyebiliriz? "Hep benim olacaksın; fahişelik yapmayacak ve başka bir adamın koynuna girmeyeceksin." İsraililerin Hıristiyanlığa geçtikten beri bu talebi sıkı sıkıya yerine getirdikleri görülmektedir. Her türlü putperestlikten uzak durmaktalar. Ancak daha önce böyle yaptıklarını düşünmemize neden olacak bir gerekçe yok. Bilakis, esaretlerine sebep olan putperestliğe Asur'a nakledildikten çok sonraları bile devam ettiklerine ilişkin kuvvetli imalar var. Diğer Yahudiler Babil'den dönerken putları terk etmişlerdir. Fakat Eusebius, kendilerine ilk defa İncil vaaz edilen Yahudilerden bazılarının o zamanlar putperestliğe batmış olduklarından bahsetmektedir. Eusebius, İncil'in Yahudi olmayan kavimlere tebliğ edilmeden önce bütün Yahudiler arasında genel olarak yayıldığını söyledikten sonra şöyle devam ediyor: "Atalarından kendine miras kalan yanlışları devam ettirenler, eski putperest hastalıkları nedeniyle engellenmiş olanlar şimdi elçilerin öğretmesi ve mucizeleriyle İsa'nın gücü sayesinde özgürleştirildiler. Ve sanki iğrenç akıl hocalarından azat olmuş ve en zalim kölelikten kurtulmuşçasına bir taraftan bütün ilahları ve şeytanları terk ederken öbür yanda da sadece bir gerçek Tanrı'nın, her şeyin yaratıcısının olduğunu itiraf ediyorlardı. Şimdi, Kurtarıcımız tarafından insanlar arasına ekilen mantıklı tapınmanın etkisiyle aynı Tanrıyı doğru ibadetlerle yüceltiyorlar." Daha sonrasında Yahudi olmayanlar arasında ilk lütuf ortaya çıkıyor: "Şimdi Tanrı'nın karşılıksız yardımseverliği diğer kavimlerin de üstüne serpildi; Cornelius İsa'nın inancını kabul eden ilk kişiydi."¹

Ama şüphesiz hiç kimse İsrail halkı Asur'un vahşi dağlarına nakledildikten sonra Tanrı'nın onlarla yeniden nişanlandığını savunmayacaktır. Bu, daha önceki putperestliklerinin cezasıydı sadece. En azından, Tanrı'nın onlara gelecekte bahşedeceği vaatlere yal-

¹ Eusebius, *Eccl. Hist.* b. c. 3.

nızca bir hazırlıktı. Dünyanın her yerine dağılmış diğer Yahudilere uygun bir durumun olduğu da söylenemez. Evet, putlarını terk ettikleri doğrudur ama başka hiçbir yerde güven içinde yaşayamamış ve nişanlı liderlerine minnettar sevincin ezgilerini yüksek sesle dile getirmemişlerdir (c. II. 15-18). Ama bunların hepsi on sekiz asırdır kayıp olan kabileler için geçerlidir. “Uzun bir zaman boyunca kralları ve prensleri olmayacak” tanımı onların politik durumunda olan başka hiçbir halka bu kadar uyamaz. Kralları ve prensleri yok; dağ kabilelerinin de onları yöneten yabancı kralı veya prensi yok. Ayinleri “kurbansız, tasvirsiz, ephod’suz ve teraphim’siz”. Hiçbir yerde emredilmediği halde Yahudilerin şükür ve hayır için kurban kesmesi gibi bireysel olarak kurban sunuyorlar ama halk olarak kurban ibadeti gerçekleştirmiyorlar; Protestan kilisesi gibi gerçekten de “tasvir” kullanmıyorlar. Eğer diğer yerlerdeki Yahudilerin pratikleri buradakilerle aynı olsaydı kurban sunmadıklarını güç bela söyleyebilirdik çünkü Hamursuz Bayramı ile bazı başka ibadetleri ulusal tapınmanın bir parçası olarak icra ettikleri görülmektedir. Ama bu Nasturi Hristiyanlarda yok. “Sonra dönüp Tanrıları Rabbi, kralları Davut’u arayacaklar. Son günlerde korkarak Rabbe ve O’nun iyiliğine yönelecekler.” (Hoşea. 3:5.) Eş almakla ilgili bütün bunlar ifade edilip bunun sadece çiğnenemez vaadin bir ön hazırlığı olduğu söylendikten sonra okuyucu İsrail çocuklarının Büyük Liderle (Kilisenin Kocasıyla) her zamankinden daha samimi bir ilişki içinde olacağını tahmin etmeye hazır olacaktır. Eğer sonraki nesillerinde yani Nasturi Hristiyanlarda büyük bir maneviyyatın mevcut olduğuna ilişkin kanıt varsa, peygamber tarafından da izah edildiği üzere bu Rab İsa’yla şu anki ilişkilerinden beklememiz gereken bir sonuçtur. Ancak kendini onlarla muhakkak sadakatle ve sonsuza kadar nişanladığı için, onun kendini hazırlayan gelininin güzel süslerini taktığına ve “ay gibi saf, güneş kadar temiz ve ellerinde sancak olan ordular kabilinde” semavi bir ışık saçarak gizlendiği yerden çıkmasını sarsılmaz bir imanla, dört gözle beklemeliyiz.

İncil’in anlaşmasında Tanrı’nın kuzusuyla ilk nişanlarında şimdikinden daha fazla mutluluğu O’nun varlığında tattıkları görül-

yor. Ayrıca İncil'in neredeyse bütün Asya'ya yayılması için ve bu karanlık topraklardaki ölmekte olan milyonları gizleyen derin ahlaki karanlıktan çıkmaya mahkum edilmiş büyük aracı olmaları umudumuzu sürdürmek için düşüncelerini ve uygulamalarını nispeten arındırmalarında eşi benzeri bulunmayan bir şevk ve enerjiyle hareket ettiklerine dair yeterli belirtileri görebiliyoruz.

İsrail kavminin kendilerine vaat edilen Mesih'e dönüşüyle alakalı en parlak tahminleri inanarak bağrımıza basmaktayız. Şayet "Eğer İsrail'in yarısı halihazırda din değiştirdiyse, uzun vadeli umutlarımız nasıl gerçekleşecek? Akdeniz'den Pasifik'e, Hint Okyanusu'ndan Çin Seddi'ne kadar yayılan Nasturi misyonerleri aradan geçen asırlar boyunca sönmeye yüz tutmuş zayıf parıltılarıyla birlikte onların din değiştirmelerini takip ettikleri tek meyveler bunlar mı? Bu meyveler kaybolup gittiler ya da en azından ölümlü olmaları nedeniyle sadece tarihçilerin sayfalarında yer almaktadır." şeklinde itirazlar gelse bile umutlarımız yerle bir olamayacak.

O halde Efrayim'in annesinin (yani İsraililerin) "Rama'da bir ses duyuldu, ağlayış ve acı feryat sesleri! Çocukları için ağlayan Rahel avutulmak istemiyor. Çünkü onlar yok artık!" diyen sesine mi iştirak edeceğiz? Ama Rahel ya da Tanrı'nın kişileştirilen kilisesi, umudunu yitirmesin. "Rab diyor ki, 'Sesini ağlamaktan, gözlerini yaş dökmekten alıkoy. Çünkü verdiğin emek ödüllendirilecek. Halkım düşman ülkesinden geri dönecek. Geleceğin için umut var. Çocukların yurtlarına dönecekler.'" Ancak Rahel nerede bu umuda kavuşacak? Onun çocukları bir asırdan fazla bir süredir sürülmüşlerdi ve hem isimleri hem de anıtları bir şekilde yok olmuştu. Cevaba kulak verelim: "Efrayim'in inlemelerini kuşkusuz duydum: 'Beni eğitilmemiş dana gibi yola getirdin ve yola geldim. Beni geri getir, döneyim. Çünkü Rab Tanrım sensin. Yanlış yola saptıktan sonra pişman oldum. Aklım başıma gelince bağrımı dövdüm. Gençliğimdeki ayıplarımдан utandım, Rezil oldum.'"

Efrayim'in bu itirafı geçmişe yönelik değildir, kehanettir; çünkü burada izah edilen halet-i ruhiye, putperestlik günlerine *gençlik* dönemiymiş gibi bakarak bunların çok uzak bir zamanda gerçekleşmiş gibi verilmektedir. [Daha olgun yılları değil çünkü o vakit-

ler, çok uzun süre içinde kirlendiği putperestliğe son verdiği evlilik dönemidir]. “Yine de Rabbe geri döndüğünde lütfâ mazhar olacak.” Efrayim kendisi için gözyaşı döken bir anneye sahip değildir yalnızca; sefiğ oğlunun sesini duyar duymaz ona merhamet eden ve onunla görüşen bir babası da var. “Efrayim değerli oğlum değil mi? Hoşnut olduğum çocuk değil mi? Kendisi için ne dersem diyeyim, Onu hiç unutmuyorum. Bu yüzden yüreğim sızlıyor, çok acıyorum ona, diyor Rab.” Öyleyse İsrail’in bakir erkeği hazırlık yapmaya yönlendiriliyor. “Kendin için yol işaretleri koy, direkler dik. Yolunu, gittiğin yolu iyi düşün. Geri dön, ey erden kız İsrail, kentlerine dön!”¹ Anlaşmaya uygun bir biçimde, putperestlikten alıkonulan ve “uzun süre” iffetli bir eş olarak kaldıktan sonra Rabbe nişanlanan o kadın, kemale ermiş lütfâ mazhar oldu; onun günahları artık hatırlanmıyor; daha önce fahişe olarak adlandırılırken şimdi İsrail’in *bakiresi* olarak isimlendiriliyor. İsrail kavminin deneme süresi sona erdi ve “Sonra dönüp Tanrıları Rabbi, kralları Davut’u arayacaklar. Son günlerde korkarak Rabbe ve O’nun iyiliğine yönelecekler.” (Hoşea, 3:5). “Rab diyor ki ‘Geri dön, ey dönek halk. Çünkü kocan benim. Birinizi kentten, ikinizi bir boydan alıp Siyon’a geri getireceğim. Size gönlüme göre çobanlar vereceğim; sizi bilgiyle, sağduyuyla güdecekler.”² Bu duyuru özellikle daha sonra uzun süre esaret altında kalan İsraililere yapılmıştır. Tanrı, onların *nişanlı* olduğunu ve uzun süre deneme zamanı içinde olacaklarını artık söylemiyor. Aksine bunların hepsi sona ermiş ve Tanrı onlara “Sizinle evlendim.” “Gençliğinizdeki ayıbınızı unutacak, dulluk sitemini artık hatırlamayacaksınız; çünkü Yaratıcınız sizin kocanızdır.” diyerek onları en yakın topluluğu yapmakta.

Sonuç olarak, esir İsraililerin erken bir tarihte İncil anlaşmasını kabul ettiklerini ve hiçbir imaya yer bırakmayacak şekilde uzun süredir ruhani kilisenin parçası olduklarını görüyoruz. Ayrıca, nihai din değiştirmeleri (evliliğin tamamına erdirilmesi) sonucunda bahşedilecek muazzam nimetlere dair umutların azalması ve herhangi bir şüpheli noktanın olması bir yana, şu ana kadar duydu-

1 Yeremya, 31:15-21. Fuller, *Works*, V. II. s. 112.

2 Yeremya, 3:14, 15.

ğumuz hazdan çok daha fazla iç açıcı umutların var olması için gerekçeler var. Şu anda onların üzerinde karacehalet ve batıl inanç bulutları gezinse de hakikat Güneşi onun kanatları altında şifayla birlikte yükselecek ve Yahudi kökenli olmayan Hıristiyanlar ile krallarsenin nuruna gelecek.

Tanrı'nın kadim halkıyla anlaşmasını elçiyle hep birlikte haykırabiliriz: "Tanrı'nın zenginliği ne denli yücedir! Bilgeliği, bilgisi ne derindir! O'nun yargılarına akıl eremez. O'nun yolları araştırılmaz. Çünkü, "Rabbin düşüncesini kim bilebildi? Kim O'nun öğütçüsü olabildi? Kim O'na bir şey verebildi de karşılığını alabildi?" Çünkü her şey O'ndan, O'nun aracılığıyla ve O'nun içindir. Yücelik sonsuzlara dek O'nundur. Amin" (Romalılara Mektup, 11: 30-36).

ÜÇÜNCÜ KISIM

Mühürlenmiş İsrail Kavminden Geriye Kalanlar

Kitab-ı Mukaddes, Tanrı'nın kadim söz verilmiş halkı hakkında yalnızca özgün geçmiş kayıtlarını içermekle kalmıyor aynı zamanda gelecekteki refahları hakkındaki tek güvenilir kaynak. İlhamlı sayfaları vasıtasıyla on kabileye ilişkin araştırmalarımıza başladık ve bu yoldaki ilerleyişimizde her adımda ona başvurma fırsatına sahip olduk. Onu asırların uzun gecelerinin karanlığının ortasında bir ışık olarak gördük ve putperestlikten arınıp Aşık'ının mükemmel arkadaşlığa kabulünü bekleyen Siyon'un günahkâr kızını aradık ve bulduk.

Onun gelecekteki şanına ve bunun neticesinde Yahudilikten gelmeyen Hıristiyanlara bahşedilecek inayetlere dair heyecan verici imalar sunulmuştur ve İsrail'in Tanrı'sına hayranlık duymak ve hamd ü senada bulunmamız için önümüze bir umut serilmiştir. Bu umutlar konumuza en yüce değerler katmakta ve bu şevk, coşkunluk dolu sahneye en yakın manzaranın peşinde koşuyoruz.

Takdir-i İlahi'nin gelişmesinde böyle bir manzarayı elde edebiliriz çünkü Kitab-ı Mukaddes, kayıp kabilelerin keşfedilmesine kılavuzluk eden, bize yol gösteren yıldız olmuş; kayıp kabilelerin tarihi ve bugünkü durumları bu ilhamlı kitabın sayfalarına artmış

bir görkem katarak geri yansımıştır.

Bu, en iyi yorumcuların hiç aşına olmadıkları, karanlıkta kaldığı kabul edilen gelişmeleri ele alacağımız sonraki sayfalar için bir özür olarak görülebilir. On kabilenin hayatta olup olmadıkları veya İbrani-Hıristiyan Kilisesi'nden geriye kimsenin kalıp kalmadığı o kadar uzun süredir bilinmiyor ki en derin tefsir hüneri, alıntılanmış olduğumuz fakat şimdi görece daha aşikâr olan elçilerin yazılarının anlamını nasıl yorumlayabilir ki?

Niyetim, yine de İsrail kavminden geriye kalanlarla ve tarihle açıklanabilecek bütün bu kehanetleri incelemeye girişmek değil; ama keşfedilmeleri apokaliptik bakışlarla anlatılan ZAMANLARa önemli bir ışık tutmayıp ve “ondan sonra gerçekleşmesi gereken şeyler”e dair bir anahtar olmasa da büyük bir ilgi konusunu oluşturmaktadır.

İsrail kabileleri Vahiy kitabının yedinci bölümünde dikkatimize sunuluyor. Yaşayan Tanrı'nın mührünü taşıyan bir meleğin Doğu'dan gökyüzüne yükseldiği görülüyor. Bu melek Tanrı'nın hizmetkarlarını veya İsrail kavminin din değiştiren bütün kabilelerinden muazzam sayıdaki kişiyi mühürlemekle görevlendiriliyor. “Kendilerine yeri ve denizi kırıp geçirme yetkisi verilen dört meleğe yüksek sesle bağırdı: “Tanrımız'ın uşaklarının alnına mühür vurmamızı bekleyin. O vakte dek yeri, denizi, ağaçları kırıp geçirmeyin.” Bu gerçekleşene kadar yeryüzünün dört kanadı, yıkımın habercileri öylece beklemeliydi (Yeremya 49:36,37).

Fuller şunları söylemektedir: “Mühür, din değiştirmeyi değil din değiştirmiş olanların *muhafaza edileceğini* işaret ediyor. Bu şekilde mühürleneler Tanrı'nın hizmetkarına dönüşmüyorlardı; zaten öyle oldukları düşünülüyordu. Bu eylem, kilisenin yayılmasını ifade etmiyordu. Amaç inananların tamamen silinip süpürülmesini önlemektir. Bu, yıkıcı melek toprağın üzerinden geçerken İsraililerin kapı eşiklerinin yıkılmasından veya Kudüs Babilliler tarafından yıkılacakken “feryat figan eden ve ağlayanların” mühürlenmesinden daha az olmayan tehlikeye delalet eder. Bu, sonrasında meydana gelecek perişan edici hükümler arasında “Tanrı tohumlarının” muhafaza edilmesiydi. Böylece o felaketler Kiliseyi sel altında bır-

raktığında Tanrı'nın mühürlü hizmetkarlarının zafer içinde Siyon Dağın'da oturduklarını görüyoruz, (14:1)." (Fuller, *Works*, II. cilt, s. 31).

Kayıp kabilelerin muhafaza edilmesini ve bir kısmının "yaşayan Tanrı'nın mührü" altında nasıl korunduğunu gördük. Ancak bu kabilelerden biri yani Dan kabilesi¹ bunlar arasında yok; sayımda tam da bu ismin olmaması gerçek İsrail'in vizyonun öznesi olduklarını ortaya koymaktadır. O halde bu kabile, Nasturi Kilisesi'nin ya da en azından bağımsız kabilelerin sınırları dışında aranmalıdır. Eğer İbrani kökenlerine dair kanıt ortaya konulacaksa bu kabile İsrail kavminin din değiştirmemiş kısmı veya Yezidiler arasında aranmalıdır (Bakınız: Ekler, A).

İki kabileden din değiştirip mühürlenmiş olanlar henüz bulunamadı. Diğer on kabileyle karışmışlarsa da hâlâ ayrı olarak hayattay-salar da bu halen çözilemeyen bir sorun. Belki gelecekte Dicle'nin batısındaki Yakubi Süryaniler ya da Travancore*(Hindistan'da bir bölge. ç.n.) yahut Abyssinia*(Etiyopya'da bir bölge. ç.n.) Hıristiyanları arasında keşfedilebilirler. Var oldukları henüz bilinmeyip keşfedilmemiş olsalar da İsrail cemaatleriyle birlikte Asur dağlarına sığındıklarına dair elimizde kanıt yok. Müstakil mevcudiyetleri bulunana kadar Nasturileri var olan İbrani-Hıristiyan Kilisesi ve "Tanrı'nın mühürlenmiş hizmetkarlarının" temsilcileri ve "onun Asur'dan ayrılacak halkından geriye kalanlar" olarak kabul edebiliriz.

Elçilerin on kabilenin gelecekteki durumu hakkındaki imalarında, onlardan daima GERİYE KALANLAR diye bahsedilmektedir. "İsrail'den *geriye kalanlar* ve Yakup'un evinden *kaçanlar*"; "Onlardan *geriye kalanlardan* bazıları geri dönecek." Uzun deneme süresi içinde İsrail kavmindekilerin sayısının epey azaldığına fakat Tanrı'nın onları tamamen yok etmemek için söz verdiğine ilişkin birçok ima vardır. Şimdi, Tanrı'nın bu kavimden onun gerçek hizmet-

¹ Bu kabile İbrani kavminin Mısır'dan dönüşünden sonra putperestliğe devam etti ve on kabilenin başkaldırmasının arkasındaki esas destekçilerdendi (1. Krallar, 12:30; Amos, 8:14). Bazı alim yorumcular tarafından desteklendiği üzere, putperestlikten dolayı bu kabile alnına Tanrı'nın mührü vurulanlara bahşedilecek lütuflardan mahrum bırakıldı.

karları olarak görülen dikkate değer sayıda kişiyi muhafaza etme, onları kendisi için tanıklar olarak yaşatma planının işlediğine şahit oluyoruz. Dolayısıyla, sayılarına bakılmaksızın ilham almış elçiler tarafından onlara büyük bir ehemmiyet addedilmektedir.

Geriye kalanların muhafaza edilmesi için görevlendirilen meleşin, sahnenin vuku bulmakta olduğu mekan olan “DOĞU’dan çıktığı” görülüyor. Yeryüzünün bu parçası, her daim Kilise’ye karşı en müzmin ve zalimane işkencelerin gerçekleştiği bir sahne olagelmıştır. Muhammedi imparatorluğu, “ey yeryüzünün sakinleri” şeklinde üç defa bağırarak başlayan ve bu nedenle “ey borular” adı alan beşinci ve altıncı boru sesi şeklinde ortaya çıktı.¹ Bu borulardan birincisi ve ikincisinde apaçık bir şekilde Sarazenler² ile Türklerin kastedildiği kanıtı gerek duymayan gerçekler olduğu genellikle kabul edilmektedir. (Vahiy, 11).

Doğu’da uzun süre kalmış olan bir yazar³ şunları söylemektedir: “Hristiyanlık muhafazakarlıktan vazgeçti ve dipsiz bir çukurdan yükselen bir duman gibi, kendisine akreplerin gücü verilmiş yalancı peygamberin iğrenç öğretilerin saklı olduğu azman hatalar bulutu onların üzerine çöküp toplumu kokuşmuş, mayalanmış bir kalabalığa dönüştürdü.” Ve onlar, “alnında Tanrı’nın mührü olmayanları” incitecek kudrete sahiptiler.

Burada Tanrı’nın mühürlü hizmetkarlarından ilk defa bahsediliyor ve Muhammedi güçlerin yükselişinin ve yaptıkları eziyetlerin artmasının “Tanrı’nın hizmetkarlarını alnından mühürleyen” meleşin görevini yerine getirdikleri çıkarımına varmamız bizden bekleniyor. Bu gücün yükselişe geçtiği günden bu yana, İsrail kavminin mühürlenmişlerinin geriye kalanları perişan edici bir idare altında korunmuşlardır. Nasturi Kilisesi Sarazen kudretinin devam ettiği zaman zarfında bütün Doğu’da büyük ölçüde yayılmıştır. Selçuklu

1 İncil’in Vahiy 8-11. bölümlerinde bahsedilen yeryüzüne çeşitli felaketleri musallat etmekle görevlendirilen yedi meleşin borulara üfleme suretiyle gerçekleştirdikleri eylemlerine atıfta bulunmaktadır, İslam’ın egemenlik sahasını genişletmesi beşinci ve altıncı meleşin yarattığı felaketlerle özdeşleştirilmektedir. (-ç.n.)

2 *(Haçlıların Müslümanlara taktığı ve genel olarak Hristiyan olmayanlar için kullanılan bir terimdir. (-ç.n.)

3 Muhterem Eli Smith, *Sermons and Addresses*

fatihleri onları kılıçla öldürmekle görevlendirildi. Selçuklular, Nas-turiler önündeki her şeyi silip süpürdüler ama Tanrı'nın mühürlü hizmetkarları bunun dışında kaldılar.

Eğer okur Vahiy bölümünün dokuzuncu bölümüne dönüp bakarsa o da söz konusu ayetlerde verilen sembolik açıklamalarla, sahnenin başlangıcında böyle bariz referansların verildiği “alınında Tanrı'nın mührü olanlar”ın tarihi arasında paralellik kuracaktır.

İslam'ın yükselişe geçmesine dair kısa bir sahne (Vahiy, 11) göz-ler önünde serildikten sonra ilhamın ruhu, eziyet verici iktidarın egemenliği altındaki Kilise'nin vaziyetini özellikle de Tanrı'nın mühürlenmiş hizmetkarlarını daha net bir şekilde bize sunar. Bu büyük tiyatroda onuncu bölüm, “hizmetkarlarına peygamberleri bildirmek suretiyle, Tanrı'nın gizeminin tamamen erdiğini söyleyen yedinci meleş”i'n bunu ifade etmesine kadar açıklanmamış halde kalan bir sahnenin yer aldığı bir aradır.

Bu nedenle on birinci bölüm doğrudan doğruya dokuzuncu bölümlle bağlantılı olarak görülmelidir. “Kutsal şehir” gerçek anlamda Siyon'u ya da o zamanlar Batı Kilise'sinden daha kalabalık ve önemli olan Doğu Kilisesi'ni işaret etse de etmese de, her ikisi de Yahudilikten gelmeyen kişilerin ayakları altında çiğnenmiştir.

Fakat Kilise'nin “Tanrı'nın tapınağı ve sunağı ve içinde ibadet edilenler” (1.ayet) ile betimlenen daha ruhani ve ayrıcalıklı kısmı “hesaplandı” ve bunlar “tapınaksız olan” ile “Yahudi olmayanlara verilen”lerin hiçbir kısmını oluşturmuyor.

Alınlarında Tanrı'nın mührü olduğu için etraflarında insanların başına aniden gelen müthiş felaketlerden korundular. Şimdi onların İKİ TANIK (Vahiy, 11:3.) bölümünde nasıl önemli bir rol icra ettiklerini göreceğiz.

Tanrı'nın hizmetkârları hem eski dönemlerde hem de şu anda *tanıklar* olarak adlandırılmaktadırlar. “Rab ‘Sizler benim *tanıklarım* ve seçilmiş hizmetkarlarımsınız’ dedi.” (Yeşaya, 43:10). “Bu yüzden siz benim Tanrı olduğuma şahitlik eden *tanıklarım*sınız, diyor Rab.” (Yeşaya, 5:12). “Hatta siz benim *tanıklarım*sınız.” (Yeşaya, 44:8). Kurtarıcımız havarilerine şunları söylüyor: “Kudüs’te, bütün Yahudiye’de ve Samiriye’de ve yeryüzünün bütün parçalarında benim tanıklarım olacaksınız.” (Elçilerin İşleri. 1:8. Ayrıca bakınız 2:32, 5:32 ve 8:31). Bundan ötürü, metnimizdeki tanıklar İbraniler veya Hristiyan Kilisesi olabileceği gibi her ikisi de olabilir. Ama aşağıdaki ayette tanıklarla ilgili daha belirgin bir betimleme var: “Bunlar yeryüzünün Tanrısı önünde duran iki zeytin ağacı ve iki şamdandır.” (5:4). Açıklama bu. Tanıklar *zeytin ağaçları* ve *şamdanlar* sembolleriyle gösterilmiştir; bunlardan biri Yahudileri diğeri Hristiyan Kilisesini işaret etmekte ve ikisi birlikte İbrani-Hristiyan Kilisesi’ni oluşturmaktadır.

Kutsal Vahiy göndericinin kendisi tarafından, şüpheye mahal bırakmayacak şekilde Vahiy, 1:20’de belirtiliyor: “Gördüğün yedi şamdan yedi *kilisedir*.” Kitab-ı Mukaddes’in başka bölümlerinde zeytin

ağacının İsrail halkını veya İbrani Kilisesi'ni ifade ettiği de aynı kesinliğe sahiptir. Bu yüzden Yereşya Yahudilere şöyle diyor: "Rab sana meyvesi ve biçimi güzel, Yapraklı bol zeytin ağacı adını vermişti." (Yereşya, 11:16). Havari Pavlus da Romalılar, 11: 17'de onlara "zeytin ağacı" diye seslenmektedir. Yahudilikten gelmeyen Kilise, burada mecazen yabancı bir zeytin ağacı biçiminde adlandırılıyor. Ancak özellikle Yahudilikten gelmeyen Kilise, başka bir sembolle temsil edilirken kimse yapısı gereği meyvesiz ve değersiz olan yabancı zeytinin Vahiy 11:4'te kastedilen şamdan olduğunu ileri sürmeyecektir. Başka birkaç yerde daha bu mecaz mukayese için kullanılır. İsrail kavminin "Dalları her yere uzanacak ve onun güzelliği zeytin ağacı gibi olacak" (Hoşea, 14: 6) ve "Ben Tanrı'nın evinde yeşil bir zeytin ağacı gibiyim" (Mezmurlar, 142: 8) denilmektedir.

Zekeriya kitabının beşinci bölümünde bu iki sembolün de kullanıldığını görüyoruz. Eğer yanılmıyorsam, bu bölüm önceki ve sonrakilerle bağlantılı olarak dikkatlice ele alındığında bu sembollerin birincisinin Yahudileri ikincisinin de Hristiyan Kilisesi'ni temsil ettiği görülecektir. Biri ışığı diri tutan yağ sağlarken diğeri ışığı dünyaya saçacaktır. Zekeriya 3:8 ile 4:14 karşılaştırıldığı zaman, Mabet'in Yeşu ile Zerubbabil tarafından inşa edilmesi vaat edilen Mesih tarafından dikilen kutsal mabedine hayli benzediği görülecektir çünkü mevzu önceki paragrafta "İşte! Hizmetkar DAL'ımı ortaya çıkaracağım" ve sonra da "İşte Dal adındaki adam! Bulunduğu yerde filizlenecek ve o hatta Rabbin Tapınağı'nı kuracak." ¹ denilmektedir. Böylece, İsa'nın ve onun kutsal Kilise tapınağının burada sembolize edildiği apaçık ortaya çıktığından peygambere gözleri önüne serilen "üzerinde yedi fener bulunan şamdan"ın (4:2) Mukaddes Kitap'ın başka yazılarında görüldüğü gibi Kilise'yi temsil ettiğini düşünmek de gayet tabiidir. Melek tarafından ifade edilen "bütün dünyayı aydınlatan Rabbin gözleri" (5:10) açıklaması bazen anlaşılmas görünür ama bu bölüm İsa'nın DAL adı altında haber vermesini takip eden "bir taş üzerinde - Yeşu'nun önüne yerleştirdiğim taş üzerinde - "yedi göz olacak" 3:9 ile karşılaştırıldığın-

1 Akıllı her Kitab-ı Mukkades okuru, bölümler arasındaki ayrımın en azından farklı kısımlardaki bağlantıyı birbirinden koparmadığını bilir.

da daha anlaşılır hale gelmektedir. Bu kutsal kilisenin bu taşı “banilerin inkar ettiği” ve “köşenin dayanağı olan” bütün üstyapının üzerine inşa edildiği temelden başka bir şey olamaz. Sonuç olarak, onun üstündeki “yedi göz” yani şamdan üzerindeki yedi fener, Kili-se’yi işaret etmektedir; kutsal yedi sayısı onun kemale erdiğini zira Kilise’nin kaya İsa Mesih’in üzerine kurulduğunu gösterir.

“Sonra ona cevap vererek, şamdanın sağındaki ve solundaki bu iki zeytin ağacı ne? dedim. Sonra tekrar yanıt vererek, iki altın boru vasıtasıyla içlerindeki altın zeytinyağı boşaltılan bu zeytin ağaçları ne ola ki? dedim.” “Sonra o, bütün dünyanın Rabbi tarafından oraya konulan kutsal yağla kutsanmış nesnedir, dedi (5:11, 12, 14).

Yağlamak; kutsama veya kralın, papazın ya da elçinin payını ayırmaktı ve bu yüzden de kutsal yahut önemli herhangi bir uğraş-yı mecazen anlatıyordu. Böylece Kurtarıcımız gerçek manada yağla meshedilmemesine rağmen Tanrı’ya ayrılarak kendisinin “İncil’i fakirlere vaaz etmek üzere *yağla meshedilmiş olduğu*”, Tanrı’nın hizmetine ayrıldığı da söylenmektedir (2. Korintliler, 1:21). “Ama sen Kutsal Olan tarafından yağ ile meshedildin.” “Meshedilmekle sana sürülen yağ hâlâ seninledir” (1.John 2:20, 27.).

Yahudi kavmi Tanrı’nın hizmeti için özellikle yeryüzü kavimleri arasından seçildi: onlar; şahit, insana vahyedilmiş iradenin emanetçisi olarak tanrının vaadini üstlenmek, Mesih’e sunmak ve Tanrı’nın bilgi ve şanını dünyada arttırtmak için seçildi. Onlar özellikle seçildi ve en ulvi anlaşma ve zorunluluklar taşıyan bu işle kutsandılar. Dolayısıyla, altını çizerek söylüyorum, belki onlar Tanrı’nın önünde duran “yağla meshedilmiş kişiler” olarak görülebilirler ve Yahuda ile İsrail adındaki iki ayrı krallığa bölünerek “yağla meshedilmiş *iki grup*” şeklinde adlandırılmaktadırlar.

Hristiyanlık fenerinin yağını tedarik eden yağ olarak simgelenmektedirler ve oldukça doğrudur. Çünkü vaat ve tehditleri, kehanet ve emirleriyle ilhamın her sayfası Yahudi yazarlar tarafından

1 Şahitler için kullanılan iki sayısı, Zekeriya 4:14’te zeytin ağaçları için kullanıldığı İsrail ile Yahuda kavimleri içinde kullanılmaktadır. Fakat bazılarının ileri sürdüğü gibi şahitlik ehliyetine atfen kullanılıyorsa (Tesniye, 19:15; Mat-ta 18:16), bu düşünce İsrail ile Yahuda’nın mühürlenmiş din değiştirmişleri için de geçerlidir.

yazılmış; patriklerin, peygamberlerin ve havarilerin hepsi ve hatta Mesih'in kendisi İbrani ırkından gelmektedir! Eğer bu zeytin ağaçları Kilise'nin "altın şamdanına" yağ sunmasaydı sahiden de karanlıklar içinde kalırdık! Buradan hareketle, zeytin ağacından başka onları en güzel sembolize edebilecek şey ne olabilirdi ki?

Kitab-ı Mukaddes'teki diğer bölümlerin her birinde ve bize göre bu bölümde, zeytin ağacı İsrail halkının yerine, şamdan da Hıristiyan Kilisesi'nin yerine kullanılmıştır. Bundan dolayı, İbrani ve Hıristiyan Kilisesinin Vahiy 11:3,4'te bu sembollerle temsil edildiği sonucuna varmak kaçınılmazdır.

"Ve ben iki şahidime kudret vereceğim ve onlar bin iki yüz altmış gün tövbe elbiseleri içinde gelecekten haber verecekler." (5:3). "İnsanları terbiye, teşvik ve rahat ettirmek için gelecekten bahsedecek olan O" (1.Korintliler 14:3). "Çünkü İsa'nın tanıklığı *kehanetin* ruhudur."(Vahiy, 19:10). Yeni Ahit'teki bu ve birçok başka bölümden İncil'in yayılmasıyla gelecekten haber vermenin genellikle gelecekteki hadiseleri bildirmek anlamına gelmediği açıkça görülmektedir. Bu üslup daha çok İncil'i öğretmek veya vaaz etmek ya da her ne şekilde yapılırsa yapılsın "İsa'nın şahitliği"ni üstlenmek için kullanılmaktadır.

Hiçbir halk Nasturiler kadar bu mertebede şevk ve sebatla yahut böyle uzun bir süre boyunca bunu yapmamıştır. Misyonerlerinin çalışmalarının yaklaşık bin iki yüz altmış yıl öncesine hatta daha evvelki bir döneme kadar uzandığı, tarihi kayıtlarla ortaya konulmaktadır ve böyle bir olgu dünyada başka hiçbir milletin tarihinde yoktur. Misyonerleri Muhammedî dönemden çok önce işe koyuldular ve üçüncü ila altıncı yüzyıl arasında bütün Orta ve Doğu Asya'ya, vahşi Moğolların arasına ve geniş Çin imparatorluğuna misyoner gönderdiler.¹

Nasturilerce gerçekleştirilen daha aktif misyoner faaliyetleri süresince Batı Kiliseleri İncil'i Tanrı'nın sözünün daha sürekli olacağı kuzey milletlerine gönderdi; Almanya, İsveç, Danimarka, Rusya, Norveç vs. Fakat bu misyoner faaliyetlerinin hiçbirisi Nasturilerinki

1 Bakınız: Ekler B bölümünde Nasturi Misyonerlerin Tarihi.

kadar yaygın ve uzun süreli değildi.”

Diğer bütün milletlerinkinden daha yaygın ve uzun süreli olan bu misyoner faaliyetlerinin tamamen değilse de çoğunlukla Nasturi Kilisesi’ndeki İbrani kökenliler tarafından ve şu anki yerleşim yerlerine yakın yerlerde yürütüldüğü görülüyor. Bu, patrik Timotheus tarafından gönderilen sayısız kişiler dahil yaşadıkları yerler belirtilen misyonerlerin Asur’dan veya ona komşu yerlerden olmasından anlaşılıyor. Eğer onların en eski misyonerlerinden bazıları meşhur Edessa okulundan gittiyse orada eğitim görenlerin çoğu o zamanlar bütün Asur bölgesini oluşturan Dicle’nin veya Pers’in batı yakasından gelmişlerdir. Yukarıda alıntılanan yazar şunları söylüyor: “Hindistan’daki kiliselerinde, onların bu büyük ve çok kalabalık ülkedeki cemaatleri arasında uğraşmak için yeterince vakit bulacaklardı. Arabistan’daki kiliseleri de hem söz konusu ülkede hem de Afrika’da bunu gerçekleştirmek için yeterli zamana sahipti. Bu nedenle Nasturilerin Orta ve Doğu Asya’daki etkin güçleri merkez addedilecek Asur’dan birkaç bin kilometre uzak yerlere dek tesir alanına sahipti ve [dağa çekilenler hariç] bütün bu topraklarda Muhammediler fetih ve egemenliklerini uzun süre önce genişletmişlerdi. Bundan ötürü, Orta Asya’nın geniş bölgelerine istavrozu eken Hristiyan misyonerler grubunun çok kalabalık ve güçlü olduğu düşünülmemelidir.”

“Tövbe elbiseleri” içinde geleceğini haberverdiklerini göstermek de politik durumlarına, dağ siperlerine sığınmalarına veya Hristiyanlığın apaçık düşmanlarına yıllık vergi vermek suretiyle hayatta kalmalarına kısaca göz atmayı gerektirir. Misyonerler uzun süre maruz kaldıkları işkencelerle işe başlıyor ve işi bitiriyorlardı. Bu durum hem yurtiçindeki hem de yurtdışındaki misyonerlik sahalarında başlarına geliyordu. İsmi yukarıda zikredilen ilk misyoner grubu, tıpkı eski azizler gibi kılıç işkenceleriyle faaliyet sahalarına sürüldüler.

Dördüncü yüzyılın başlarında (330’da) bu Hristiyanların binlercesi ruhban sınıfıyla birlikte Pers kralı Şapur tarafından zalimce

1 Muhterem Dr. Anderson, “Nasturi Misyonerlerine Dair Açıklamalar”, *Missionary Herald*. V. 34, s. 280.

katledildi ve Şapur'un halefleri altıncı yüzyıla ya da Muhammed zamanına kadar "egemenlikleri altında bulunan bütün Hristiyanlara bazen şiddetli bir biçimde işkenceler yaptı." ¹ Apokaliptik çekirgeler aç yığınlar halinde bunların sınırlarına dadandı ve Tanrı onların üzerine koruyucu kalkanını kaldırmasına rağmen bu yiyip bitirici sürülerden dolayı yaşadıkları genel perişanlık, tövbe elbiseleriyle geleceği haber veriyordu denebilecek duruma gelmişlerdi çünkü Muhammed'in takipçileri kırbaçlama ve kılıçtan geçirme gibi infazları uygulayarak bütün inanmayanların özgürlüğü ve hayatları üzerinde ilahi bir hakkının olduğunu iddia ediyorlar. Mosheim şunları ifade ediyor: "Onuncu yüzyılda Nasturilerve Monofizitçiler Arapların egemenliği altında eskiden yaşadıklarından daha ağır şartları tecrübe etmeye başladılar. Defalarca en büyük eziyetlere maruz kaldıkları söylenmektedir." ² Buna Mahmud'un kanlı kılıcıyla devam edildi ve en nihayetinde Fıratlı atlılar Doğu'daki son Nasturi misyonerleri, Hristiyanlığa döndürdükleri binlerce kişiyle birlikte yeryüzünden silerek "insanların üçüncü kısmını katletmek için" "ateş ve duman ve kükürtle" görevlendirildiler.

"Biri onlara zarar vermeye kalkarsa, ağızlarından ateş fişkırır ve düşmanlarını yer tüketir. Ve eğer biri onlara haksızlık etmeye kalkarsa kendisinin de aynı yolda öldürülmesi kararlaştırılmıştır. Onların gökyüzünü kapatmaya yetkisi vardır. Öyle ki, peygamberlik ettikleri günler boyunca yağmur yağmasın. Bunun yanı sıra suları kana dönüştürmeye de yetkileri vardır. Üstelik, istedikleri zaman yeryüzünü her tür sıkıntıya çarptırabilirler." (Vahiy, 11:5,6). Bu bölümde, kitabın bütününe sinmiş yüksek şiirsel değere sahip dikkat çekici bir üslup türü var ve bu kısım Kitab-ı Mukaddes'in diğer bölümlerinde geçen bazı mucizevi hadiseleri doğrudan işaret eden bir ima içermektedir. Birincisi, İlyas'ın Kral Ahazya tarafından peş peşe gönderilen adamların üzerine ateş yağması için dua etmesidir: "İlyas, 'Eğer ben Tanrı adamıysam, göklerden ateş yağacak ve seninle birlikte elli adamını yok edecek!' diye karşılık verdi." (2. Krallar, 1:10, 12). Kitapta, onun böyle davrandığı, Tanrı'nın gökten

¹ Mosheim, *Eccl'ç Hist.* V. I. s. 493.

² age. V. II. s. 158.

ateş yağdırarak bunu ve art arda gelen adamlarını yok ettiği söyle-
niyor ve bu “tanıkların” da Tanrı’nın adamları olduğu (Vahiy’de de
aynı şey söylenmiyor mu?) doğrudur. Peygamber, göklerden ateş
istemekle Tanrı’nın adamı olduğuna dair en güçlü tanıklığı sunmuş
oluyor. Şimdi bu olaya referansla, bu güçlü mecazi anlatımdan aynı
tanıkların Tanrı’nın adamı olduklarını anlayamaz mıyız? Ayrıca
ayetin geri kalan kısmında da Tanrı’nın gönderdiklerinin aynı ta-
nikliği yapmış olduğu görülüyor: Musa şöyle dedi: “Bütün bunla-
rı yapmam için Rabbin beni gönderdiğini, kendiliğimden bir şey
yapmadığımı şuradan anlayacaksınız: Eğer bu adamlar herkes gibi
doğal bir ölümle ölür, herkesin başına gelen bir olayla karşılaşır-
larsa, bilin ki beni Rab göndermemiştir.” (Çölde Sayım, 16:28, 29).
Tanrı onların mucizevi bir şekilde aniden ölmelerine neden olarak
Musa’nın Kutsal görevine mührünü vuruyor. “Eğer herhangi biri
onları incitirse o da bu şekilde öldürülmelidir.” demesinden onla-
rın görevlerinin de Tanrı tarafından verildiğini gösteren bir kanıt
ve bu olaya dair ikna edici bir delille onlara katılacağını anlamamız
gerekmiyor mu?

Altıncı ayetin ilk cümlesinde İlyas’ın inancına ilişkin bir referans
var: “Hizmet ettiğim İsrail’in Tanrısı yaşayan Rabbin adıyla derim
ki, ben söylemedikçe önümüzdeki üç yıl altı ay boyunca ne yağmur
yağacak, ne de çiy düşecek.” (1. Krallar, 17:1 ile Yakup’un Mektubu,
5:17). Aynı şey dua ve inanç adamları için de doğrudur. Bu ayetin
geri kalan kısmında, adından açıkça bahsedilen havadislerin ilki
olan Mısır’daki felaketlere apaçık bir referans var. Bu felaketlerin
özel bir amacı Yehova’nın karakterini ve niteliklerini ortaya çıkar-
maktı. “Mısır’a karşı elimi kaldırdığım ve İsrailileri aralarından çı-
kardığım zaman Mısırlılar benim Rab olduğumu anlayacak.” Musa
Firavun’a dedi ki “*Benim Rab olduğumu şundan anla, diyor Rab.*
İşte, elimdeki değneği ırmağın sularına vuracağım, sular kana dö-
necek.” “Yoksa bu kez senin, görevlilerinin, halkının üzerine bütün
belalarımı yağdıracağım. Öyle ki, *bu dünyada benim gibisi olmadı-
ğını öğrenesin.*” (Mısır’dan Çıkış, 7:5, 17 ve 9:14). Musa bu felaketle-
ri göstermek suretiyle gerçek Tanrı’nın karakterini ve niteliklerini
gösterdiği gibi “şahitler” de kendi uygun araçlarıyla Rabbin tanık-

lığını yapacaklardır. Kafirler kendilerini hakikate karşı kendilerini daha fazla kapatıp nihayetinde Firavun ve onun kalabalıkları gibi perişan olsalar da Tanrı gerçekten de o hadisede olduğu gibi övülecektir. Eğer bu ayetlerden genel itibariyle böyle bir anlam çıkmıyorsa onların manasına ilişkin cehaletimi itiraf ediyorum çünkü Hristiyanlık kaderi altında hiçbir insan topluluğunun geleceği önceden haber verdiğine veya yardım istediğine ya da burada belirtildiği gibi bu tür hükümlere vardığına dair elimizde hiçbir kanıt yok. Onuncu ayette bize “bu iki peygamber yeryüzündekilere eziyet çektirdi” denildiği doğrudur ama karakter ve makamlarındaki tam da bu özellikler düşmanlarına karşı eziyet ve işkencenin kaynağı değil midir? Burada Tanrı’nın onların düşmanlarına çektireceği azaba dair hükümler de var muhtemelen. Fakat bunun, tanıkların kendisinin eylemi olduğunu söylemek epey güçtür.

“Ve onlar tanıklıklarını bitirmiş olduklarında dipsiz çukurlardan canavarlar çıkacak ve onlara savaş açacaklar ve onarın üstesinden gelip öldürecekler.” (8). TANIĞIN ÖLÜMÜ, kuşkusuz gelecekte haber vermeye ara vermekten farklı bir şeydir. Yaklaşık üçüncü yüzyıldan on altıncı yüzyılın ortalarına (1540) kadarki Nasturi misyonerlerin izini sürdük.¹ Eğer misyoner faaliyetleri üçüncü yüzyıldan yirmi yıl önce başladıysa bu bize tam 1260 yıllık bir süreci verir. Fakat tam olarak hangi tarihte başladıklarını bilmiyoruz ve bu, tanıkların vaaz verdiğine dair tek düşünce değil. Muhammedî dönemin başlangıcı Nasturi misyonerlerin kesin bir şekilde izlerinin sürülebildiği zamandır ve bu vahiyden haber verme zamanını belirleyeceğimiz çağ olabilir. Eğer “İsa’nın tanıklığı” kehanetlerinin *ruhu* veya *temeli* ise önemli bir açıdan - kafirler arasındaki uzun dönemli şevkli çabalarından daha pasif olmalarına rağmen - günümüzde onun tanıklığını hâlâ üstlendikleri söylenebilir. Savaşlar ve eziyetlerin doğurduğu ufku saran kara bulutlar içinde Kitab-ı Mukaddes’in ışığını ve görece saf öğreti ve ibadetlerini bağırlarına basıyorlar. Umuyoruz ki, canlı dindarlığın feneri bu muhterem Kilise’de asla tamamen sönmeyecektir. Ancak bilhassa geçmişleri ve şu anki durumları “İsa’nın tanıklığını” yükleniyor ve dolayısıyla

¹ Bakınız: Ekler bölümü.

“tövbe elbiseleri” içinde olsalar da “vahiyden haber vermeye” devam edeceklerdir.

Haber verme teriminin vadesinin hâlâ dolmadığı düşüncesi, Kutsal Şehir’in ayaklar altında çiğnendiği “kırk iki ay”lık süre ile de desteklenmektedir. Eğer onların tanıklığı kâfirlere yönelik görevlerinin ortadan kaldırılmasıyla sona erseydi ya hemen öldürülmedikleri sonucuna varabilir ya da sayın Fuller’in dediği gibi “üç buçuk gün” (ki bu kutsal yedi sayısının yarısıdır) ifadesinin üç buçuk yıl yerine genellikle düşünüldüğü üzere belirsiz bir zamanı nitelemek için kullanıldığını düşünebiliriz çünkü onların yeniden ortaya çıkmalarının gelecekte vuku bulacağı besbelli.

“Dipsiz çukurlardan çıkan canavarlar”ın ne olduğu ilk bakışta anlaşılmamaktadır zira bu ifade hem Muhammedilik hem de Roma Kilisesi için kullanılmaktadır (Vahiy, 17:8). Evet, Muhammedilikten ilk bahsedildiğinde (Vahiy, 9:1-3) bir *canavar* olarak adlandırılmadığı doğrudur ama bilindiği üzere bir krallık veya idare için kullanılan bu ifade, papacılık için kullanıldığı gibi Muhammedilik için de kullanılabilir. Ayrıca, konu hakkındaki kanıtlar gözden geçirildiğinde on üçüncü bölümde bahsi geçen canavarların Muhammedî idarenin ve dininin sembolik temsilcisi olduğu ortaya çıkacaktır. Bu meseleyi daha sonra kısaca ele alacağız. Bağlantı, burada Muhammedî canavarların kastedildiğini göstermektedir ve durum şayet böyleyse tanıkların ölmesinin ağır felaketler ve belki vahim eziyetlerle birlikte siyasi boyunduruk altına girmek anlamına geldiğini doğal olarak düşünebiliriz. Tanrı’nın onların özgürlüğünü muhafaza etmek için gösterdiği özen göz önünde bulundurulduğunda bu, dikkate değer bir hadise olacaktır. Bu eziyet verici canavarların Doğu’daki Kilise’ye karşı nihai mücadele vereceğini düşünmek makul bir beklenti değildir. Üstelik, böyle bir çekişme Doğulu Decal’ın’ düşüşünü takiben büyük bir felaketin zuhur ettiği zamanı anlatan Daniel kitabının birinci ve yedinci ayetlerinde açıkça bildirilmektedir: “Irmağın suları üzerinde duran keten giysili adamın sağ ve sol elini göğe kaldırarak sonsuza dek Diri Olan’ın adıyla ant

1 Bu ilişkiye dair kanıt için Newton, Bush ve Keith gibi yazarların adını anmam gerekir.

içip, 'Üç buçuk yıl sürecek dediğini duydum, 'Kutsal halkın gücü tümüyle kırılınca, bütün bu olaylar son bulacak.' (Daniel 12:7). "Hatta Yakup'un zamanında bile felaket olacaktır; ama o kurtarılacaktır."

Papacı canavarların üstünlüğü; ele geçireceği ve onları tasvir taspıcılığa mecbur edecekleri, ruhani fahişelikten azade ve bir daha puta tapmayacak şekilde yaşayacaklarına dair ant içtikleri eş alma kurallarıyla (Hoşea 3) uyuşmamaktadır. Fakat bu konular "Tanrı'nın gizemi tamamlanana kadar" üzerinde çok emin bir şekilde konuşulması haddi aşmak anlamına gelen hususlardır.

Katolikler böyle bir neticenin ortaya çıkması için şu anda epey çaba gösteriyorlar ve duyduğum kadarıyla nihai sonuç için çok emin bir biçimde laf ediyorlar. Papa casuslarını dışarı yolluyor ve şu anda birçoğu ya sahada ya da sınırlardalar ve bütün Nasturi Kilisesini Papacılık inancına döndürmeye yönelik bariz amaçlarıyla hareket ederek yeni ve güçlü bir başlangıca hazırlık yapıyorlar. Ancak Nasturilerin büyük kısmı onların saldırılarına karşı yüzyıllardır mertçe direniyorlar ve Kitab-ı Mukaddes'in güçlü tahkimatıyla desteklenen sütunlarının üstünde hâlâ teslim olmuyorlar. Ve görünen o ki "günahkârların ateşli mızraklarından" korunmalarını sağlayan Tanrı'nın zırhına daha çok ihtiyaç duyuyorlar yalnızca.

Öte yandan, bağımsız Nasturiler belki hiçbir zaman, Kürtler arasındaki fetihlerini ta dağ sınırlarına kadar dayandıran ve bazı sebeplerden ötürü içlerine girme niyetinde olduklarını düşündüğüm Müslüman güçlerin boyunduruğu altında yaşadıkları kadar büyük bir tehlikeyle kaşı karşıya kalmadılar. Müslümanlar, komşu dağlar arasında eğitilen yeni tebaaları yani Kürtlerin yardımıyla daha önce sahip olmadıkları atılım avantajlarına sahip olacaklardır. Ve şayet Tanrı yine sınavdan geçsinler diye kendi hususi korumasını onların üzerinden geri çekerse Nasturiler özgün milli varlıklarını kaybedecek; günahlar ve yozlaşma için Sodom, esaret ve baskı için Mısır olan büyük şehirde cesetleri teşhir edilecektir. Geriye kalıp halka teşhir edilenler (9.ayet), düşmanları tarafından kendilerine yüklenecek rezaleti belirtmek için kullanılan bir mecazdır; ölüle- rin teşhir edilmesi, geçmişten bu yana yüz karası ve hakaretin zirvesi olarak görülmektedir.

Fakat tattıkları ıstıraplar kısa sürede sona erecek; korku ve dehşete gark olacak düşmanlarının onları izleyecekleri göksel sükunete ve kutsal nüfuzun tahtına kaldırılacaklardır (11-13. ayetler).

Kilise'nin üzerinde şimdi daha parlak bir gün belirliyor; jübilenin sesi ve yukarıda kefareti ödeyenin alkış sesi kulakları yırtıyor; "Bu dünyanın krallıkları Rabbimizin ve onun İsa'sının olacak ve O, daima ve ebediyen hüküm sürecek!"

Çöldeki Kilise

Bu bölüm, tanıklar yani İbrani-Hıristiyan Kilisesi'nin tövbe elbiseleri içinde vahiyden haber verdikleri dönemde var olan şartları veya bu kişilerin durumu hakkındadır ve sonraki iki bölüm de aynı konuyu daha da aydınlatmayı amaçlayan bölümler olarak görülebilir. Fuller¹ şunları ifade ediyor: “ Şu hadiseler birbirinin devamı olan gelecekte haber verme değil de aynı dönemde vuku bulan olaylardır 1) 11.bölümdeki katliam ve yeniden diriliş; 12.bölümde kadının çöle uçması;13 ve 14.bölümlerde canavarların tahribatı ve Kuzu'nun topluluğunun başarıları; bu olayların hepsi aynıdır. 2) Bu semboller bir iki tanesiyle sınırlı değildir hepsi i kapsar. (11:19 ile 16:18 kıyaslayınız.) 3) Bu betimlemelerin her birinde bin iki yüz altmış yıla (bu, geleceği haber vermede Deccal'ın iktidarını işaret eder.) referans vardır. Tövbe kıyafetleri içinde vaaz verenler, kadının çölde olması ve canavarın düşmanlarıyla savaşması; bunların hepsi çok uzun zamandan beridir sürmekte.”

On ikinci bölümün ilk beş ayetinde Mesih'in doğumundan önceki dönemlerini, (“doğum sancıları içindeki” bir kadın tarafından

¹ Complete Works of Rev. Andrew Fuller (Muhterem Andrew Fuller'in Bütün Çalışmaları), V. II. s. 41.

ifade edilen) İbrani Kilisesi'nin uzun süredir geleceği vaat edilen peygamberin gelişi için yanıp tutuşmasını da kapsayan bir bakış açısı görüyoruz. Kurtarıcımızı sembolize eden, demir çubukla bütün ulusları yönetecek olan bu "erkek çocuk" (5.ayet) İsa'dan ale-nen bahsedilen Mezmurlar 2:9 ile Vahiy 19:15'te ortaya çıkmaktadır: "Uluslara demir çubukla vuracak, onları yönetecek." "Onları demir bir asayla güdecek." "Tanrı'yı ve onun tahtını görmesi" O'nun Tanrı'nın oğlu olduğunu gösteren başka bir kanıttır. Öyleyse, "kadın" İbrani Kilisesi'ni ya da en azından onun dindar kısmını simgeliyor olmalı. Onun elbiseleri, kenarlarını apostolik halkaların çevrelediği (bakınız: Vahiy 1:20) İncil'in ıslıl ıslıl kıyafetini göstermekte öte yandan da eski ibadet ve törenlerin -"meydana gelecek iyi şeylerin *gölgesi* - bir daha kullanılmayacağını göstermek için ayaklarının altına atılmaktadır (1). Bundan dolayı, burada Kilise'nin sadece Hristiyan kısmının kastedildiği görülmektedir. "Ejderha" "kötü ve Şeytan olan o eski yılan"dır (5:9 ve 20:2) ve onun "erkek çocuğu" yok etmeye yönelik çabaları genel olarak hakikat düşmanlarının ve özellikle de hizmetkarı Herod'un muhalefeti anlamına gelmektedir (Matta 2:3-18). Onun "yedi başı" sayısız araçlarını gösteriyor olabilir. "Boynuzlar" tam da gücün sembolüdür. Başka birçok yerde olduğu gibi yedi ve on sayıları çokluğu veya bütünlüğü simgeler.

Hristiyanlığın yükselişinden beri, vahiy almış yazar büyük bir zaman dilimi dahilindeki kilisenin çöle sürgün edilmesi, karanlığın güçleriyle savaşı ve Mesih'in Krallığı'nın zaferi olaylarına göz atmakta (6:11) sonra Siyon'un büyük hain düşmanı yüzünden çöle kaçan eziyet görmüş kızını anlatmaktadır (13:14). "Erkek çocuğu dünyaya getiren kadın" (12) yine de İbrani-Hristiyan Kilisesinden-dir. Fakat bu kilise veya bir parçası, uzun süre yaban diyarda kalmışsa büyük bir kartalın kanatlarında daha sonra oraya nasıl uçmuştur diye sorulabilir. Bu apaçık zorluk, birinci durum göz önüne alındığında ortadan kaldırılabilir. Birinci durum hepsinin diyarda olmaması ve oradakilerin çoğunun yurtdışında dağılmış olduğudur. İkinci durum, kartalın kanatlarında olmaları (Mısırdan Çıkış 19:4) doğdukları yere uzaklıklarından çok Tanrı'nın onlara kaçma imkanı sağladığını gösterir. Üçüncüsü ise kullanılan dil, uzun

süre yaban diyarda kaldıklarını açıkça işaret ediyor: “Onun [dışıl ç.n.] bir *mekana sahip olduğu yer*” (6) “*onun [dışıl ç.n.]mekanına*” (14). Orası “eski kilise için Tanrı tarafından yabanda hazırlanan mekan”dı (Hoşea 2:14). Muhammedi karanlığın ve tiranlığın uzun gecesinde bu yaban yerde beslenme ve hayatta kalma biçimi ile yılan kendi birliklerini harap edici bir sel gibi Doğu Kilise’sinin çoğu yok olana, “mühürlenmişler” dışında aldatılmış Arap peygamberin aldatılmış takipçileri kadar acınacak durumda olanlar geriye kalana kadar kadının üzerine saldığını görmüştük. Ejderhanın “onun tohumundan geriye kalanlarla” sürdürdüğü savaş o kadar başarılı olmuştu (14-17).

Yeryüzünün ağzını açarak seli yutmasıyla neyin anlatılmak istendiği aşikâr değil ama eğer yeryüzü Kilise’ye yardım etmişse ancak bu durumda yardım etmiştir.

Vahiy 13. Bölüm: *Sonra denizden bir canavar çıktığını gördüm; on boynuzlu, yedi başlı* (1). *Sonra karadan çıkan başka bir canavar gördüm. Kuzu boynuzuna benzer iki boynuzu vardı, bir ejder gibi konuşuyordu* (11).

Konumuzla çok yakından ilişkili olan soru, burada bahsedilen canavarın Doğulu mu yoksa Batılı Deccal mi yani Muhammedilik mi yoksa papalık mı olduğudur. Ama daha araştırmanın eşiğindeyken burada kastedilenin Muhammedilik değil papalık olduğuna dair egemen fikirle karşılaştım.

Batılı Hıristiyanların bu ahir zamanlarda, güneş gibi Siyon’un dünyadaki yerini aydınlatan ufuktaki daha parlak ışığa bakmaları şaşırtıcı değil. Papacı cehalet ve hurafelerin uzun ve kasvetli gecesi üzerine doğan bulutsuz bir gün; başlayan ve sonraki dönemlerinde artan ışığı ve faaliyetleriyle Reform manzaraları görüş alanımızda o kadar yer kaplıyor ki Müslüman baskıcılarıyla birlikte Doğu’daki cemaatimiz de görüş alanımızdan kayboluyor.

Fakat Vahiy’in görüşleri ortaya konulduğunda ve sonraki yüzyıllar boyunca Doğu’nun şimdi de olduğu gibi, Yahudilikten gelmeyen Hıristiyanların izlerinin sindiği orijinal Hıristiyanlığın İbrani olan esas kısmını “Yaşayan Tanrı’nın mührü” altında korunarak *ilk meyvelerden geriye kalanlar* olarak barındırmıştır. “İyi Çoban”a göre bu

seçilmiş sürüye hangi canavar gelirse gelsin anlamsız değil midir? Ya da Çoban'ın kendi astı olan çobanlara hata yapan koyunlar için verilecek cezayı bildirmesi makul değil midir? O halde kadim Babil ve Asur neden Kitab-ı Mukaddes'in sayfalarında bu kadar yer alıyorlar? Açıkça eziyet edici bir güç olarak kabul edilen Muhammedî canavar, İsa'nın Kilisesi'ne karşı *on iki buçuk asırdır insafsız bir savaş* yürüterek Kilise'nin kaydedilmiş vaatleri ve nihai zaferleri karşısında bu ismi yeterince hak eden Tanrı'nın aracı değil midir?

Daniel'in anlattığı dört canavardan ilki (7:2) denizden veya halkların ortasından (1. Ayet. Yeremya 51:42 ile İşaya 8:7 ile karşılaştırınız) yükselmektedir. Verdiği tanımda, sırasıyla aslan, ayı ve leoparla karşılaştırılan üç canavara dair imalar vardır. Bu canavarın Daniel tarafından bahsedilen diğer üç canavarın yaşadığı aynı toprakta yaşayacağını düşündüğümüzde bu durumun Muhammedî güçler için de doğru olduğunu görürüz. Ya da -ki bu daha muhtemel görünüyor- karakterleri verilen bu canavarlara dair referanslar Romalılar veya başka güçlerden ziyade Muhammediler için daha doğrudur. Leopar hayvanların en hızlısı kabul ediliyordu (bakınız Hab.I. 8), ayı en güçlü ayaklara, aslan en güçlü çeneye veya ağza sahipti. Böyle bir hayvan hızlı fetihler ve büyük katliamlar gibi özellikleri bilhassa karşılıyor; bu canavarın kullandığı güç o kadar etkiliydi ki Muhammed ve onun halefleri Roma İmparatorluğu'nun sekiz yüz yılda yaptığı fetihlerin daha fazlasını seksen yılda yaptılar! Hem bunda hem de daha sonraki fetihleri ve hakimiyetlerinde ejderhanın "gücü" kendisine yardımcı oldu; karanlığın prensi (bakınız: 12:9 ve 20:2) yaşayan Tanrı'nın kilisesine karşı gerçekleştirilen zafer için "kendi tahtını ve muazzam nüfuzunu" ona verdi (2. Ayet).

Doğu'da bir kişinin mertebesi veya nüfuzu oturduğu tahttan anlaşılır ve bir başkasının lehine olacak şekilde tahtı bırakmak o kişinin nüfuzunu kabul etmek demektir; tıpkı kralın tahtından vazgeçmesinin krallığı teslim etmesi gibi. Bundan dolayı, ejderhaya kendi tahtını canavara vermesi söylendiğinde şeytanın bu canavara bağlılıkla işini yapacağını ima ederek ejderhanın onun vekili veya temsilcisi olduğunu belirtir.

Canavarın müthiş gücü iktidarın sembolü olan on boynuzuyla

(1.ayet) özellikle ifade edilmektedir. Bu boynuzların taç gibi giyilmesi, onun krallara layık muazzam nüfuzunu işaret eder ve bu durum Muhammedî idarenin başı olanlar tarafından her zaman uygulanmıştır. Yedi baş, idarenin en üst düzeydeki yöneticilerini temsil eder. Bir adam yönettiği hanenin, komutan ordunun, hükümdar egemenliği altındaki bölgelerin ve papa da Roma Katolik Kilisesi'nin başıdır. Dolayısıyla, eğer canavar Muhammedî imparatorluğu simgeliyorsa canavarın başları da “müminlerin komutanları ve Tanrı'nın elçisinin halefleri”ni belirtiyordur; öte yandan bu ve benzer şatafatlı unvanlar onun başına nakşedilmiş “küfür isimleri”dir çünkü Muhammed bütün peygamberlerden ve hatta Tanrı'nın oğlundan bile üstünden olduğuna hükmetmiştir. Yedi sayısı, canavardan sonra art arda gelen başları işaret etmektedir ve *Decline and Fall* (Düşüş ve Çöküş) kitabının yazarı olan tarihçinin Muhammed'in imparatorluğunu kuran ve genişleten sadece yedi esas halefinden yani Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Muaviye, Yezid ve Hüseyin'den bahsetmektedir. Bunlardan birinin yani Ali'nin oğlu Hüseyin'in 10 Ekim 680'de Yezid tarafından haince katledilmesi, canavarda öyle büyük bir yara meydana getirmiştir ki bu yara yalnızca Pers Şii mezhebinin kurulmasıyla “müminlerin büyük kısmının ebediyen ayrılması” ve “ölümcül yaranın iyileştirilmesiyle” tedavi edilebilmiştir (3.ayet).¹

“Bütün dünya canavardan sonra hayrete düştü” ifadesi yorum gerektirmeyen bir açıklamadır. Kötülüğün yaratıcısına bağlılıkla hizmet ettiklerini söylememiz, canavarı en yüksek tapınma makamına yükselti “Ondan yüce kim olabilir ki?” diyen onun sayısız takipçisinin “canavara güç veren ejderhaya taptıklarını” ifade etmenin kaba bir anlatımı değildir. *Kim onunla savaşılabılır?* (5.ayet).

Canavarın bütün tanımlamada alenen görülen savaşçı yapısı,

¹ Gibbon şunları söylüyor: “Hüseyin'in trajik şekilde ölümü, uzak bir çağda ve iklimde bile en soğukkanlı okurun dahi acıma duygusunu uyandıracaktır. Şehit edilişinin yıldönümlerinde kabrine yapılan hacda Persli ateşli taraftarlar ruhlarını dini matem ve öfkeye salıyorlar.” *Decline and Fall*, 50. Bölüm. Hüseyin'in trajedisine dair hareketlerin tam bir coşkunluk ve gerçeklikle gören yazarın acıma duygusu samimi yaslarından ötürü sık sık harekete geçiyor. Hüseyin'in ölümü İslam tarihlerinde unutulmaz bir olay olarak geçer.

onun karakteristik özelliğidir. Bu nitelik, Muhammedî güce uyduğu kadar hiçbir güce uymaz. Diğer müthiş savaşçılarından bahsetmeye gerek bile yok: “ Ömer on yıl içinde otuz altı bin kent ve kaleyi kendisine itaat etmeye mecbur kıldı ve dört bin kilise veya mabet yıktı. Muhammed’in Mekke’den kaçışından yüz yıl sonra onun haleflerinin imparatorluğu, birbirine epey uzakta olan Pers, Suriye, Mısır, Afrika ve İspanya topraklarını kapsayarak Hindistan’dan Atlas Okyanusu’na kadar genişledi.¹ Ve Muhammed sahte inancını desteklemek için kılıcını çıkardığından beri, fethettikleri toprakların üzerine ne kadar fazla kan nehirleri aktı! Muhammedî canavarın kafir karakterinden şüphe duyanlar Mesih’in Oğul Olmasıyla kaba kelimelerle dalga geçen takipçilerini bir dinlesin; ya da Muhammed’in cenneti ziyaret ettiğine, Tanrı’yla konuştuğuna, Kuran’ın sahte İlahi yetkisinin onayıyla muamelelerini yozlaştıran ve kalplerini kirlüten ve birinin² kelimeleriyle ifade edecek olursam “Daha önceki çağlarda aynı iğrençlikler için çirkin kentlere yaptığı gibi bu şehirlerin üzerine gökten ateş ve kükürt yağmaması, gaza ba uğramaması Tanrı’nın merhametinden kaynaklanıyor” dedirten Kuran’ın bazı öğretilerine bir baksın. Tanrı’ya bir özellik atfetmek, “Tanrı’nın kişiliğinin tamamen kendisinde vücut bulduğu” biricik Oğlu için sarf ettikleri gibi “onun adını” bu kadar hakaretle kullanılmasına karşı çıkmamaları, göğün ve onun kutsal sakinlerinin kaba duyguların yeri yapmaya kimsenin muhalefet etmemesi “Tanrı’ya karşı küfür” değil midir?

“Ve kırk iki ay boyunca, devam etmesi (ya da savaşması) için kendisine güç verildi.” (5.ayet). Eğer belirtilen zaman kehanetle ilgili bir zaman veya bin iki yüz altmış yıllık dönem ise bu süre doldu dolacak. Peki, bunun alametleri nelerdir? Pers’te Muhammedî gücün sonunuyakın olduğuna çoğunlukla inanılmaktadır. Hesaplar, kahinlerinden biri tarafından yapılmıştır ve bundan yola çıkılarak kalan günlerin sayılı ve de birkaç yılla sınırlı olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de, Mezopotamya’da hatta konunun çokça konuşulduğu orta Kürdistan’ın vahşi dağlarında, Muhammedî orduların ya-

¹ *Edinburgh Encyclopedia.*

² Muhterem Eli Smith.

kında yenileceğine dair bir izlenim edindim ve bu, Mısır ve Suriye Müslümanları arasında da genellikle inanılan bir düşünce. Ayrıca, Doğu'da da durum böyle ve Takdir-i İlahi öyle zuhur etmektedir ki Hristiyanlık üzerine hüküm süren Muhammedî imparatorluğun hızlı çöküşü genel bir beklenti. Öte yandan bizden bu imparatorluğun sınırları içinde ikamet edenler, yıkılmakta olan bir binada kiracı olduğumuz izlenimine sahibiz.

Türkiye'nin başkentinde uzun süre kalan bir misyoner "Muhammedi iktidarın harabeye dönüşeceğine ve yakında son bulacağına emin olmamız için bir kehanete lüzum yok" demektedir. Şimdi, onu deviren hayret verici değişiklikler hasıl olmakta. Müslümanlar, "Kader"i böyle emrettiğini düşünüyorlar. Hristiyanlar buradan, Kadir-i Mutlak'ın onlara biçtiği zamanı sona erdirdiğini ve o günlerin hızlandığını öğrenebilirler.

Canavar "kırk iki ay" süresince "azizlerle savaştı ve onların üstesinden geldi" "egemenliğini genişletti ve esareti sürdürdü" ve "onları kılıçla öldürdü" (7-9). Onun Hristiyanlara karşı nasıl başarılı olduğunu ve Nasturi misyonlarının çöküşü ve ona mensup kişilerin bütün Doğu'ya nasıl dağıldığını kısmen görmüş olduk. Geniş hakimiyeti Atlantik'ten İndus'a ve Çin'e kadar genişlediğinde, İsa'nın takipçilerine nasıl muamele edildiğine dair İslam ordularının korkunç komutan Halid'in aşağılayıcı dilinden dökülen sözler örnek gösterilebilir: "Ey Hristiyan köpekler! Tercihleri biliyorsunuz: Ya Kuran ya haraç ya da kılıç!"¹ Canavarın savaşının sonraki dönemlerde daha uzlaşmacı olmadığını neredeyse bütün Doğu Kilisesi topraklarına savaş ve işkence alevleri salan ve adının "Avrupa'da korkuyla anılmasını sağlayan, onun çağındaki en güvenilir tarihçilerin aktardığına göre *Hristiyanlara karşı savaşmanın her gerçek Müslüman'ın görevi olduğuna inanan ve bazılarına zalimce doğramak diğerlerini daimi esaret almak suretiyle*² muhafaza edilen Hristiyanlara sayısız işkenceler yapan" muzaffer Timurlenk'in yaptıklarından öğreniyoruz. Eğer "iktidar bütün yakınlar ve dillere ve milletlere hüküm sürsün diye verildi" (7,8) ifadesini bazı kı-

¹ Gibbon, *Roman Empire*, 50. Bölüm.

² Mosheim, *Eccl. Hist.*

sıtlamalarla bile ele alırsak burada kastedilenin dünyevi olmadığı hâlâ besbellidir. Çünkü hakimiyetini Asya'nın büyük bir parçasına ve Afrika'nın en kalabalık ülkelerine kadar genişletmenin yanı sıra Avrupa'nın merkezine kadar girdi. Onun birlikleri Haçlıların birleşmiş şövalyelerine karşı muzaffer oldu ve onun "hükümdarları devrilen Sezar'ın tahtında yüzyıllar boyunca oturdular." Ona hizmet etmek veya zalimden merhamet dilenmek için kaç milyon insan ona boyun eğdi? Avrupa, Asya ve Afrika'da "azizlerle savaştı ve onların üstesinden geldi."; ve Tanrı Charles Martel ile Şarلمان'ın ve diğer müthiş savaşçıların kılıçlarını araya sokmasa aynı gurur kırıcı boyunduruk altında şu an inliyor olabilirdik. Şimdi canavarın yıpratılan boynuzlarını (Zekeriya 1:21) artık böyle korkunç bir bela olarak görmüyoruz. Ancak babaları ve erkek kardeşleri "kılıçtan geçirilen" ve karıları ile kızları ölümden daha zalimane şekilde "esir alınan" kişilerin yaşadıklarına ne demeli? Böyle örnekler günümüzde Pers'te hâlâ var: Hristiyan esirler yirmi yıldır huzurlu evlerinden koparılmış, şu anda Muhammedi canavarın ayaklarının dibinde boyun eğmektedir! Fakat o salladığı kılıç kendi kellesini alacaktır. Uzun süre kılıçla insanları öldürdü ve böylelikle İlahi adalet o kılıcın aşağı inmesine hüküm verdi. Devletin gücünün azalacağına ve onun kanlı kariyerinin durdurulacağına dair her türlü alamet mevcut. "Azizlerin inanç ve sabırları" için ne fırsat!

İkinci canavar birincisiyle işbirliği içinde, sonuç olarak onunla çağdaştır. Birincisi kendine has savaşçı özellikler taşıyordu; ikincisi ise daha belirgin bir dış görünüşe değilse de büyük bir nüfuz ve otoriteye sahiptir. Bu ilişki birinci canavarda cisimleşen, Muhammedi HİYERARŞİ ile genel idare veya krallık arasındaki bağı ortaya koyar. Muhammed ve onun halefleri her iki özelliği bir arada bulunduruyorlardı. Ama zamanla farklı bir dini örgütlenme yani şu anki dini inanç koruyucuları yükselişe geçti. Onun "yerin içinden çıkıp gelmesi", ötekinin heybetli bir biçimde ve aniden "denizden çıkmasının" aksine bir bitkinin yetişmesi gibi kademeli büyümesini ima ediyor olabilir.

İki boynuz Muhammedi inancının bölündüğü iki mezhebi yani *Sünnilik* ve *Şiiilik* simgeliyordu; iki sayısı (yedi ve on gibi kutsal

belki de kutsallığı belirsiz olmasına rağmen) diğer sayılar gibi vahiy almış yazarlarca pek kullanılmamıştır. Örneğin Daniel'in sembolik koçunun iki boynuzu (Daniel 8:3) Med-Pers imparatorluklarının bölünmesini gösterirken Makedonyalı "keçinin" başından çıkan dört boynuz (8.ayet) İskender'in ölümünden sonra imparatorluğun dörde ayrılmasını gösterir. Şimdi de esasen bir olup aynı temellere dayanan Muhammedi hiyerarşinin farklı liderleriyle iki ayrı mezhebe ayrılmasını "canavarın iki başı" olarak kabul edebiliriz. Muhammediliğin savaşçı vasıfları tamamen ilk canavarda yer alırken "bir kuzu" sembolüyle gösterilen ikincisi barışçıl özelliğe sahip olsa da ikincisi asıl karakterini vaaz ettiği dil ve düşüncelerle ortaya koymaktadır, "çünkü o, konuşan bir ejderhadır."

Muhammedi kanunun emanetçi ve yargıçları ile İslam inancının kabul edilen vasisinde olduğu gibi "birinci canavarın bütün gücünü önünde tatbik etti."; ona verilen güç o kadar etkiliydi ki en yüce sivil fermanlara meydan okuyup onları feshetti. Ancak bunlar yargı otoritesini destekleyen genel bağlılığın istisnalarıydı sadece. İmparatorluğu devletin kılıcı ve Kuran aracılığıyla telkin ettiği sadakate, peygamberin vaat edilmiş nimetleri veya lanetlerle süsleyen kişi olan bu şahsın yeryüzü sakinlerinin "ölümcül yarası iyileştirilen ilk canavara tapmalarına" (12. ayet) neden olduğu söylenebilir çünkü sivil idare gerçekten de dini inancın yarattığı şeydi.

Fakat onları aldatmak için Muhammedî din adamları hangi keramet ve şaşırtıcı mucizeleri anlatıyorlar? (13-14.ayetler). "Canavara göre" ya da takipçilerinin gözünde, gerçekten olan birçok mucize var. Peygamberlerinin rivayet edilen mucizelerine çok değer veriyorlar ve adeta mucizeler sanki kendileri tarafından yapılmışçasına bunlara güveniyor aksini asla kabul etmiyorlar. Bu tür öğretilerin kandırılmış kalabalıkların zihinlerine nasıl tesir ettiğini Gibbon'un şu ifadesinden anlayabiliriz: "Muhammed'in taraftarları Muhammed'in mucizelerine ondan daha çok inanıyorlar ve taraftarlarının güveni ve her şeye inanma durumu, onun ruhani başarılarına olan inanç; zaman aralığı ve mesafe arttıkça daha da artış gösteriyor. Ağaçların onu karşıladığına; taşların kendisine selam verdiğine; açları beslediğine, hastaları iyileştirdiğine ve ölüleri dirilttiğine;

bir kirişin ona sızlandığına; bir devenin kendisine şikayette bulunduğuna; kesilmiş bir koyunun omuz etinin zehirli olduğunu ona söylediğine; canlı ve cansız her şeyin eşit şekilde Tanrı'nın elçisinin tabi olduğuna inanıyorlar.” Muhammed yedi kat semayı ziyaret etmiş ve “ve gecenin bir bölümünde binlerce yıllık bir yolculuğa çıktı... Karşı konulmaz sözü, ayın iki parça böldü; itaatkar gök cismi alçalarak Kabe'nin etrafında yedi kez döndü, Muhammed'i Arap dilinde selamladı ve birdenbire daralarak yakasından içeri girdi ve gömleğinin kolundan çıktı!”¹

Bunlar “yeryüzündekileri aldatan” canavar tarafından gerçekleştirilen muhteşem mucize örnekleri ve bu tür şeylerin icra edilmesi günümüzde hâlâ son bulmamıştır. Yazar Pers'te kalırken, binlerce kişi Aras Nehri kıyılarında yaşayan, hastalarını tedavi edip körlerin gözünü açan ve başka harika işler yapan tanınmış bir Molla'ya akın ediyordu. Muhammed'in ateşli taraftarlarının coşkusu o denli büyüktü ki Rus otoriteler, düzenin tekrar kurulması için Molla'yı sürgüne göndermeyi gerekli gördü. Kutsal Müslüman azizlerin türbesinin mucizevi şifalar vereceğine inanılıyor ve şimdi İsfahan kentinde dindar Müslümanların ayaklarının tozunu bile topladıkları ve ona faydalı güçler atfettiği böyle meşhur bir adam yaşıyor.

Kendisinin oluşmasına neden olduğu içinde hayatı, konuşmaları ve yıkıcı gücün olduğu (14-15. Ayetler) yer aldığı “canavarın sureti” canavarlara dair hipotezimizde çözümü kolay olmayan muameleler gibi görünebilir çünkü Muhammed'in dini İsa veya Musa'nın dini kadar “herhangi bir oyulmuş tasvire veya gökteki veya yeryüzündekine benzer herhangi bir şeye” tapınmayı salık veren putperestlikten tamamen azadedir. Ama suret kelimesinin mukaddes yazarlarca ele alındığı gibi genellikle neyi işaret ettiğine bir bakalım. “Ve Tanrı, kendi suretimizde bir adam yaratalım, dedi.” “Tanrı onu kendine benzer yarattı.” “Tanrı'nın sureti olan İsa.” vs. Bu nedenle bir çocuk için “Aynı annesinin suretinde” deriz. Dolayısıyla, canavarın bir suretini yapmak onunla aynı olan veya ona benzeyen bir şey oluşturmak; “bir kılıçla yaralanan ve hayatta kalan canavarla” aynı yapıya, karaktere ve işlevlere sahip bir şey yapmaktır. Bu ca-

¹ *Decline and Fall*, 1. Bölüm.

navar Türkiye’de oturmaktadır. Onun emsali veya “SURETİ” çağdaş Pers krallığında bulunabilir. İki boynuzlu canavar her iki yerin de tahtını elinde bulundurmaktadır. onun makamının ilk canavarda cisimleşmesi gibi Pers de sonrakinin ülkesinin bir parçası olarak görülmektedir ve onun prensleri uzun süredir Muhammed’in idari ve dini görevlerinin halefi olan ve bir süre dünyanın mutlak hakimleri olan halifelere sadakatini kabul etti. ¹ Fakat ruhani ve dünyevi iktidar gitgide birbirinden farklılaşınca bu ilişki zayıfladı.

Pers’in Cengiz Han tarafından fethedilmesiyle zuhur eden muazzam devrimler, halifeliğin Cengiz Han’ın torunu Hülagû tarafından harap edilmesi ve altıncı boru hadiseleri² Timurlenk’in yaptıklarıyla birlikte Pers imparatorluğunun peygamberin kabul edilen halefleri veya Türkiye’deki gerçek Muhammedi canavarın başlarından ayrı ve onlardan bağımsız kalmasına neden oldu. Ama yine de Pers, Muhammedi bir krallıktı; imparatorluk tacı hükümdarlarının başına Müslüman hiyerarşisine göre taktılar ve sivil ordu kaçınılmaz ölüm cezası altında evrensel sadakati emreden ikinci canavar tarafından desteklendi (15.ayet). bölünmüş olsa da orijinal canavara her açıdan benzemektedir. Bu benzerlik o kadar güçlüdür ki söz konusu durum “kılıçla yaralanan fakat yaşayan canavarın sureti” şeklinde adlandırılabilir. Canavar ve onun suretine eşit derecede hürmet emrediliyordu (8 ve 15.ayetler) her ikisi de böyle bir saygı görüyor; dilde ve davranışta hürmet; tıpkı bir kurtçuk gibi Evrenin Yöneticisine saygı göstermemiz gibi ona hürmet ediyorlar (12 ve 15.ayetler).³

ALINLARINA İŞARET YAPILMASI (16-17) canavarın takipçileri olduğunu göstermek için vurulan bir mühüрдü. Bu nedenle Tanrı,

1 Ruhani nüfuz ile dünyevi iktidarı elinde tutan halifelik makamı, papalıkla şaşırtıcı derecede benzerlik göstermektedir. Muhammed ile Petrus’un haleflerinin arasında debdebe, kibir ve baskıları bakımından çok az fark bulunabilir. *Edinburgh Encyclopedia*.

2 İncil’in Vahiy bölümünde felaket yağdıran yedi melekten sırayla bahsedilir; burada ona atıf vardır (-ç.n.)

3 Yazar Pers hükümdar ailesi için (anlaşma böyle olduğu için) kez koyun kurban edildiğini ve kesilen kellelerin atlarının ayaklarının dibine fırlatıldığını ve daha yüksek derecede hürmet veya tapınma işaretlerini birden fazla kez görmüş.

kendi ve özel muhafazası altındaki kişiler olduklarını göstermek için hizmetkarlarına “alınıza bir işaret yapın” diye emretti (Ezekiel 9:4,6). O, aynı sebepten ötürü “Tanrı’nın hizmetkarlarını alınlarından *mühürledi*.” (Vahiy 7:3) ve onun gerçek takipçilerinin “Baba’nın adı alınlarında yazılı olacak şekilde” Kuzu’yla birlikte zafer içinde ayağa kalktıklarını görüyoruz (Vahiy 14:1). Bütün “alınlarını *işaretleme*” olayları, bir çobanın kendi koyunlarını aynı amaçla işaretlemesi gibi o kişilerin kendisini olduğunu göstermek için yapıldığını simgeler. Bundan dolayı, “alınlarındaki işaretin” canavarın takipçileri olanları gösterdiği sonucuna varabiliriz.

Eğer *alındaki* işaretin anlamı bu ise, “sağ eline işaret koymak” canavara tabii olan geriye kalanların tümü için bir simge olmalı; çünkü o iki işareten birini almaya “küçük büyük, zengin fakir, hür esir *herkesi* zorladı.” Bu, her inanmayan kişinin hayatının esirgenmesi -buna da hayat denirse tabii- verdiği kelle parası olan *haraç*’ı işaret ediyor olabilir. “Seçenekler Kuran, haraç ya da kılıç” idi.¹

Eğer bu durum nasıl *ele* vurulan işaret olarak adlandırılabilir diye sorulacak olursa, verilecek cevap “el” ve “sağ el” ifadelerinin Kitab-ı Mukaddes’te mecazen özgürlük için kullanıldığı olacaktır. Ayrıca sağ el para kazanmak için çalışır ve Muhammedi efendilere yıllık *haraç* ödemesi yapar. Yerli Hristiyanlar veya inanmayanlar verginin ödendiğini gösteren “bir *işareti* sağ ellerinde” taşımadıkları müddetçe bu parayı tekrar tekrar ödemek zorunda kalabilirler. Merhum bir yazarın kelimeleriyle ifade edecek olursak: “Tek korumaları, Kuran’ın onların hayatta kalmasına izin verdiği hoşgörü paraları; yasal ya da keyfi bir şekilde alınan bu haraç devlet hazinesine ya da yetkililerin cebine gider ve bu para yetkililerin kazanabildiğine yakın bir meblağdır. Hatta Hristiyanlara kendi dillerinde reaya derler ve bu kelime sürü anlamına gelir: eti, sütü,

1 Hâlâ işaretin Roma Katoliklerince alna çizilen haç olduğunu düşünenlere Müslümanların da ibadet ederken Mekke’deki kutsal toprağa veya başka bir nesne üzerine başlarını bastırmak suretiyle alınlarına işaret yaptıkları ve daha etkileyici işaretlerinin olduğunu ifade etmemiz gerekiyor. Fakat bütün işaretler, bütün Doğu Kiliselerinde de yapılan haç işaretinde olduğu gibi temelsizdir. Dolayısıyla bu işaret onları papacılarla özdeşleştirecektir.

yağı, yünü zorla alındığı için bu sürünün otlamasına izin verilir.”¹ Eğer vakti zamanında Kuran’daki inançlarının bir beyanı reayayı haraçtan muaf tutsa ve onu kulluktan azat etseydi elindeki işaret alınına çizilecekti.

Mistik “Canavarın sayısı”na dair hiçbir açıklamamız yok; ama bu küçük konuya çok fazla kafa yoran bilginlerin yaptığı spekülasyonlara yoğunlaşmak yerine bu bölümde anlatılan canavarların Roma Kilisesi olmadığını okurun dikkatine sunmak için birkaç neden daha ortaya koyacağız.

1) Sapkın ve putperest Roma Kilisesi’nin tam adı, Vahiy kitabının on yedinci bölümünün 1 ve 5.ayetlerinde verilmiştir: “BÜYÜK FAHİŞE ZİNALARIN² VE YERYÜZÜNDEKİ İĞRENÇLİKLERİN ANASI!” Yahudi Kilisesi bütün tarihi boyunca, Tanrı’dan en berbat şekilde uzaklaşmalarında ve içine battığı putperestlik ile kirliliğin korkunç derinliklerinde bile bir canavar olarak adlandırılmamıştır; ama her daim Tanrı’nın Kilisesi’ni nitelendiren lekesiz saflığın zıttı olan karanlıkta iğrenç fahişe kadın olarak isimlendirilmiştir. İsa’nın doğru kilisesi “gelin, Kuzu’nun karısı” şeklinde adlandırılmıştır. Bütün Kitab-ı Mukaddes boyunca putperestlikten fahişelik diye bahsedilmektedir. O halde hem Eski hem de Yeni Ahit’te bu isim verilmesine rağmen neye putperest kilise diyebiliriz? Doğru Kilise Kutsal Kilise olarak da adlandırılmaktadır. Babil’in putperestliği ve günahkârlığı ifade ediliyor. Roma Kilisesi aynı özelliği sürdürmekte ve doğru kiliseyle benzer bir ilişki içindedir. Bu yüzden de BÜYÜK BABİL adlandırması yerinde isimlendirmedir. Ayrıca, kötülüğünün saklı derinliklerinden ve saf Hıristiyanlığın zıttı olmasından dolayı GİZEM diye de adlandırılmaktadır. Buraya kadar doğru ile putperest kilise arasında apaçık doğal bir kıyaslama var. Fakat canavar olarak adlandırıldığında antitez ortadan kalkmakta, cinsiyet değişmekte ve bütün mesele muğlak olmaya başlamaktadır.

2) Canavar Yahudilikten Gelmeyen milletlerin ve Kilise’nin açık düşmanları için kullanılan bir semboldür. O, karşı cinstendir ve fahişe veya iffetsiz kadın olarak adlandırılmaz. Öte yandan Kili-

1 Muhterem Eli Smith, *Sermons and Addresses*, s. 19, 20.

2 Üstünkörü okuma.

se'nin apaçık düşmanları, papacı Babil'in "yeryüzünün kralları ve canavarı" ile işbirliği yapması gibi yoldan çıktıkları zaman fahişe olmalarına rağmen asla iffetsiz kadın diye isimlendirilmemişlerdir.

3) On üçüncü bölümdeki canavarlar ile on yedideki canavarların tasvirinin bir olduğuna dair bilgiye ihtiyaç var. Evet, ejderhanınkiyle de aynı olan kafa ve boynuz sayıları açısından birbirine uydukları doğrudur ama bunlar kutsal kitaptaki belirsiz sayılardır; o yüzden de sayı itibariyle birbirleriyle örtüşmeleri aynı olduklarını hiçbir biçimde göstermez. Roma canavarının tasvirinde kafalardan "üzerinde kadının oturduğu yedi dağ", diğer ayette de "kafalarından biriyle ölüm yarası aldı" denilmekte, ikinci ayette bu kafanın dağlardan biri olup olmadığı söylenmemektedir. İlkinde canavar denizden çıktığında bütün boynuzları taç gibi kafasındadır; Romalı canavar ise boynuzlar "henüz krallığı olmayan krallar"ı simgelemektedir. Biri inkar etmenin adlarıyla *doludur* diğerinde ise kafasında sadece boynuzlar vardır. Biri kıpkırmızı renktedir diğeri leopar, ayı ve aslandan meydana gelmiştir. Romalı canavar temel itibarı ı "kıpkırmızılı kadın"la olan yaltakçı ilişkiyle sağlamakta; diğeri ise zaten kendiliğinden harika, savaşçı ve güçlü bir hayvandır. Sonuçta, arka planda kalmanın neticesi olarak (kadınla aynı olduğu da düşünülen) iki boynuzuyla ilk canavar, ikincisinin çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu canavarların ilki azizlerle savaşmaktadır. Diğer durumda ise o canavar değil "aziz ve şehitlerin kanıyla sarhoş olmuş" kadındır. "Kadında" -dikkat edin erkekte değil- "peygamberlerin kanı bulunmaktadır." (18:24).

Bu konuyu kapatmadan önce, on üçüncü bölümdeki canavar ile Muhammediliğin aynı olduğuna ilişkin bir kanıt daha nazarınıza sunalım. Bunun kanıtı yedi boru ile yedi tas karşılaştırmasında görülebilir (8, 9 ve 10.bölüm). Yedi son felaketle görevlendirilen melekler, yedi borudan etkilenen aynı yerlere ve nesnelere sırasıyla "Tanrı'nın gazabının taslarını dökerler." İlki dünyanın üstüne; ikincisi denizin üstüne; üçüncüsü ırmaklar ve su kaynaklarının üzerine; dördüncüsü güneşin üstüne;... altıncısı Fırat nehrinin üzerine; yedincisi havaya dökülür. Buraya kadar yerlerin hüviyeti hakkında bir olmayabilir; yedi tanesinden altısının aynı sıraya denk gelmesi

bütün süreç boyunca bir tasarım bütünlüğünü açıkça ortaya koyar.

Genel kaniya göre beşinci boru (9:1) Muhammediliği bildirmektedir. Beşinci tas, canavarın tahtının üzerine dökülür (16:10-14) ve böylece Muhammedi iktidar ve canavarın aynı olduğu çıkarımına varabiliriz.

Fakat beşinci ve altıncı tasları (16:10-14) kısaca ele alarak bir test daha yapıp öyle sonuca varalım. Belki dünyadaki hiçbir ülke Türkiye kadar beşinci tasta anlatılan hadiselerle uymaz. İmparatorluğun başkenti canavarın şu anki tahtı olarak kabul edilirse, sadece Yeniçerilerin ortadan kaldırılmasını ve karanlık, fırtınalı gecede yeryüzünden silinirken başkenti utanca boğan anarşi ve kan sahnelerini anlatmam yeterli olacaktır.

Ama çok dikkate değer bir şekilde anlatılan bir başka felaketlerinden de bahsedilmektedir: *yaraları*. (Vahiy 16: 11). Bu kelimedden ilk olarak yedi tasın birincisinde bahsedilmektedir: “Canavarın işaretini taşıyan ve benzerine tapan insanlarda iğrenç, kötücül yaralar saçı.” Bu tasların yedi felaketle adlandırıldığı unutulmamalı (15: 8). Buradan hareketle, Muhammedi ülkelerde belli bir illetin hüküm sürmesi (sadece onlarla sınırlı olan) ve çok feci ve yıkıcı olduğu için kendileri tarafından altını çizerek FELAKET olarak adlandırılması epey dikkat çekicidir. Felaketin başlaması, ilerlemesi ve ortadan kalkması en çok “yaralarla” nitelendiriliyor.

“İğrenç ve kötücül yaraları” felaketin ilk semptomudur ve genel hastalık sona erdikten çok sonra bile sık sık hastanın peşini bırakmaz. Vücuda miras kalmış bütün hastalık kayıtlarını araştırın; bu korkunç hastalık bütün ölümlerde açık ara önde olacaktır. Bu, her geçen yıl Muhammedi canavarın talihsiz tebaasının arasına feryat salmakta ve onun kurbanın milyonlarca kişi olduğu tahmin edilmektedir.

Fakat Müslümanlar bütün bunları Tanrı’ya veya karşı konulmaz Kader’e yüklerken ve “acıdan dillerini ısırırken” “eylemlerinden dolayı pişmanlık duymuyorlar.” “Canavarın tahtına” dökülen bu hükümlerden beşinci boru sesiyle kalkan beşinci tastaki “*canavarla*” Muhammedi iktidarın kastedildiğini anlayabiliriz. Kendisinden şüphe edilmeyecek olan bu canavarla on üçüncü bölümdeki cana-

var aynıdır.

“Altıncı melek tasını büyük Fırat Irmağı’na boşalttı. Doğu hü-kümranlarının yolu hazırlansın diye, Fırat’ın suları kurudu.” (Vahiy, 16:12). “Altıncı borunun Fıratlı atlılarının Osmanlı imparatorluğunun doğuşu ve yükselişini sembolize etmesi”¹ gibi Fırat’ın altıncı tasla kurutulmasının da onun düşüş ve çöküşüne işaret ettiğine de genellikle inanılmaktadır. Bu ve önceki tas arasında beşinci ile altıncı boru arasındakine benzer bir ilişki vardır. Sahne aynıdır; her iki tasla gelen felaketler de aynı canavarla ilişkilendirilmektedir. “Bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim” sözü herkesçe bilinen bir vecizedir ve burada canavarın gücünün doruğunda ona iştirak eden aynı arkadaşıyla ortaya çıktığını görüyoruz. “Şeytan olarak anılan eski yılan” olan ve canavara “taht ile muazzam bir otorite veren” “Ejderhan”ın hüviyetine dair hiçbir kuşku yok. Bu karakter ve makamdan sahte peygamberin iki boynuzlu canavar olduğu ortaya çıkmaktadır.

Müslüman liderinin *sahte* bir peygamber veya öğretmen olduğunu Hristiyanlar sorgulamıyor bile. Bu hiyerarşinin ilkel başının bu özelliği o kadar barizdir ki her zaman sahte peygamber adıyla anılmıştır. Bu unvanın şahsen Muhammed ile sınırlı olmadığı aşikârdır çünkü bu adlandırma dini yıkılana kadar o ve onun halefleri için kullanılagelecektir.

O, Hristiyanlık dinine olan düşmanlığı ve sivil iktidarı kontrol etmekle, daha sonra kendisine atfedilen sıradan makamı için kullanılan çok da anlamlı bir adlandırma değildi başlarda. Fakat sahte peygamberin canavarın önünde böyle mucizelere gerçekleştiren (13. Bölüm) kişiyle aynı olduğu açıklamada belirtilen şaşılacak imarlardan açıkça anlaşılıyor (19:20) “Canavar ve onunla birlikte yalancı peygamber tutsak alındı. Canavarın nişanını alanları ve benzerine tapanları, canavarın önünde yaptığı belirtilerle kandıran yalancı peygamberdi bu.” 13:12-15 ile karşılaştırınız. Eğer bu husus kanıtlanırsa 13:1 ve 16:10-13’ta izah edilen canavarın hüviyetine dair ortada hiçbir kuşku kalmayacaktır.

¹ Bush on the Millenium, s. 214.

İki tanık ve canavarlara İsrail kavminin mühürlenmiş geriye kalanlarıyla ilişkili olarak değinildi. Vahiy kitabında İsa'nın takipçilerine birden fazla kez "krallar" olarak seslenilmektedir ve bu kelime Rabbin meshedilmişleri olarak anılan (Mezmurlar, 105:15) İsrail oğulları için uygun değildir. İşaya Rabbin kendi İsrail "halkının geriye kalanları için bir yol hazırlamak için" Fırat'ı kurutacağını bize söylemektedir (İşaya, 11:15,16). Bu kehanetin son hali gelecekte vuku bulacak olsa da -öte yandan kehanetin kendisi altıncı tas hadiseleleriyle tamamen uyushmaktadır- her ikisinin aynı halkla ilişkili olduğu çıkarımına varabiliriz. "Doğunun kralları" ibaresi Muhammedi egemenliğin altında olan hangi Tanrı hizmetkarlarına "halkının Asur'dan çıkarılacak geriye kalanları"ndan daha fazla uygun düşer?

Fırat'ın sembolik olarak kuruması, özellikle Müslüman düşmanları tarafından bu kadar fazla asır boyunca baskı görenler için çok önemli ve kutlu bir hadisedir; öyle bir hadise ki zamanın bütün alametlerinin işaret ettiği üzere gerçekleşmesi gitgide hızlanıyor.

"Siyon Dağın'da alınlarında Baba'nın adı yazılan Kuzu'yla birlikte yüz kırk dört bin kişinin durduğunu gördüm."(Vahiy 14:1). Şimdi önümüzde daha net bir manzara var. Canavarın savaşı sona ermiş,

karşı konulmaz Fırat kurumuş, Doğu'nun krallarının yolu hazırlanmış, Siyon'un kızı yabandaki sürgününde azat edilmiş, şahitler tövbe kıyafetlerini bir kenara koymuştur. Şimdi, alınlarında "Yaşayan Tanrı'nın mührünü" hâlâ taşıyan ve büyük Kurtarıcılarıyla bekleyen ve göğün en tatlı ezgisi için harplarını ve seslerini akort eden onları izliyoruz.

Eş almanın şartlarına sadık kalarak (Hoşea 3. Bölüm) kendilerini putlarla kirletmeye son vermişler; ve O, ulvi sözüyle "Seni son-suza dek kendime eş alacağım, Doğruluk, adalet, sevgi, merhamet temelinde Seninle evleneceğim. Sadakatle seninle evleneceğim, Rabbi tanıyacaksın" (Hoşea, 2:19-20) demiş, "bakire İsrail'i en yakın birlikteliğe ve bundan sonra "Kuzu nereye giderse onun peşinden gitmelerini" kabul etmiştir. Besbelli ki bu, gelecekle alakalıdır.

Nasturi Hristiyanlar Hristiyanlığa geçtiklerinden beri yani on sekiz asırdır tasvir tapmaktan uzak durmuşlardır. Protestan Hristiyanlığın; Doğu kiliselerinin yanı sıra Batı'ya da sinen putperestlikten kendini ayırması yakın bir zamanda meydana gelmiştir. Sadece ve sadece Nasturi Hristiyanların (belki Alplerdeki müritler buna istisna oluşturabilir) "Kadınla kirlenmeyen, bakir olan kişiler" oldukları söylenebilir.

"Bunlar insanlar arasında günahı telafi edilenler, Tanrı'nın ve Kuzu'nun *ilk meyveleri*dir." Bu, İbrani Hristiyan Kilisesinden başkasını işaret etmeyen bir dildir. Kurtuluşun ilk olarak İsrail hanesinin kayıp koyunları için gerçekleşeceği bize bildirilmiştir; İsrail ve Yahuda'dan yeterli kişiler Hristiyanlığa geçene kadar Yahudi olmayanlara vaaz verildiğini hiç kimse düşünmüyor. Öyleyse Yahudilikten gelmeyenler hiçbir şekilde İncil'in "ilk meyveleri" şeklinde adlandırılmaz. Fakat "İsrail Rab için kutsal bir halk, hasadının ilk ürünüydü." (Yeremya, 2:3). Aynı şekilde on iki kabileye hitaben yazılan mektupta da İsrail kavminden Hristiyanlığa geçenler havari Yakup tarafından "kendi türlerinin *ilk meyveleri*" olarak isimlendirilmektedir. Pavlus da onların Kilise'yle ilişkileri için aynı şeyi ifade eder. Lütuftan dolayı, Tanrı'nın eski tarımının bu büyük hasadının ilk meyvelerini bir araya toplamak ve muhafaza etmek için hususi bir kader çizilmiştir.

Burada, tarlalarındaki mahsulleri kendileri için toplayıp tüketmelerinden önce küçük bir kısmını Rab için toplayıp kutsamalarını gerektiren Yahudilerin meşhur ayinine referans vardır. İlk meyveler hasadın başladığını ilan ederdi; bu, İbrani milleti arasında genellikle umumi bir şenlik mevsimi olarak görülen bir zamandı. Nitekim Hristiyanlık yayılırken Kilise'nin ilk meyveleri toplandığında bu bilinen dünyada hızla toplanacak hasadın yalnızca başlangıcıydı. Ayrıca Kilise'nin nihai ve daha şanlı hasadının habercilerinin bu ilk meyveler olduğuna inanmamız için önümüzde sebepler var. Eğer sonucun böyle olacağına veya başka bir ifadeyle Nasturi Kilisesi'nin dünyanın Hristiyanlığa geçmesinde bir araç olarak kullanılacağına dair en ufak bir kuşku varsa bu kuşku da şu göksel müjdeyle ortadan kalkacaktır: "Sonra göğün ortasında uçan başka bir melek gördüm. Yeryüzünde yaşayanlara müjde vermek için, sonsuz çağları kapsayan İncil'i taşıyordu. Her ulusa, her soya, her dile, her halka yüksek sesle, "Tanrı'dan korkun, O'na yücelik verin" diyordu. "Çünkü O'nun yargı saati geldi. Göğü, yeri, denizi, su pınarlarını yaratacağına tapın" (Vahiy, 14:6-7). Artık zafer nidaları kulakları yırtıyordu: "Adından kim korkmaz? O'nu kim yüceltmez, ya Rab! Çünkü kutsal Olan bir tek sensin. Çünkü tüm uluslar gelip önünde tapınacak. Çünkü suçları yargılayışın belirlendi." (Vahiy 15:4). Başka bir melek "Babil düştü, düştü" demektedir, Babil ışıltılı parlaklığını sürdüremektedir ve Siyon'un Kralı İlahi Görkemle ortaya çıkıp kraliyet اساسıyla dünyaya hükmeder.

Şayet bu binyıllık Şabat'ın şafağı değilse en azından "Şabat'tan önceki hazırlık"tır. Yedinci binyıl döneminin dünyanın Şabat'ı olacağına inanıyorsak kendisiyle benzerlik gösteren Yahudi Şabat'ına önceki günün öğle vaktinde *hazırlık* yapıldığını, haftanın yarım kalan işlerinin bitirildiğini ve mukaddes vaktin güneşin doğuşuyla başlayıp güneşin batışına kadar sürdüğünü unutmamamız gerekir. Bu hipotezden yola çıkarak dünyanın Hristiyanlığa geçmesinin şimdi neredeyse bitmekte olan bu binyılın sonunda tamamlanacağı neticesini çıkarabiliriz. Bundan dolayı, başlayacak olan Şabat'a hazırlık vaktidir artık. Eğer önceki sonuçlarımızda doğruluk varsa ve bin iki yüz altmış günlük vahiyssel dönemin Muhammedi Dec-

cal veya Nasturi Kilisesi'yle bir alakası varsa bahsettiğimiz zamanın gelmesi elbette yakın olmalıdır. Bu dönem gerçek anlamda günleri de veya ona eşit yılları da gösteriyor olabilir çünkü başka birçok hadisede bu sayılar kesin bir biçimde kullanılmadığından ne sebep bulabiliyor ne de benzerlik kurabiliyoruz. Şayet Muhammedi gücün devamını simgeliyorsa bu gerçek manada günleri gösteremez. Günlerin ayları simgelediği birçok örneğimiz var ve yorumcuların genel olarak hemfikir olduğu üzere bu, Daniel'in ve Vahiy'in bin iki yüz altmış günü olarak düşünülmelidir.¹ Elbette yakın bir tahmin yapılabilse de bu dönemin sona ereceği zamanı tam olarak tespit edemeyiz. Bu dönemin, Muhammed'in dinini kılıçla yaymaya başladığı ve İlahi sayfalarda kendisine bariz şekilde yer verilen kanlı eziyetler sistemine girdiği *Hicret*'ten (622) sonra başlamadığını söylemek emin bir yol olacaktır. Bu, Muhammedi dönemin ve Kili-se'ye karşı yürüttüğü "kırk iki aylık" sürecin başladığı dönemdir. O tarihten itibaren on yıl içinde birliklerini karşı konulmaz ordularını Pers'e taşıdılar ve "çöldeki yeri hariç" Nasturi Kilisesinin ilk yerinin tamamını ayakları altına aldılar. Romalı dönek inancının sinsi sinsi büyümesinin aksine denizden çıkan canavar öyle aniden yükselişe geçti ki denizden çıkış tarihiyle ilgili hata yapmak mümkün değildir. Fakat onun düşüşe geçme dönemini tam saptayabilme işine girdiğimizde zamanı güneş yılına göre mi yoksa bir ayı otuz gün sayıp bir yılın üç yüz altmış gün olduğunu söyleyen Yahudi yılına göre mi yahut ay yılı hesabıyla dönemin kayıtlarını tutan Müslümanlara göre mi hesaplayacağımızı bilmediğimizden durum biraz sorunlu hale geliyor. Astronomik doğruluk sadece ilk hesaplama biçiminin lehinedir. Ama bizim bildiğimiz fakat dönemin genel düşüncesiyle uyumlu olmayan bu hesaplama, kutsal yazarlarca pek az kabul edilmektedir. Kutsal Yazılar kullanım ikincisini destekleyen kanıt olarak görülebilir. Kendisi hakkında tahminin yürütüldüğü o zamanki halkın anlayışına göre hesap yapmanın son hesaplama anlayışının lehine olduğu savunulmaktadır ve bu, Yahudilere ilişkin kehanetler hakkında benimsenen ilkedir.

¹ Bu konuyla alakalı *Biblical Repository* adlı çalışmanın Temmuz 1840 tarihli makalesine bakınız.

Bu önemli dönemin tam olarak ne zaman kapandığı hakkında varsayımda bulunmaksızın, bu yöntemin en yakın olduğuna ve şu an kullanılan birçok belki de pek çok metodun yakın sahneleri paylaştığına inanmak zorunda bırakıyoruz.

“Evet, biz biliyoruz o günün sona ereceğini

Neşeli günlerin eli kulağında.”

Doğu'daki önemli olayların bir gözlemcisinin' kelimeleriyle ifade edecek olursak: “Her geçen gün kurtuluşun taşıtları gelsin diye saha daha da hazır bir hale geliyor, Kilise'nin Yüce lideri kendi alanını seçiyor, ordularını görevlendiriyor ve karanlığın güçleriyle yapılacak nihai muazzam savaş için kaleleri zaptediyor. Savaş ya da barışta, apaçık çekişme yahut galeyan ya da gizli entrikada, silahlı gruplarda veya diplomasinin hilelerinde, Doğu'daki bütün siyasal hareketlerde, Tanrı'nın amaçları işliyor. Doğu'da seyahat edip büyük hazırlığın telaşını hissetmemek mümkün değildir.

‘Her iki ordunun uğultusu hâlâ devam ediyor!’

Görevli meleklerin kanatları neredeyse havada sana çarpıyor ve onların seslerini duyuyorsun...

“Mevcut krizin içinde olan kutsal gözlemcinin zihnindeki manzaradan daha ulvi bir görüntüye bakmak mümkün değildir. Meleğin borusunun sesi gibi bir seda yolu açtıkça açıyor, taşları yol üstünden kaldırıyor; insanlar için bir sancağı kaldırıyor! Hadise üstüne hadise zuhur ediyor. Her şey aceleyle değil fakat müthiş bir ihtiyat ve ihtişamla nezdinde bir günün bin yıl ve bin yılın bir gün olduğu O olmaya başlıyor. Tanrı'nın amaçları tamamlanmaya yaklaşıırken ilerleyen trende on bin mühim hadise hızla yayılıyor. Her şeyin hedefe yaklaşması gitgide daha da hızlanıyor. Daha önce gizeme bürünmüş olaylar açıklığa kavuşuyor. Her şeye gücü yettiği ortada olan bir plan cereyan ediyor ve ilahi hikmetle dolu trenler hızla dolduruluyor. Trenler -daha önce güzelce ifade edilmiş olduğu üzere- dünya üzerindeki bütün yanıcı malzeme yığınlarını tutuşturuyor; çünkü o göğün ateşi üzerlerine yağsın diye vuku buluyor ve birdenbire bütün sahne aşkın bir ruhani nurla aydınlanacak. Bir günde doğacak ulus için yol hazırlanıyor; malzemeler hazır

olduğu an itibariyle büyük bir hızla dünyanın din değiştirmesinin aniden meydana gelmeyebileceğini düşünmek için hiçbir sebep yok. İsa'nın bizzat gelmesinden önce yapılan hazırlıkla peşinde koşacağımız Rab ve hatta kendisinden zevk aldığımız vaadin Elçisi aniden onun mabedine gelecek. *Gökleri ve yeri, denizi ve kuru toprağı sarsacağım ve Kalabalıkların Efendisi'ne "Bütün milletleri sarsacağım ve hepsinin arzusu depreşecek" diyeceğim."*

A) YEZİDİLER

1) Yezidilerin İbrani kökenden geldikleri yönündeki fikri desteklemesi açısından sunacağım ilk kanıt dikkate şayan İbrahimi bir ayin yani *sünnet* olacaktır.

Yezidiler bu ayini ya İbranilerden ya da Muhammedilerden almışlardır. Eğer bu uygulama Müslümanlardan geçmiş olsaydı Yezidilik İslam diniyle ilişkilendirilecekti ama Yezidilerin bu uygulamayı Muhammedi komşularından almadığını şu olgu yeterince ortaya koyuyor: Müslümanların on üç yaşına kadar sünneti ertelemelerinin aksine Yezidiler çocuklarını bebekken sünnet ediyorlar. Öyleyse bu şekilde uygulanan söz konusu ayin, Yezidilerin İbrani kökenden geldiklerini gösteren güçlü bir kanıttır.

2) İkinci kanıt, Yezidilerin *kurban sunması*dır. Bu uygulama dini ibadetlerine büyük ölçüde girmiştir ve kuvvetli bir şekilde Yahudi özellikleriyle örülüdür. Bu benzerlikler özellikle kurban zamanı ve sıklığının yanı sıra ayine eşlik eden diğer Yahudi ibadetlerinde kendini gösterir.

3) İbrani kökenlerine dair başka bir delil Hamur Bayramı'nı kutlamalarıdır. Yezidiler Yahudilerin bu dikkate değer bayramını her yıl 24 Nisan'da kutlarlar. Kurban için bir kuzu temin edemeyenlere başka temiz hayvanları sunma izni verilmektedir. Yazılı rehberin yokluğundan ötürü, Musevi ibadetlerinden, ayinlerinden bazı hususlarda farklılık göstermeleri beklenebilir. Yine de bu bayramın kadim İsraililerin Hamur Bayramıyla ilişkilendirilmesini sağlayacak birçok şey ibadetin koşulları içinde mevcuttur.

4) İbrani soyundan geldiklerini ispatlayan bir başka delil, *Yahu-*

dilere yasaklanan yiyeceklerden kaçınmalarıdır. Bu kaçınma, İbrani usulleriyle ilişkili olarak tatbik edilmekte ve bunların hiçbiri İslam dininin âdetlerine özgü değildir. Bu olgu, bahsedilen uygulamanın İsrail kökenli olduğunu ortaya koymaktadır.

5) Bu bağlamda müracaat edeceğim son kanıt, *eski Suriyeli yazarların tanıklıklarıdır.* Birkaç yazarın eserlerinde Yezidilerin İbrani kökenli oldukları çeşitli biçimlerde ifade edilmektedir. Ancak benim gördüğüm tek ifadenin yer aldığı kitap Patrik Mar Şem'un'a aitti. Kitabın adı *Gennerbusamé'*dir ve yaklaşık bin folyo sayfadan oluşan bu kitap müstensihin o dönemler Nasturi patriğinin ikametgahının Bağdat'ta olduğunu söylediği MS 1253 tarihinde yazılmıştır. Patriğin Bağdat kenti 1258 yılında Cengiz'in torunu tarafından ele geçirildiğinde orada yaşadığını Assemani'den¹ öğreniyoruz. Eserin ne kadar eski olduğu bilinmiyor. Kitap, çeşitli yazarlardan derleme yaptığı görülen Serebuket adında birine atfediliyor. Yazar, *Dasenilerin* (Hem Yezidilerin kendileri hem de Hıristiyan komşuları tarafından Yezidiler için kullanılan bir isimdir) İbranilerin bir mezhebi veya bölümü olduğunu söylemektedir. Bu olgunun çok eski bir yazar tarafından dile getirilmesi, başka kanıtlarla doğrulanmakta ve Yezidilerin İsrail neslinden geldiği sonucuna varılmaktadır.

Yezidilerin iki kabileden ziyade on kabileye mensup oldukları şu sebeplerle ortaya konulmaktadır:

1) Asur krallarının on kabileyi naklettikleri yerde ortaya çıktılar. Meşhur kurucuları ve en eski dini öğretmenleri Asur'da ikamet ettiler. Kadim mukaddes yerleri de bu ülkede bulunmaktadır. Hac görevlerini buralarda ifa etseler de yaşadıkları yer daha uzak olabilmektedir.

On kabilenin Asur'da ilk nakledildiği yer Halah idi. Kitabın başka yerlerinde, güvenilir kaynaklara dayanarak Halah'ın Yaratılış 10:11'deki Calah ile aynı yer olduğunu göstermiştik. Nisibisli Efrayim ve başka Suriyeli yazarlar Calah'ın uzun süre Yezidilerin başkenti olan Hatarah olduğunda hemfikirler. Burası Musul'un 40-50 km kuzeydoğusunda, Ninova kalıntılarının üstündedir. İlham almış

¹ *Biblioth. Orient.*, IV. cilt, s. 625.

tarihçi, buranın Ninova ile Suriyelilerin dillerinde “başpınar” anlamına gelen Reshaina dedikleri Calah, RESEN arasında olduğunu belirtiyor. Günümüzde Hatareh ile Ninova arasında Ras-ul-ain denilen bir yer var. Ras-ul-ain kelimesi Süryanicedeki Reshaina ile aynı anlama gelen ve “ul” artikeli kaldırıldığı zaman temelde Resen ile aynı ve “Pınarbaşı” anlamında olan Arapça bir kelimedir. Bu koşullar, buranın Kutsal Yazılar’daki Resen olduğunu gösteriyor. Bu husus tamamen ortaya konduktan sonra, Calah’ın yüzyıllarca Yezidilerin merkezi olan ve oradaki Nasturilerin büyük kısmının papacı olduğu Hatareh ile aynı olduğunu söyleyen bahsi geçen yazarı büyük ölçüde doğrulayacaktır.

Üstelik, bazı Yezidiler Gozan bölgesinden yani Nasturi ülkesinin ortasından olan yerdendir. Patrik ve başka zeki Nasturiler, Yezidilerin geçen yirmi beş yıl içinde Tiyari’den ayrıldıklarını ve Hatareh ile Sincar dağlarındaki cemaatlerine katılmak için daha eski bir zamanda Tchöbee’den ayrıldıklarını bana söylediler. Böylelikle, Yezidilerin büyük kısmının Batı Asur ya da Halah veya civar yerlerden gelirken diğerlerinin Orta Asur yani Gozan’dan ve her iki durumda da Nasturi Hristiyanların ortasından geldikleri görülmektedir.¹

Ayrıca, Yezidilerin adının yani Dasını’nin de kendisinden geldiği Dasen ülkesi, Dicle’nin Asur tarafında, Musul’a yakın bir yerdedir. Dasen adındaki ülkenin tam olarak nereleri kapsadığı kesin değildir. Fakat Dasen ilk Hristiyan piskoposların piskoposluk bölgesi olduğu için -piskoposluk daha ölçülü büyüklükte olmasına rağmen- Yezidilerin şu anki mukaddes mekanlarını kapsıyordu. Bu durum Nasturilerin Dasını terimine dair etraflı düşüncelerini desteklemekte ve Yezidilerin İsrail kabilelerinin esaret yurdundan çıktıklarına kanıtlamaya dair ekstra bilgi vermektedir.

Ortak soydan geldiklerine ilişkin bir başka kanıt, Nasturilerin

¹ Bağdat’ta oturan Britanyalı Albay Taylor şunları söylüyor: “Birkaç yıl önce Sabiilerin baş keşişiyle görüşmüştüm. Keşiş, onun *Hekari* ve civarından gelen kabilesinden olduğuna inanan bazı insanların onunla her gün sohbet ettiklerini ve onu kendilerini ziyaret etmeye davet ettiklerini söyledi. Bağdat’ı veba salgını sardı ve Sabiileri öldürdü, eli kulağında olan derin araştırmayı sona erdirdi.” Taylor şu şekilde devam ediyor: “Ziyaret ettiğin dağların eski Pers Mecusilerinin ve Keldani Sabiilerin soyundan gelenleri barındırdığına inanıyorum.”

tanıklığıdır. Bu tanıklığa göre, Yezidiler daha önce Nasturi kilisesine bağlıydılar. Tanıklıkları, Yezidilerin hâlâ taşıdığı Hristiyanlık izleriyle daha da güçlendirilmektedir. Fakat Yakubi Süryaniler de onların bir zamanlar kendi kiliselerine bağlı olduklarını iddia ediyorlar. Yine de bu apaçık tutarsızlık; Nasturiler ile Yakubi Süryaniler arasındaki bölünmeden önce Yezidilerin genel kiliseden ayrıldıkları düşünülürse kolayca açıklanabilir.

Yezidilerin İsrail soyunun bir parçası olduğuna dair güçlü kanıtlar olmasına rağmen, Sabiilikten kalan izlerin kendilerini etkilediği şeklinde bir itiraz gelebilir. Dolayısıyla bu hususu ele almak gereklilik arz ediyor; çünkü eğer onlar arasında İbrani âdetlerinin yanı sıra putperestliğe rastlasaydık tatmin edici bir açıklama sunulmadığı müddetçe gerçek kökenleri hakkında hâlâ kuşku duyabilirdik.

Yezidiler arasında rastlanan Sabiilik dininin izleri iyilik ve kötülük esasının (ışık ve karanlık meleklerinin) kabul edilmesi, ateş kutsal bir unsur olarak hürmet göstermeleri ve doğan güneşin önünde ibadet etmeleridir.

Yezidiler güneş ufukta görünür görünmez tapınma olduğu aşikâr olan bir hareketle ve yüzleri “doğuya bakacak biçimde” üç defa yere yatarlar, güneşin yakındaki bir duvar veya nesne üzerine düşen ilk ışınlarını öperler.¹ Mukaddes unsurlar olan ateş ile ışığa saygısızlık olmasın diye ateşe asla tükürmez, bir mumu nefesleriyle söndürmezler. Işık meleğine Melek Tawus derler ve Melek Tawus şamdanın üstünde yer alan ve günün müjdecisi olan horozla simgelenir. Bu figürün dini ibadet için yılda sadece bir gün teşhir edildiği söylenmektedir.

Mecusilik dininin kurucusu ya da daha doğrusu reformcusu olan Zerdüşt, eski Perslilerin ilahları olan aydınlık ve karanlığı yaratan ve onlardan üstün olan tek yüce tanrı ilkesini ilk defa ortaya koydu. Yaratılan iki melekten biri aydınlık meleği idi ve bütün iyiliklerin yaratıcısı; diğeri ise karanlığın meleği ve bütün kötülüklerin yaratıcısıydı ve bu iki melek arasında dünyanın sonuna kadar devam

¹ Sincar Yezidilerini ziyaret eden sayın Forbes “Güneşe İsa Mesih’in sembolü olarak tapıyorlar.” demektedir. -*Journal of the Royal Geographical Society*, 1839.

edecek sürekli bir mücadele vardı. Tanrı kendisinin gerçek *tecellisi* olarak göğe kutsal bir ateş koydu. Onun takipçileri buna ve doğan güneşe dönerek ibadet ederler. Kutsal ateşleri asla sönmemiş ve nefesle söndürülmemiştir. Bu ateş sadece temiz odun takviye edilmekte ve üzerine dökülen yağ ile açık havadaki rüzgar ile tutuşturulmaktaydı. (Prideaux, *Connexion*, V. I. s. 390, 392.).

Yezidilerin tek bir yüce tanrıya inandıklarını az önce ifade ettik. Zerdüş'ten tarafından telkin edilen diğer bütün ilk prensiplerde, Yezidilikle örtüşen şaşırtıcı benzerlikler görmekteyiz.

Yezidiler Mecusi dininin bu ilk prensiplerini nasıl aldılar? Yoksa onlar Zerdüş'tün takipçileri ve aynı zamanda İsrail oğulları mıydı? Güneşe tapmaya boyun eğen Mecusiler arasında hiç esir İsraili var mıydı? Başka bir bağlamda, Eusebius'un yazdıklarını aktararak havarilerin İncil'i kendilerine ilk defa vaaz ettiği bazı İbranilerin putperestliğe battığını ve dilsiz putlara tapmaktan vazgeçerek yaşayan Tanrı'nın hizmetine geçtiklerini göstermiştik; peki çok fazla günah işlemeleri yüzünden atalarının yurdundan sürülen bu on kabilenin nerede bulunması en muhtemeldir? Altın buzağuları gittiğine göre sadakatlerini ifade etmek için başka bir araca başvurmalarından daha doğal ne olabilir ki? Fakat sürgün edildikleri yerde ne yapabilirlerdi? Eğer Rabbin elçileri onlardan vazgeçselerdi, Bethel ve Dan kabileleri tanrıları ve Samiriye'nin korulukları ve yüksek yerlerinden tamamen koparlar ve kaçınılmaz bir şekilde cehaletin dibine daha da batarlardı. Ama babalarının topraklarında göğün sahiplerine tapmayı öğrenmişlerdi ve görüldüğü üzere burada da tanrılar parlıyordu.

Onlar bu vaziyetteyken onların içinden akıllı ve bilgin bir adam ortaya çıkmış ve biçim ve ayinleriyle cezbedici, taleplerinde hoşgörülü olan ve inanç ile eğilimlerine uygun olup İbrahim adına saygı duyarak babalarının Tanrısına tapmalarını destekleyen bir dini onlara bildirmişti. O, kendi halkına bütün noksan, istismar ve daha sonra dine katılmış olan yeniliklerden arınmış atalarının dininin ilk basitliğini öğretti. Onlara öğrettiği bu kutsal kitaba "İbrahim'in kitabı" diyordu. O, bu kitapta esasen yaratılış ve tufanı

1 Günümüzde Persliler Zerdüş'tün Zendavesta'sının İbrahim'in kitaplarından

tekrarlamaktadır ve takipçilerine ilk ataları Adam ile Havva'dan bahsedilmekte; Yusuf, Musa ve Kutsal Yazılarda bahsedildiği şekilde anlatılan Süleyman hatırlatılmaktadır; İsrail'in tatlı Mezmurları mukaddes Zendavesta'nın sayfalarında onlara geri verildi. Öte yandan aynı zamanda muhterem elçi, vaat edilen Mesih hakkında dikkate değer tahminde bulunarak onların umutlarını canlandırdı. Öyleyse bu meşhur öğretmen, Yahudilerin dinini öğrenmiş ve buna göre yetişmiş bir İbraniden başkası olabilir mi? Ve yukarıda geçen adlarla desteklenen sistemini aralarında yaşadığı İbrahim'in çocuklarından başka kim için oluşturunuyordu? Burada Zerdüş'te hakkında söyleyebileceğim onun tarih için önemli bir konu olduğudur ve bunu alim Dean Prideaux'un sayfalarında (I. cilt, s. 392-399) ve başka yazarların kitaplarında görebiliriz. Meraklı kişi özgünlüğü araştırmacılar tarafından daha sonra ortaya konulacağı görülen Zendavesta'nın bizzat kendisine danışabilir.

Yahudilik inancının ardından Zerdüş'te aşarı getirdi ve kendi keşifleri için düzen ile destek sistemi oluşturdu. Bu, Zerdüş'ün kendisinin bir Yahudi olduğunu gösteren ve İbrani kökenli insanlar için bir din sistemi inşa ettiğini gösteren başka bir kanıttır. Başka hangi halklar için bu kadar Yahudi özelliklerini anlatabilir veya bu şekilde İbrahim'in adına ve dinine başvurabilirdi? Yahudilikten gelmeyen Medler, Yahudi dini hakkında çok az şey biliyorlardı. Öne çıkardığı başka bir Kutsal Yazının özellikleri de aynı şekilde Yahudilerce değerli görülmekteydi. Musa'nın kitaplarıyla, kendi dinlerini kapsadığı için buna ilgi duyacaklardı. Zerdüş'ün çokça başvurduğu Davut'un Mezmurlarıyla en parlak, görkemli günlerinde harplerini akort etmişlerdi.

Musa'nın dinini kafirlere aşlamakta, bunu o dönemin Yahudi olmayan Medlerin boş inançlarına ve usullerine mi yoksa esir İsraililerin boyun eğmez biçimde bir tür putperestliğe bağlılıklarına uydurmaya yönelik doğrudan bir tasarımı ya da Zerdüş'ün kendisinin Babil sürgününden önce Kudüs'te hüküm süren göksel ordu-lara tapmayı kabul edip etmediği belirgin değildir. İçinde "doğuya dönerek güneşe tapanlar"dan bahsedilen Ezeziel'de kökenlerini

biri olduğunu söylemektedirler.

Yahudilikten alan Zerdüşť dinine referans olduğu ileri sürölmektedir. Eğer bu doğruysa, Yahudilikten gelmeyenler her zaman putpe-rest oldukları ve kutsal yazılarda kendilerinden bahsedilmeyeceği için İsraililerin bir kısmının o dine tabi oldukları düşünce si desteklenmiş olur.

Prideaux, Zerdüşť'ün Yahudi dinine göre eğitim görüp yetiştiği ve onun Yeremya, Ezeziel veya Daniel'in bir müridi olduğu fikrini benimser. Bu düşünce Nasturi alimlerinin kadim yazarlardan alın-tılayarak savundukları Zerdüşť'ün kendi çağdaşı olan bir elçinin hizmetkârı ve öğrencisi ve onun öğretilerinin İbrani kökenlerini ortaya koyan en güçlü tanıklıklar olduğu görüşüyle örtüşmektedir.

Zerdüşť'ün ilk olarak o zamanlar Yahudilerin yaşadığı yer olan Medya'da ortaya çıktığı ve öğretilerini orada yaydığı yeterince kanıtlanan ve konuyu delille ele almamızı sağlayan ve Urmiye' ken-tini kendi merkezi yaptığı genellikle kabul edilen bir hakikattir. Zerdüşť'ün dininin o zamanlar Medya'nın bir parçası haline gelen Asur'da yayılması ve Yezidilerin dininin ilk kez ortaya çıktığı on ka-bile ülkesinin bu parçasında derin kökler salması da çok iyi bilinen gerçeklerdir. Bu dinin Med-Pers imparatorluğunun başka bölgele-rine çok geniş bir şekilde nüfuz etmesinden, ulaşılabilir olan Adia-bene toprakları haricinde bütün İsraili bölgelerine az çok yayıldığı çıkarımına mantıken varılabilir. Josephus'un Yahudiliđe dönen biri olduğunu bildirdiği Adiabene kralı, genel din değiştirmeyi isteyen bir İsrailiydi. Onun yerel bir bölgenin bağımlı bir idarecisi olduğu, Adiabene'nin o dönemde Part imparatorluğuna bağılı olmasından dolayı apaçık ortadadır. O kadar ki, politik karakterinde onun İsrail ođlu olduğu na dair fikirle bağdaşmayan hiçbir şey yoktu. Hıristiyanlığın ilk asrının ortasında hüküm süren ve o ülkenin kraliçesi olan Helen yahut Helena Yahudiydi. Eusebius'un bize anlattığına göre, Helen Kudüs'egitti ve Elçilerin İşleri'nde bahsedilen Claudius Sezar'ın egemenliğinde zuhur eden kıtlıktan muzdarip olan cema-

1 Bu şehrin kadim yazarlarca belirtilen adları Ormus, Ormi, Urmi, Ourmia, Ormisda vs. idi ve bu ad aydınlığın tanrısı Hürmüz yahut Or veya aydınlık kelimesinden türemiş olabilir. Prideaux "Ecbatan (Tauris) ya da Xix" in onun yaşadığı yer olduğunu ifade etmektedir. Tauris Urmiye'ye yakın bir kent olan Tebriz'in diğer adıdır ve Xix de Urmiye'nin antik adı olabilir.

atine çok fazla miktarda para verdi. Romalılar egemenliği altındaki Herod ile Agrippa'nın Yahudiye Yahudileriyle olduğu gibi bu kral ile kraliçe de Partların egemenliği altındaki Adiabane'de yaşıyan on kabile ile aynı soydan geliyorlardı.

Fakat on kabilenin asla bir bütün olarak Zerdüş'tün öğretilerini kabul etmediklerini varsayarsak, kendi yapılarıyla tam bağdaşan, çok çekici bir özellik olan İbrahim'in çocukları olarak en doğal hislerine başvuran ve inancın babası ve İsrail'in Tanrısı tarafından adı ve otoritesi sevdiren bu dine bu halktan hiç kimsenin geçmemiş olduğuna inanabilir miyiz? Bütün dünya bu muhteşem öğretmen tarafından harekete geçirilirken İsrail oğullarının Zerdüş'tün öğretilerini reddedip ona ilgisiz kaldıklarını düşünenler kökenleri ve tarihleriyle birlikte Yezidilerin karmaşık sistemini açıklasınlar bakalım. Şayet İsrail oğullarının bir kısmının bile Mecusi inancını kabul ettiği kabul edilirse, doğal olarak onların soyunu *dilleri*, hisleri ve usulleri için eski Persler içinde yaşayıp dinlerini millileştiren kişilerinkine en çok benzeyenlere bakmamız gerekir. Bu dil günümüzde Yezidiler tarafından konuşulan Kürtçedir. Aynı zamanda, Nasturi ve Yahudi cemaatlerinden farklı olarak Yezidilerin bu dili kullanmalarının açıklanması, şüphesiz dini tarihlerinde de karşımıza çıkacaktır.

Yezidilerin eşsiz dinlerinde Mecusilik, Hristiyanlık ve Yahudiliğin bazı önemli usul ve düşüncelerini görüyoruz. Kanıtın ne kadar kuvvetli olduğuna ve bunun neticesinde Yezidilerin sırasıyla İbrani, Mecusi ve Hristiyan oldukları sonucuna varmamızın doğru olup olmadığına okur karar verecektir. O dönemlerde o topraklara kök salan sapkın Maniheizm inancına kadar dinlerin izleri birbirine geçmiş, Mani'nin öğrencisi olan Adi'yle birlikte şu an karanlığın prensine tapanların inancı ve pratikleri olarak gördüğümüz anormal bir biçimde gelişmiştir. Putperestliğin Kenan diyarından çıkarılmalarına sebep olmasına kadar -ki Doğu felsefesinde de buna inanılıyor- şüphesiz milli sünnet ibadetine devam ettiler ve Hamursuz bayramıyla ve Yahudilerin başka kurban biçimleriyle neredeyse aynı olan başka kurban uygulamalarına devam etmiş olabilirler. Toplumsal ve ailevi âdetlerini yakından tanımak Yahu-

di atalarından kendilerine geçen başka özelliklerin keşfedilmesini sağlayacaktır kuşkusuz. Eğer tamamen Hristiyanlığa geçmiş ve daha uzun süre onun etkisi altında kalmış olsalardı muhakkak bu ilk İbrani âdetlerini kaybedeceklerdi; ama İbrani dönmelerin eski âdetlerine nasıl sarıldıklarını ve ne kadar erken bir süre önce zihinlerinin yozlaşmış öğretmenlerin sapıklıklarıyla ve dogmalarıyla karanlığa mahkum olduğunu düşündüğümüzde Yezidilerin âdetlerini korumasının tek örnek olmadığını görüyoruz. Bu kör liderlerin ne kadar erken bir sürede topluluğu sıkıntıya ı. Yuhanna risalesinden öğreniyoruz. Ayrıca eğer Augustin'in bu mektubun bilhassa Partlara yazıldığına dair tanıklığına güvenirsek, Yezidilerin doğruyu kabul etmeleri kadar hemen yanlışa yönlendirildikleri görülecektir.

Tanrı'nın kendisine söz vermiş olduğu şu anki çocukları üzerine bir bölümde düşüncelerimi ortaya koyabilirim fakat okuru (korkarım ki) uzun ve sıkıcı bir dairede bu konu üzerinde fazla meşgul ettiğimden onun sabrının sınırlarını ihlal etmeye cüret edemem ve sorularla konuya nihayete erdireyim: Bu kardeşlerimiz, kimse onları yaşam patikasına, kuzunun kurtuluşuna yönlendirmeden yine de boş inanç ve hatalar karanlığında mı bırakılacaklar? Hangi Hristiyan İncili böyle bir halka bildirme ayrıcalığının zevkine hayır diyecektir?

B) NASTURİ MİSYONERLERİN TARİHİ¹

Üçüncü, dördüncü ve beşinci yüzyıl - Hristiyanlık dini beşinci yüzyıl gibi erken bir tarihte o kadar yayılmıştı ki Nasturi patrikleri ta Çin'e kadar metropolit veya başpiskoposlar göndermişlerdi. Bu durum; ülkede çok uzun süre önce Hristiyanlığın yerleştiğini ve piskopos, keşişler ve kiliselerin mevcut olduğunu işaret etmektedir. Üçüncü yüzyılda kitap yazan Arnobius Hristiyanlığı kabul

¹ Nasturilere dair bu kısa taslak, temel olarak Amerikan Dairesi'nin katiplelerinden biri tarafından yazılan ve Ağustos 1838 *Missionary Herald*'de yayımlanan açıklamalara dayanmaktadır. Sık sık o yazarın dilini tercih edip onun kaynaklara dair referanslarını kullandım. Bahsi geçen tarihi açıklamada çok fazla eksik olduğu zaman diğer alıntılar Mosheim ve Gibbon'dan alındı.

eden Doğu halklarından biri olan *Seres*'ten açıkça bahsetmekte, Mosheim bunları kesinlikle Çinli olarak kabul etmektedir. Eğer o zamanlar İsa'nın dini Çin'de egemense en azından bir dereceye kadar Tatar ülkelerine kadar yayıldığı sonucuna varabiliriz.¹

334 yılında, Pers kralı Şapur'un işkencelerinden kaçmak için Horasan'a giden bir Nasturi olan Barsabas, Maru piskoposu oldu ve on beş yıl bu makamda kaldı.² 420'de patrik Jaballaha tarafından bu yöreye bir metropolit gönderildi; bunlar o zamanlar söz konusu yerde piskoposluklar ve çok sayıda Hristiyan'ın bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır.³

Altıncı yüzyıl - Mosheim bu tarih için şunları ifade ediyor:⁴ "Nasturiler Pers'te yerleşik hayata geçtikten ve liderleri Selevkos'ta ika-met ettikten sonra öğretileri Roma imparatorluğunun dışına yay-makta, gösterdikleri hamarat kadar başarılı oldular. Hâlâ elimizde olan tartışma götürmez belgelerden bu yüzyılda Pers'in bütün böl-gelerinde, Hindistan, Arabistan, Suriye ve diğer ülkelerde Selevkos patriğinin yetki alanı altında olan birçok halkın olduğu çıkarımına varıyoruz... Pers kralları aslında aynı ölçüde bu cemaatten etkilen-mediler; bazen kendi egemenlikleri altındaki bütün Hristiyanlara şiddetli işkenceler uyguladılar."⁵

Yedinci yüzyıl Bu yüzyılda Hristiyanlık önceki sınırlarının ötesine dek yayıldı; hem doğu hem de batı ülkelerinde. Doğu'da Nasturiler olağanüstü gayret ve azimle Hristiyanlığı Pers, Suriye ve Hindistan ve çöllerde ve Asya'nın en ücra kıyılarında yaşayan barbar ve vahşi milletler arasında yaymaya çalıştılar ve hâlâ mev-cut olan kanıtlar onların şevklerinin yetersiz olmadığını gösteriyor. Özellikle geniş Çin imparatorluğu bu şevk ve gayretle aydınlandı."⁶

Dikkat çekeceği üzere, bu, Muhammediliğin yükselişe geçtiği asırdı ve bu din kılıçla çok hızlı ve geniş ölçüde yayıldı. Pers'in fet-hinden iki yıl sonrası yani "636'da Nasturi misyonerlerin tarihinde

¹ *Hist. Tart. Eccl.* s. 8, 9.

² *Bib. Orient.* V. IV. s. 426.

³ *age.* s. 477.

⁴ *Eccl. Hist.* I. cilt, s. 493.

⁵ *Assem., Bib. Orient.* V. III. s. 109, 407, 411, 449 ve V. IV. s. 73.

⁶ Mosheim, *Eccl. Hist.* V. I. s. 499.

yeni bir dönem başladı. O yıl bizzat Olopuen veya Jaballaha adına bir Nasturi misyoner heyetinin Çin'e girdiği söylenmektedir. O günden 781 yılına kadar (ondan sonrası için kayıtlar yok) isimleri muhafaza edilen en az yetmiş misyoner o imparatorlukta çaba gösterdi. 650-684 yılları arasında saltanat süren İmparator Coacum Çin'in bütün bölgelerinde kiliselerin inşa edilmesini emretti. İncil, imparatorluğun on bölgesinde yayıldı ve bütün şehirlere kilise yapıldı." 699 yılında bazı bölgelerde Hıristiyanlara işkenceler yapıldı veya ikinci işkence dönemi başladı yahut bu durum 719'a kadar devam etti.¹

Sekizinci yüzyıl - Patrik Salibazacha 714 yılı civarında Çin'e bir metropolit gönderdiği Süryani yazarlarca doğrulanmaktadır. 719 yılında John ve Kielie adındaki yetenekli ve etkin iki misyoner bazı arkadaşlarıyla ve 745'te de Kieho isimindeki misyoner oraya vardı.

İmparatorun kendisi, atalarının heykelleriyle süslenmiş bir kiliseye sahipti. 757'de İmparator Socum çok sayıda kilisenin yapılmasını buyurdu. Onun halefinin zamanında da yani 768-780 yıllarında misyon aynı şekilde başarıyla yoluna devam etti.²

İsmi İsa'nın kilisesi tarafından korunan patrik Timotheus bir kez daha Nasturilerin misyonerlik şevkini canlandırdı. Timotheus, Asya'nın geniş orta ve doğu bölgelerine yeni ışığın doğacağı Asur'daki Beth-Aben manastırındandı. Timotheus 778'de Süryanice, Farsça ve Arapça bilen Subchaljesu adındaki bir keşişi seçti. Timotheus, Subchaljesu'yu papaz olarak atadı ve onu Dailamites ve Gelæ ile Hazar Denizi'nin doğu kıyılarında İncil'i vaaz etmeye gönderdi. Subchaljesu aynı zamanda Tatar kralına ve diğer prenslere mektup yazarak Hıristiyanlık inancını kabul etmelerini tavsiye etti. Subchaljesu çalışma alanlarına gitti ve birçok şehir ve köyde İncil'i tebliğ etti, birçok kişinin din değiştirmesini sağladı, kiliseler inşa etti, keşiş ve öğretmenler atadı. Daha sonra yardımcıları tarafından eğitilecek yeni din değiştirenlerden ayrılarak Çin'e gitti ve her sapkın mezhep ve dini eleştirerek Yahudi olmayanlar, Marcionitler ve Maniheistler arasında İncil'i büyük ölçüde duyurdu. Patriğini ve

1 *Hist. Tart. Eccl.* s. 9. Ekler, s. 4-28. Assemani, *Bib. Orient.* V. IV. s. 54, 778.

2 *Bib. Orient.* V.VI. s. 540.

önceki ahbablarını görmek için Asur'a dönerken barbarlar tarafından katledildi. Timotheus vakit geçirmeden aynı manastırdan iki keşişi piskopos olarak derhal görevlendirdi ve onları şehit düşmüş misyonerin yerine gönderdi. Bunlar yedisi patriğin övgüsünü almış kişilerden olmak üzere on beş kişiyi beraberlerinde götürdüler ve daha sonra piskopos olarak atandılar. İsimleri Thomas, Zaccheus, Semus, Ephrayim, Simeon, Ananias ve David idi. Bunlardan bazıları Çin'e gitti; David o ülkedeki kiliselerin metropoliti oldu. Thomas'ın bazı yardımcılarıyla birlikte Hindistan'a gittiği söylenmektedir.¹

Dokuzuncu yüzyıl - Mosheim şunları söylemektedir: "Özellikle Nasturiler ve Arapların hakimiyeti altında güvenli bir biçimde yaşayan Monofizitler kendi görüşlerine karşı çok titizlerdi ve *hâlâ pagan cehaleti içinde olan milletlerin din değiştirmesi için çaba harcamaktan vazgeçmiyorlardı.*"²

Timotheus'un hevesli çalışmaları 820'de ölünce sona erdi.

İki Arap seyyah bu yüzyılda Masina veya Güney Çin'de Hristiyanlar gördüler ve İmparator'dan ayrılan bir Baichu'un 877'de Canfu yahut Canton şehrinde çok büyüksayıda Hristiyan'ı katlettiği söylenmektedir.(*Bib. Orient.* IV. cilt, s. 524).

Onuncu yüzyıl - Mosheim diyor ki: "Herkes; şaşırtıcı cehalet, bunun sonucunda da hurafe ve dönemin bayağı ahlakından ve başka sebeplerden ötürü bu yüzyılın Hristiyanlık için en perişan olduğu asır olduğunda hemfikirdir. Ama yine de Kilise'nin başarılı olayları sayılabilecek az sayıda örnek vardır denilemez. Kaldi'de yaşayan Nasturiler, insanların o zamana kadar kültürsüz ve vahşi bir şekilde yaşadıkları Pamir Dağı'nın ötesindeki Tatar topraklarına kadar Hristiyanlığı götürdüler."³

Mosheim başka yazarlarla birlikte, Nasturilerin tebliğ ettiği İncil'in hatalardan azade olmadığını düşünmekte fakat "bu mezhebin çalışmaları ve Hristiyanlığı tanıtmak için gösterdikleri büyük şevk övgüyü hak etmektedir." demektedir.

¹ *Bib. Orient.* V. IV. s. 444, 478, 483.

² *Eccl. Hist.* V. II. s. 118.

³ *age.* s. 123.

Mosheim söze şöyle devam ediyor: “Bazılarının bir Türk bazılarının da Moğolların dikkate değer bir kısmını oluşturan Tatarların bir aşireti için kullandığı ad olan Cathai topraklarında yaşayan Carith denilen halkın kralı, o zamandan beri Hristiyanlığı öğrettiği ve Tataristan’ın veya Asyalı İskitlerin azımsanmayacak bir kısmının Nasturi başpiskoposu tarafından gönderilen piskoposların idaresi altında olduğu tartışma götürmeyen bir konudur.”¹ Daha sonra Avrupa’da Prester John adıyla epey meşhur olan bu Hristiyan krallar ırkının tarihine daha sonraki iki yüzyılda değinilecektir.

On birinci ve on ikinci yüzyıl - Tebaası iki yüz bin civarında olan bu Moğol prenslerinin ilki Peking yahut Pekin’in takriben 1000 km kuzeybatısındaki Karakurum’da yaşadı.² Nasturi patriği tarafından vaftiz edilip oraya gönderildi. Bu kralın oğlu ve halefi daha sonraki dönemde gelecek olan Cengiz Han’ın Asya ve Avrupa için çok yıkıcı olan üstat ruhuyla yönlendirilen ve harekete geçirilen bir seyahate başladı. Yaklaşık 2600 km mesafedeki Kaşgar’a kadar ilerledi ve üçüncü halef Maveraünnehir ve Pers topraklarında bir fatih olarak tanımlanmaktadır. Bu ırkın son kişileri yaklaşık 1202 yılında Cengiz Han tarafından öldürüldü. İkinci Prester John’un saltanatında, 1064’te Nasturi patriğin Çin’e bir piskopos gönderdiği söylenmektedir.

Mosheim şunları dile getiriyor: “Nasturilerin Tataristan’da ve komşu bölgelerde daha fazla insanı Hristiyanlığa geçirme çabaları her gün devam etti ve o dönemde Kaşgar, Nuacheta, Türkistan, Genda, Tibet ve başka yerlerde en üst düzey piskoposların yani *metropolitlerin* kendilerine bağlı olan piskoposlarla birlikte oraya yerleştiklerine dair günümüzde yığınla kanıt mevcut. Bu nedenle, şimdi Muhammediliğe veya hayali tanrılara tapınmaya inanan bu ülkelerde, on birinci ve on ikinci yüzyıllarda çok büyük sayıda Hristiyan olduğu ortaya konulacaktır. Bütün bu Hristiyanların Nasturi mezhebini takip ettikleri ve Nasturilerin Kaldi’de oturan en üst düzey başpiskoposuna bağlı oldukları tartışmaya açılmaya-

¹ age. s.124

² Gibbon, *Roman Emp.* V. IV. s. 256.

cak kadar kesindir.”¹

On üçüncü yüzyıl “Muzaffer ordularını Asya’nın büyük bir kısmından geçiren ve Çin, Hindistan, Pers ve başka birçok ülkeyi fetheden Tatarların yahut Moğolların bu güçlü imparatoru Cengiz Han ve onun halefleri bu ülkelerdeki Hristiyanları büyük ölçüde rahatsız edip onlara ıstırap yaşatmalarına rağmen *Nasturi Hristiyanların hâlâ bütün Kuzey Asya ve Çin’e dağılmış olduklarını* en tartışılmaz kaynaklardan öğreniyoruz.”²

Burada Mosheim’in bahsettiği Hristiyanların tacizlere maruz kalması durumu, Hristiyanları sevdikleri söylenen Cengiz veya haleflerinin eziyet etme isteklerinden ziyade muhtemelen savaşın şiddetine bağlı olarak gerçekleşmiş gibi görünüyor. Cengiz’in iki oğlu (Prester John’un kızı olan) gayretli annelerinin etkisiyle Hristiyanlığı seçtiler.³ Müslüman olan ve adı Ahmed Han olduğu tahmin edilen daha uzak torunlarından biri bu yüzyılın ikinci yarısında Pers’teki Hristiyan tebaasına karşı şiddetli eziyetlere başladı.⁴ Cengiz Han’ın torunlarından ve en ünlü halefi olan Kubilay 1279’da⁵ Çin’in fethini tamamladı ve sarayını Chambalu veya Pekin’e taşıdı. Kubilay, Hristiyanlığı teşvik etti ve bu dinin takipçilerini destekledi. Takriben o vakitlerde Simeon adında bir Nasturi, metropolit olarak Çin’e gönderildi ve Jaballaha onun varisi oldu.⁶

Moğollara ve Çinlilere gönderilen papacı misyonerler bu asırda göreve başladılar; 1289’da Papa tarafından gönderilen Corvino, Nasturileri dinlerine çok bağlı ve başka adlardaki Hristiyanların kilise inşa etmesine ve de kendi öğretilerine izin vermeyecek kadar Çin’de güçlüler diye tasvir etmektedir.⁷

Kubilay saltanatı döneminde Tataristan’dan Çin’e kadar seyahat eden Marco Polo Kaşgar, Carkam, Tibet, Ergimuş, Kerguth ve Tendu’da Nasturi kiliseleri gördüğünü söylemektedir.⁸ Kubilay 1302

1 Mosheim, *Eccl. Hist.*, V. II. s. 161

2 age. s. 310.

3 Gibbon, *Rom. Emp.*, V. IV. s. 149; *Hist. Part. Eccl.*, s. 40

4 Malcolm, *History of Persia*, V. I. s. 423- 441.

5 Don Halde, *History of China*, V. II. s. 250.

6 Assemani, *Bib. Oriant.*, V VI. S. 107.

7 age. s.528.

8 *Bib. Orient.* V. IV. S. 503.

yılında öldü.

On dördüncü yüzyıldan on altıncı yüzyıla - On dördüncü yüzyılın başlarında Cürcan, Horasan ve Maveräünnehir'de Muhammedilik egemenliği ele geçirdi; Nasturiler, Yakubiler ve Latinler geri çekilmek zorunda bırakıldılar. Zaten Muhammedilik 997'de Pers tahtına oturan ve kılıcıyla milyonlarca kişinin dinini değiştirdiği düşünülen ateşli Gazneli Mahmut tarafından Doğu'daki sınırlarının ötesine kadar yayılmıştı. Gazneli Mahmut Hindistan'a birkaç sefer düzenledi ve hükümdarlığının kuzeyindeki Tatar kabileleriyle de defalarca savaştı.¹ Batı'daki Tatar kiliselerinin ortadan kaldırılması için bir Timurlenk'in kılıcı eksikti, o da gerçekleşti. Bu, 1380'de Hıristiyanların başına geldi. Timurlenk fetihlerini Moğolistan, Hindistan, Pers, Küçük Asya ve Rusya'ya kadar genişletti. Çin'in ücra bölgelerine doğru yola çıkmaya başladığı 1405 yılında öldü.²

O zamandan beri Maveräünnehir, Türkistan, Cürcan ve Horasan kiliselerine dair hiçbir şey duymaz olduk ve Pers'teki Nasturi kalabalıkları Muhammed'in azılı takipçileri tarafından ölene kadar işkence gördüler.³ Fakat misyonerleri hâlâ hayattaydı.

Tövbe kıyafetleri içinde olmalarına rağmen tanıklar Çin'de "İncil'i haber vermeye" devam ettiler. Romalı misyonerlerin imparatorluğa girmesi yaklaşık 1369 yılında yasaklandı; fakat Çinlilerin işkencelerine maruz kalmalarına ve sayılarını gitgide azaltan talihsiz etkilerden muzdarip olmalarına rağmen Nasturilerin kalmasına izin verildi. Patrik Simeon 1490'da Güney Çin'e bir metropolit gönderdi. Takriben o dönemlerde Hindistan ve Çin bir metropolit piskoposluk altında birleşti.⁴ Patrik Elias 1502'de dört piskoposu - Thomas, Jaballaha, Denha ve James- Hindistan ve Çin'e gönderdi. James 1510'da hayattaydı. 1540'ta Çin'de Nasturilere karşı bir eziyet dönemi başladı.

Şimdiye kadar sayfalarından serbestçe faydalandığımız yazar

1 Malcolm, *History of Persia*, V. I. s. 223.

2 age. s. 459.

3 Mosheim, *History of Persia*, V. I. s. 223.

4 *Bib. Orient*, V. IV. s. 523.

şunları söylüyor: “Bu nedenle, Orta ve Doğu Asya’daki Nasturi misyonerlerin üçüncü yüzyıldan altıncı asra kadar devam ettikleri açıkça görülüyor. Daha aktif oldukları dönemler yedinci yüzyıl ile on üçüncü yüzyılın ortalarına kadar süren zaman dilimidir. Her ne kadar vaaz ettikleri İncil bütün yönlerden saf İncil olmasa da büyük sebat ve en azından İsa’nı doğru ruhunu meydana çıkardıkları uzun bir dönemdir bu.”

Dağlara gerçekleştirdiğim son ziyaretim sırasında patrik ve onun halkı, atalarının eski çalışma ve başarılarından sık sık bahsettiler ve kendilerinin de dediği gibi şimdi onlardan bazı kişilerin ücra yerlerde bulunduklarına inandıkları misyonerlerinin, kiliselerinin ve okullarının bütün Doğu’da hatta Hindistan ve Çin’de yayıldığı o altın çağın geri dönmesi için yılmaz bir şekilde çaba gösterip dua etmede gösterdiğim cesaretlendirme için ant içtiler. Nasturi dağlarının dik ve bağımsız duruşunda, Gibbon’a göre “ korku duymadan başıboş gezen Tatarların ayak seslerini takip eden ve Pamir vadileri ile Selenga kıyılarındaki yerleşim yerlerine kendilerini kabul ettiren Belh ve Semerkant misyonerlerinin” oğulları olduklarına dair birçok kanıt gördüm.

Aynı yazara göre, eğer Hıristiyanlığın ilk çağında “Nasturiler deniz ve karadaki ilerleyişlerinde Canton limanından ve Singan’ın kuzey yerleşimlerinden Çin’e girdilerse” ve çok sayıda gruplar olarak “Malabar’ın biber limanında, okyanusun adaları Socatora ve Seylan’da bulundular” ise, matbaanın ve modern zamanın artan bütün araçlarını gücü kendilerine sağlandığında yılmaz cesaret ve yorulmak bilmez şevklerinden neleri umut edemeyiz ki! Ruhum umut ışıyla yanıyor.

Fakat o zaman yapılması gereken çok fazla hazırlık var ve bunu ertelemek için ise vakit yok. Zorluk ve tehlikelerden çekinmemeliyiz. Eğer Nasturi misyonerler “korku duymadan başıboş gezen Tatarların ayak seslerini takip ettiler” ise korkusuzca onların dağlarına girmeli, yollarına yaşam ışığı serpmeli, uyku halinde ve sapkın olan enerjilerini canlandırıp yönlendirmeli ve Kurtuluşumuzun Kaptan’ının emri altında onların fethetmesine ve zafer elde etmesine yol göstermeliyiz.

Hiçbir şeyden kaçınılmamalı ve vakit kaybedilmemelidir. Devasa inanç ve enerjinin adamları kendilerini çalışmayla süslemeliler. Her şey, en iyi muhtemel şekilde tasavvur edebileceğimiz bu alanın en önemli ve ilginç olması için bir araya geliyor. Halkın eski tarihi, görece coğrafi konumları, eğitimi için onlarda var olan özellik ve heves, Tanrı'nın sözüne inancın kuralı ve uygulaması olarak bağlılık göstermeleri ve hacın inançlı askerler kalabalığının zırhına bürünen ve yaklaşmakta olan savaş için hazırlanan bazı mühim krizleri gösteren bu topraklardaki zamanın mucizevi alametleri... daha meşakkatli âmiller ve en neşelendirici teşvikler bizi ileriye sevk ediyor.

C) MEDYA VE ASUR ÜLKESİNİN YAHUDİLERİ

On Kabilenin Nasturi ülkesine dağılmış ve din değiştirmemiş mensuplarından söz arasında bahsetmiştik ve onlar hakkında daha belirli açıklamalarda bulunmak iyi olacaktır. Ahlaken özellikle de büyük bir değer verdikleri iffet açısından iki komşu kabileden daha üstün oldukları söylenirken öte yandan (Sayın Wolff'un mukayese ettiği üzere) Pers'teki diğer Yahudi kadınlar çok ahlaksızdırlar. Hristiyanlığa gösterdikleri hoşgörü bakımından gördüğüm tüm Yahudileri geride bırakırlar ve halihazırda gelişmiş ilkelerinden yola çıkarak bunu on kabilenin soyundan geldikleri için böyle olup olmadığına makul bir şekilde bakabiliriz. Sadece Eski Ahit yazılarını memnuniyetle ellerinde tutmakla kalmıyorlar Nasıralı İsa'nın Mesihliğine dair tartışmalara ciddi bir şekilde iştirak ediyorlar ama içlerinden bazıları sadece İbranice Yeni Ahit almak ve bu çok önemli konuyu kendi başlarına incelemek için yanımıza geldiler. Konstantinopl ve Smyrna'dan İbranice Yeni Ahitler gelene kadar taleplerini ertelemek zorunda kaldığımızda çok derin bir üzüntü duydular. Bir keresinde belli bir mühlet sonra getirmelerini ifade ederek İbranice Yeni Ahit'in iki kopyasına onlara ödünç verdim. Bu nüshaları vaktinde geri getirdiler ama kitabı daha fazla okumak istedikleri için kendilerine biraz daha süre verilmesini rica ettiler. Dünyanın diğer parçalarındaki Yahudiler gibi Mesih'in gelecek yıl (1840) zuhur

edeceğini bekliyorlar ve bu, mevzu hakkında daha ciddi düşünmelerine yol açıyor olabilir. Bazıları Mesih'in zaten gelmiş olduğunu açıkça itiraf ediyor ama şunu da ekliyorlar: Mesih geldi ve sekiz gün kaldı; o süre zarfında sünnet edildi ve tekrar semaya kaldırıldı; bu nedenle yakın bir zamanda hüküm sürmek üzere dünyaya geri gelecek ve Kudüs'te hüküm sürmek için İsrail kavminden geriye kalanlar ile dağılmış Yahudiyelileri toplayacak. Kimileri de Mesih'in gelmiş ve gitmiş olduğunu ve sonra da çok korkuyormuş gibi edayla bunun *bizim* Mesih'imiz olup onların Mesih'i olmadığını ifade ettiler. Bu hadiselere baktığımız vakit imansızlıklarının ilkelerini sorgulamaya başladıkları ve tek Kurtarıcı'yı inkar etmekten korktukları görülecektir.

Bu halet-i ruhiye içinde, Hristiyanların dinlerini icra ederken birçok ilke ve uygulamayı ayak bağı gördüklerine şahit oluyorlar. Bu Hristiyanların, dini, İncil'de emredilmeyen mezkur durumlara ve ibadetlere nasıl dayandırabildiklerini defalarca sordular. Urmiye Yahudilerinin çoğu çocuklarının eğitimi için okul açmamızı istediklerini ve Yeni Ahit'in ders kitabı olarak okutulmasına dair isteklerini ifade ettiler. Bu ihtimal dışı gözüküyor ama son talep bazı yerlerde muhalefetle karşılaşacaktır. Bize ilettikleri talep, çocuklarına Hristiyanlık dinini öğreteceğimiz bir rica anlamına geliyor ve daha makul çabalarla bu halkın ilerlemesi için çok fazla ümitvar olunmalıdır. En azından Nasturilerle bağlantılı olarak onlar için bir şeyler yapılabileceğinden kuşku duymuyorum; Tanrı'nın kelamına ve eğitime duydukları gereksinimlerden de bir şüphe yok. Her şeyden ziyade, O kelamı ruhlarının kurtuluşu için etkili yapmak için Kutsal Ruh'un tesirlerinin canlanmasına ihtiyaç duyuyorlar.

Dağınık halde olmalarından dolayı şu anda özellikle onlar için bir misyonerliğe başlamak belki zor gözükebilir ama onların dikkatini ilerlemelerine yönlendirecek bir veya daha fazla kişi, en azından izlenecek yolla ilgili yeterli şeye ulaşacaktır.

Kayıp kabilelerden din değiştirmemiş olan bu kişiler, aralarında yaşadıkları Nasturi Hristiyanların karakteristik basitliğini taşıyor gibi görünüyorlar ve Nasturileri dışarıda tutarsak, onlarla olan sıyrılmış tanışıklığıma rağmen Doğu'daki hiçbir halk için bu kadar sev-

gi duymamışımıdır.

Dünyadaki diğer Yahudilerde olduğu gibi hor görülen ve eziyet gören bir ırklar ve onlar da Yahudi olmayan komşularının çocuklarını öldürerek kanlarını Hamursuz Bayramı'nda ekmeğe karıştırdıkları iftirasıyla karşı karşıyalar! Ben Urmiye'deyken bir Yahudi bu yalan cinayet iddiasından dolayı valinin emriyle şehirde alenen yakıldı! Üzerine öylece petrol döküldü, ateş tutuşturuldu ve zavallı adam hemen ateş topu ortasında kaldı! Pers'in bir başka kenti Meşhed'de oradaki Yahudiler aynı şekilde suçlandılar: Muhammedi bir çocuk kayboldu ve çocuğun nasıl kaybolduğunu kimse bilmiyordu. Suç, zavallı Yahudilere atıldı ve toptan imha edildiler! Bu bahtsız insanlardan on beşi soğukkanlı bir şekilde katledildi, diğerlerinin ise aynı kaderden kaçmak için tek bir şansı vardı: Kuran dinini kabul etmek! Ve kan lekeleri hâlâ Şam sokaklarında duran bu İsrail oğullarının kaderi için kim yas tutmaz ki? Bu halk Tanrı'nın kendileri için "Size dokunan benim göz bebeğimi incitmiştir" dediği halk değil mi? Ne zaman ayağa kalkacak ve Siyon'da lütfi mazhar olacaksınız? Ne zaman İsa'nın kanla yıkanmış kilisesi üzüntüleriniz için merhameti uyandıracak? Kim sizin için yakınacak?

Şu an Yahudiler için çok ilginç bir zaman ve kendi tarihlerinde önemli bir kriz dönemi. "Titreyen bir kalp ve kapanmakta olan gözler ve zihin derdiyle" "bütün simalara solgun hale gelince"ye kadar uzun süre önce vaat edilmiş Mesih'i beklemekteler. Alim hahamları bitkin düşen ruhlarına bir derman olarak, beklenen kurtarıcının belli bir dönem veya yılda zuhur edeceğini garanti ediyorlar. Bu dönem (1840) şimdi sona eriyor ama onlara hiçbir kurtuluş gelmedi! Ve Mesih kralları nerede? St. Petersburglu Sayın Brown'dan gönderilen mektuptan öğrendiğim kadarıyla Polonya'daki birçok Yahudi, eğer Mesih bu yılın sonundan önce zuhur etmezse Nasıralı İsa'nın Mesih olduğu sonucuna varacaklarını açıkça ifade ediyorlar. Konstantinopl'den ayrıldığım gün Yahudi bir bilgin Muhterem

1 Bu suçlama şüphesiz temelsiz olmasına rağmen Yahudiler "Yahudilerin korkusundan" geceleyin ibadet için bir araya gelen ilk Hristiyanlara yönelik olarak, Hristiyanlığa duydukları kinden dolayı bu kişilerin çocuklarını öldürüp kanlarını içtikleri iftirasını ortaya atmışlardır!

Goodell'i ziyaret etti ve ona o sıralarda bu şehirde haftanın ilk güne ibadete gelen kırk Yahudi bulunduğunu ve Mesih'i gelecek yılın sonundan önce (ki bu Kasım 1840'a denk geliyor) beklemeyecekleri fakat Nasıralı İsa'nın vaat edilen Kurtarıcı olduğuna inanmaları gerektiği sonucuna vardıklarını söyledi. Smyrna yolundayken vapurdaki yol arkadaşlarımdan biri akıllı bir Hristiyan Yahudiydi. Bu kişi o şehirde de Mesih hakkında aynı genel kanının mevcut olduğunu ve bazı kişilerin İsa'ya Kurtarıcı olarak inanmayı gizli-den gizliye akıllarında tuttuklarını ve on beş kadar aile reisinin çocuklarına aynı inancı öğrettiklerini söyledi. Pers'te Mesih'in 1840'ta geleceği inancına hatırı sayılır bir zamandan beri inanılmakta ve Doğu'daki bütün Yahudiler arasında da bu vaziyet geçerli. Ancak şimdi ümitler tükenmiş durumda ve bunun sonucunda ya imansızlıklarını pekiştiriyor ya da Hristiyanlık konusu hakkında ciddi ve hevesli bir araştırmaya girişiyorlar.

Ne kadarının İsa'nın takipçisi olacağı, İncil'in lütuflarını bütün dünyaya yaymamız için bize etkili yardım vereceği, kaçının kalpsiz şüpheliğin buz gibi ahırlarına sapacağı, ikinci ölüm uykusuna dalacağı, Tanrı'nın izniyle Hristiyanların bu kriz anında sergileyecekleri duruma çok bağlı olacaktır. Ey İsa'nın müritleri bu dönemdeki yükümlülüğünüz ne kadar da ulvi! Tanrı yüce merhametiyle on sekiz asırdır "Yahudi olmayanlar tamamen gelene kadar" onları inançsız bıraktı; siz "onların inançsızlığından rahmet elde edin." Merhametiniz onlara ulaşsın ve onlar için İsrail kavminin Tanrı-sına dua edin. "Rabden bahseden sizler sessiz kalmayın ve işleri yeniden yoluna koyana ve Kudüs'ü yeryüzünde methedene kadar ona rahat vermeyin." Siyon'un aşkı için, ondan gelen doğruluk, parlaklık olarak ortaya çıkana ve kuzu olarak ondan gelecek kurtuluş gelene kadar rehavete kapılmayın; kalabalıkların Yehova'sına acil dualarınızı ederken İsrail'in kayıp kabilelerinin din değiştirmemiş olanlarını unutmayın.

Sayın Cheever şunları ifade ediyor: "Yahudilerin durumu, artan beklenti, dikkat ve Kilise'nin onlara yönelik çabaları önemlidir. Pavlus'un şanlı konuşmasında geçen ve birlikte dünyayı kuşatan iki cereyanın buluşmasının izlerini görebiliriz diye düşünüyoruz.

Yahudiler ve Yahudi olmayanlarla alakalı olaylar paralel gitmekte; dünyanın dikkati birinin üzerinde oldukça bunun gerçekleşmesini beklemeyelim. Takdir-i İlahi'nin biri için yaptığı hazırlıklar oranında trendeki diğer tarafın hazırlıkları tamamlanacak. Yahudi olmayanların yeterli miktarda gelmesi, Yahudilerin din değiştirme süreci olacak; Yahudilerin tekrar çağırılması da din değiştirmemiş Yahudi olmayanlar için ölünün dirilmesi gibi olacaktır. Burası kesin. Bu vuku bulmaya başladığında bunların yakında meydana geleceğini hatta hemen kapının eşiğinde olacağını bilebiliriz. Şimdi tam da içinden bu geniş ve bulanık sulara bakıp bu iki ana dalganın gerçek birleşmesini gösteren ortadaki kargaşayı gördüğümüzü ve bu iki dalganın birlikte *“yeryüzünü, suların denizi doldurması gibi Rabbin bilgisiyle dolana kadar”* dalgalandığını görüyoruz.

Asahel Grant, 1800'lerin başında Kürdistan'a bir misyoner olarak seyahat etti, kayıp kabilelerin peşine düştü, birçok yer dolaştı, ilginç gözlemlerde bulundu, günlük tuttu ve izlenimlerini kitaplaştırdı. "Nasturiler ya da Kayıp Kabileler" bu gezi sırasında aldığı notlardan oluşuyor. Seyyah, diplomat, misyonerlerin kitapları ilgi çekicidir; hayata, insana dairdirler, edebi eser gibi okunabilir çoğu, tek bir disipline sığdırmak zor, doludurlar. Bugünün gözüyle bakıldığında rahatsız edici cümleler olabilir ama onlara eski zaman bilgisi muamelesi yapılmalı. Doğa tariflerinden gündelik hayata, maddi kültürden inançlara hayata dair birçok şeyi kapsayan bu notlar, bütün sorunlu yanlarına karşın emsalsizdirler. "

Alışkanlıklar ve meskenler 2 bin yıldan fazla bir süre önce, Onbinlerin Dönüşü'nde tarif edilenlerle aynıydı." "Ölüm aletlerini hünerle elde tutmak, kızgın atların üstünde engebeli arazide korkusuzca sekmek bu cesur dağlı Kürtlerin en önemli becerisi." "Yezidiler kutsal bir element olan ateşi kirletmemek için nefesleriyle mumları söndürmüyor, ateşe tükürmüyor."

www.avestakitap.com

facebook.com/wesanenavesta
twitter.com/avestayayin

avesta